

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ TƏHSİL
PROBLEMLƏRİ İNSTİTUTU
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ

İQTİSADI NƏZƏRİYYƏ:
MİKROİQTİSADIYYAT
(metodiki vəsait)

Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi
Elmi-Metodik Şurasının
«_____» bölməsinin
«_____» 2008-ci il tarixli iclasının
qərarı ilə təsdiq edilmişdir
(Protokol №)

BAKİ - 2008

Tərtib edən: İqtisad elmləri doktoru Manafov Qabil Nadir oğlu

Elmi redaktor: iqtisad elmləri doktoru, professor Nəsrullayev Fikrət Ağagül oğlu

Rəyçilər : iqtisad elmləri doktoru, professor Meybullayev Məmməd Həsən Xanlar oğlu.
İqtisad elmləri namizədi, dosent Əlləzov Qəzənfər Seyfəddin oğlu.

XÜLASƏ

Tədris-metodiki vəsait iqtisadi nəzəriyyənin ümumi əsaslarını və onun mikroiqtisadiyyat bölməsinin mövzularını özündə birləşdirir və ADİU-da tədris edilən eyni adlı fənnin proqramı əsasında tərtib edilmişdir. Tədris-metodiki vəsaitdə əks olunmuş mövzular məntiqi sxemlər, qrafiklər, cədvəllər şəklində təqdim edilmişdir, habelə bir sıra vacib iqtisadi anlayışların məzmunu haqqında müxtəlif yanaşmalar açıqlanmışdır.

Tədris-metodiki vəsait iqtisadi nəzəriyyə (mikroiqtisadiyyat) fənni üzrə mövcud olan dərsliklər və dərs vəsaitləri ilə birgə istifadə üçün köməkçi material kimi işlənib hazırlanmışdır və həmin fənnin müasir üsullarla - interaktiv metodlarla tələbələrə aşılması üçün əhəmiyyət kəsb edə bilər.

Tədris-metodiki vəsait ali təhsilin bakalavr və magistr pillələrində təhsil alanlar, aspirant və dissertantlar, müəllimlər, həmçinin mikroiqtisadiyyatın problemləri ilə maraqlanan oxucular üçün nəzərdə tutulmuşdur

MÜQƏDDİMƏ

İqtisadi sistemin transformasiyası və bazar münasibətləri əsasında Milli iqtisadiyyatın formalaşdırılması zərurəti qarşıya bir çox problemlər və vəzifələr çıxarmış, onların həlli üçün iqtisad elminin nəzəri-metodoloji əsasını təşkil edən iqtisadi nəzəriyyənin rolunu, onun elmi əsaslar üzərində, yeni tələblər baxımından, müasir üsullarla tədrisinin əhəmiyyətini son dərəcə aktuallaşdırmışdır. Belə ki, bu gün cəmiyyətin ictimai-iqtisadi həyatında mövcud olan hadisə və proseslərin düzgün dərk olunması, sosial-iqtisadi inkişafın meyllərinin və perspektivlərinin müəyyənləşdirilməsi, iqtisadi fəaliyyətin səmərəli forma və metodlarının işlənib hazırlanması iqtisadi nəzəriyyənin gələcək yüksək ixtisaslı iqtisadçı kadrlar tərəfindən hərtərəfli mənimsənilməsinə, onlarda bazar iqtisadiyyatına xas olan iqtisadi təfəkkürün formalaşmasını tələb edir. Bu zaman nəzərə almaq lazımdır ki, iqtisadi nəzəriyyə üzrə dərslərin hər zaman, daim sırf abstrakt, real təcrübədən kənar nəzəri müddəalar üzərində qurulması bir çox hallarda öz-özlüyündə yaradıcı və dinamik xarakter daşıyan bu elmin sxolastikaya çevrilməsi ilə nəticələnə bilər ki, bu da tədrisin metodikasının daim təkmilləşdirilməsini, mühazirə və məşğələ dərslərində müasir, nəzəri və praktiki xarakterli üsulların, o cümlədən interaktiv metodların qarşılıqlı şəkildə əlaqələndirilməsini tələb edir və iqtisadi nəzəriyyənin mənimsənilməsində əyaniliyin, müasirliliyin və səmərənin təmin olunmasına imkan verir.

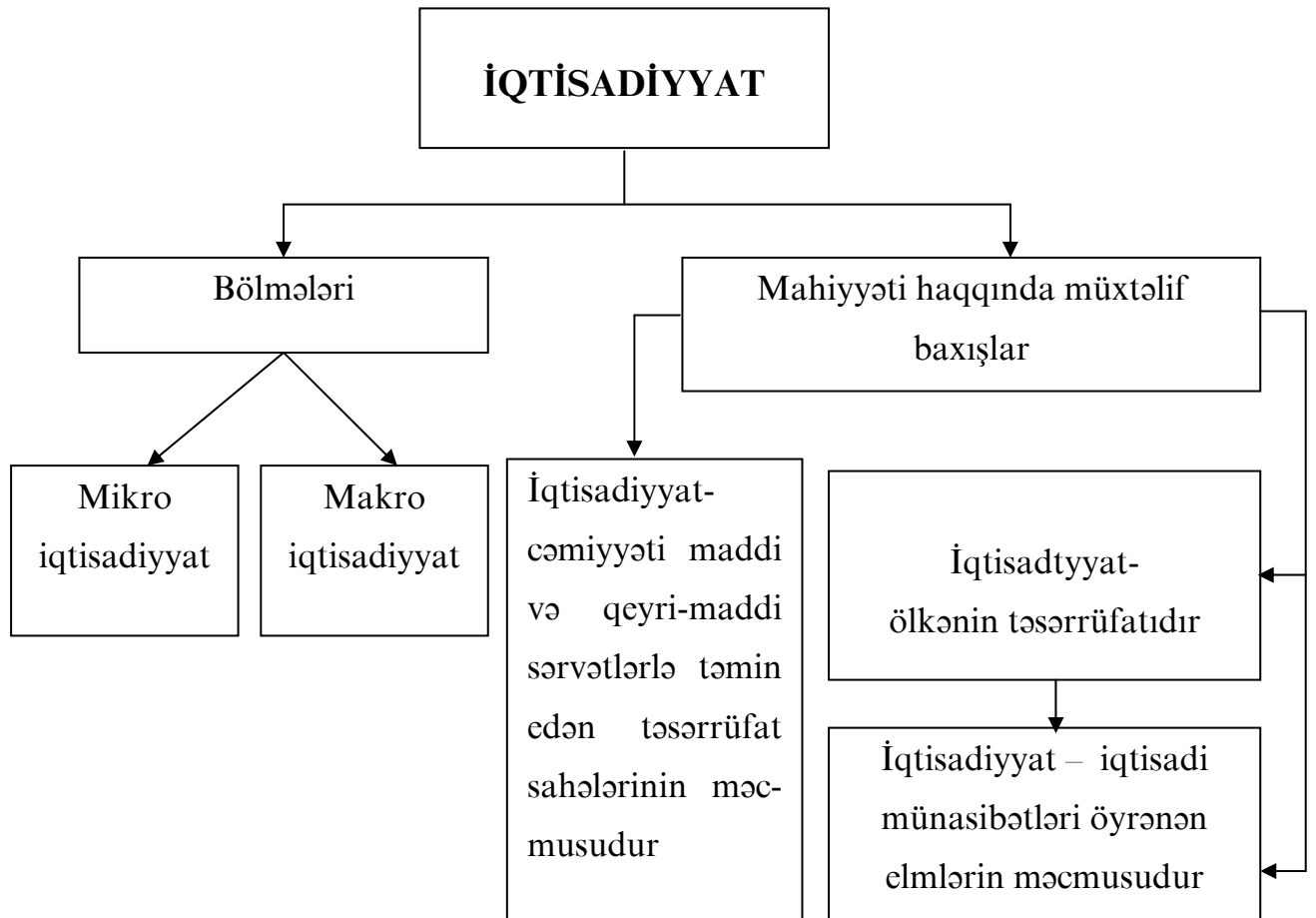
Deyilənlərdən çıxış edərək tədris-metodiki vəsaitdə iqtisadi nəzəriyyənin mikroiqtisadiyyat bölməsi formal şəkildə qurulmuş məntiqi sxemlər, bəzi əyani qrafiklər və cədvəllər əsasında təqdim edilmiş, bir sıra mövzular üzrə zəruri iqtisadi anlayışların məzmunu əks olunmuşdur.

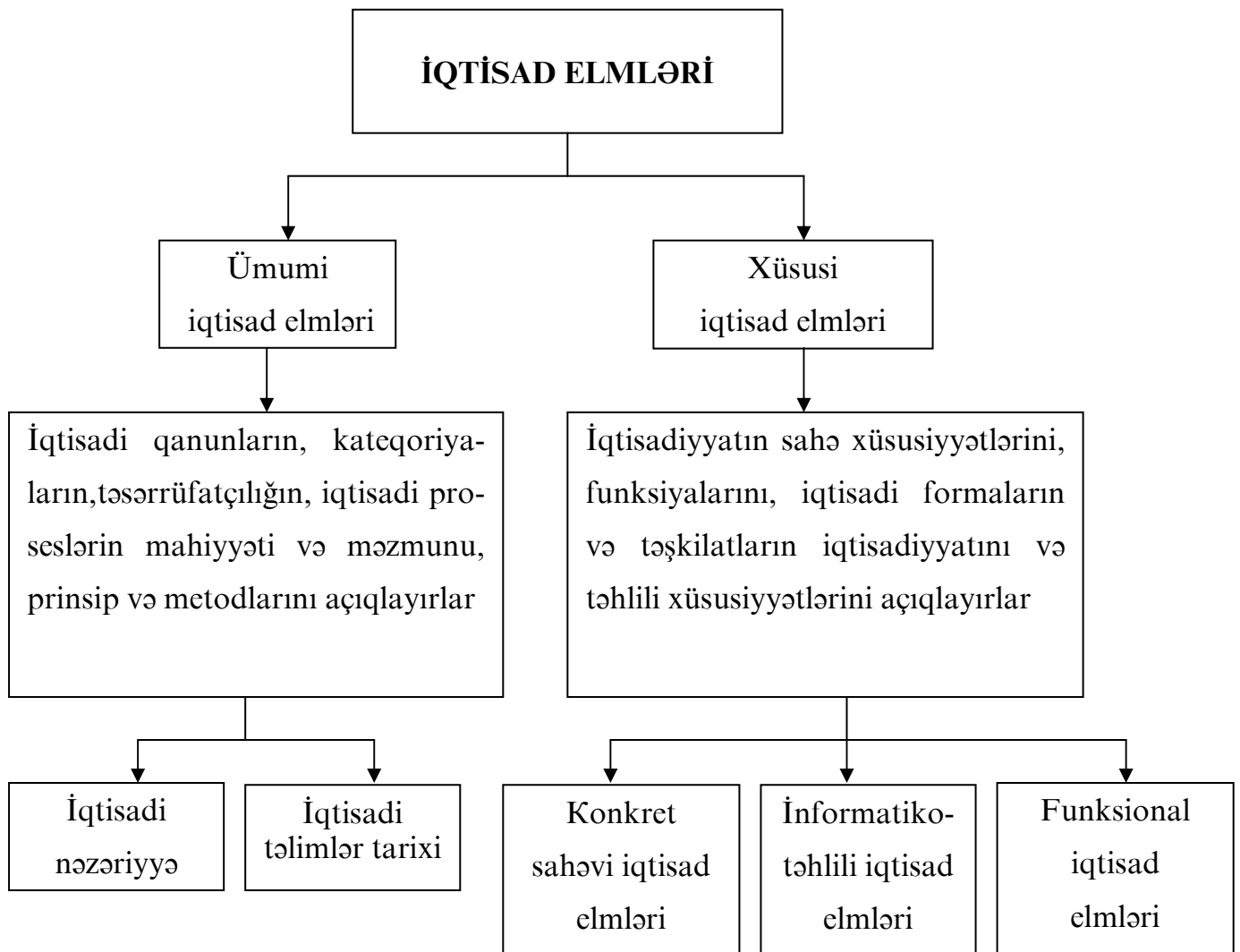
İqtisadi nəzəriyyə (mikroiqtisadiyyat) fənni üzrə xüsusən mühazirə dərslərində istifadə edilən dərsliklərə və dərs vəsaitlərinə əlavə, köməkçi material kimi çıxış edə biləcək bu tədris metodiki vəsait ADİU-da tədris edilən eyni adlı fənnin tədris proqramına uyğun olaraq tərtib edilmişdir.

Fikrimizcə, mikroiqtisadiyyatın tədrisində sxemlərdən, qrafiklərdən, cədvəllərdən istifadə olunması iqtisadi nəzəriyyənin həmin bölməsi haqqında tələbələrə daha geniş

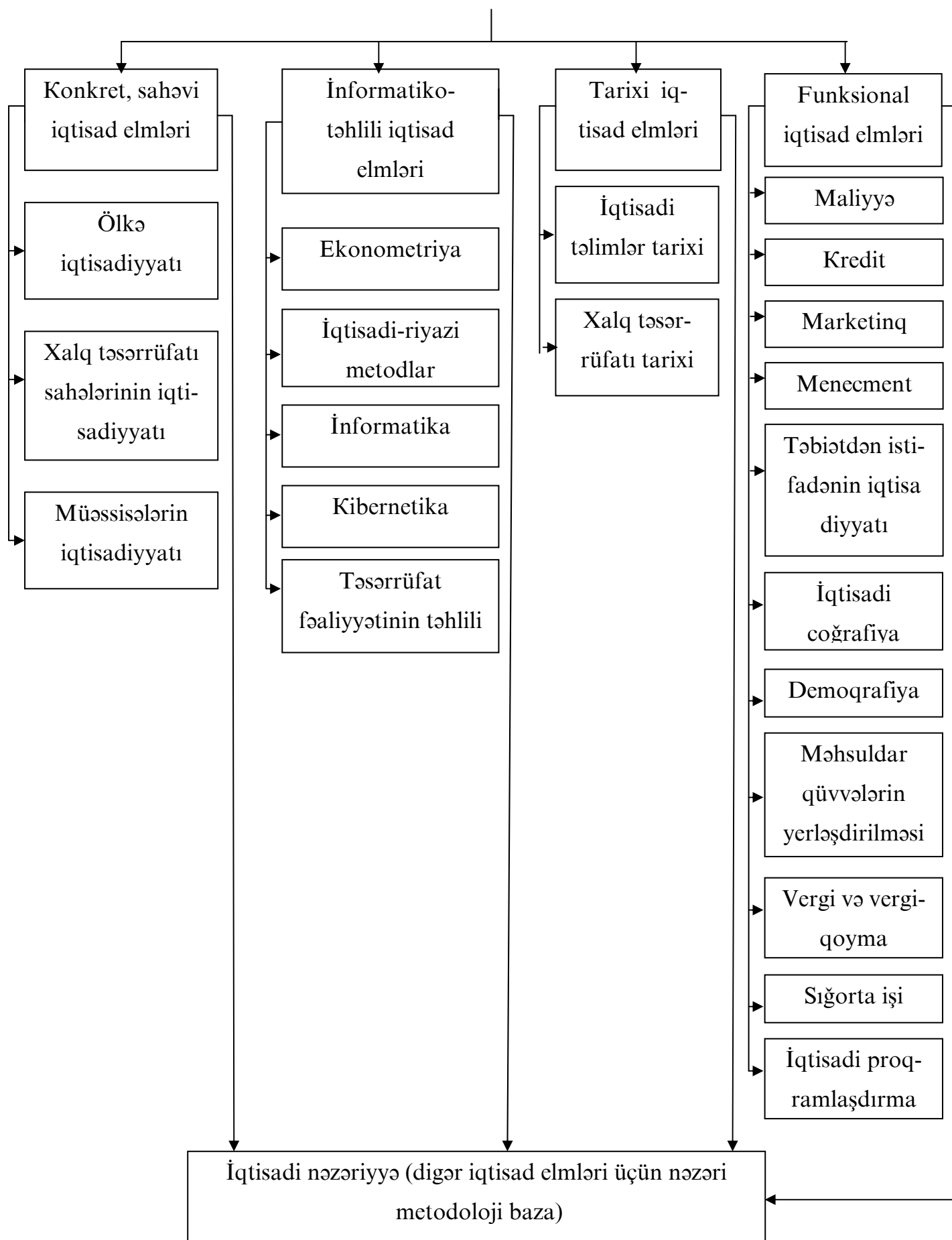
və düzgün biliklərin formalaşmasına, bazar iqtisadiyyatının inkişaf qanunauyğunluqları, mexanizmləri və xüsusiyyətləri haqqında tədris materiallarının onlar tərəfindən əyani şəkildə mənimsənilməsinə kömək edə bilər.

I. İQTİSADI NƏZƏRİYYƏNİN PREDMETİ VƏ METODU.

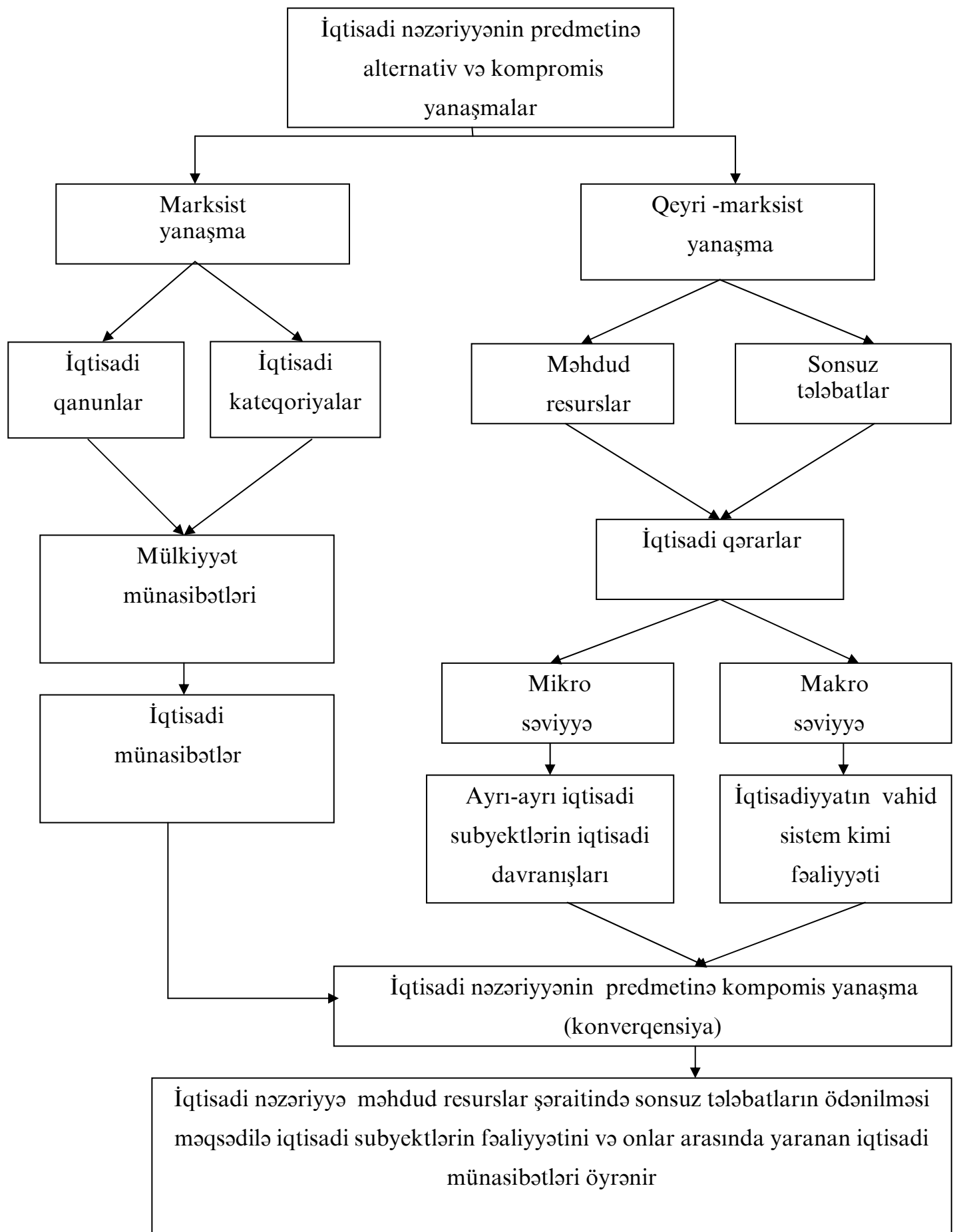
İQTİSAD ELMLƏRİNİN TƏSNİFATI

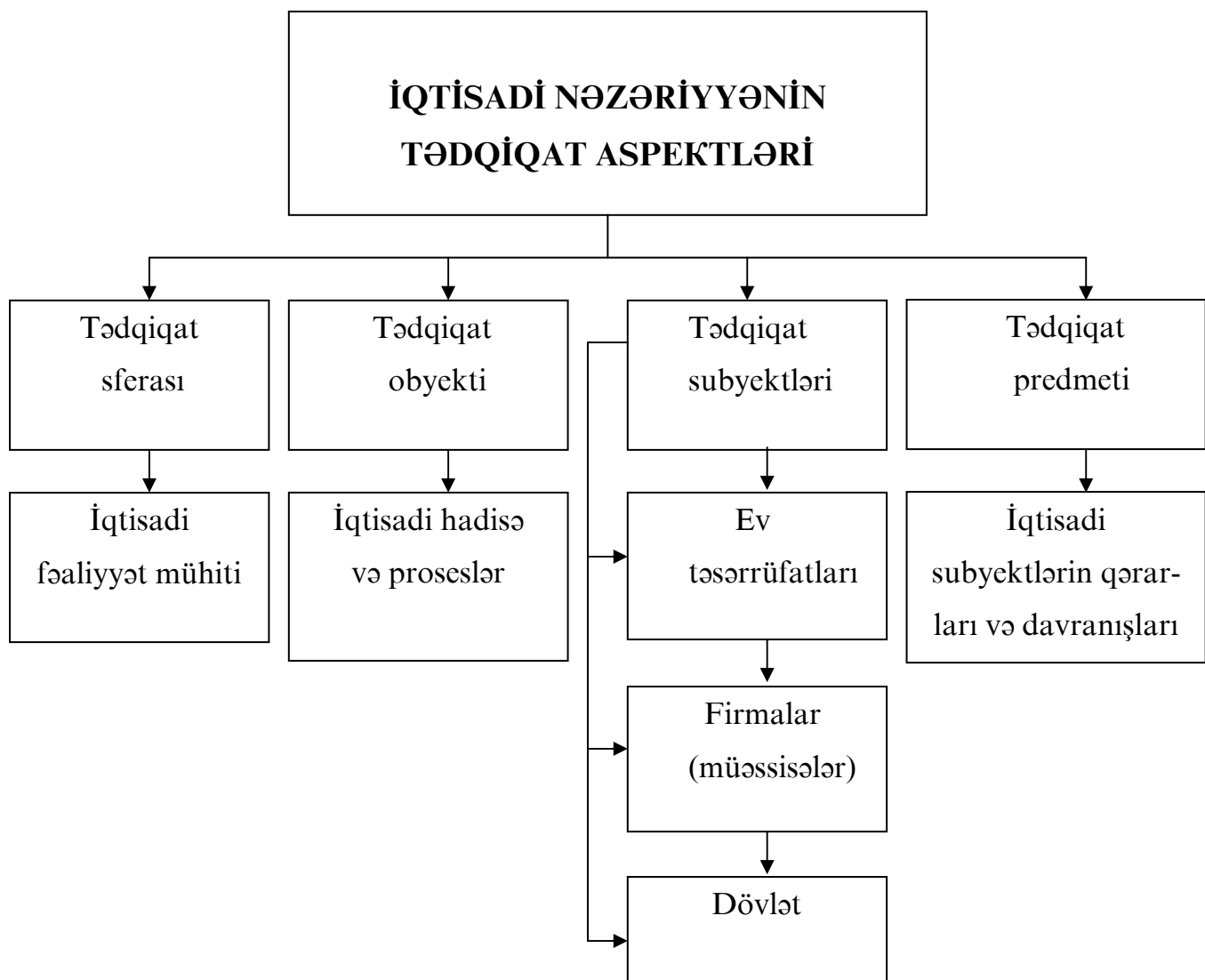

İQTİSADI NƏZƏRİYYƏNİN (İ/N) MAHİYYƏTİ İLƏ BAĞLI TƏRİFLƏR
İ/n məhdud resurslardan cəmiyyətin sonsuz tələbatlarını daha geniş şəkildə ödənilməsinə imkan verən tərzdə və səmərəli istifadəsi problemini öyrənən ictimai elmdir
İ/n məhdud resurslarla nemətlərin və xidmətlərin istehsalı, bölgüsü və istifadəsi şəraitində insanların davranışlarını öyrənir
İ/n insanların daim artan maddi tələbatlarının ödənilməsi məqsədi ilə məhdud resurslardan səmərəli istifadə və onların səmərəli idarə edilməsi problemlərini öyrənir
İ/n seçim elmidir. O, insanlar tərəfindən özlərinin sonsuz tələbatlarını ödəmək məqsədi ilə müxtəlif məhsulların istehsalı, bölcüsü, mübadiləsi və istehlakı prosesində alternativ şəkildə tətbiq oluna bilən məhdud resurslardan necə istifadə edilməsi üzrə necə seçim edildiyini öyrənir.
İ/n maddi nemətlərin və xidmətlərin istehsalı, bölgüsü, mübadiləsi və istifadəsi prosesində cəmiyyətdə yaranan məcmu iqtisadi münasibətləri öyrənir.
İ/n insanlar arasında yaranan iqtisadi əlaqə və münasibətləri qarşılıqlı əlaqə və asılılıq halında, habelə onların inkişaf qanunlarını öyrənən ictimai elmdir.
İ/n maddi nemətlərin istehsalı, bölgüsü, mübadiləsi və istehlakı prosesində insanların təsərrüfat fəaliyyətini və təsərrüfat əlaqələrini öyrənən elmdir.

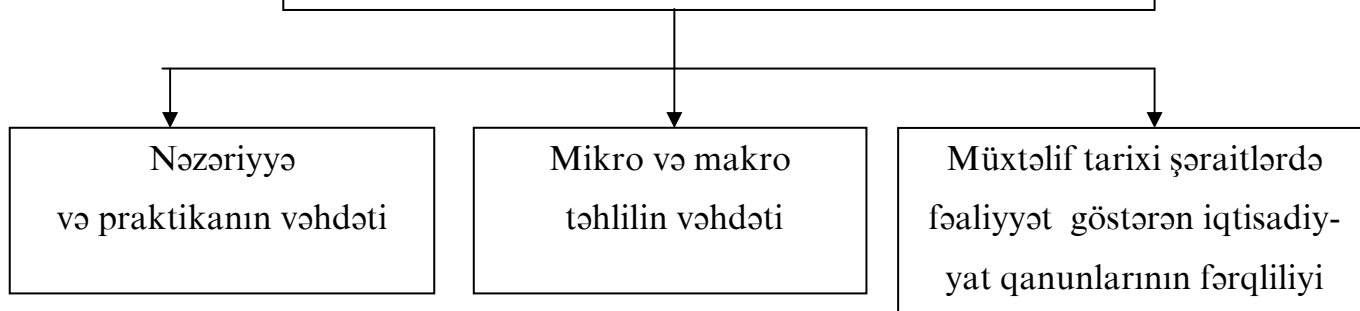
**BƏZİ İQTİSADI MƏKTƏBLƏR İQTİSADI
NƏZƏRİYYƏNİN PREDMETİNDƏ SƏRVƏT HAQQINDA.**

İqtisadi məktəb	Tədqiqat predmeti	Yarandığı sahə	Forması
1. Merkantilizm	Sərvət	Tədavül sferası	Qiymətli metallar və pul
2. Fiziokratlar	Milli sərvət	Aqrar sfera	Kənd təsərrüfatı istehsalının nəticəsi
3. Klassik məktəb	Milli sərvətin istehsalı, yığılı, bölüşdürülməsi	Bütövlükdə maddi istehsal sferası	İstehsal olunan bütün məhsullar
4. Müasir iqtisadi məktəblər	Milli sərvət	İstehsal və xidmət	İstehsal nəticəsi olan məhsullar, xidmətlər, habelə insan, informasiya

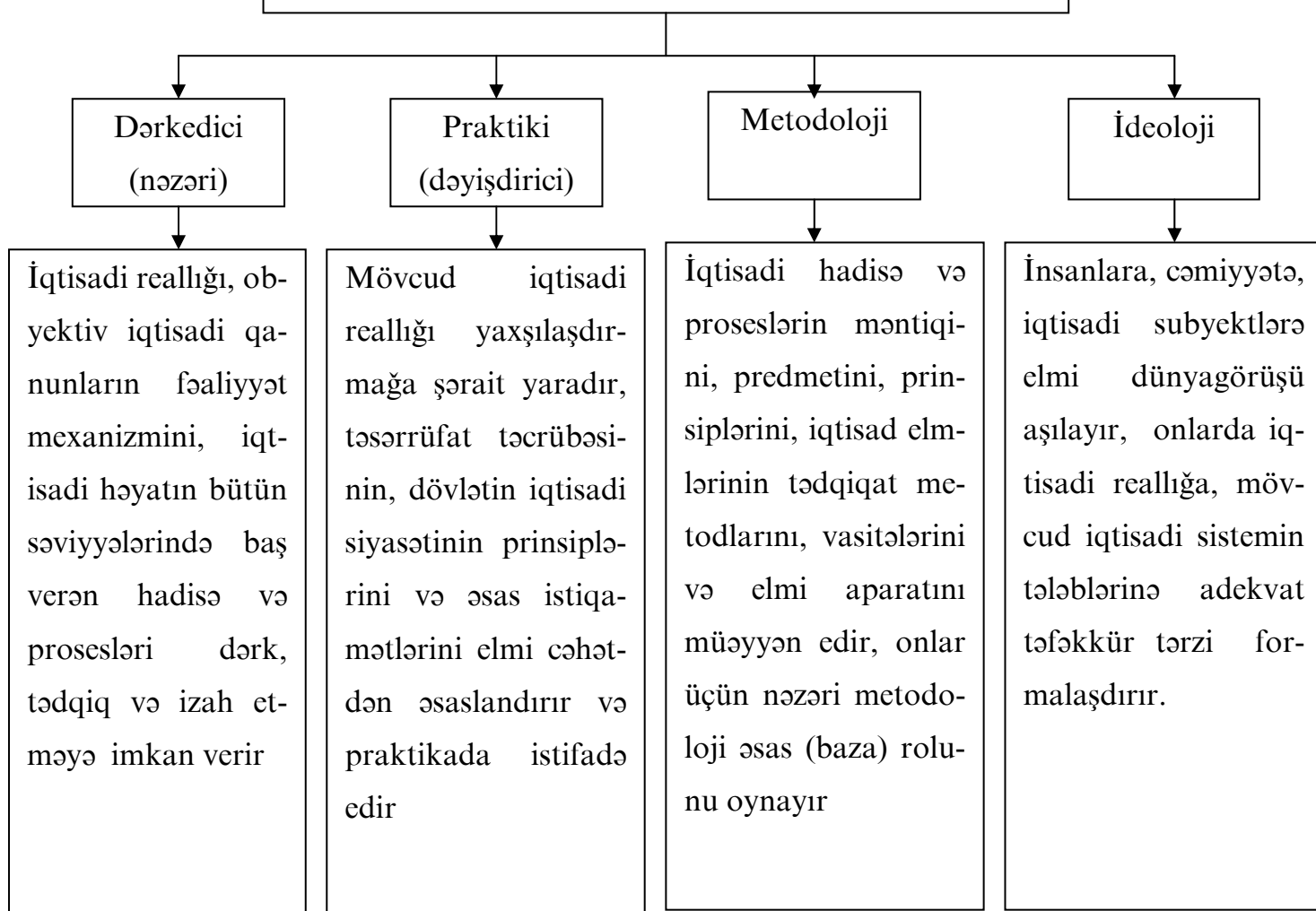

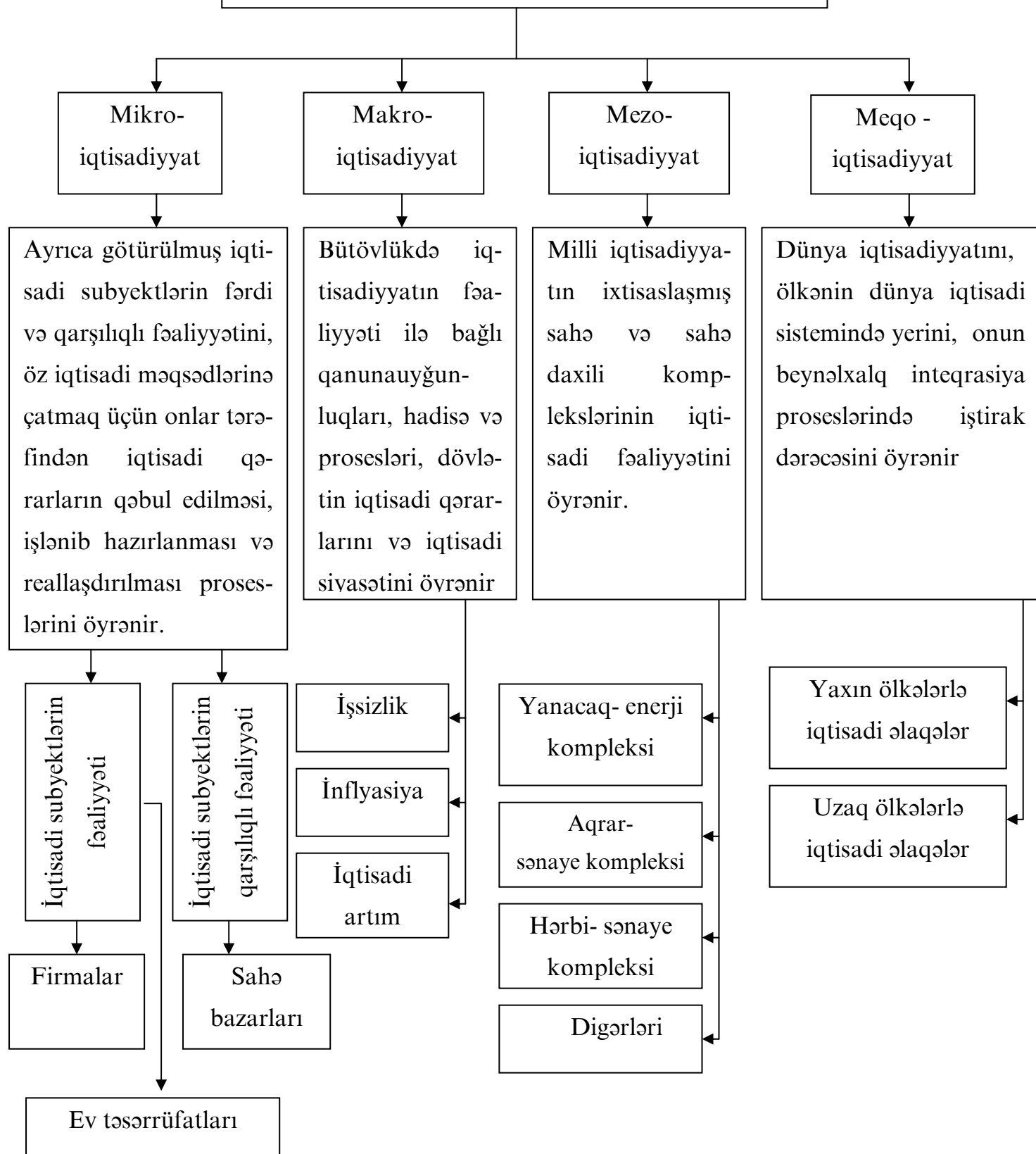
İQTİSADI NƏZƏRİYYƏNİN TƏMƏL PRİNSİPLƏRİ

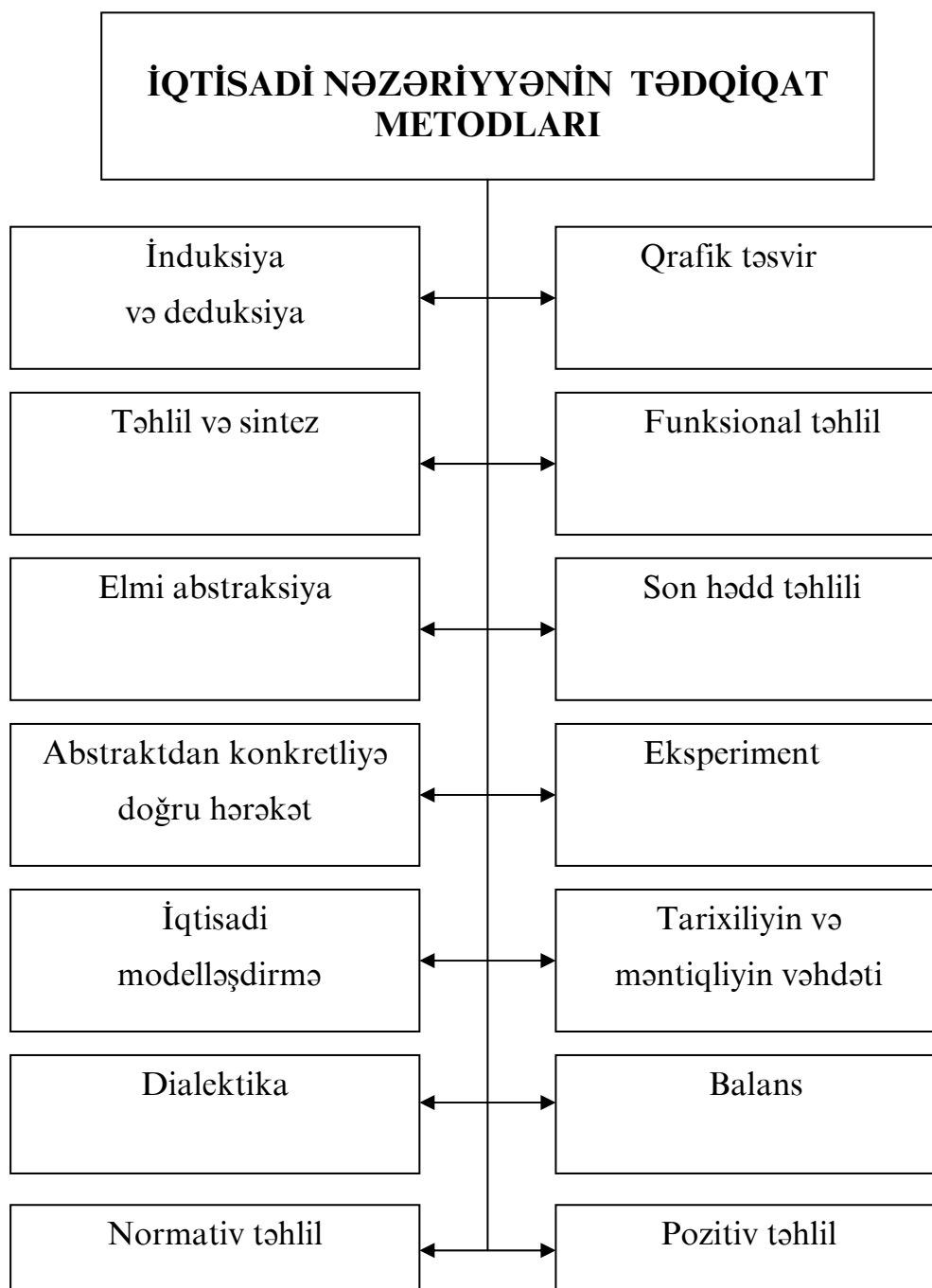

İQTİSADI NƏZƏRİYYƏNİN FUNKSİYALARI

İQTİSADI NƏZƏRİYYƏNİN TƏDQİQAT SƏVİYYƏLƏRİ

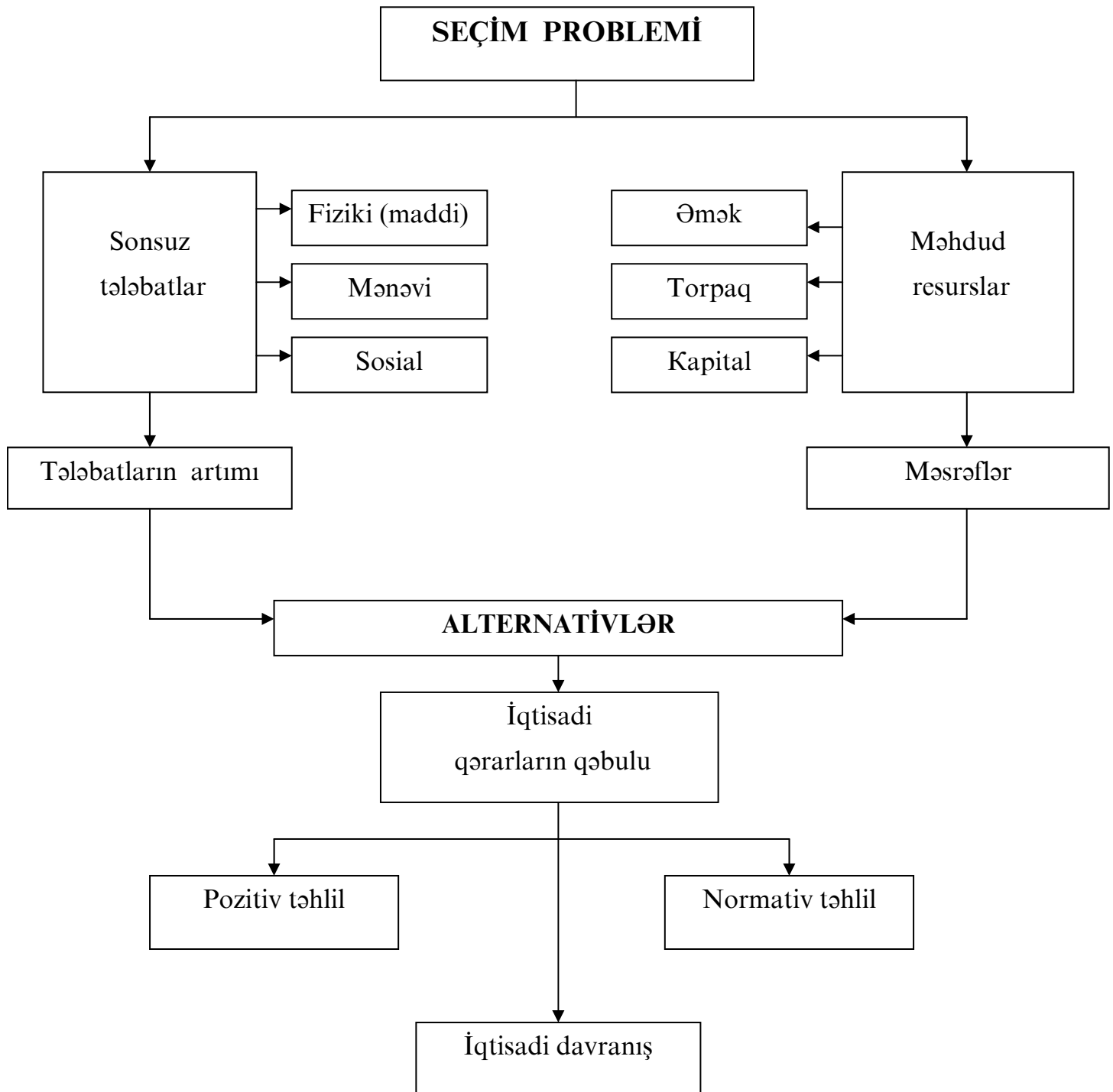

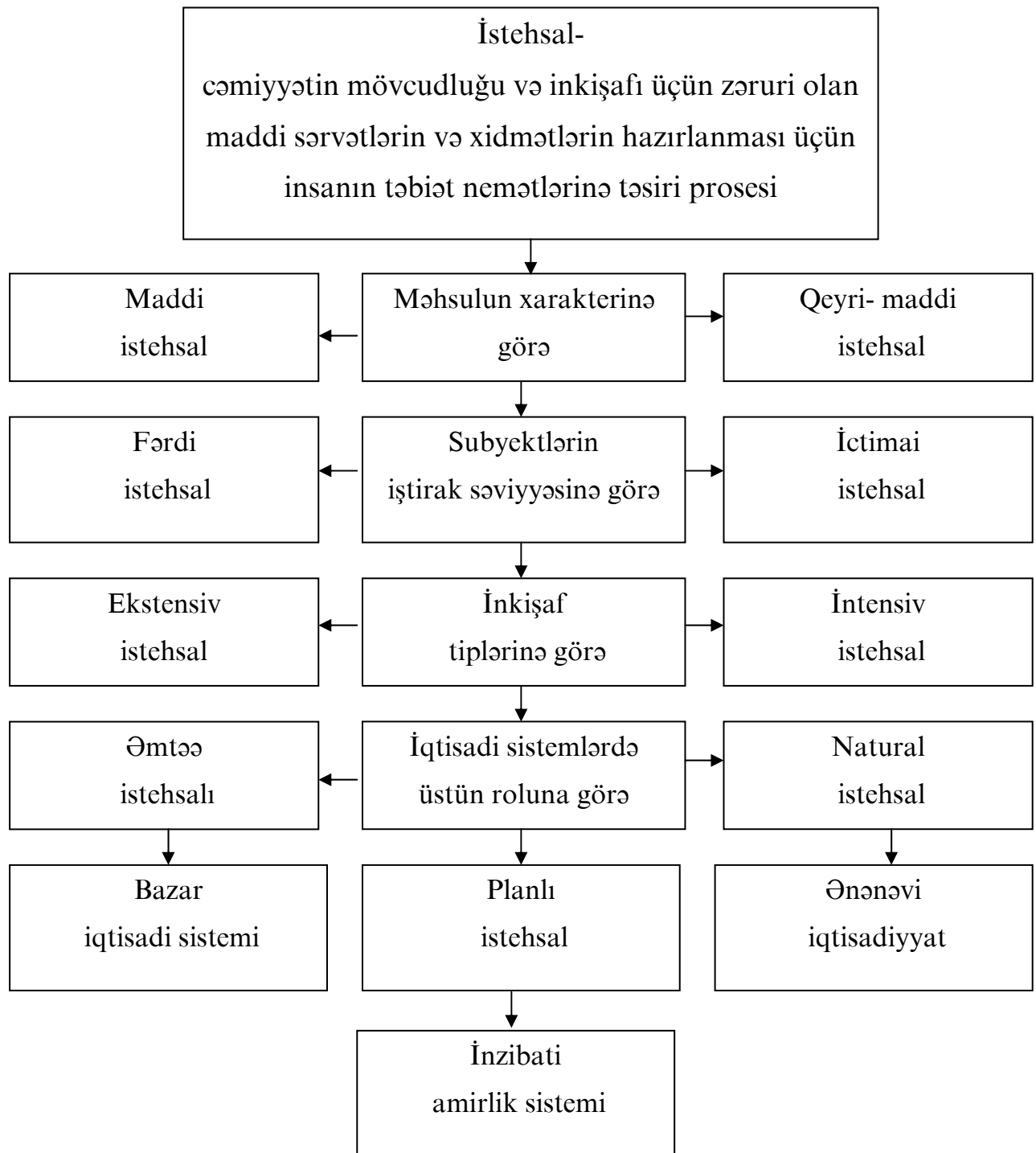
**İQTİSADI NƏZƏRİYYƏNİN
TƏDQIQAT METODLARININ MƏZMUNU**

Metodun adı	Metodun məzmunu
1. Təhlil və sintez	Tədqiqat obyektinin müxtəlif hissələrə parçalanaraq təhlili əsasında onun sintez edilməsi - bütövlükdə öyrənilməsi.
2. İnduksiya və deduksiya	İnduksiya- iqtisadi faktların tədqiqi əsasında nəzəri ümumiləşdirmələrin aparılması (faktlardan nəzəriyyəyə doğru hərəkət); deduksiya- bütövlükdə nəzəriyyə və ya ayrı-ayrı nəzəri müddəalar, prinsiplər əsasında faktların müəyyən edilməsi, qurulması, əsaslandırılması (nəzəriyyədən faktlara doğru hərəkət).
3. Elmi abstraksiya	Tədqiqat obyektindən təsadüfi, keçici olanların sərf nəzər edilməsi və tədqiqatın daimi, sabit, tipik olan, onun mahiyyətini əks etdirən hadisə və proseslər üzərində cəmləşdirilməsi.
4. Abstrakdan konkretliyə doğru hərəkət	Əvvəlcə tədqiqat obyektinin bütövlükdə mahiyyətinin, inkişaf qanununa uyğunlarının, təzahür formalarının və daxili ziddiyyətlərinin metodoloji aspektdən aşkar edilməsi, sonra isə iqtisadi qanunlar və iqtisadi kateqoriyalar sistemində tədqiqat obyektinin konkret formasının və inkişaf xüsusiyyətlərinin əks etdirilməsi.
5. İqtisadi modelləşdirmə (iqtisadi-riyazi, məntiqi, qrafik, statik, dinamik, açıq, qapalı və s. iqtisadi modellər)	İqtisadi reallığın sadələşdirilmiş, formal şəkildə, konkret riyazi göstəricilər, qrafiklər və s. şəklində şərh edilməsi və araşdırılması.

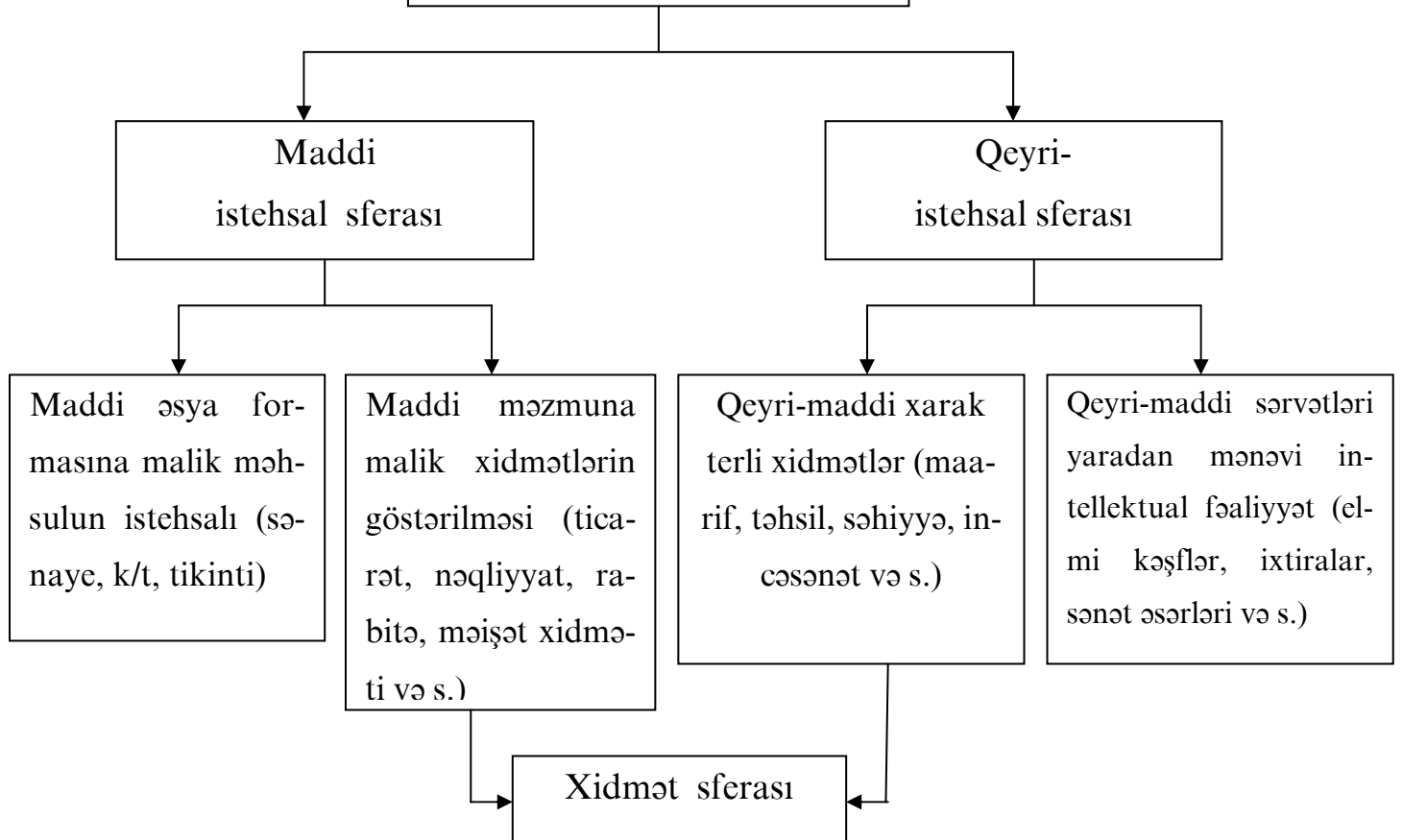
6. Dialektika	İqtisadi hadisə və proseslərin daimi hərəkətdə, dəyişmədə, inkişafda, digərləri ilə qarşılıqlı əlaqədə, cəmiyyətin maddi həyatının ilkinliyi prinsipi daxilində tədqiq olunması.
7. Qrafik təsvir	İqtisadi hadisə və proseslər arasında bu və ya digər asılılıqların və əlaqələrin əyani şəkildə, qrafiklərdən, sxemlərdən, cədvəllərdən, diaqramlardan və s. istifadə olunması ilə araşdırılması.
8. Funksional təhlil	Bir cəra hadisələrin müstəqil, digərlərinin isə asılı, törəmə dəyişənlər kimi öyrənilməsi.
9. Son hədd təhlili	Son hədd göstəricilərinin dinamik halda, artım, azalma, dəyişmə şəraitində öyrənilməsi.
10. Eksperiment	İqtisadi hadisə və proseslərin xüsusi, süni şəkildə yaradılmış, konkret dövr üçün müəyyən edilmiş və nəzarət olunan şəraitdə tədqiq olunması.
11. Tarixiliyin və məntiqiliyinin vəhdəti	Tarixi metod empirik materialları toplayır, hazırlayır və müəyyən tarixi mərhələnin məntiqi ilə əlaqələndirir; məntiqi metod isə predmetin məntiqi mahiyyətini və məzmununu müəyyən tarixi zamanda, konkret tarixi iqtisadi münasibətlər sistemində öyrənir. Tarixi olan məntiqidir, belə ki, predmetin inkişaf məntiqini konkret tarixi hadisələr formasında və sistemində tədqiq edir; məntiqi olan tarixidir, belə ki, predmeti hər hansı bir təsadüfi tarixi formalardan kənarda öyrənir.
12. Balans metodu	İctimai tələbatın həcmnin və quruluşunun mövcud maddi, əmək, maliyyə resursları ilə əlaqəli şəkildə uzlaşdırılmasını, balansın bütün bölmələri və göstəricilərinin qarşılıqlı əlaqələndirilməsini təmin edir.
13. Normativ təhlil	İqtisadi hadisə və proseslərin real, faktiki vəziyyətini göstərir.
14. Pozitiv təhlil	İqtisadi hadisə və proseslərin gələcəkdə necə dəyişə biləcəyi üzrə elmi mübahisə və yanaşmaları öyrənir.

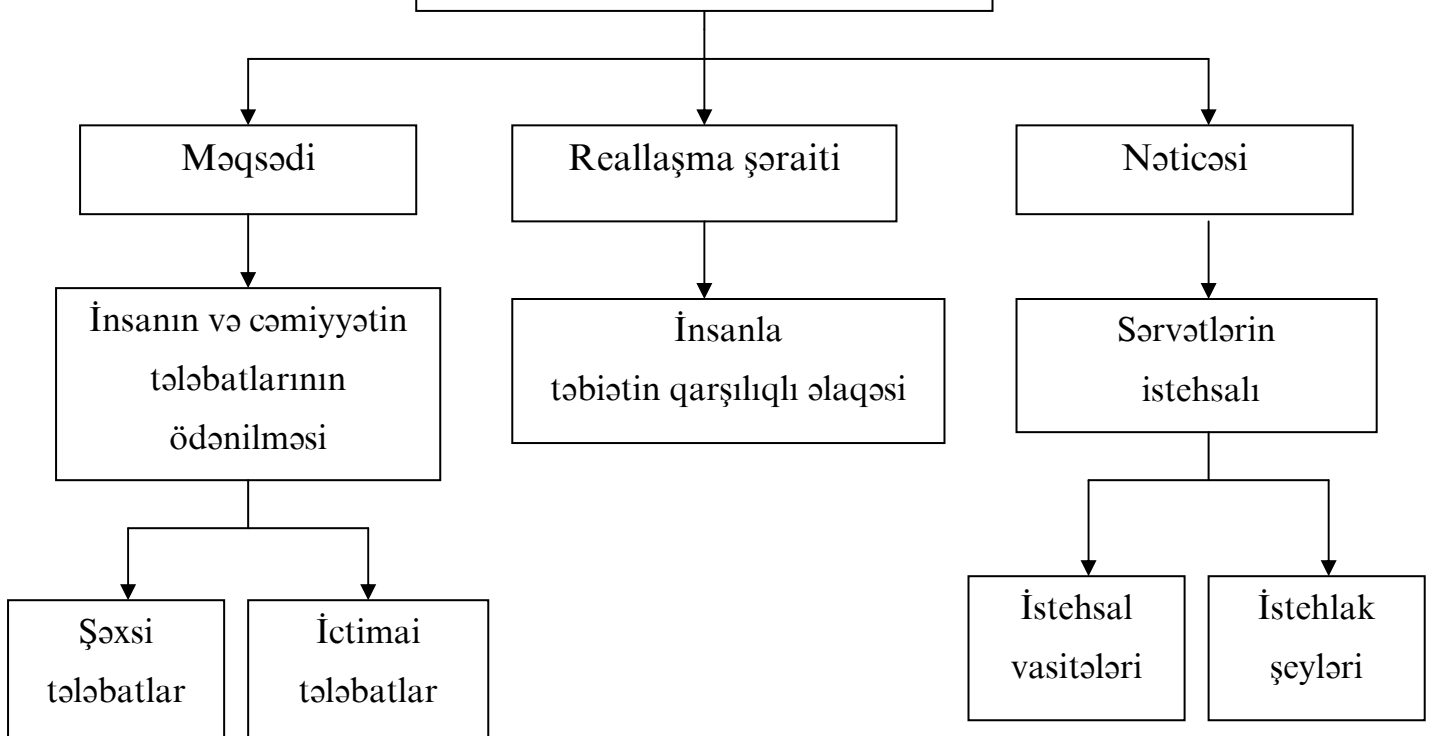
2. İSTEHSAL NƏZƏRİYYƏSİ. İCTİMAİ İSTEHSAL – CƏMİYYƏTİN İNKİŞAFININ ƏSASIDIR

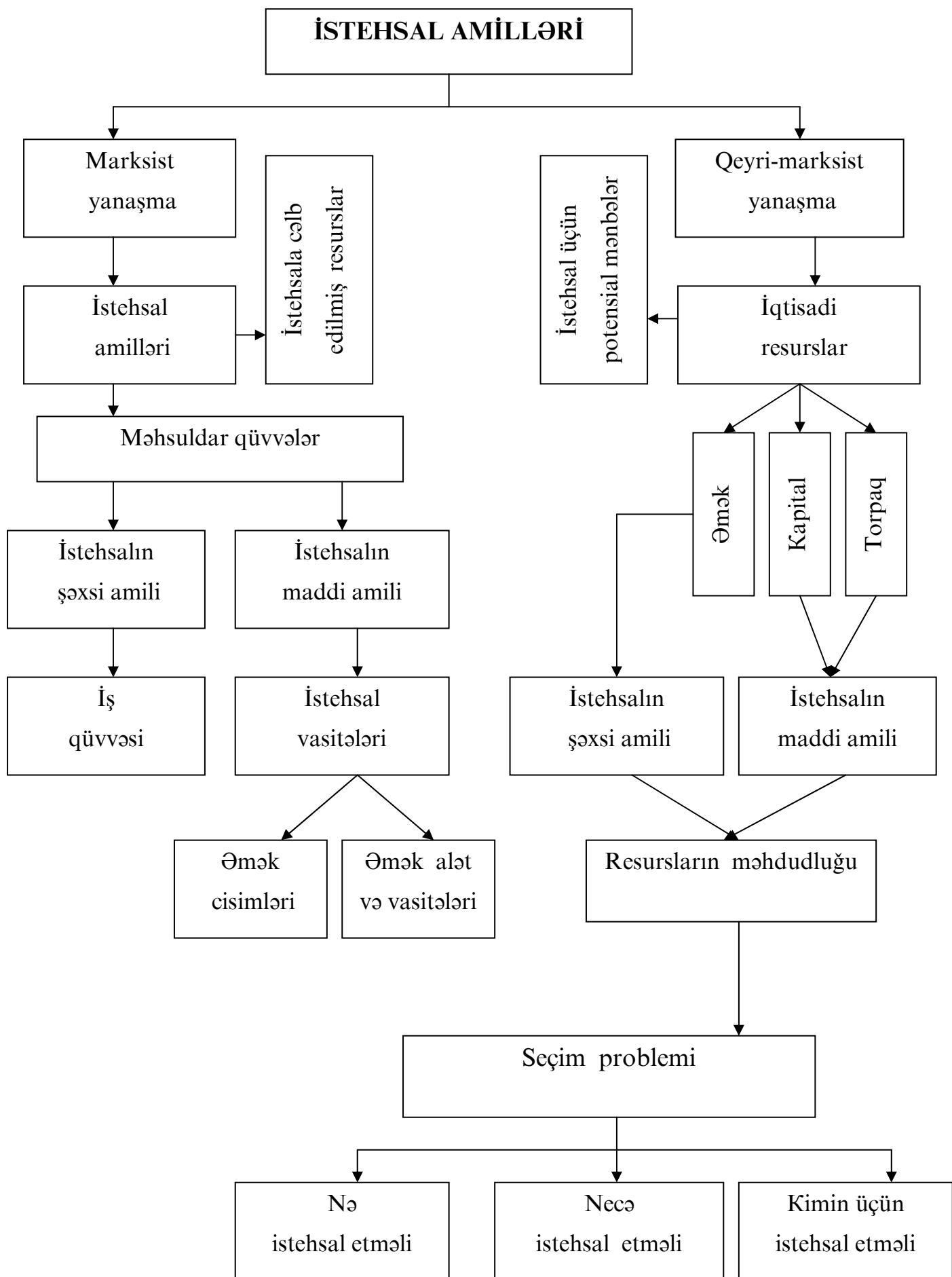

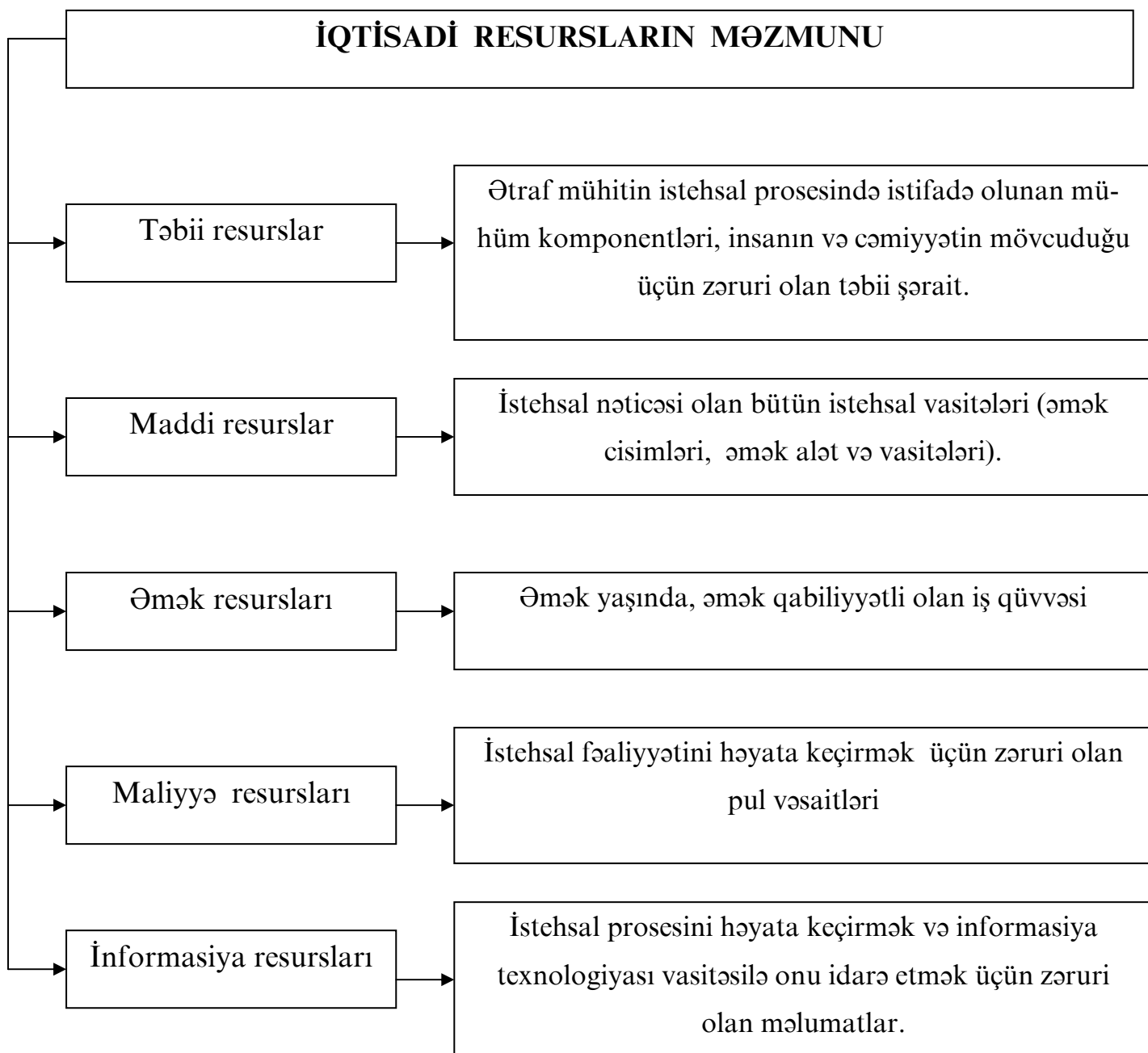
İSTEHSALIN QURULUŞU

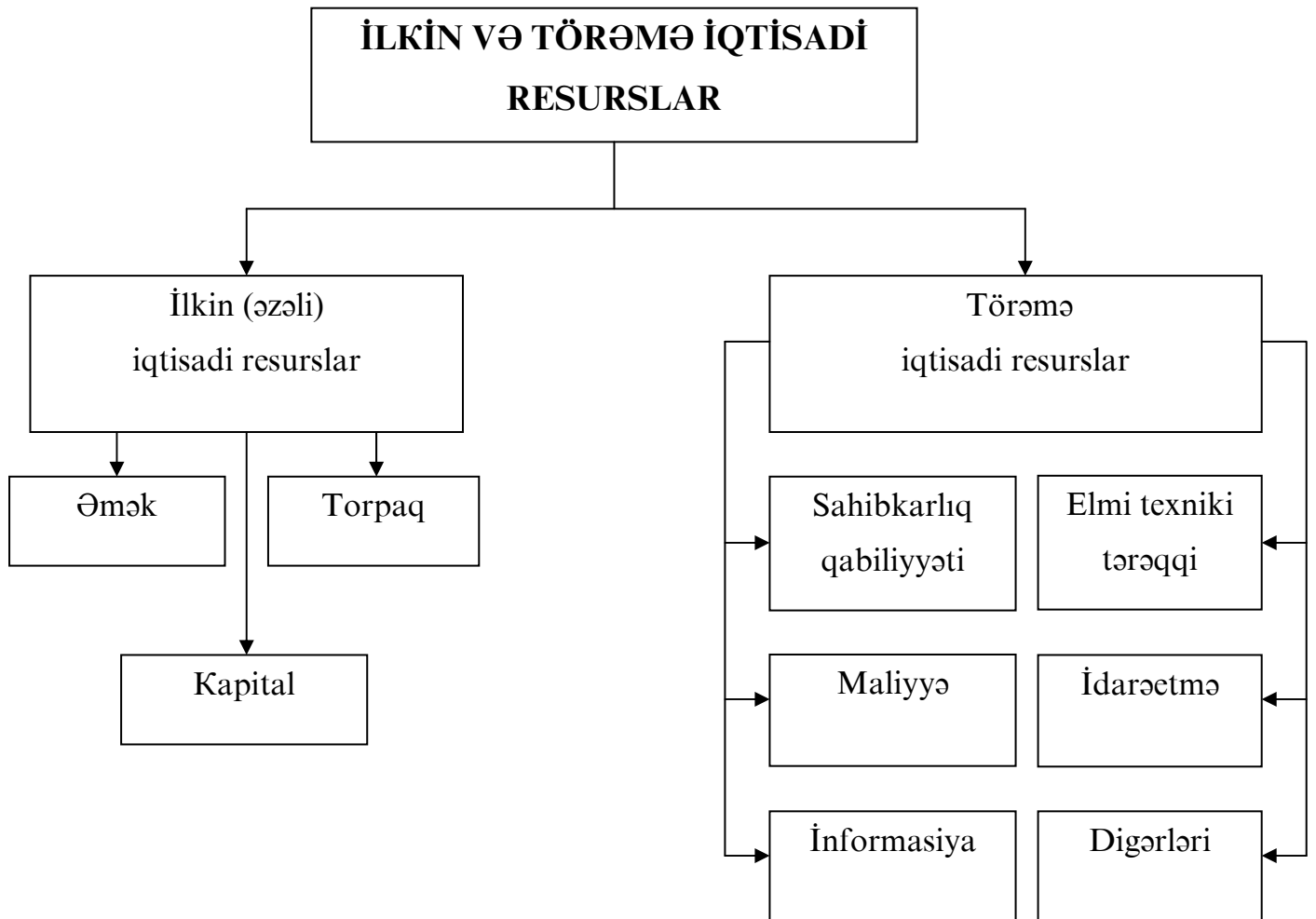

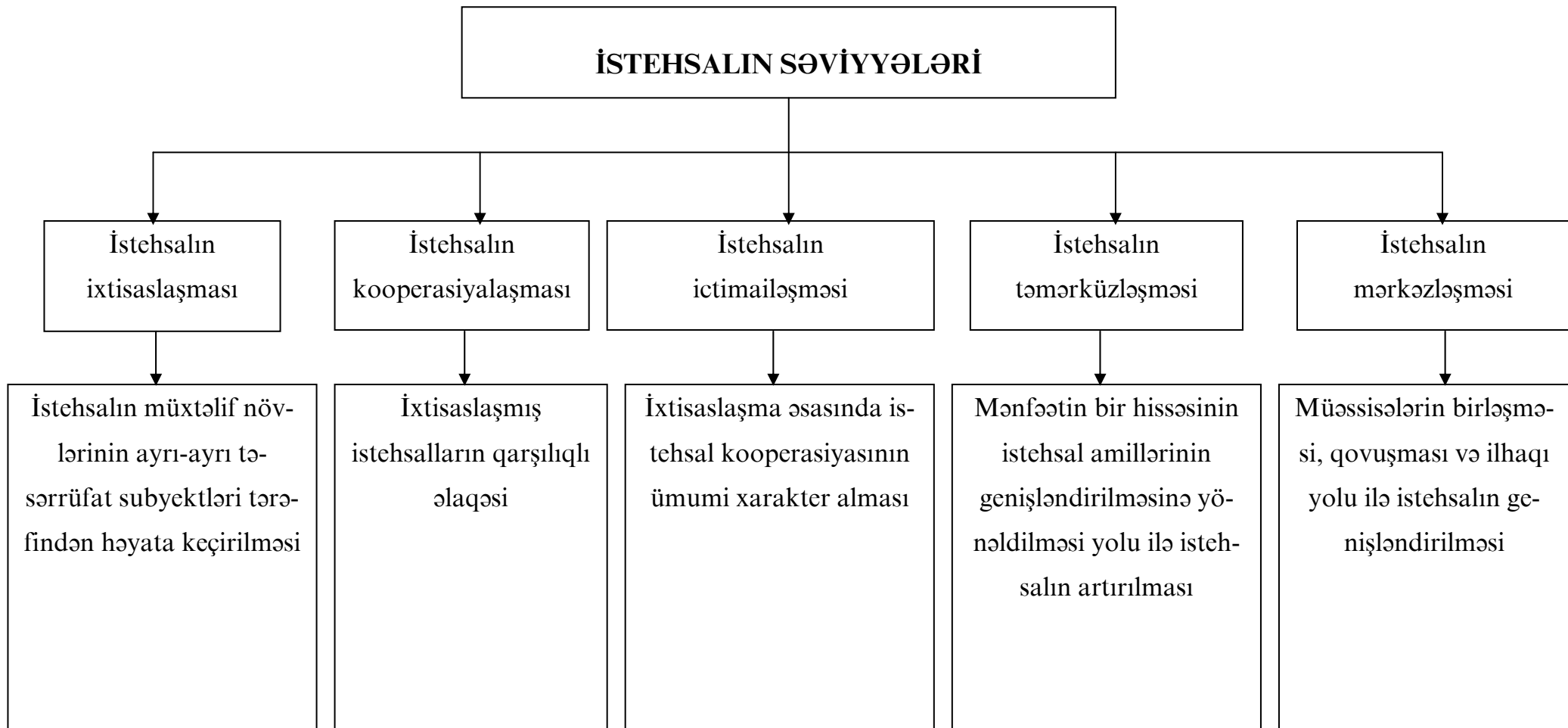
MADDİ İSTEHSAL

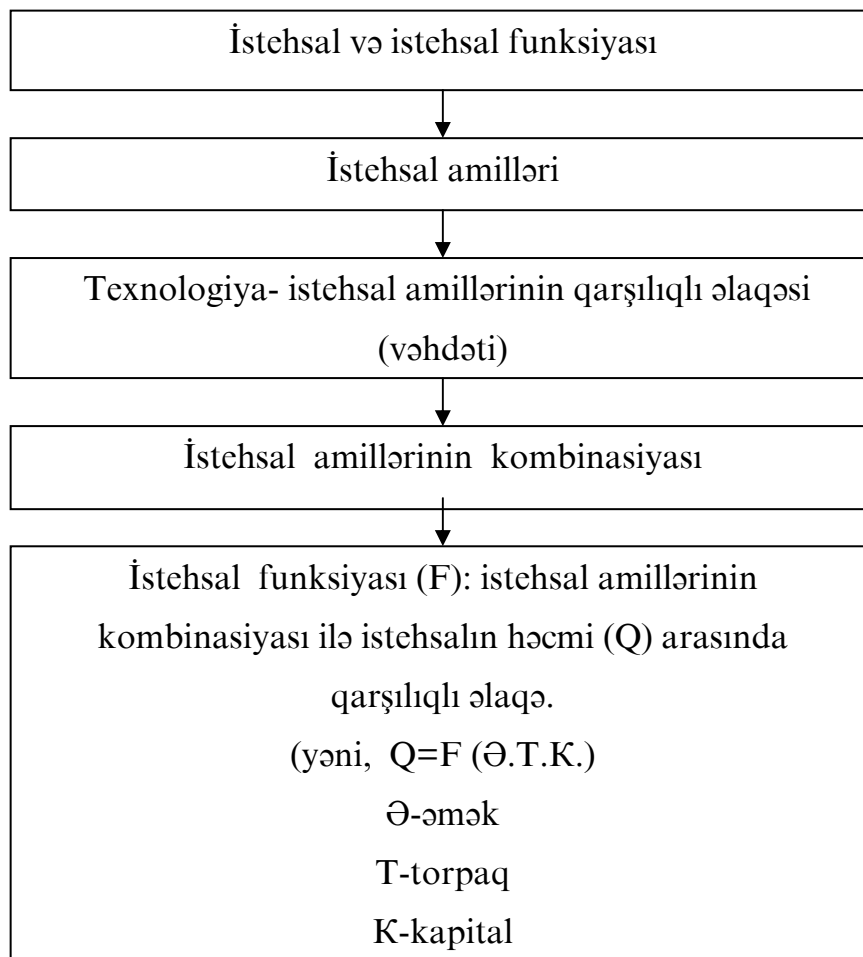
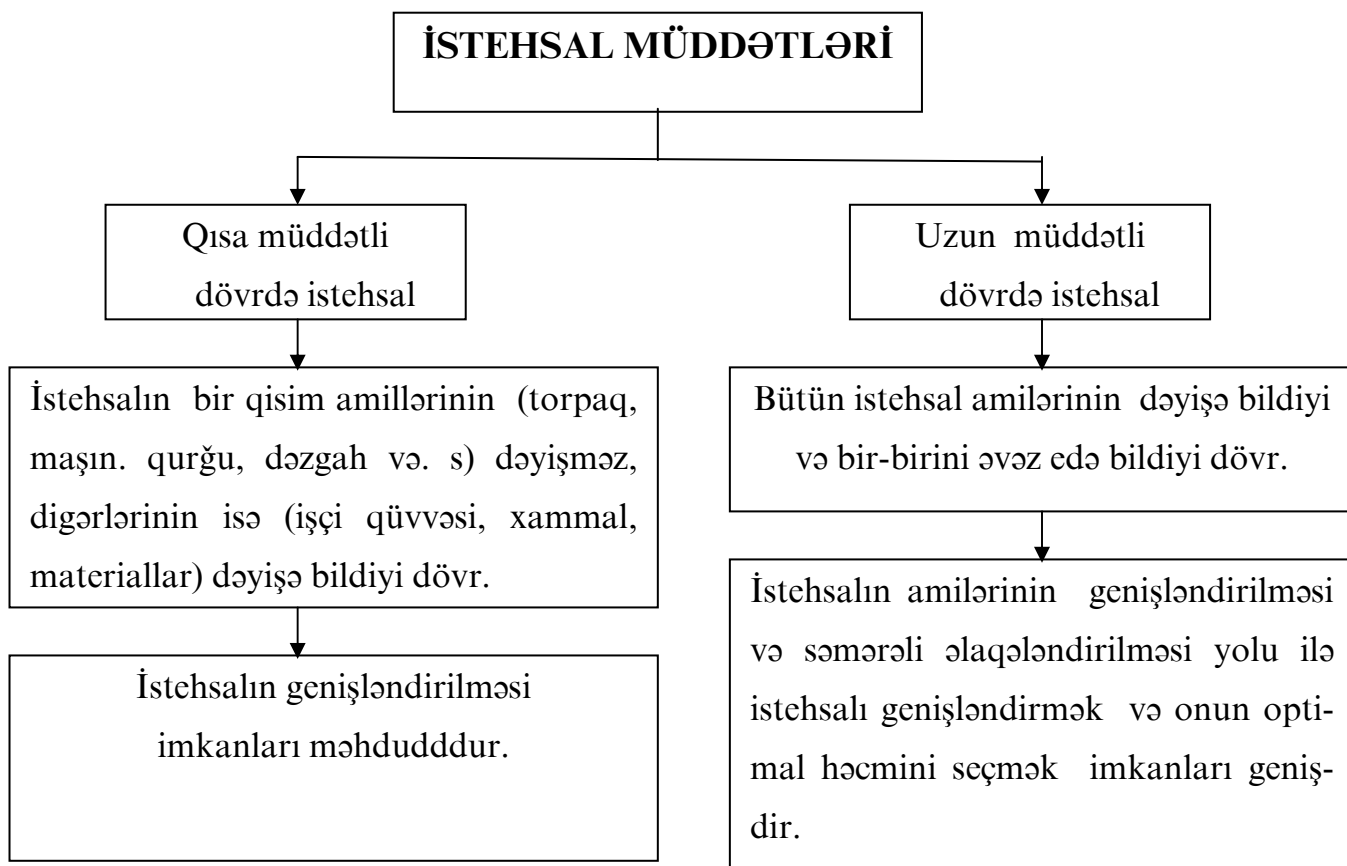

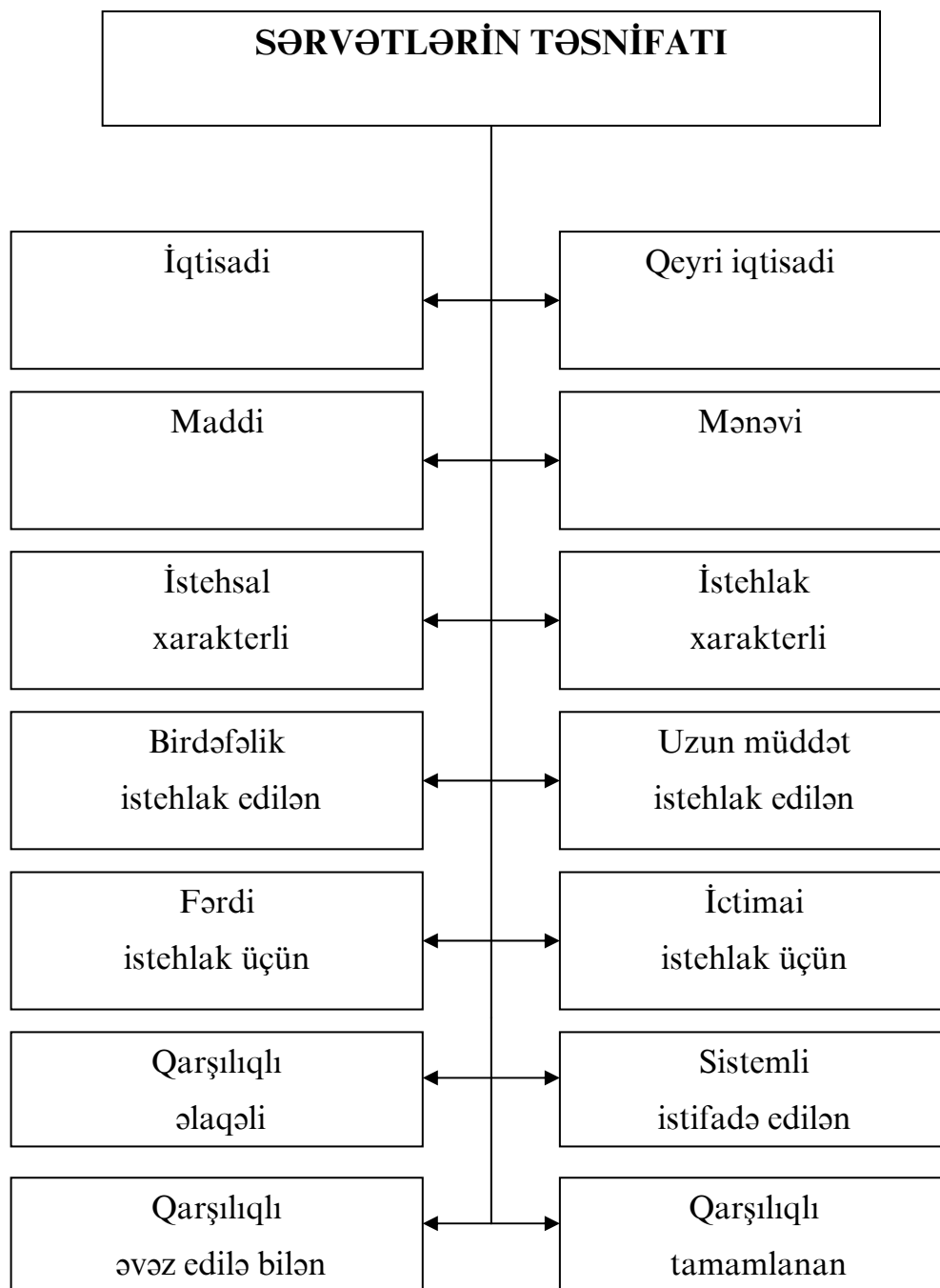

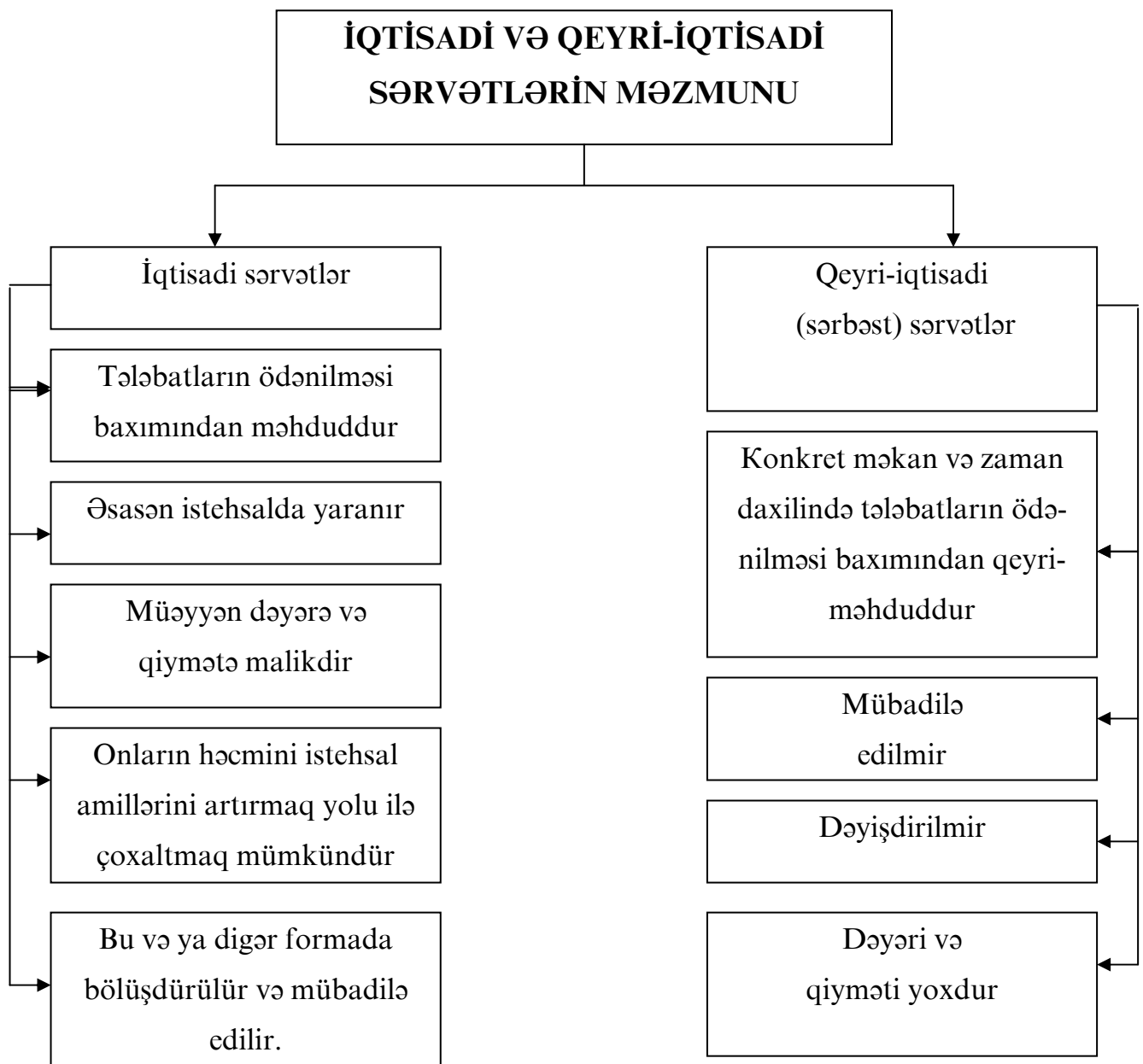

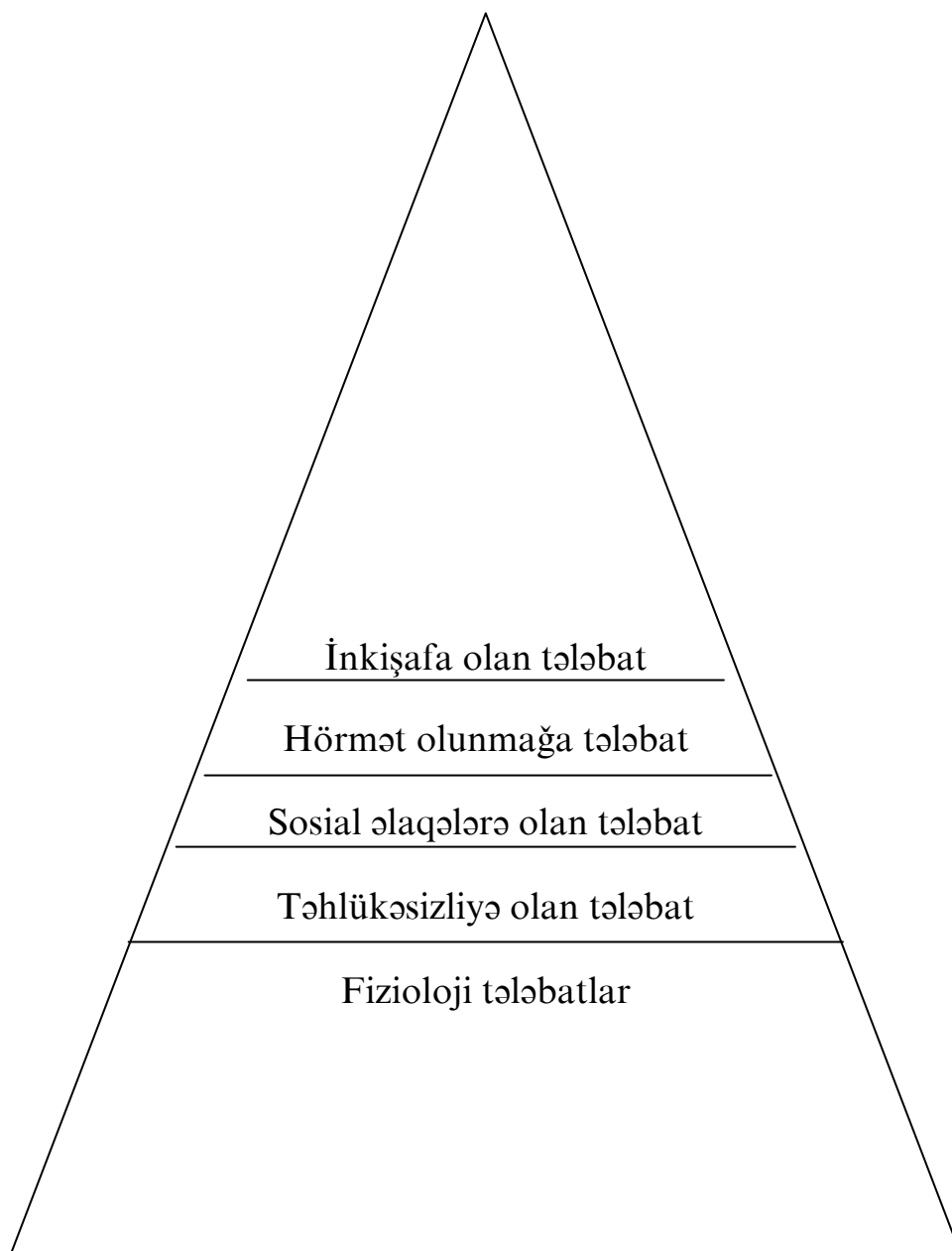

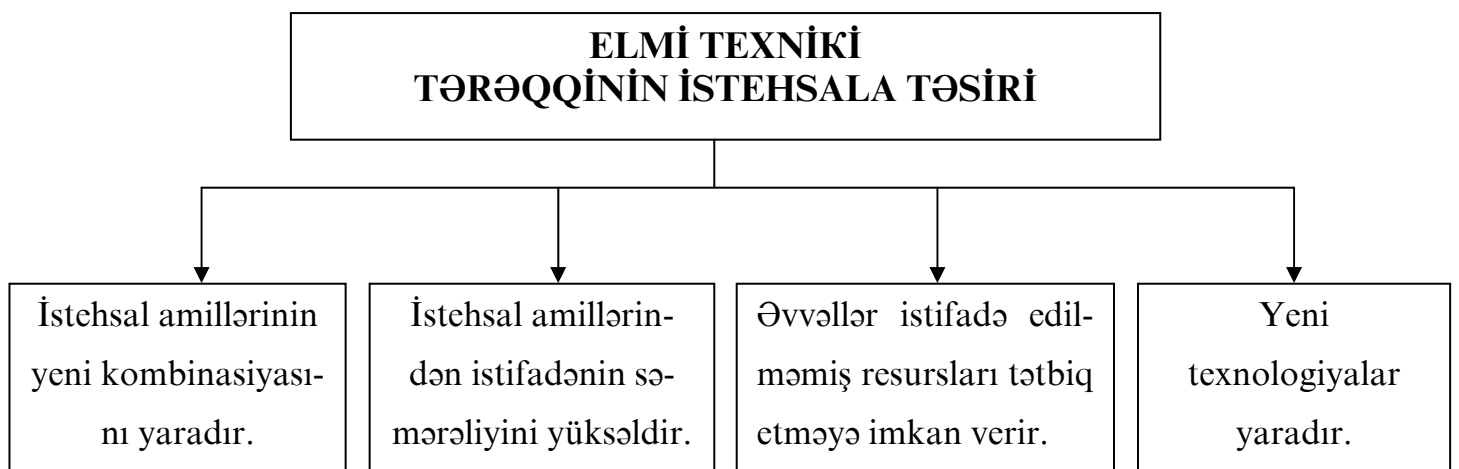
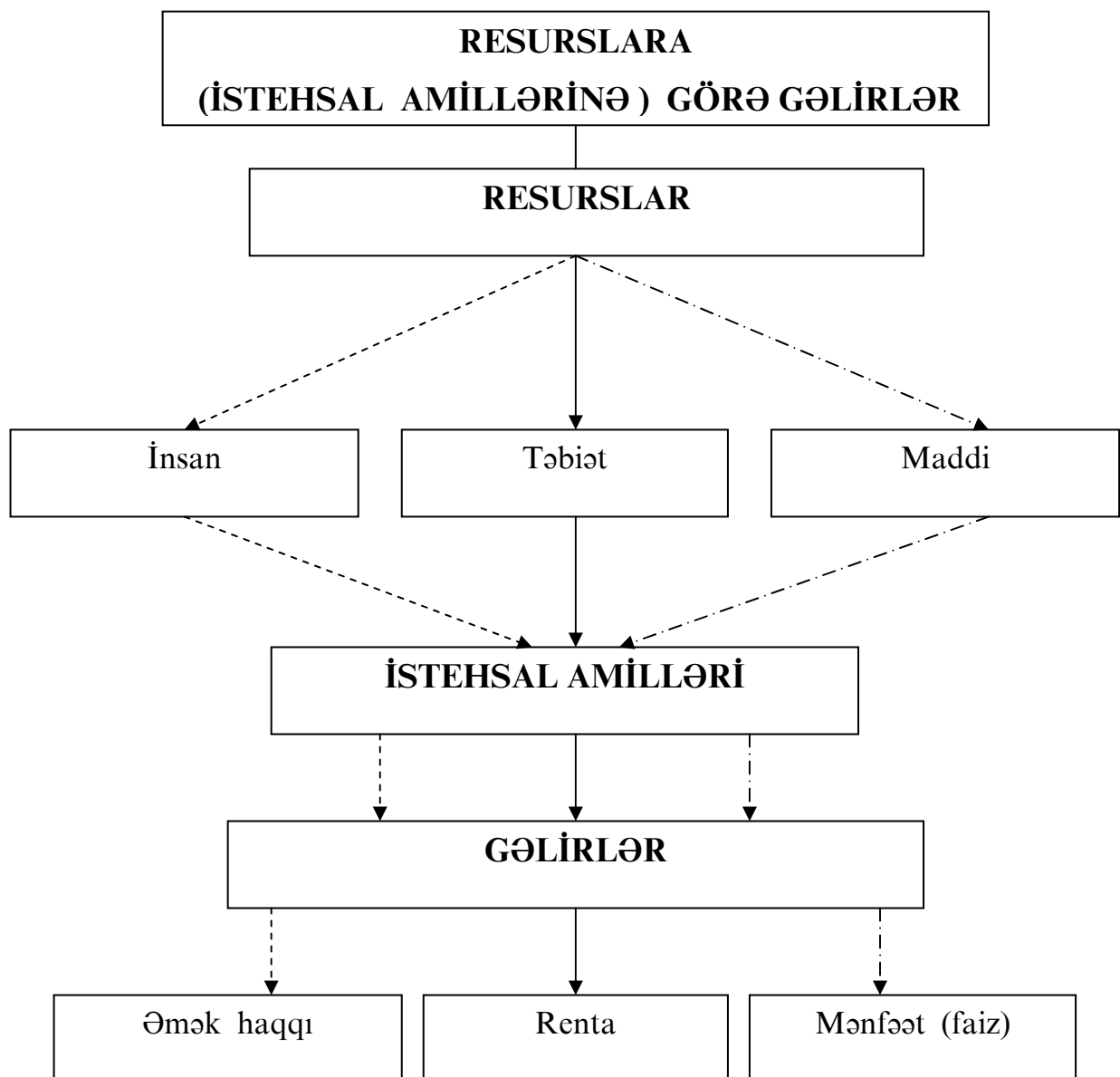

**TƏLƏBATLARIN (İNSANIN VƏ CƏMİYYƏTİN HƏYAT FƏALİYYƏTİNİ VƏ
İNKİŞAFINI TƏMİN ETMƏK ÜÇÜN HƏR HANSI BİR NƏYƏSƏ OLAN EHTİYAC)
NÖVLƏRİ**

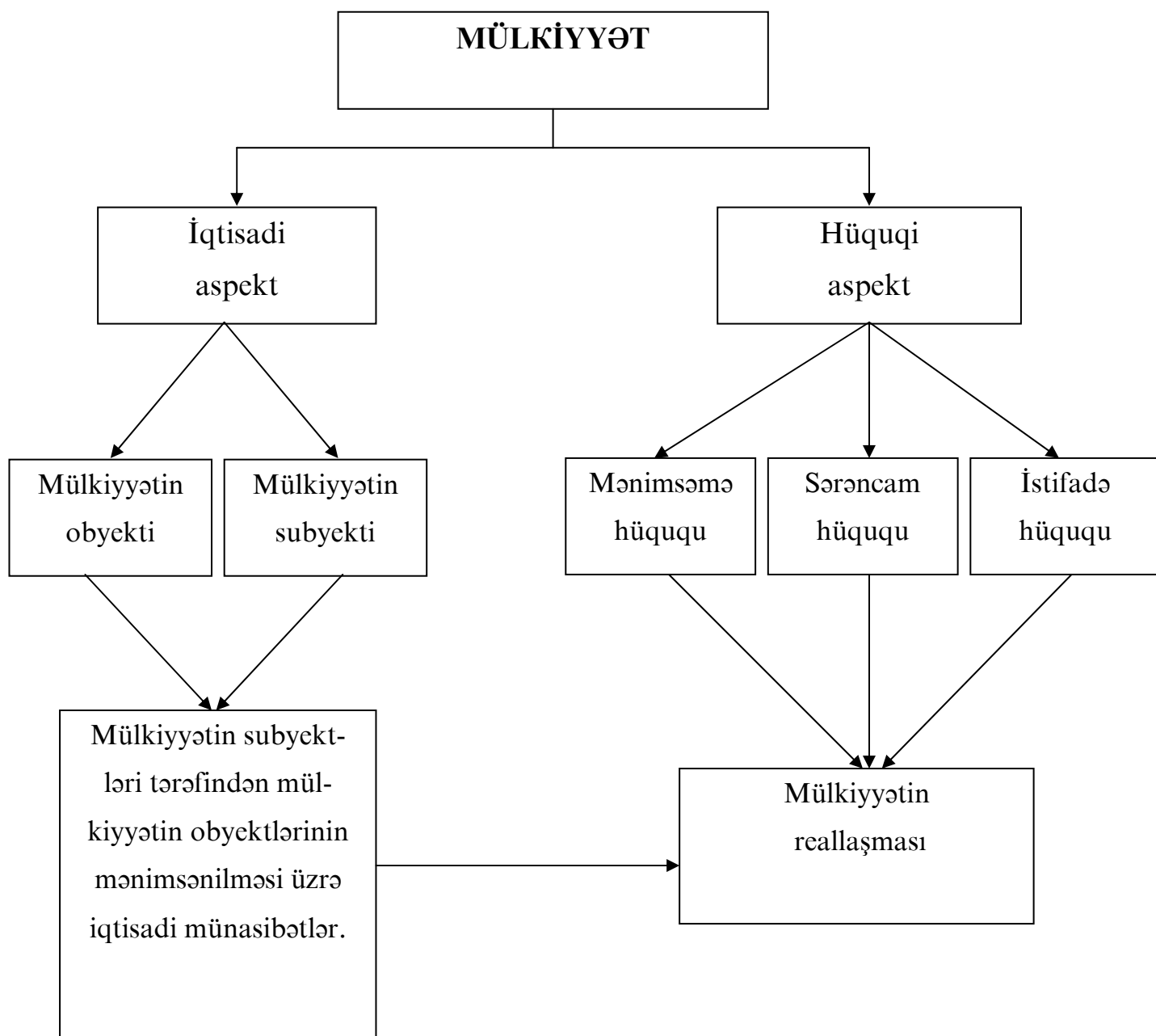
İlkin - heç bir şeylə əvəz edilə bilməyən yaşayış vasitələrinə (yemək, paltar, mənzil) olan tələbat	Torəmə - dəyişidirilə, əvəz edilə bilən tələbatlar (kitab, gəzinti, bəzək əşyaları)
Maddi -yaşayış vasitələrinə (yemək, paltar, mənzil) və istehsal vasitələrinə (maşın, dəzgah) olan tələbat	Mənəvi – elmə, biliyə, ünsiyyətə, gəzintiyə və s. olan, qəzet və kitab oxumağa, şer və musiqi yazmağa, şəkil çəkməyə və s. olan tələbat
İstehsal tələbatı - istehsal vasitələrinə olan tələbat	İstehlak (qeyri-istehsal) tələbatı – istehlak şeylərinə olan tələbat
Həqiqi tələbatlar - hazırki dövrdə, istehsalın hazırki inkişafı şəraitində ödənilməsi mümkün olan tələbatlar	Perspektiv tələbatlar– yalnız gələcəkdə ödənilməsi mümkün olan tələbatlar
Şəxsi və ailə tələbatları – ayrıca götürülmüş insanın və ailənin tələbatı	Cəmiyyətin tələbatları – ölkənin istehsal vasitələrinə, müdafiəyə, ETT-yə və s. olan tələbatı

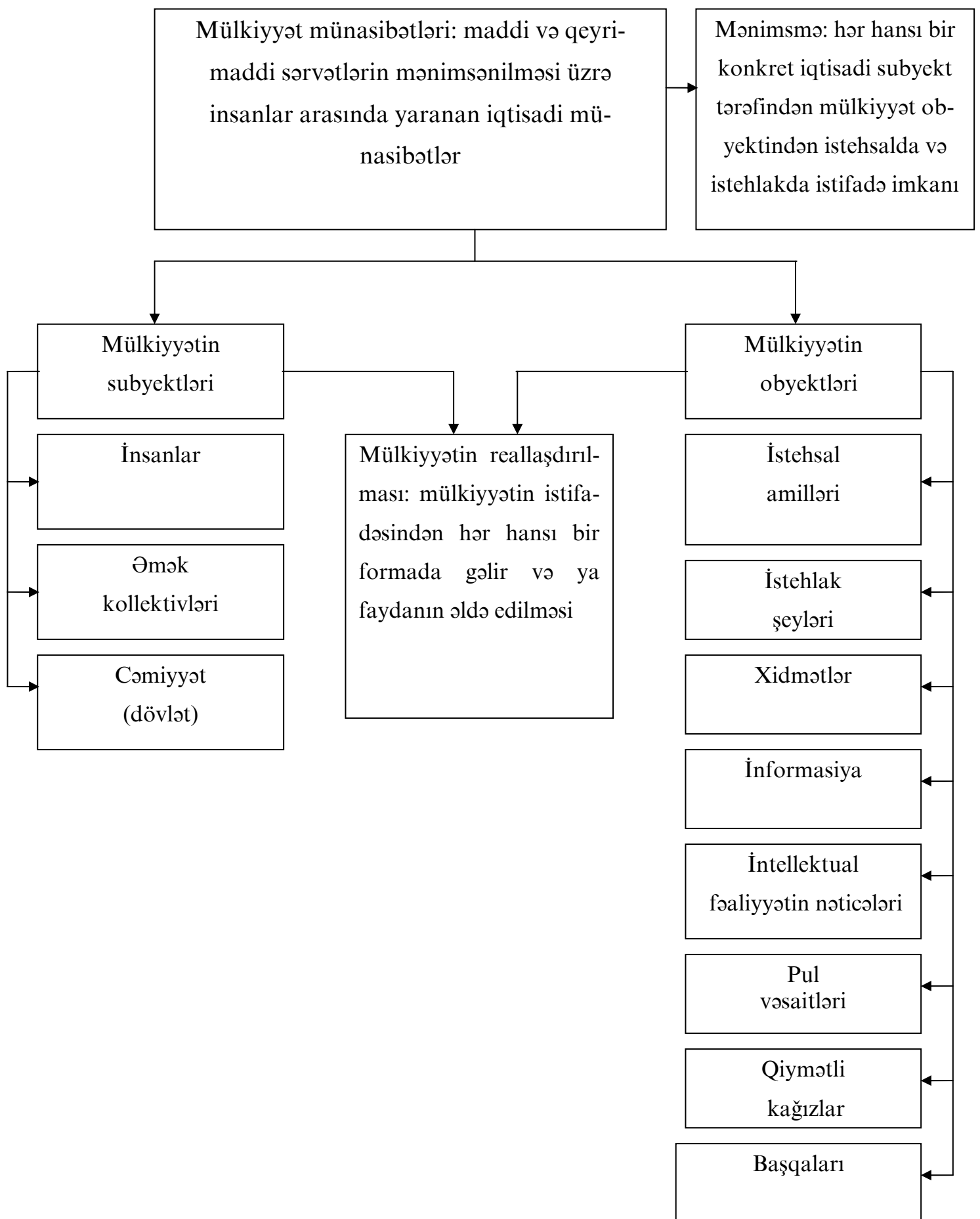
TƏLƏBATLARIN QURULUŞU
(MASLOUNUN TƏLƏBATLAR PİRAMİDASI).

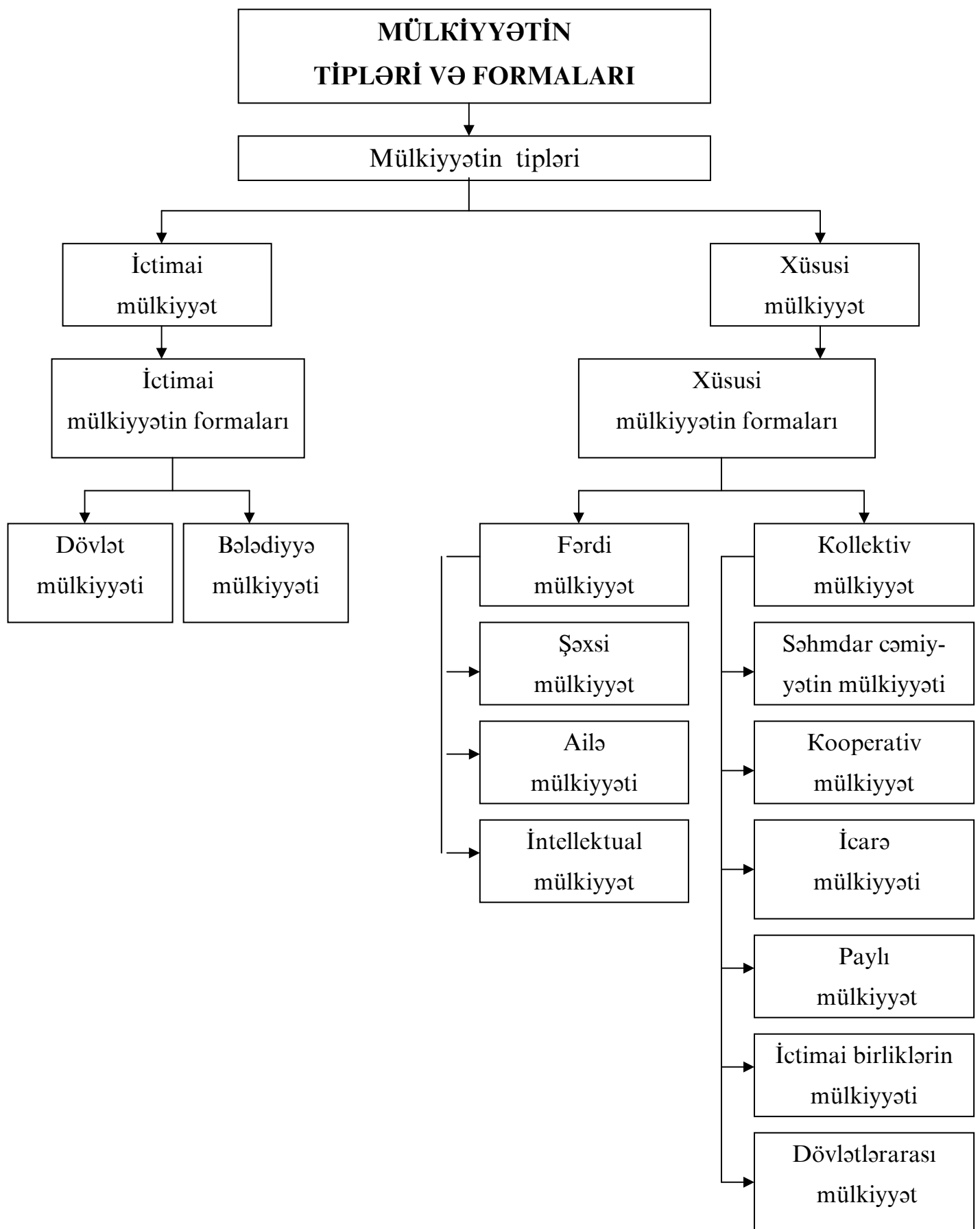

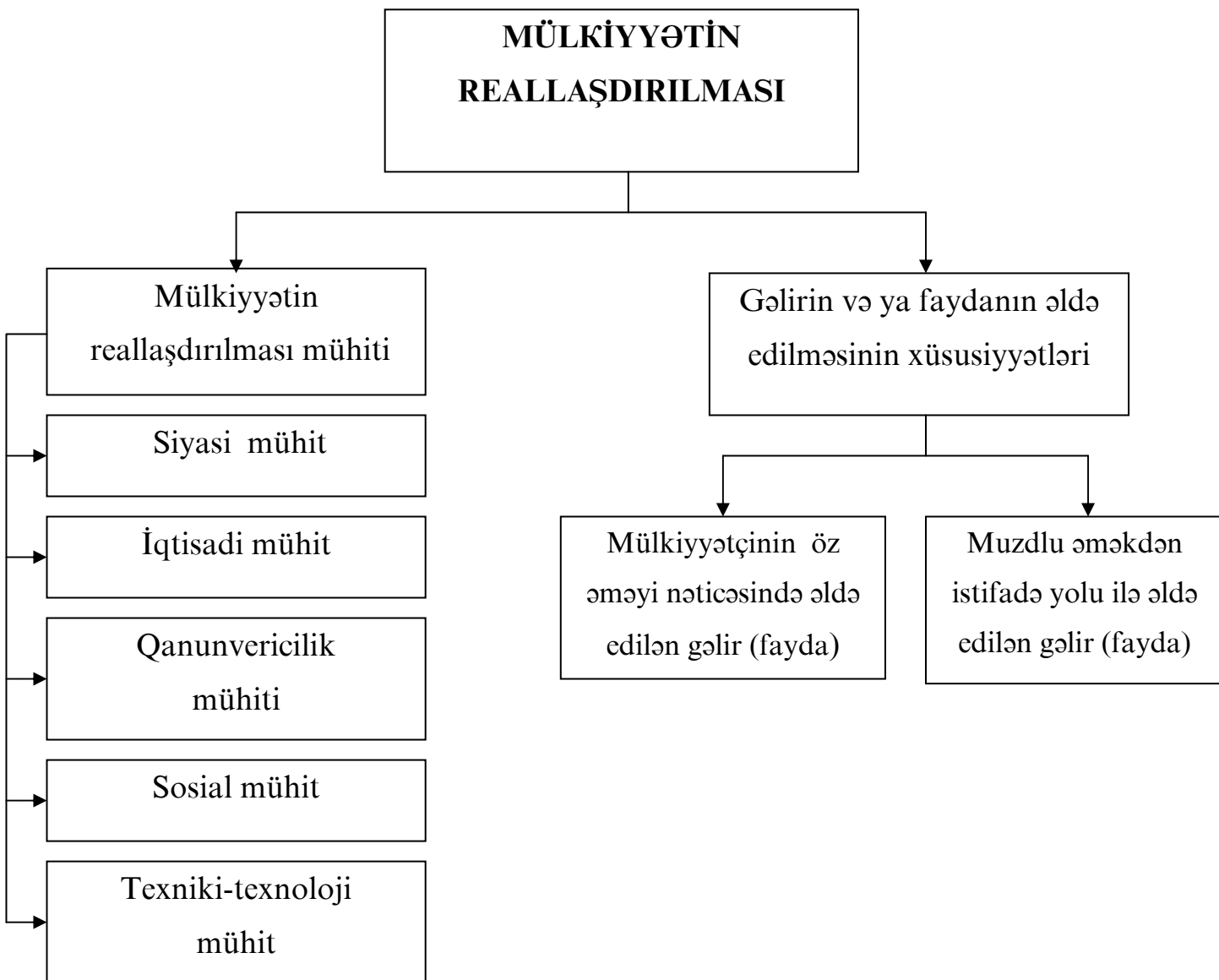

3. MÜLKİYYƏT MÜNASİBƏTLƏRİ.

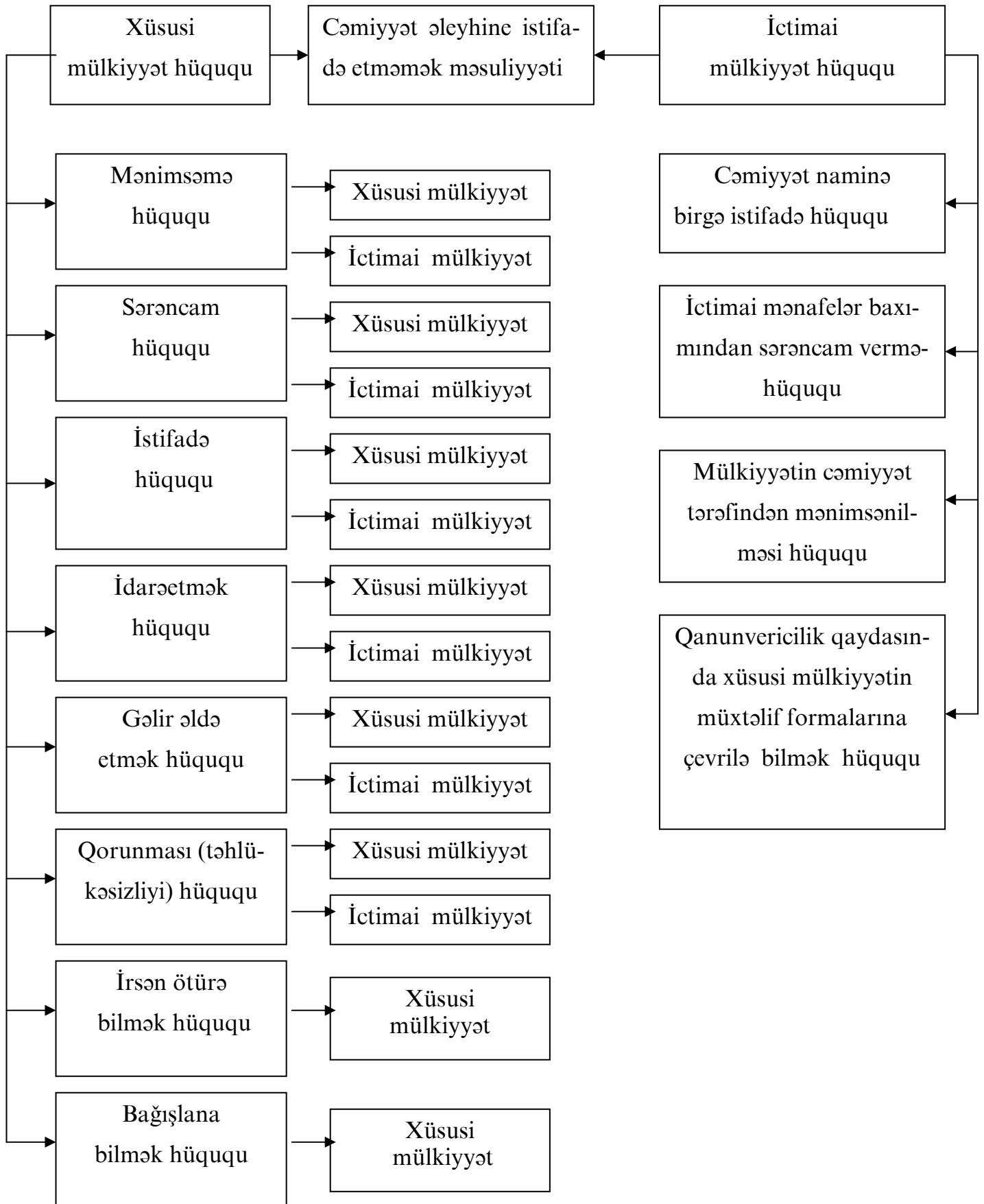

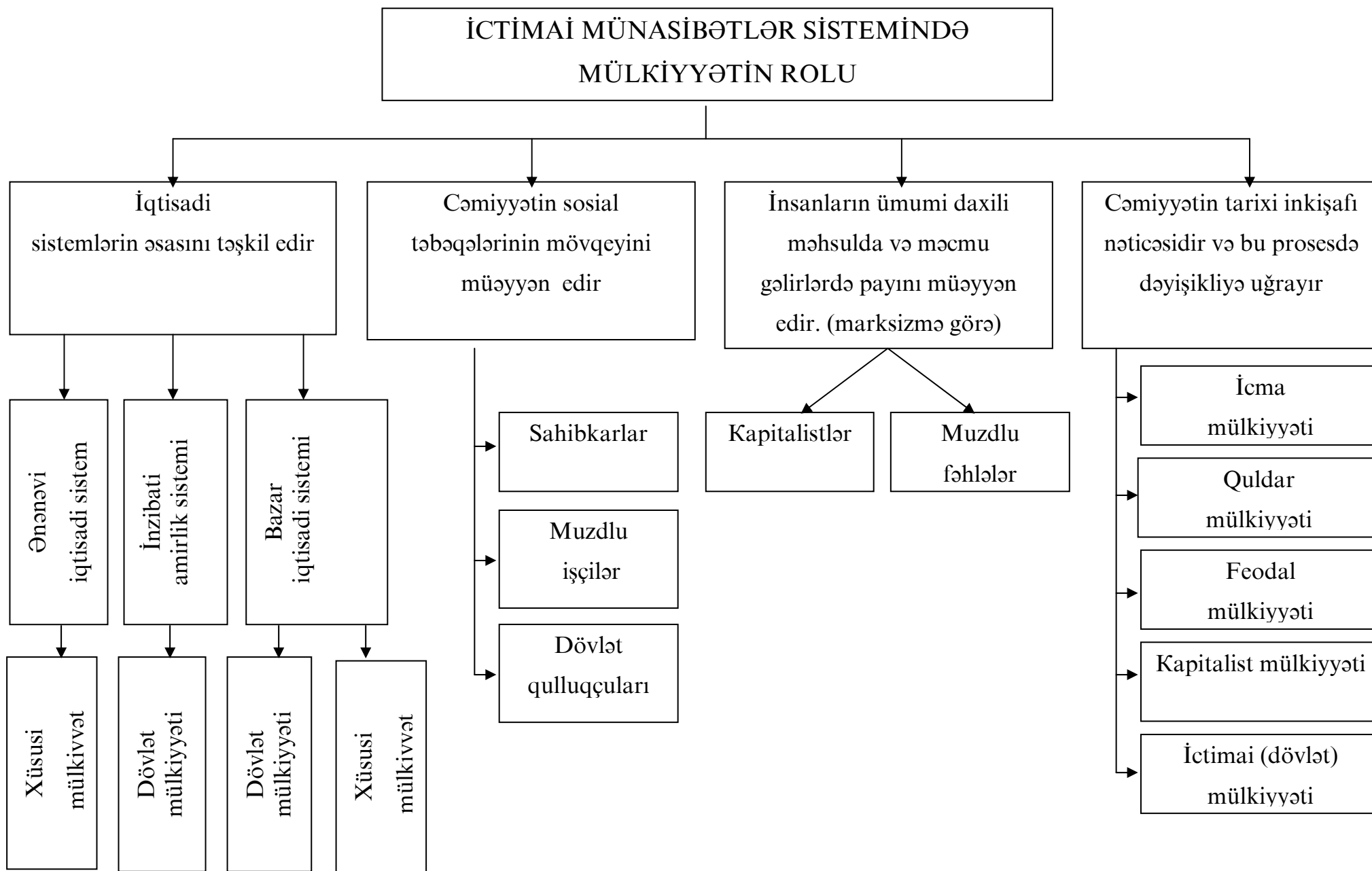

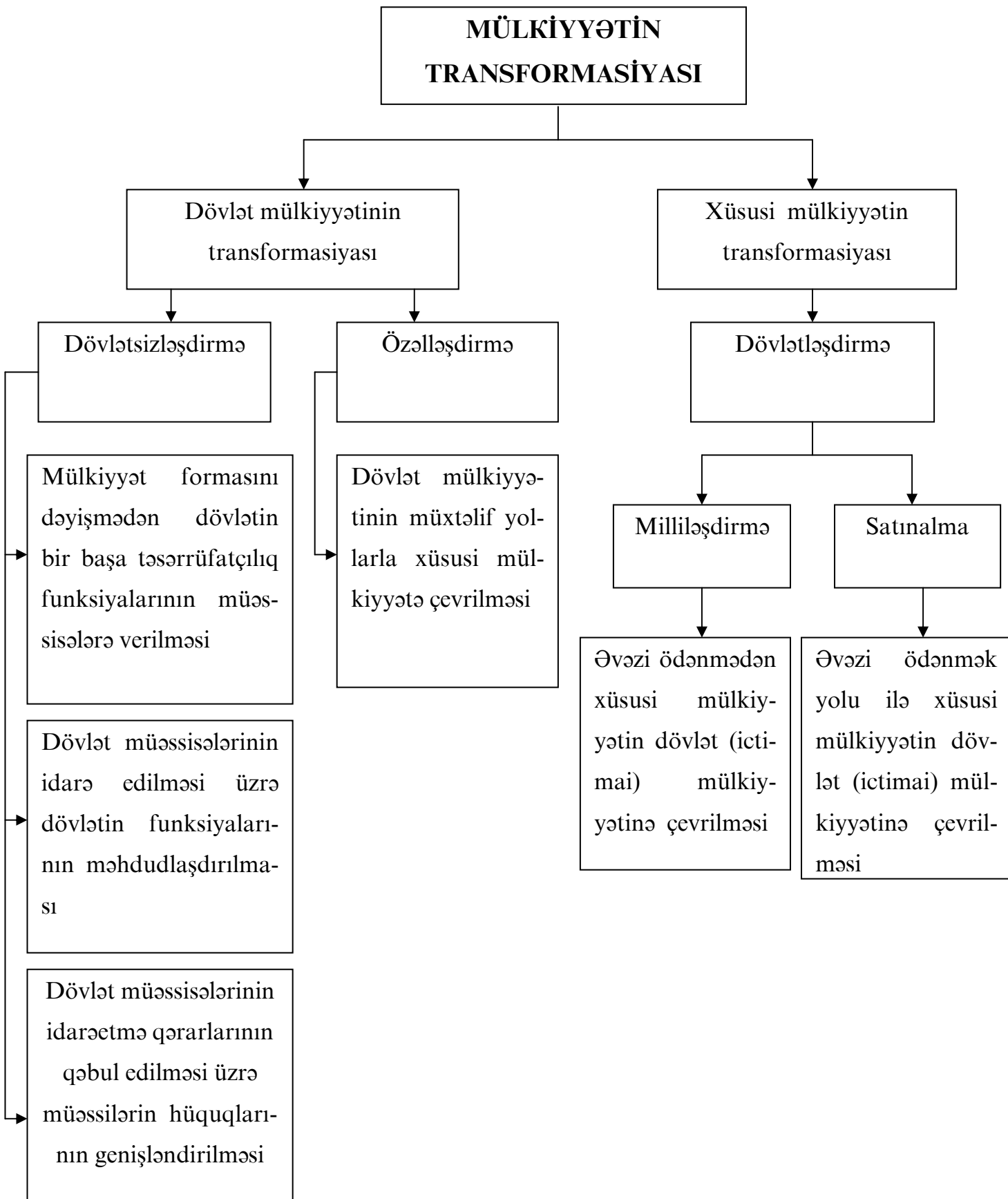

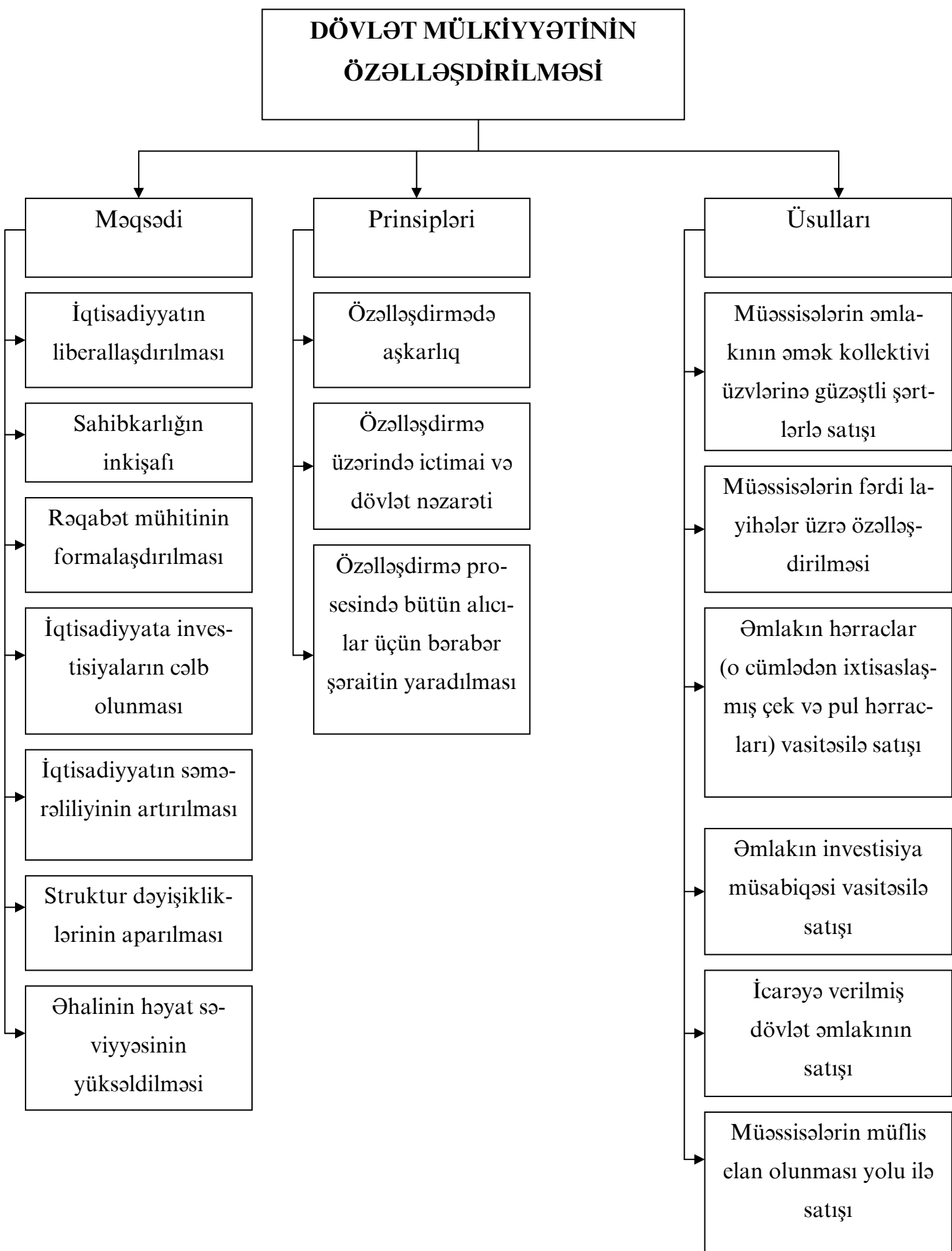

MÜLKİYYƏT HUQUQU

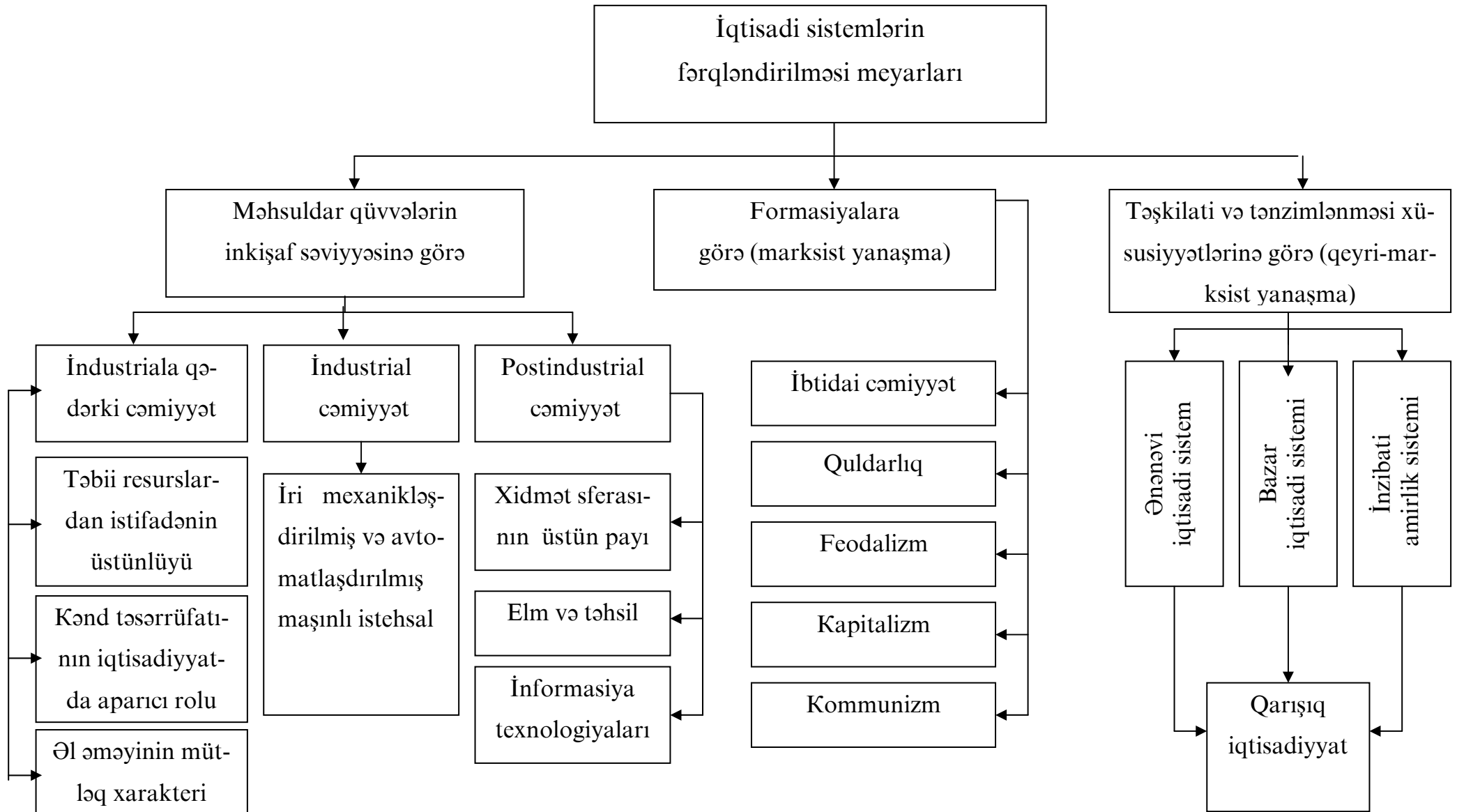

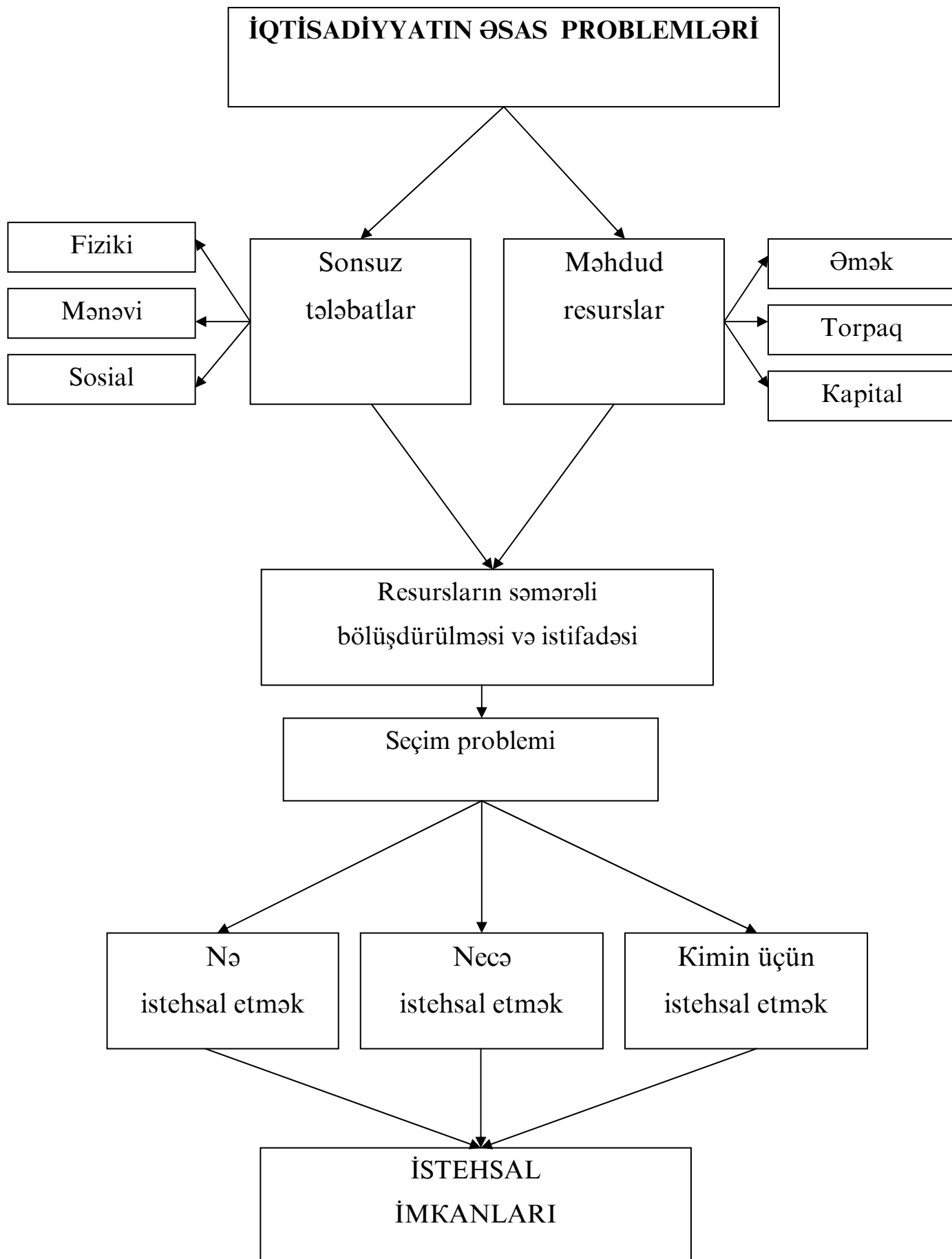

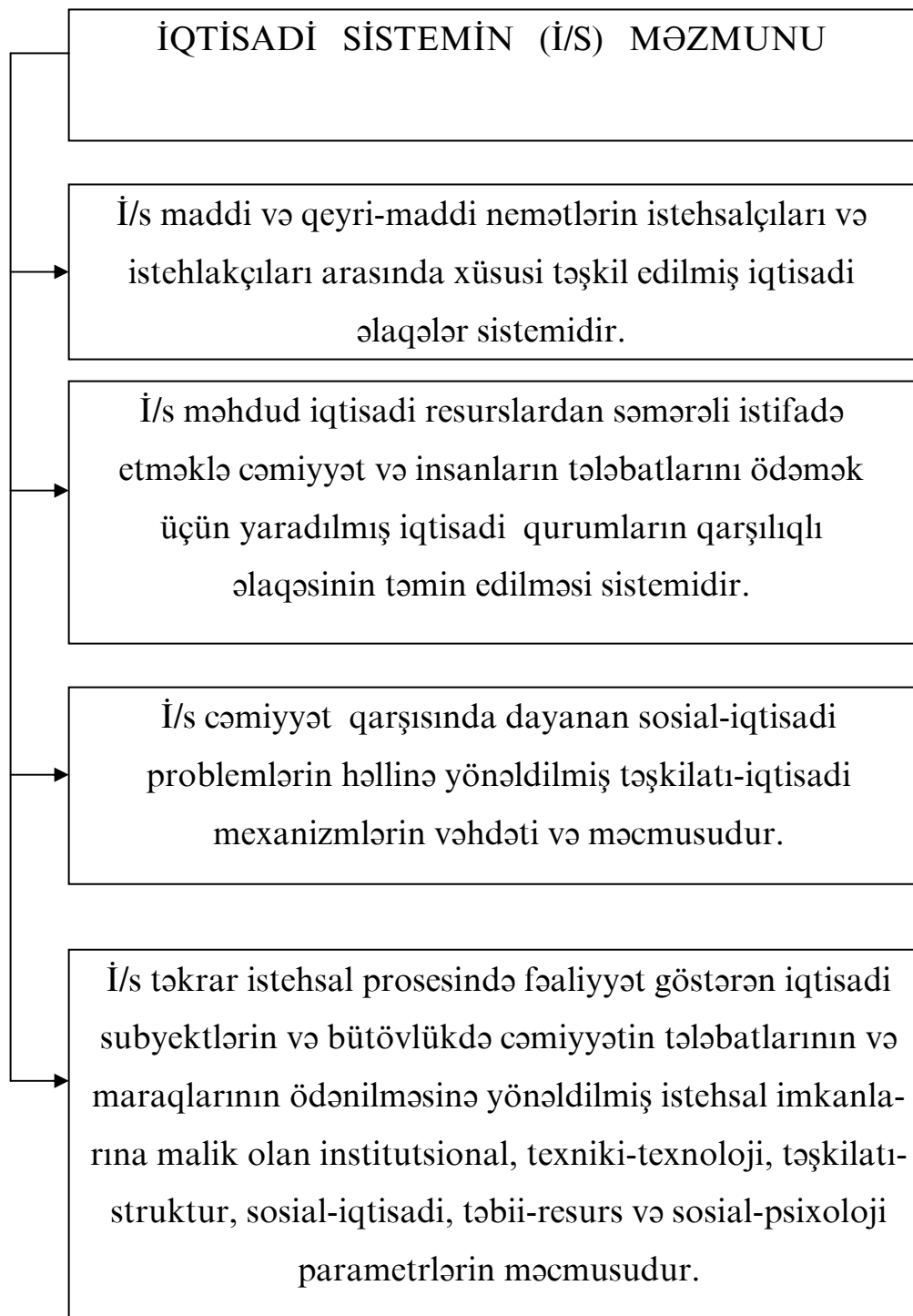

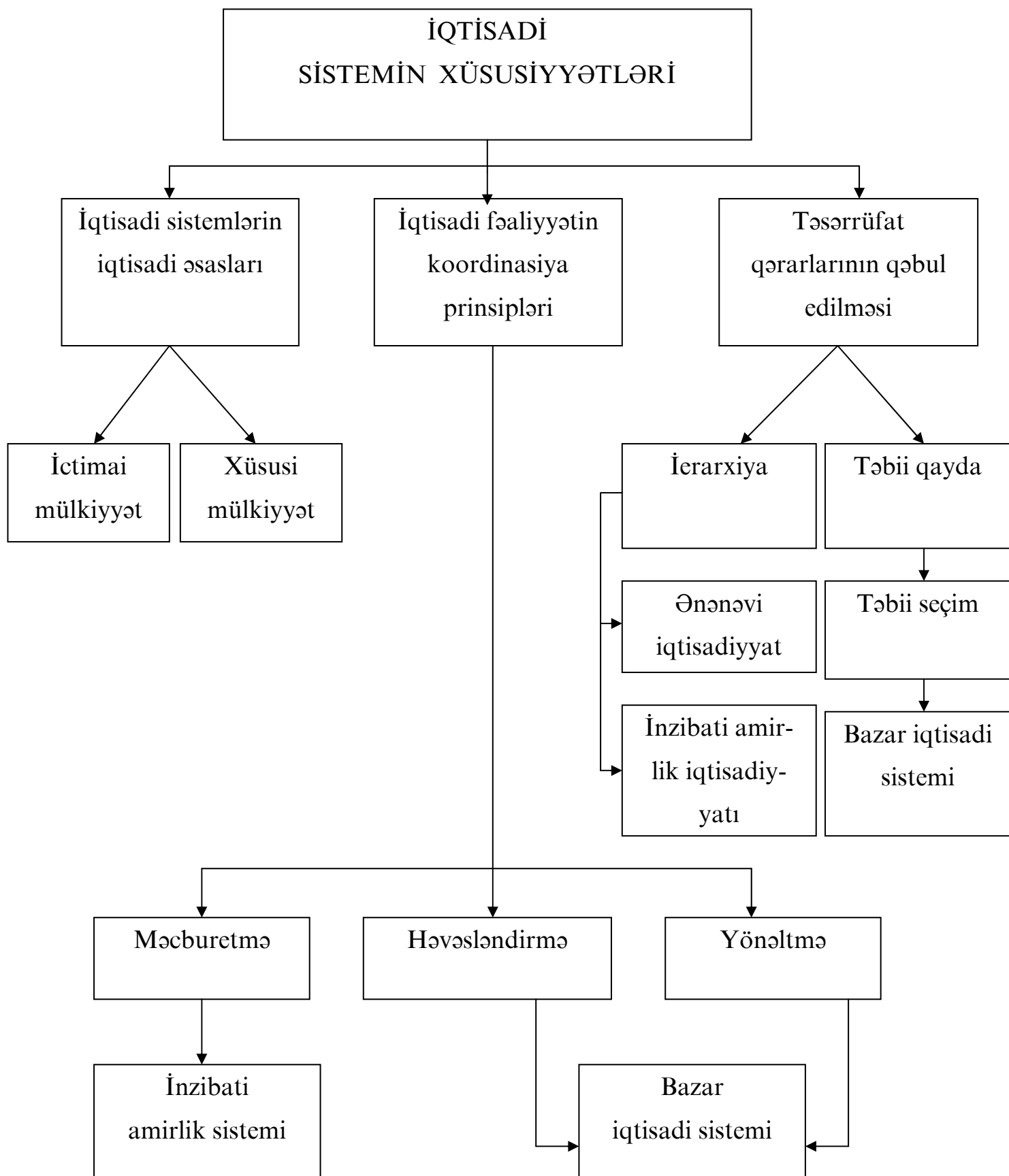
4. İQTİSADI SİSTEMLƏR

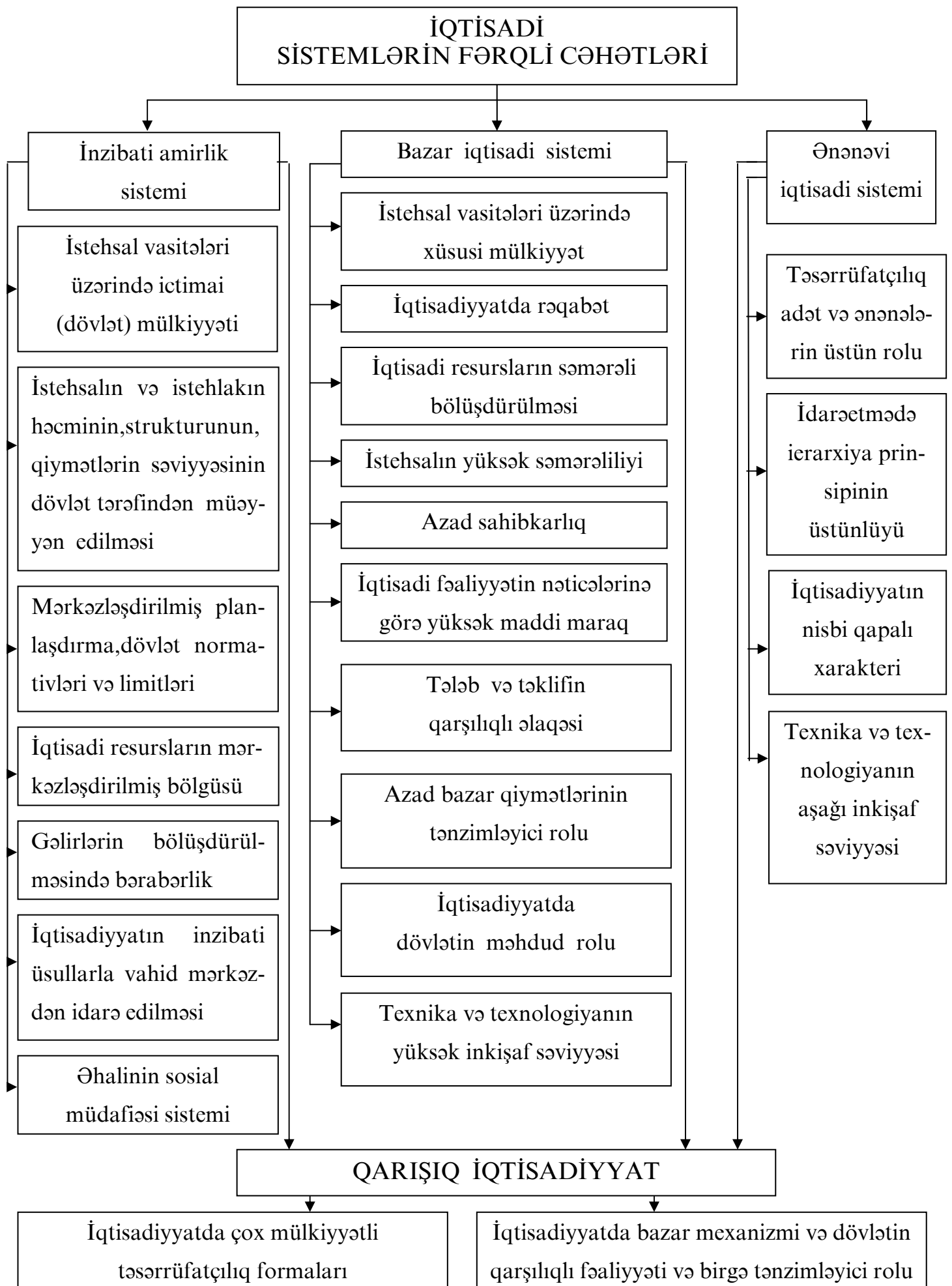

İQTİSADI SİSTEMİN XÜSUSİYYƏTLƏRİ			
İqtisadi sistem	Təşkili sistemi	Məqsəd	Tənzimləyici
Ənənəvi iqtisadiyyat	Məhdudlaşdırma (reqlamentləşdirmə)	Tələbatın ödənilməsi	Adət, ənənə
İnzibati amirlik iqtisadiyyatı	İstehsalın həcmnin müəyyənləşdirilməsi	Sabit inkişaf	Dövlət
Bazar iqtisadiyyatı	Bazar subyektlərinin qarşılıqlı fəaliyyəti	Sabit inkişaf	Qiymət, dövlət

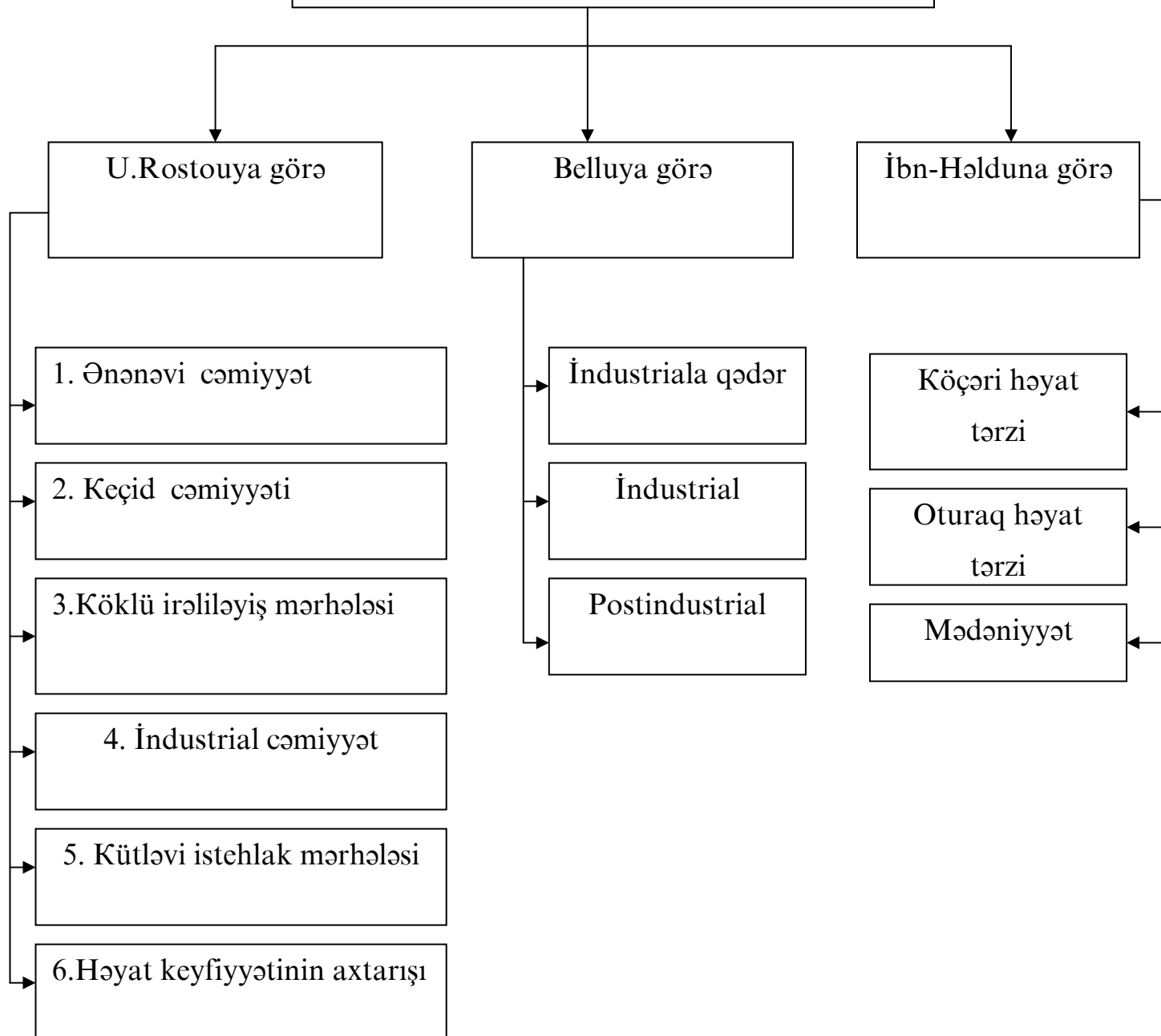

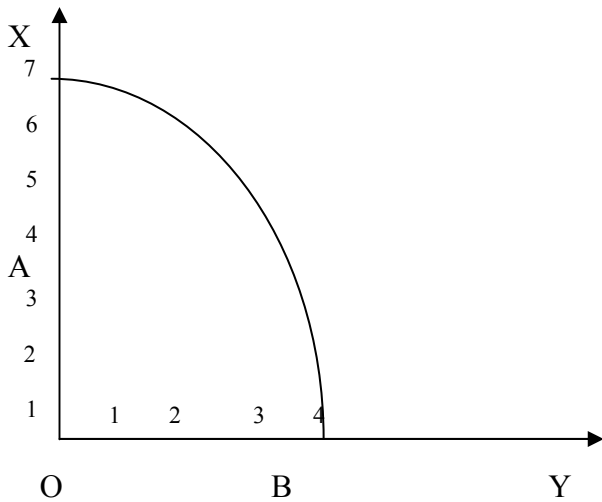

İQTİSADI SİSTEMLƏRİN MƏRHƏLƏLƏRİ HAQQINDA MÜXTƏLİF BAXIŞLAR

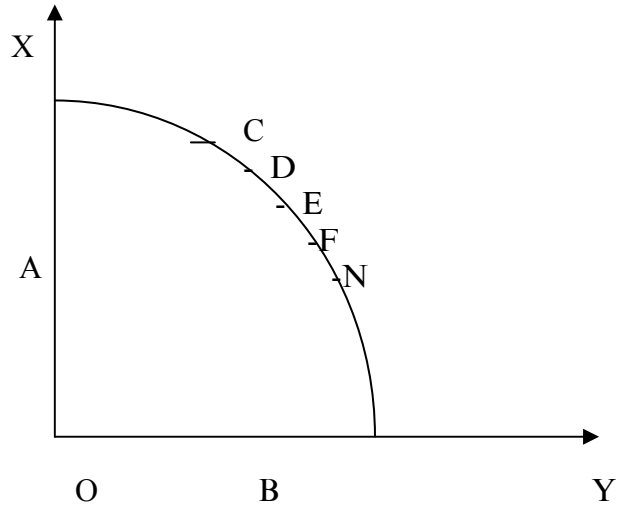

İSTEHSAL İMKANLARI QRAFİKLƏRİ

Şəkil 1.

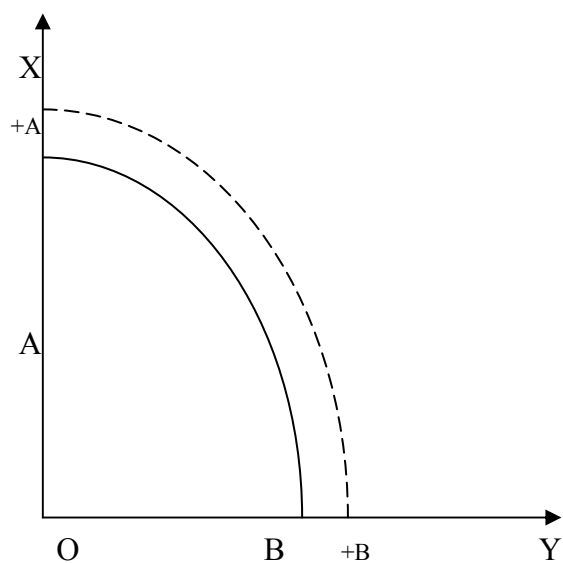

Şəkil 2.

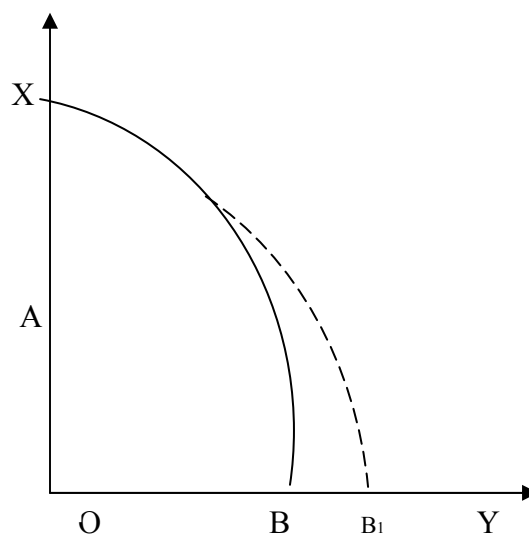

- 1) Şəkil 1. – cəmiyyətin iqtisadi resursları 7 vahid həcmində A məhsulu və ya 4 vahid həcmində B məhsulu istehsal etməyə imkan verir.
- 2) Şəkil 2. – İstehsal imkanları üzrə yerləşən hər bir nöqtə A və B məhsullarının eyni vaxtda istehsalı nisbətini əks etdirir.

Şəkil 3.

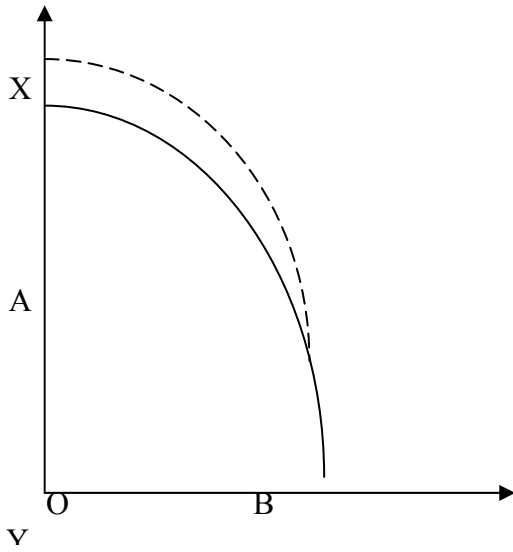
Şəkil 4.

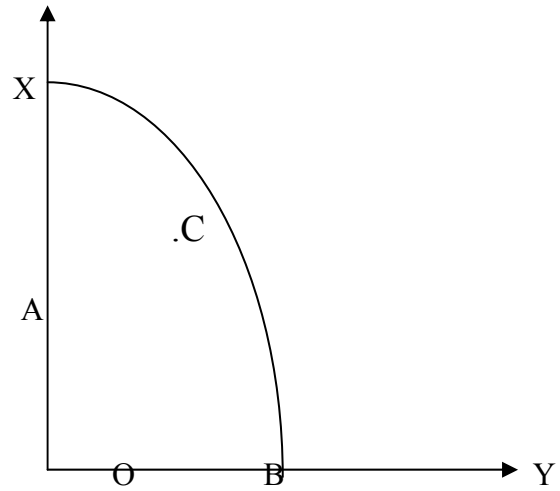
3) Şəkil 3 - cəmiyyətin əlavə imkanları eyni həcməldə A və B məhsullarının artırılmasına yönəldilmişdir.

4) Şəkil 4 – cəmiyyətin əlavə imkanları yalnız B məhsulunun artırılmasına yönəldilmişdir.

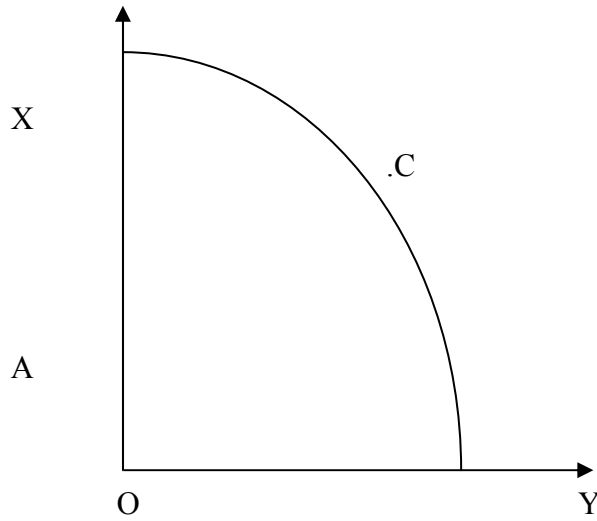
Şəkil 5.

Şəkil 6.

Şəkil 7.

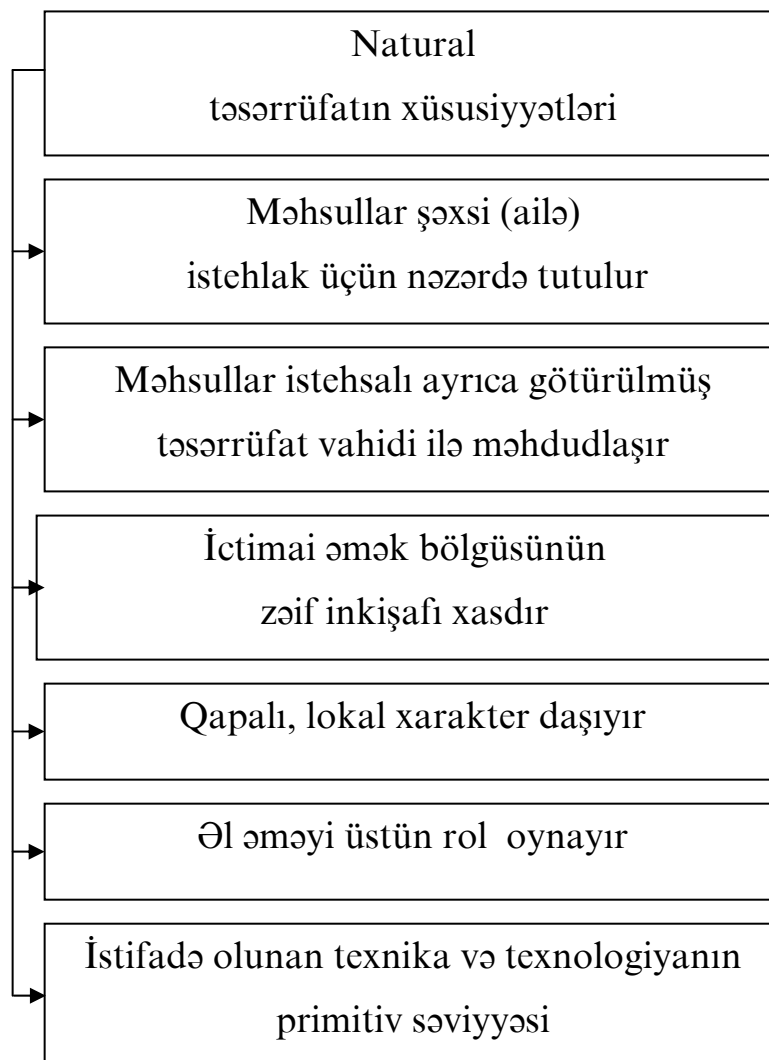
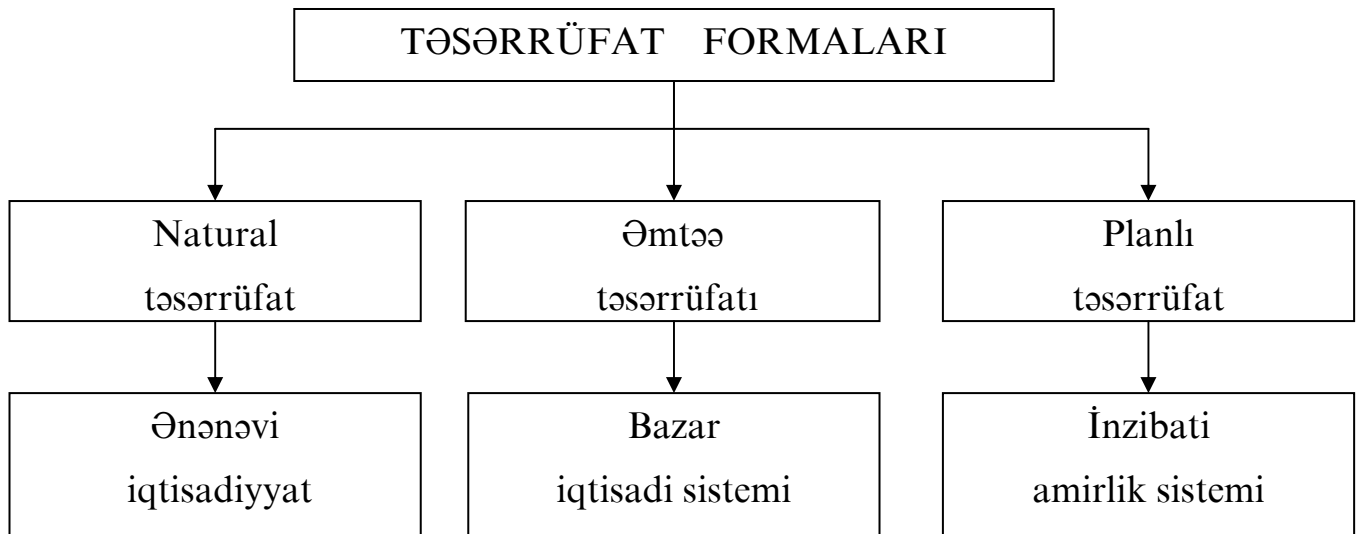

5) Şəkil 5 – cəmiyyətin əlavə imkanları yalnız A məhsulunun istehsalının artırılmasına yönəldilmişdir.

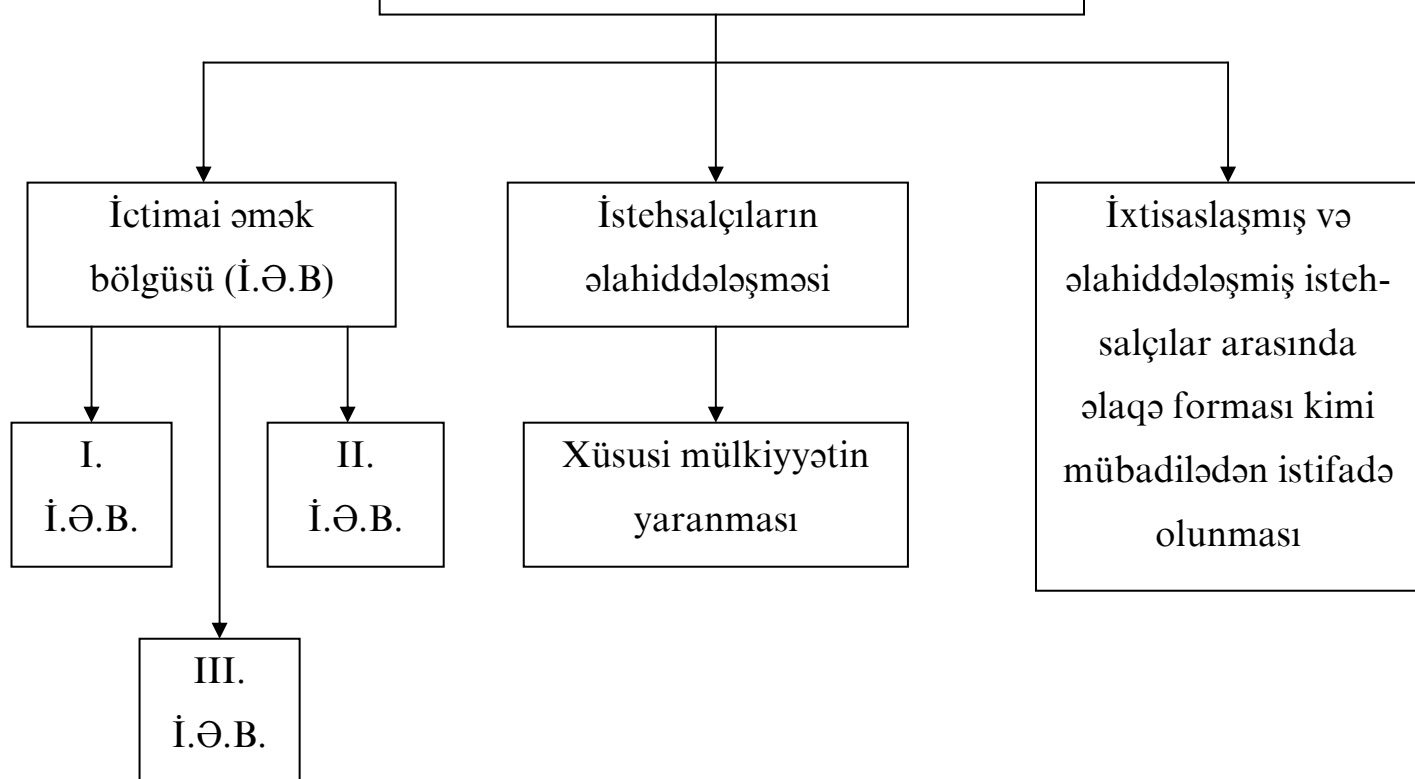
6) Şəkil 6 – İstehsal imkanları qrafiki daxilində yerləşən C nöqtəsi cəmiyyətin istehsal imkanlarından tam istifadə edilməməsini göstərir.

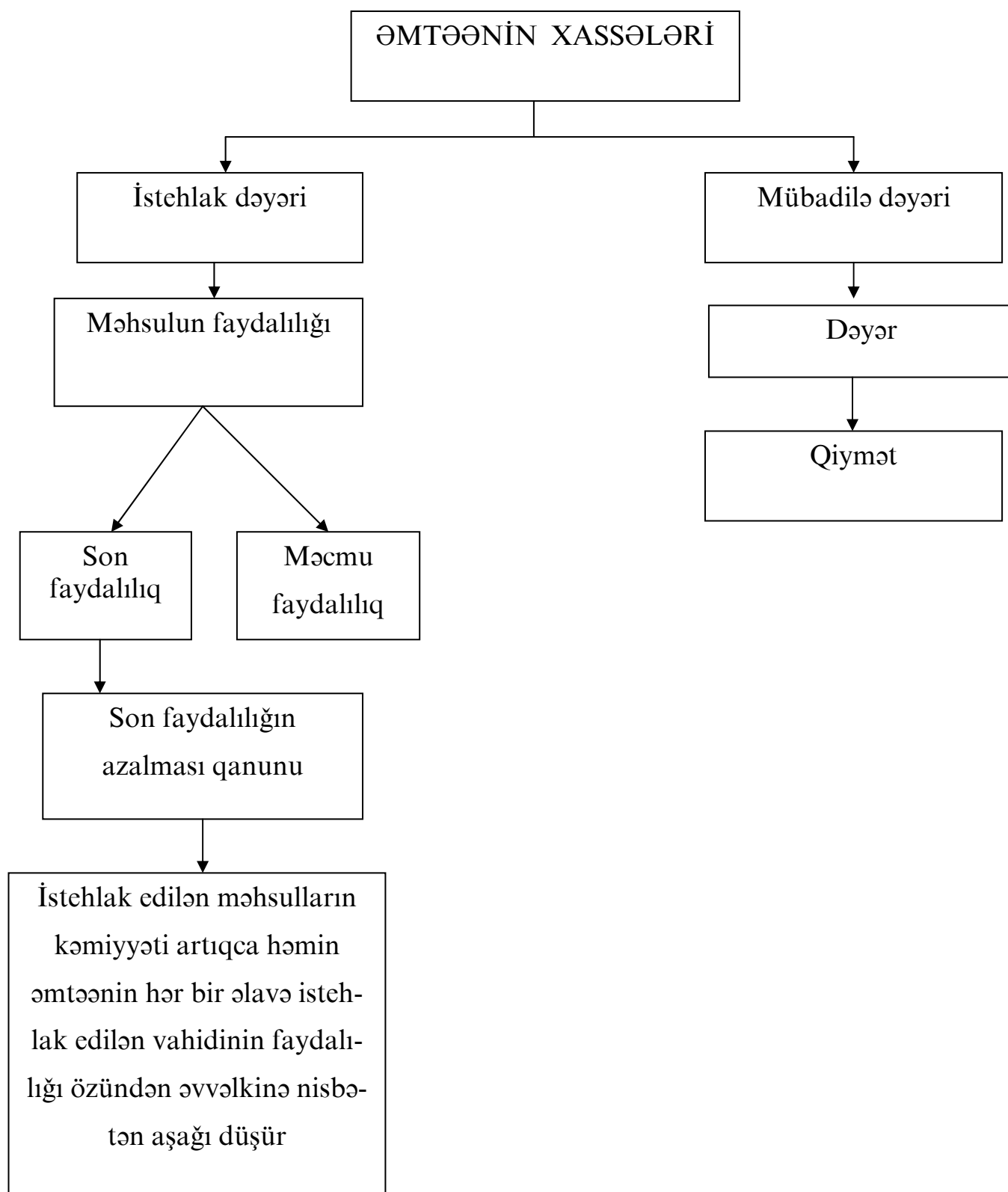
7) şəkil 7 - İstehsal imkanları əyrisi qrafikinin xaricində yerləşən C nöqtəsi hazırda daxili imkanlar hesabına həmin səviyyənin əldə edilməsinin mümkünsüzlüyünü əks etdirir.

5. MÜBADİLƏ NƏZƏRİYYƏSİ. (ƏMTƏƏ TƏSƏRRÜFATI. ƏMTƏƏ, DƏYƏR VƏ PUL NƏZƏRİYYƏLƏRİ)

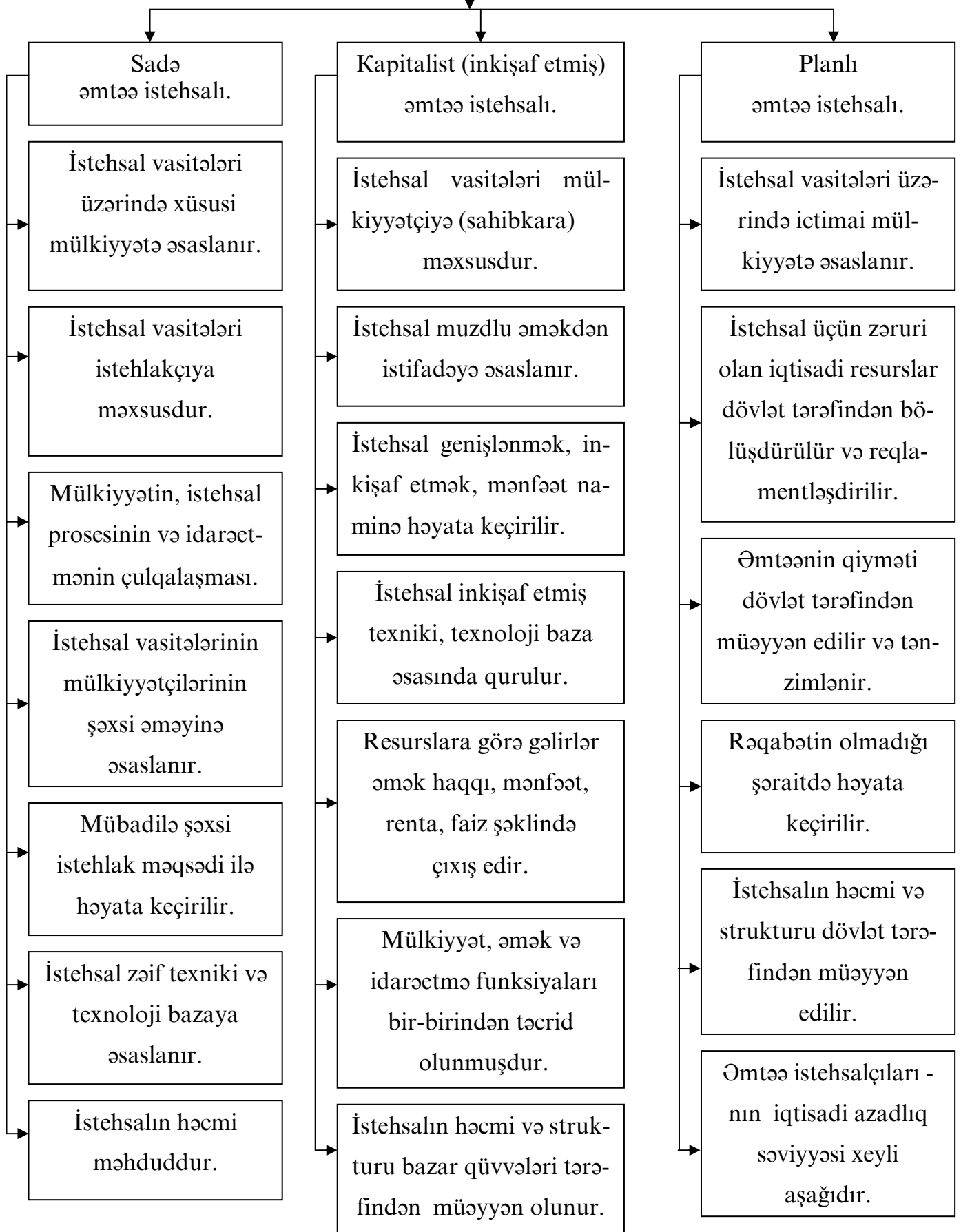

ƏMTƏƏ TƏSƏRRÜFATININ
MEYDANA GƏLMƏ ŞƏRTLƏRİ

ƏMTƏƏ İSTEHSALININ TİPLƏRİ

**DƏYƏR FORMALARININ İNKİŞAFI VƏ
PULUN MEYDANA GƏLMƏSİ (TƏKAMÜL
NƏZƏRİYYƏSİ)**

Sadə dəyər forması.

20 kq taxıl = 1 qoyun

GENİŞ DƏYƏR FORMASI

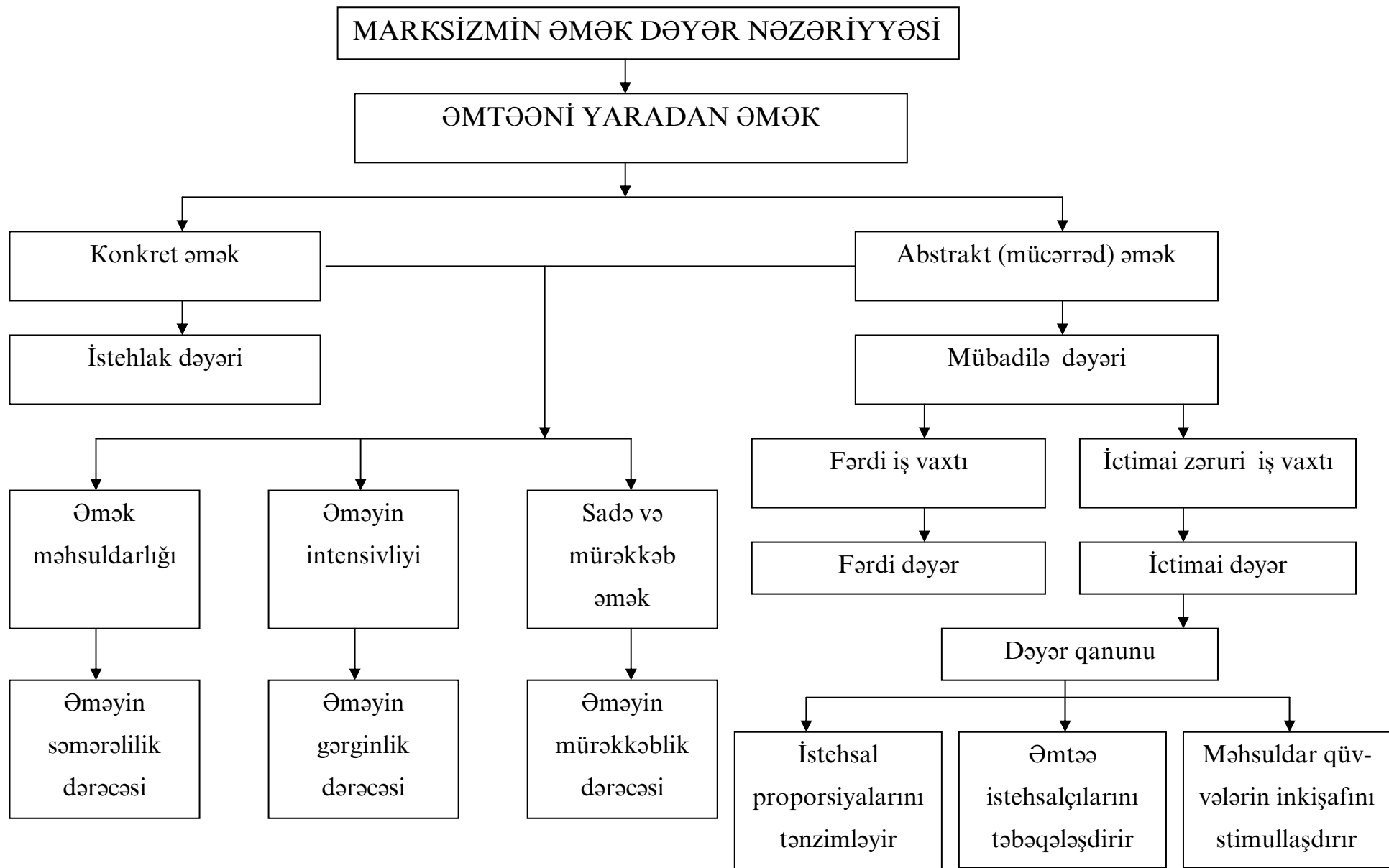
20 kq taxıl = $\left\{ \begin{array}{l} 1 \text{ balta} \\ 3 \text{ qr. qızıl} \\ 2 \text{ köynək} \\ 1 \text{ qoyun} \end{array} \right.$

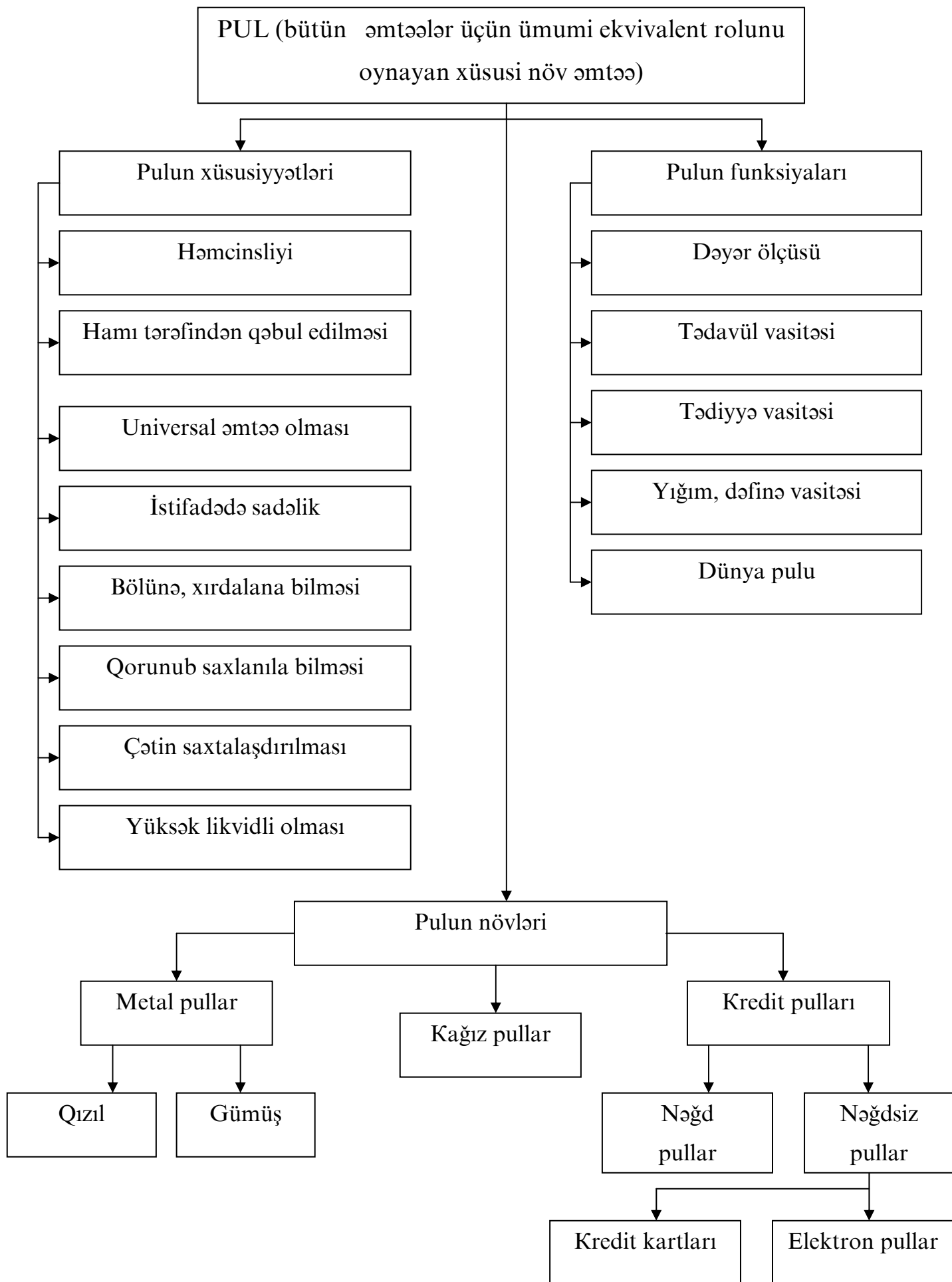
ÜMUMİ DƏYƏR FORMASI

$\left. \begin{array}{l} 20 \text{ kq. taxıl} \\ 1 \text{ balta} \\ 3 \text{ qr. qızıl} \\ 2 \text{ köynək} \end{array} \right\} = 1 \text{ qoyun}$

DƏYƏRİN PUL FORMASI

$\left. \begin{array}{l} 20 \text{ kq. taxıl} \\ 1 \text{ balta} \\ 1 \text{ qoyun} \\ 2 \text{ köynək} \end{array} \right\} = 3 \text{ qr. qızıl}$

**TƏDAVÜL ÜÇÜN LAZIM OLAN
PULUN MİQDARI (M)**

MV= PQ buradan

$$M = PQ / V$$

M- tədavül üçün lazım olan pulun miqdarı

P- qiymətlərin səviyyəsi (əmtəə və xidmətlərin orta qiymət indeksi)

Q- UMM-nın real səviyyəsi

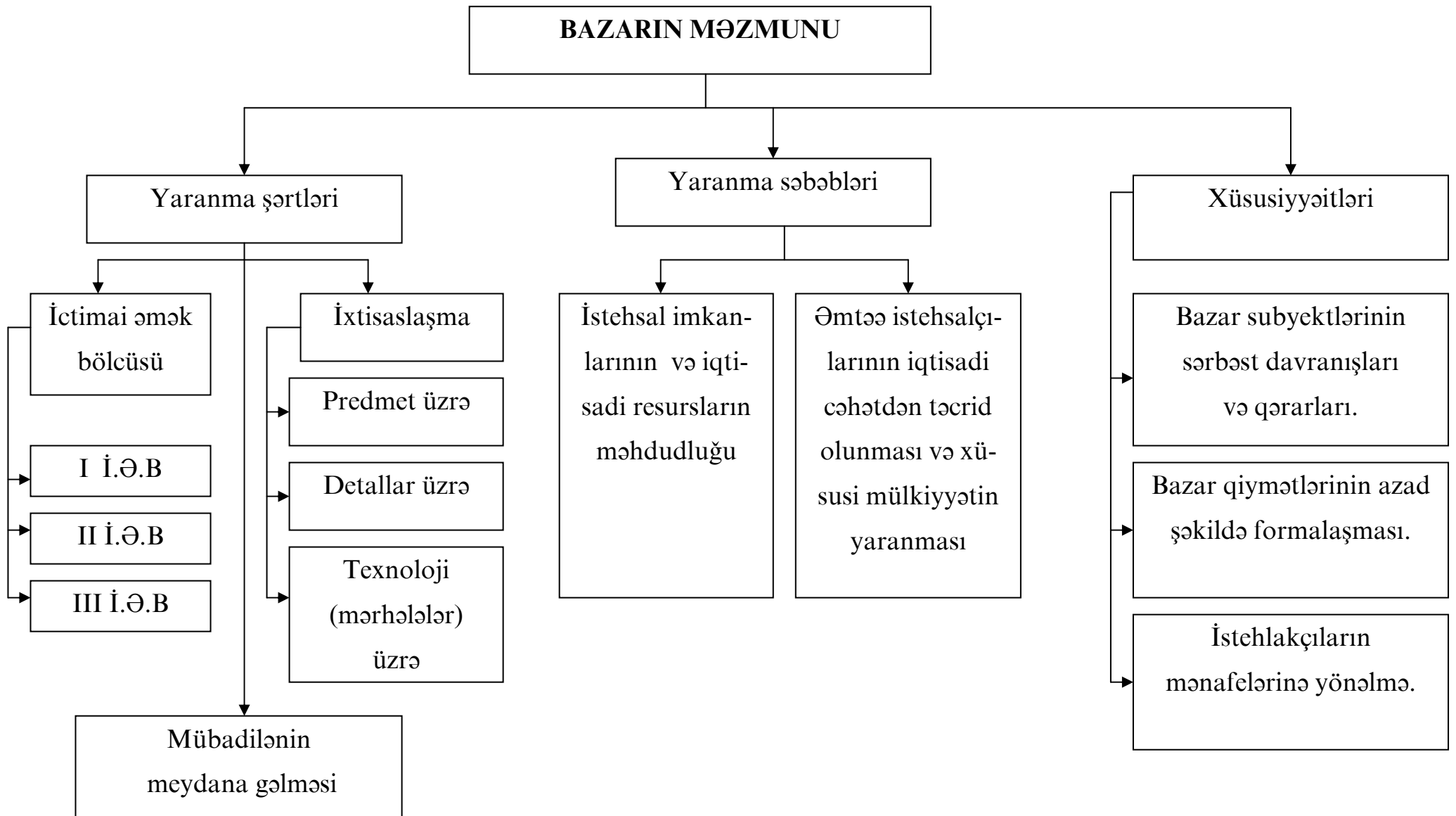
V- pul vahidinin dövr sürəti (pulların il ərzində orta hesabla neçə dəfə əmtəə və xidmətlərin alınmasına sərf edilməsi)

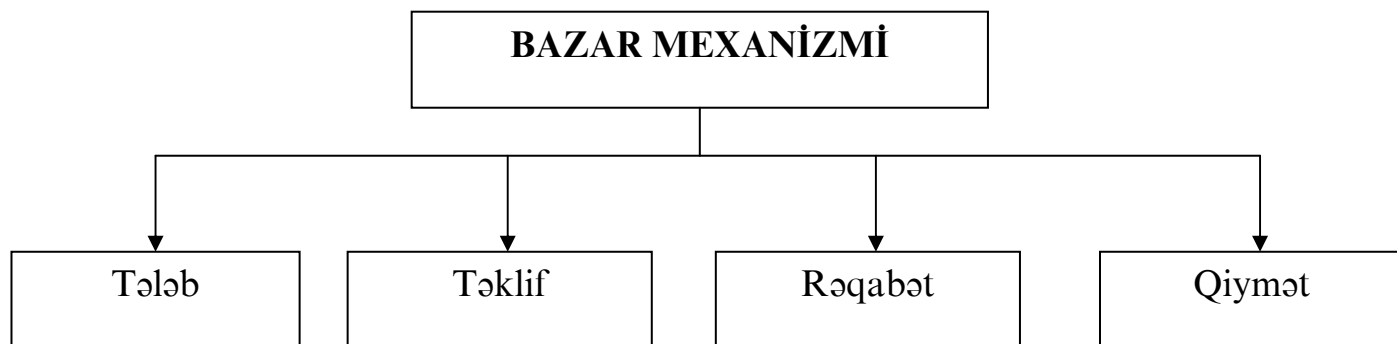
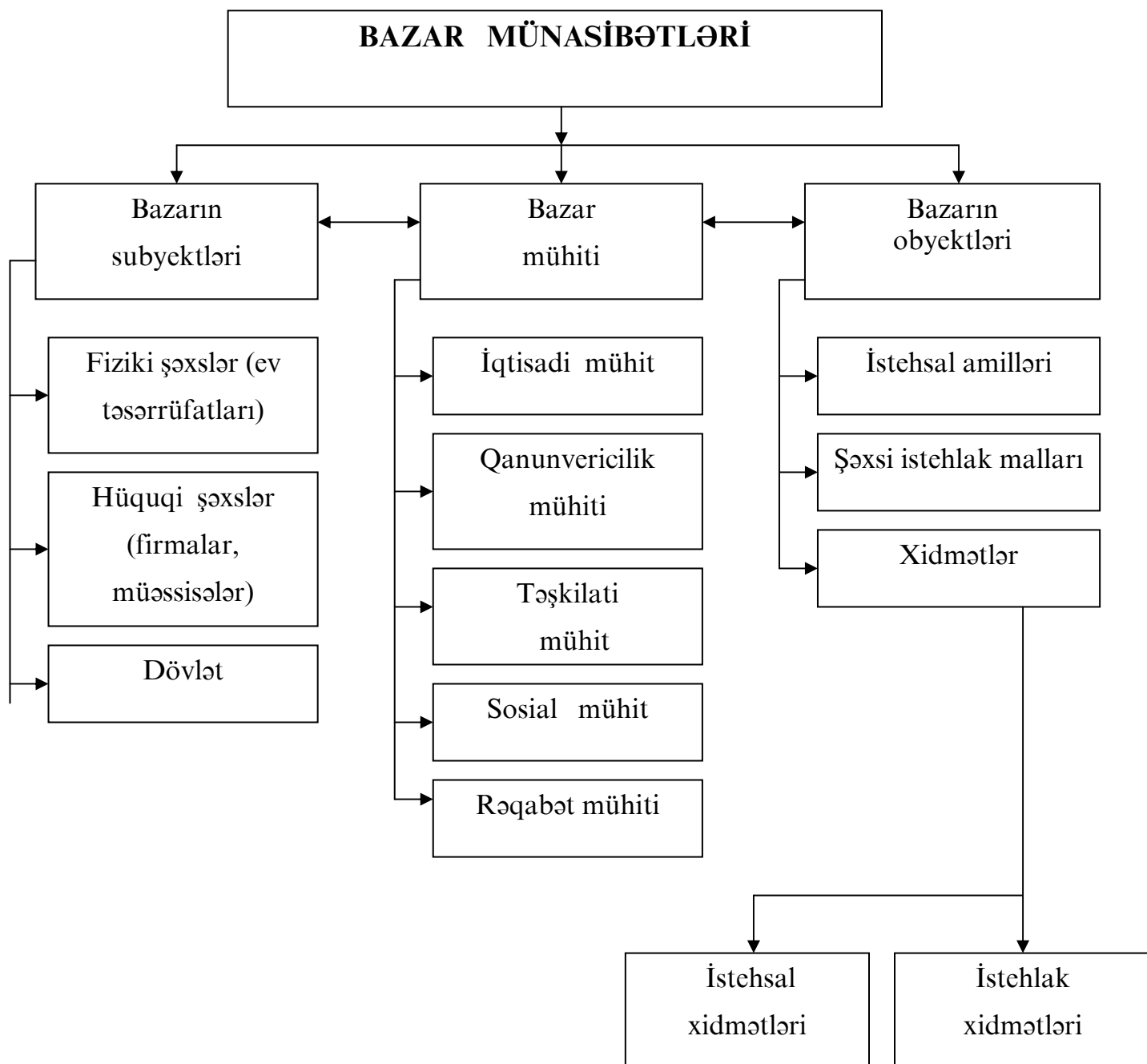
PUL NƏZƏRİYYƏLƏRİ

1. Metallist pul nəzəriyyəsi	Pullar qiymətli metallara bərabər tutulur.
2. Nominalist nəzəriyyəsi	Pullar yalnız dəyər nişanələridir, şərti hesablaşma vahidləridir, dövlət hakimiyyətinin və hüquqi münasibətlərin məhsuludur.
3. Kəmiyyət nəzəriyyəsi	Pulun dəyərinin səviyyəsi onun kəmiyyətilə tərs mütənasibidir.
4. Tənzimlənən valyuta nəzəriyyəsi	Dövriyyədə olan pulların kəmiyyətinin tənzimlənməsi əmtəələrin qiymətinin, əmək haqqının, məhsul istehsalının həcmnin normal səviyyədə saxlanılmasının, işsizliyin aradan qaldırılmasının əsas vasitəsidir.

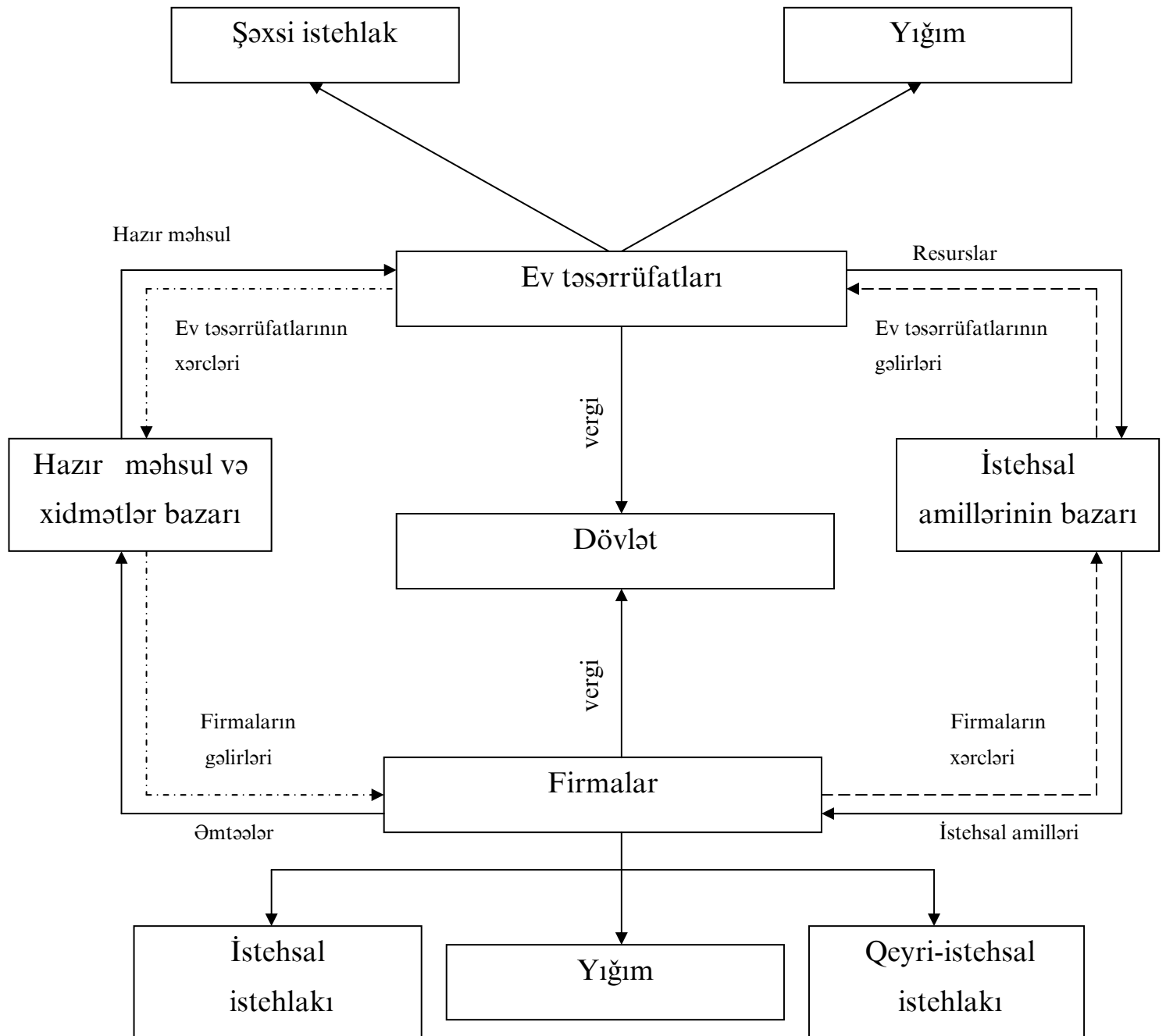
6. BAZAR VƏ BAZAR İQTİSADİYYATI

BAZARIN MAHİYYƏTİ HAQQINDA MÜXTƏLİF YANAŞMALAR	
1.	Əmtəə və pulların tədavülü sferasıdır.
2.	Alıcılar və satıcılar arasında tələb və təklifin dinamikasından asılı olaraq dəyişən sərbəst qiymətlərin formalaşması əsasında yaranan iqtisadi münasibətlər sistemidir.
3.	İstehsalçılar və istehlakçılar arasında bilavasitə əlaqə yaradan əmtəə tədavülü münasibətlərinin məcmusudur.
4.	Alıcıları və satıcıları bir yerə cəmləşdirən mexanizmdir.
5.	Ölkə daxilində və ölkələr arasında mübadilə sferasıdır.
6.	Tələb və təklifin tarazlığı məkanıdır.
7.	İstehsalçı və istehlakçıların qarşılıqlı əlaqəsini və qarşılıqlı fəaliyyətini təmin edən mexanizmdir.
8.	Ticarət sövdələşmələrinin həyata keçirildiyi yerdir.
9.	Əmtəə istehsalı və mübadiləsi qanunları əsasında təşkil edilmiş mübadilədir.
10.	Sərbəst şəkildə iqtisadi qərarlar qəbul edən alıcıların və satıcıların qarşılıqlı münasibətlər sistemidir.
11.	Mülkiyyət formalarının, əmtəə-pul əlaqələrinin və maliyyə-kredit sisteminin əlaqəli şəkildə istifadəsi əsasında iqtisadiyyatın fəaliyyətinin mürəkkəb mexanizmdir.
12.	Təkrar istehsalın bütün fazalarında alqı-satqı vasitəsi ilə həyata keçirilən təşkilati-iqtisadi münasibətlər sistemidir.
13.	İstehsal amillərinin və hazır məhsulların real qiymətləndirilməsi mexanizmidir.

BAZAR SUBYEKTLƏRİNİN QARŞILIQLI FƏALİYYƏTİ

BAZARIN FUNKSİYALARI

Tənzimləyici- iqtisadi proseslərinin tələb və təklif əsasında tənzimlənməsi.

Stimullaşdırıcı-məsrəflərin aşağı salınmasının, texnika və texnologiyanın təzələnməsinin stimullaşdırılması.

İnformativ - bazar subyektlərinə qiymət vasitəsilə bazar konyukturası haqqında məlumatların çatdırılması.

Bölüşdürücü – iqtisadi resursların bazarın (istehlakçıların) tələbləri əsasında müxtəlif məhsullar istehsalına və iqtisadi fəaliyyət formaları arasında bölüşdürülməsi.

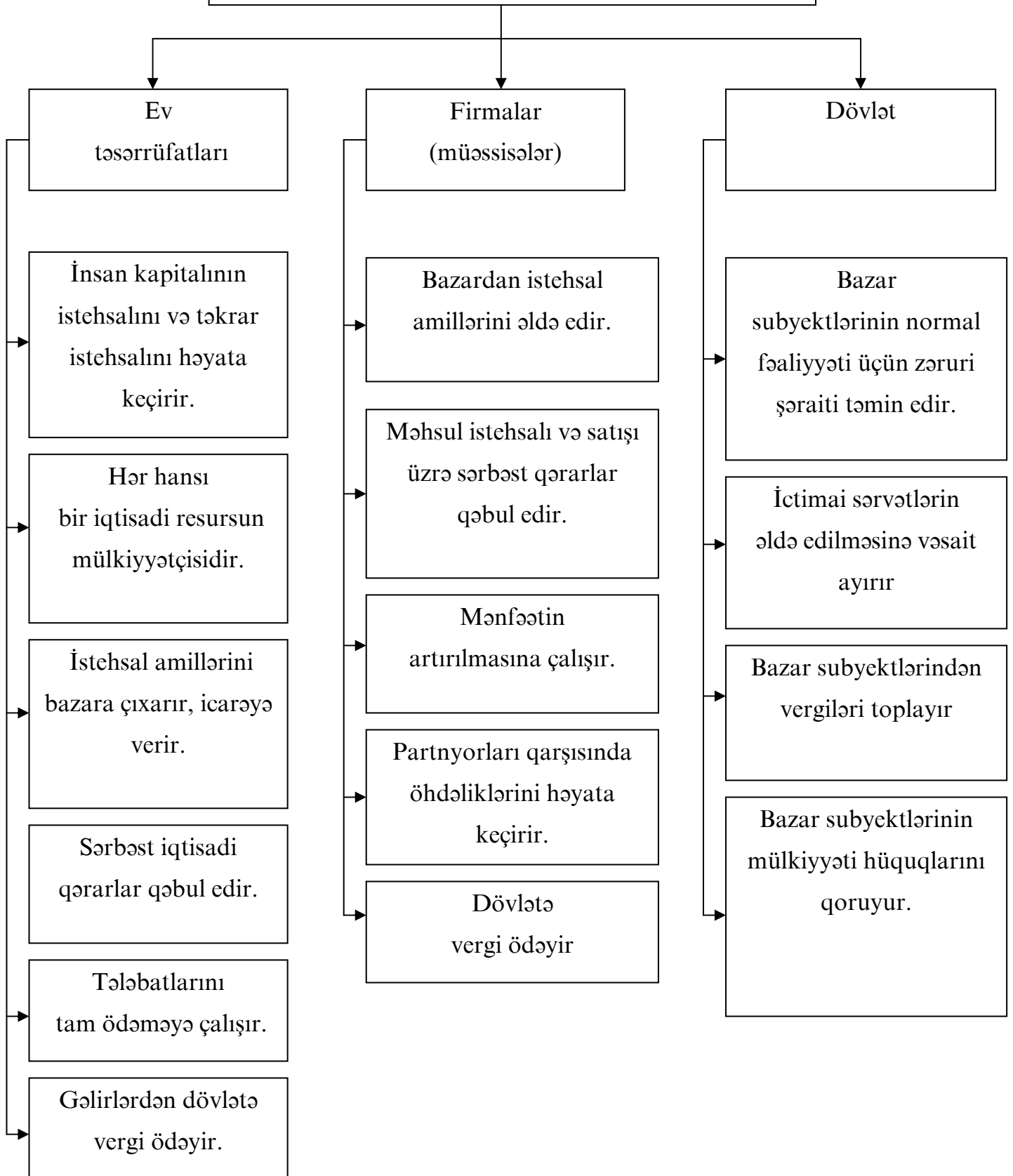
Sistem əmələ gətirici- təkrar istehsalın fazalarının vahid sistemdə əlaqələndirilməsi.

Qiymətləndirici - əmtəə istehsalçılarının əməyinin ictimaiyyət tərəfindən qiymətləndirilməsi.

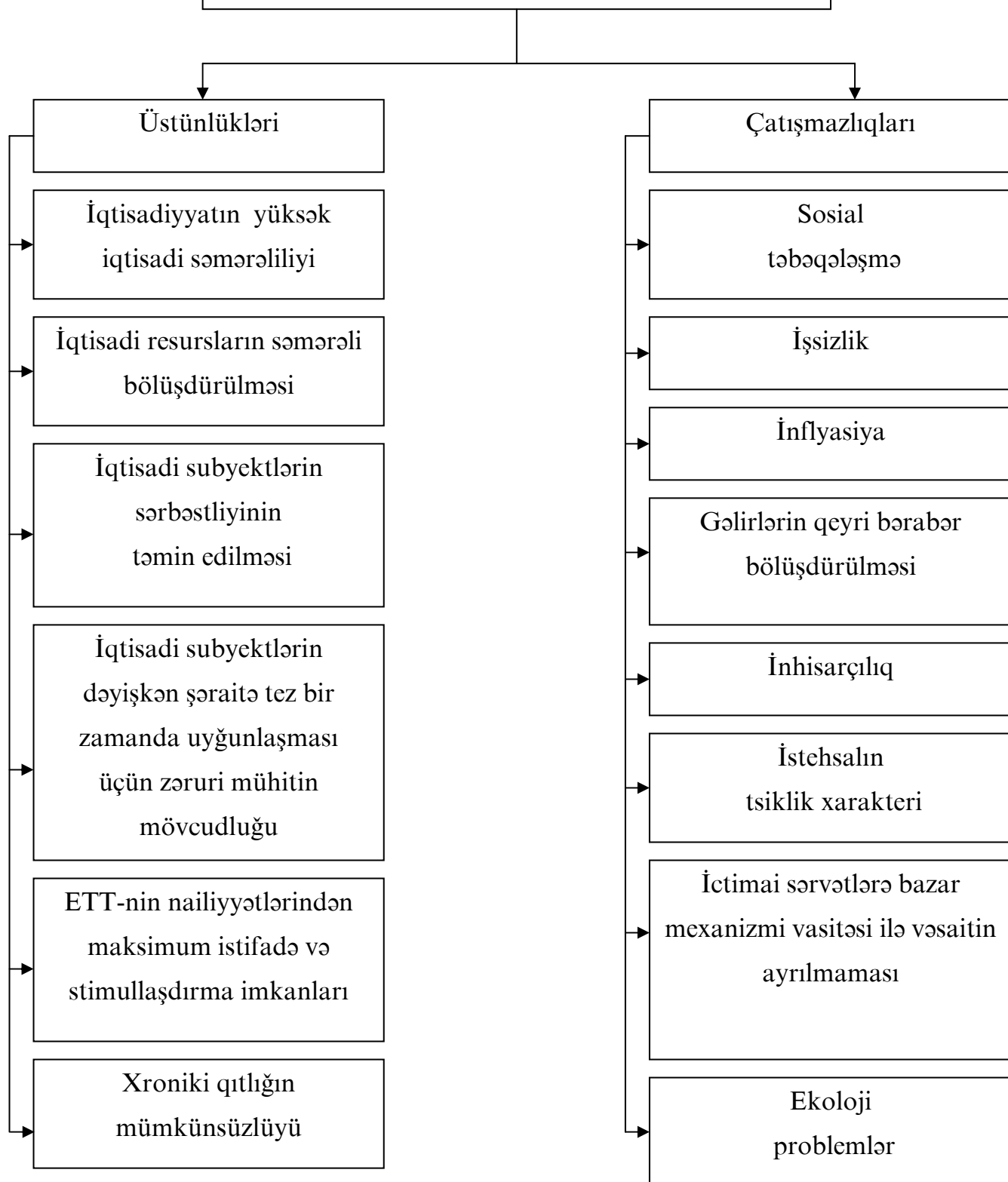
Təbəqələşdirici- əmtəə istehsalçılarının təbəqələşdirilməsi.

Vasitəçilik- alıcılar və satıcılar arasında məhsulun əldə edilməsi və reallaşdırılması üzrə vasitəçilik edilməsi

BAZAR SUBYEKTLƏRİNİN VƏZİFƏLƏRİ

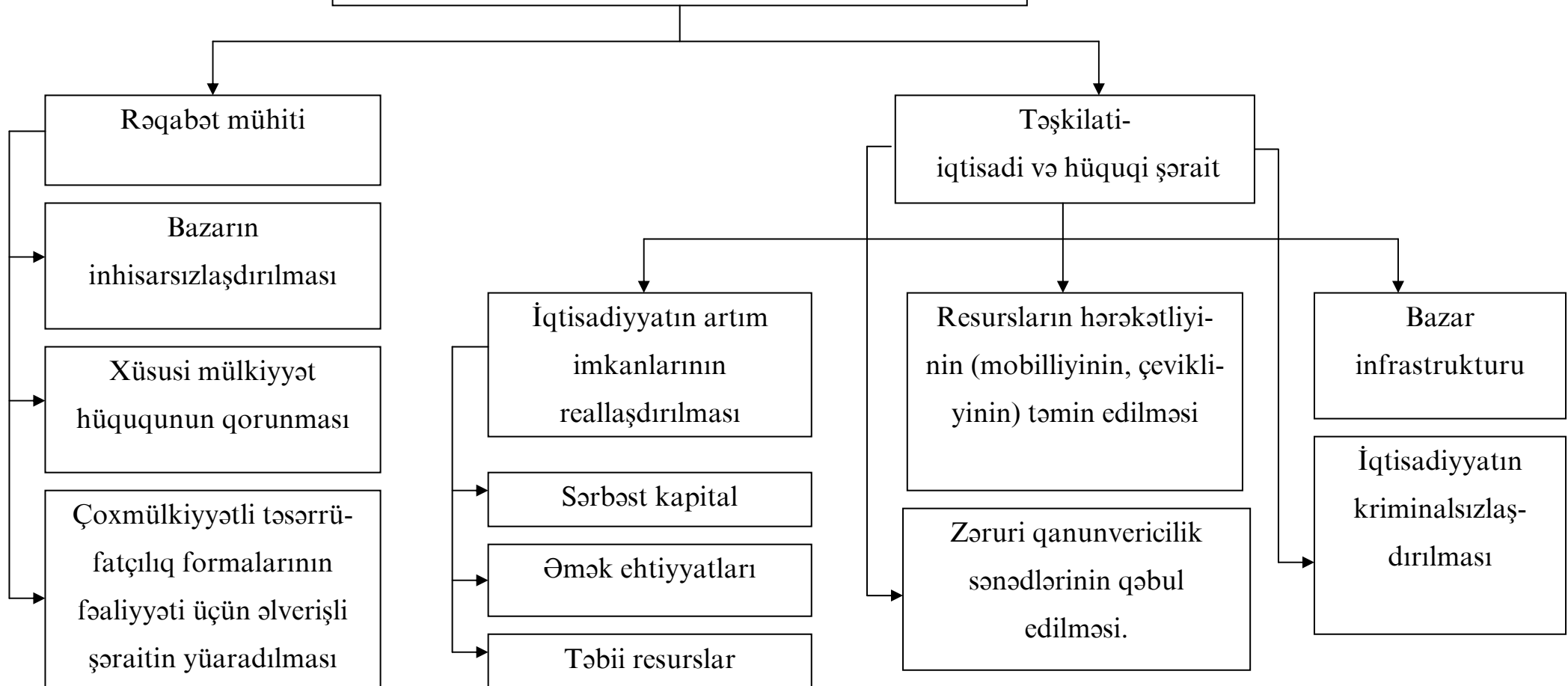
BAZAR İQTİSADİYYATI – istehsal amilləri
üzərində xüsusi mülkiyyətə və təsərrüfat
subyektlərinin sərbəst qərarlarına əsaslanan
iqtisadi sistem.

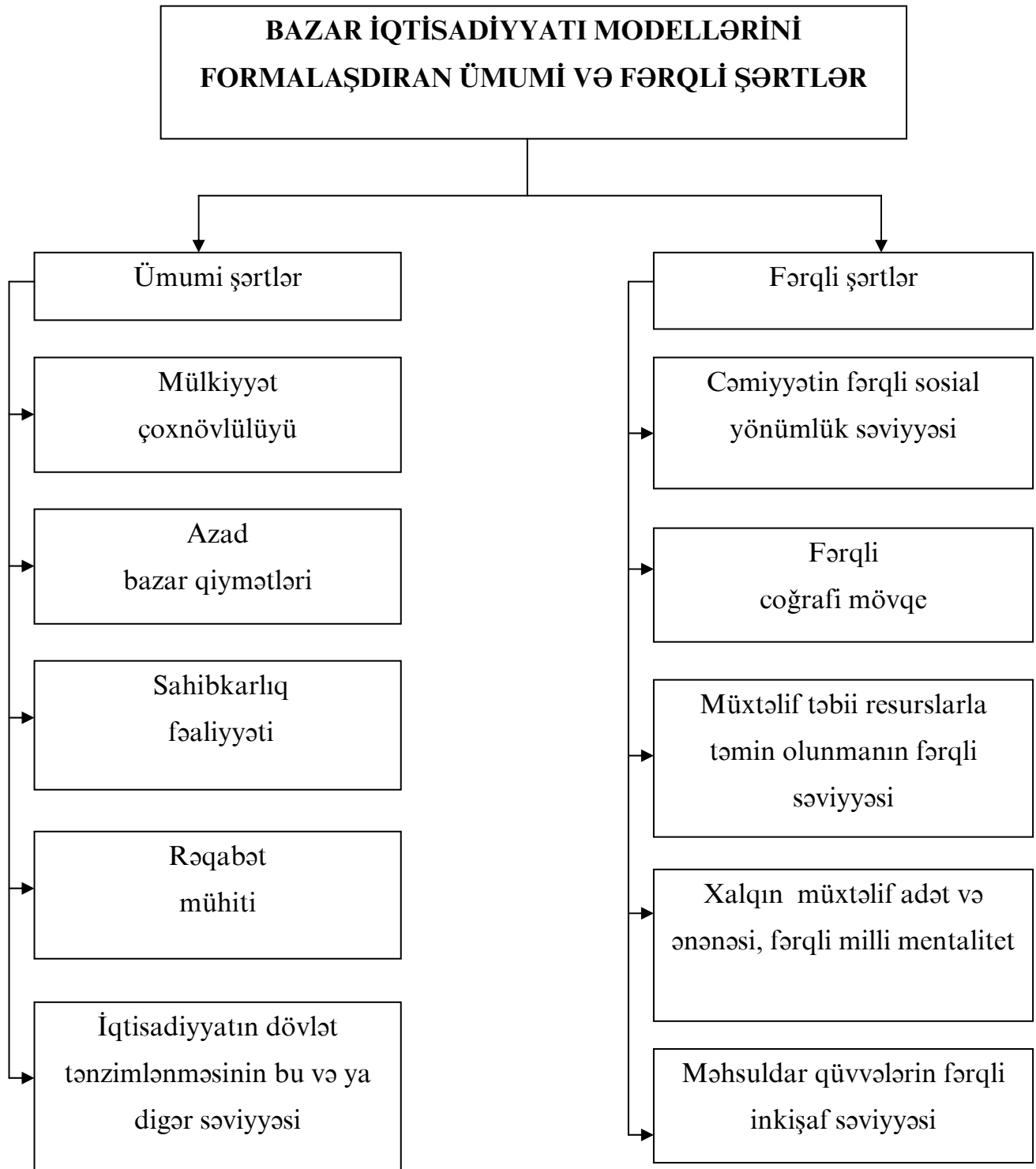
BAZAR İQTİSADİYYATININ İNKİŞAF MƏRHƏLƏLƏRİ.

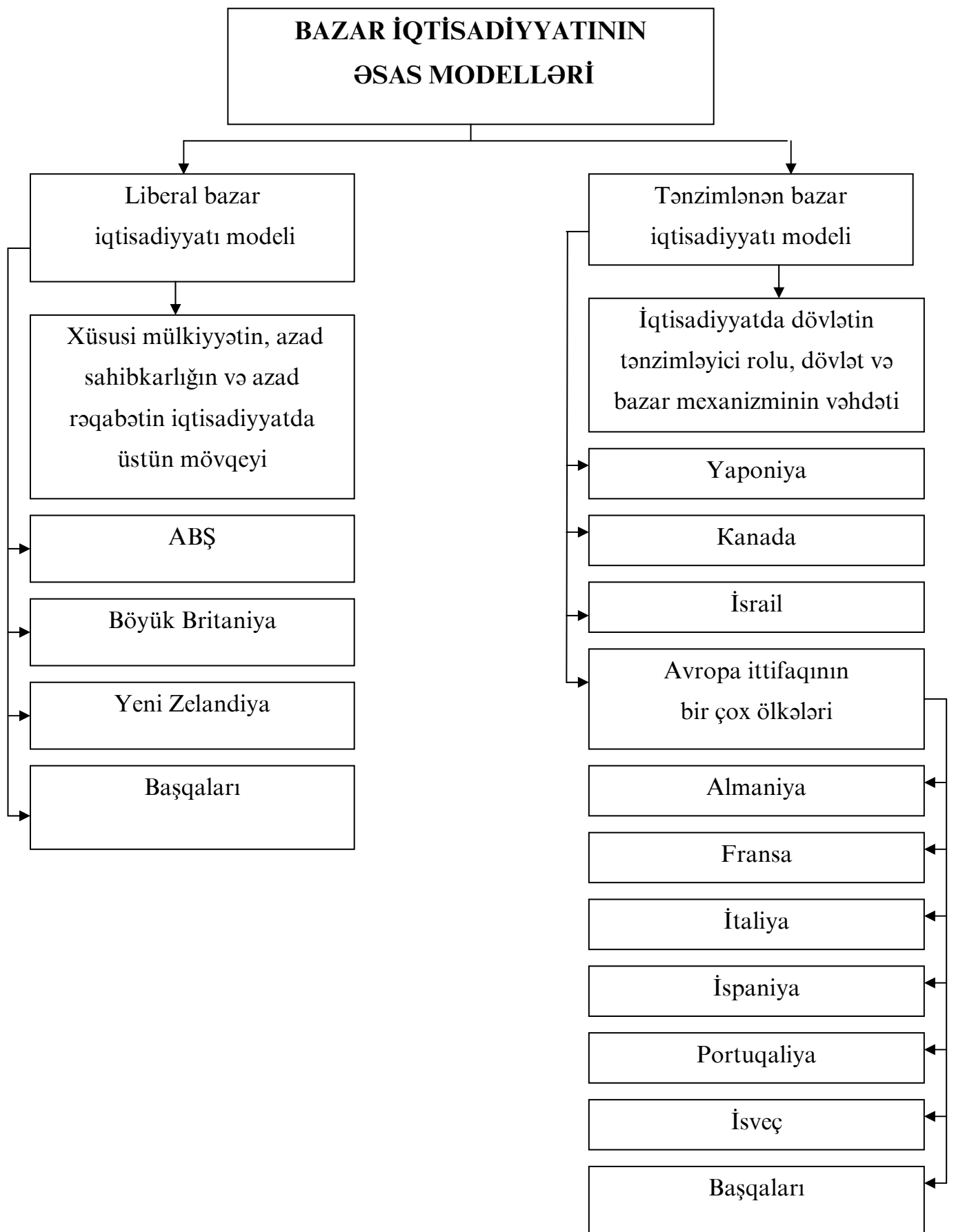

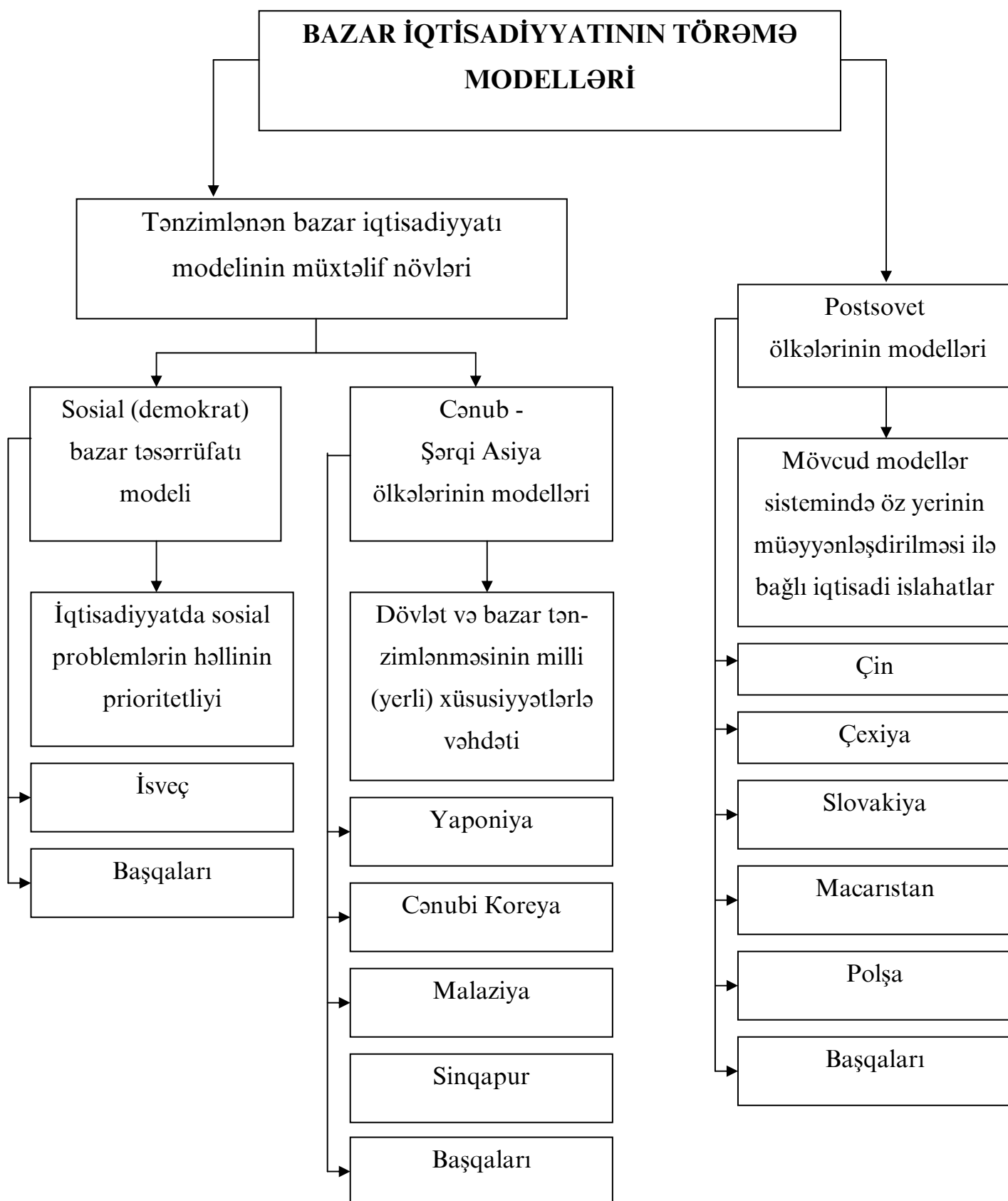
**BAZAR SİSTEMİNİN NORMAL FƏALİYYƏTİNİN
TƏMİN EDİLMƏSİNİN ƏSAS ŞƏRTLƏRİ**

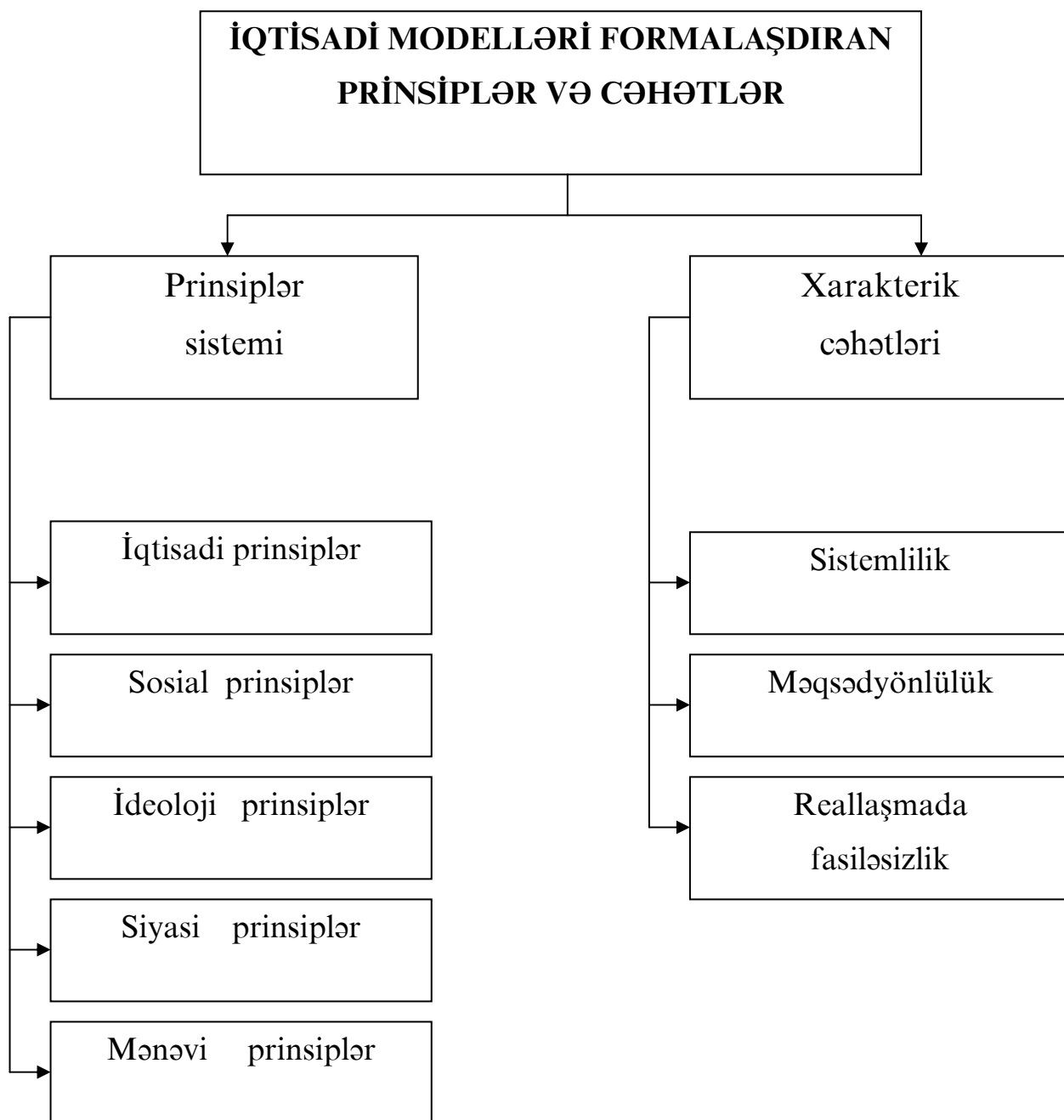

7. BAZAR İQTİSADİYYATININ MODELLEƏRİ

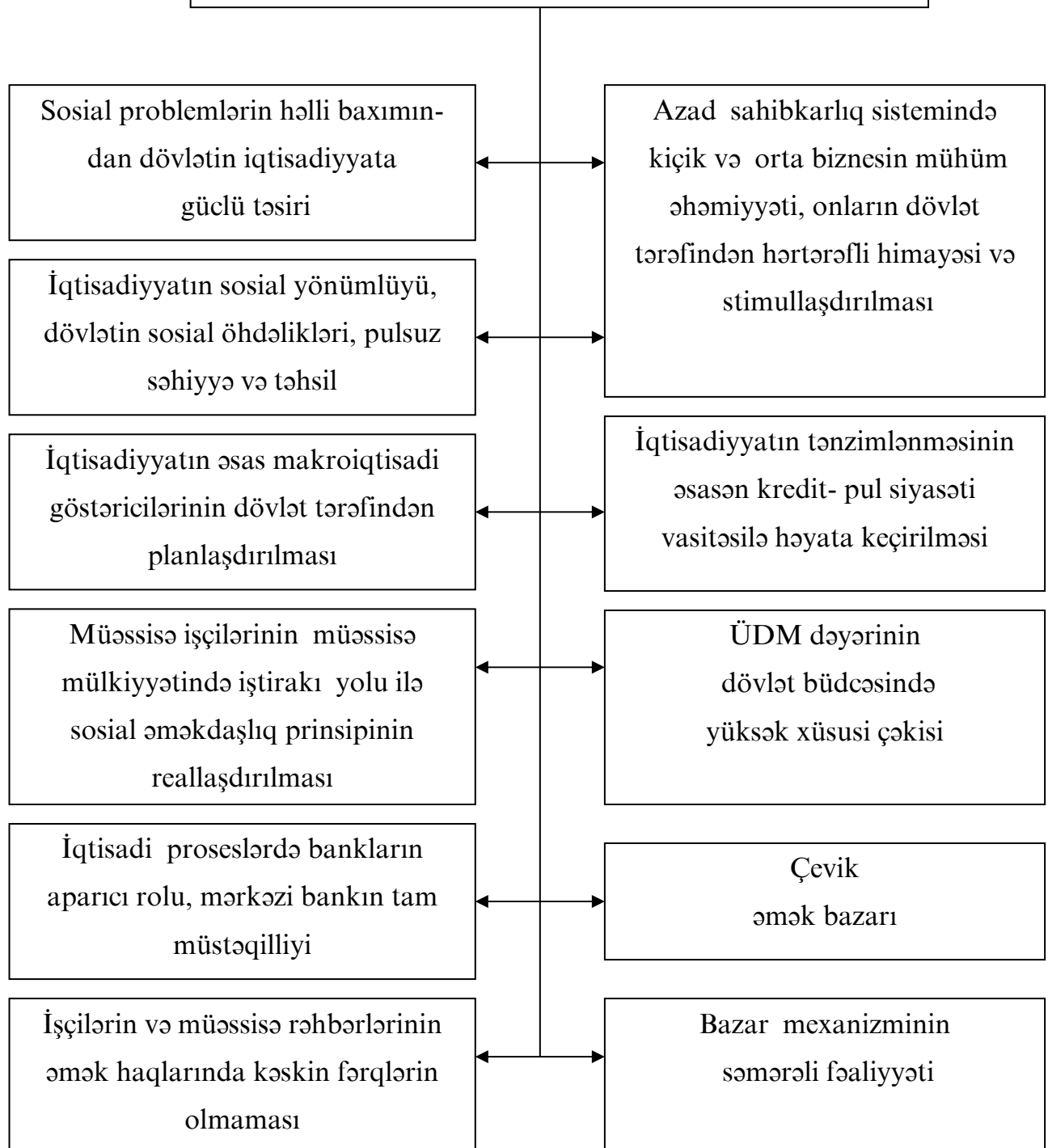

**BAZAR İQTİSADIYYATININ ƏSAS VƏ TÖRƏMƏ
MODELLƏRİNİN MÜƏYYƏNEDİCİ ƏLAMƏTLƏRİ**

Liberal model	İqtisadiyyata dövlətin məhdud müdaxiləsi, azad sahibkarlıq və təşəbbüskarlıq.
Tənzimlənən bazar iqtisadiyyatı modeli	İqtisadiyyatın dövlət tərəfindən fəal tənzimlənməsi və sosial yönümlüyü, iqtisadiyyatda dövlətin və bazar mexanizminin qarşılıqlı əlaqəsi və fəaliyyəti, neokonservativ yanaşmaların islahatçılıq fəaliyyəti ilə əlaqələndirilməsi;
Gənub- Şərqi Asiya ölkələrinin modelləri	İqtisadiyyatın bütün sahələrinə dövlətin sistemli, məqsəduyğun və fəal müdaxiləsi; iqtisadi siyasətin uzunmüddətli strategiyası; dövlət və özəl bölmələrin elmi-texniki fəaliyyəti, onların investisiya, struktur islahatları və xarici ticarət sahələrində integrasiyası və iqtisadi maraqlarının çulqalaşması; iqtisadiyyatda icma davranış tərzinin və Milli adət ənənələrin bu və ya digər səviyyədə qorunub saxlanılması.
Postsosialist ölkələrin iqtisadi modelləri	Bazar yönümlü iqtisadi islahatların xarakterində, reallaşdırılması sürətində və mərhələlərində ciddi fərqlilik; yerli xüsusiyyətlərdən və bazar iqtisadiyyatının tələblərindən çıxış edərək iqtisadi strategiyanın seçilməsi; dünya təsərrüfat sistemində öz mövqeyini müəyyənləşdirmək istiqamətində iqtisadi fəaliyyət, iqtisadi proseslərdə dövlətin bu və ya digər səviyyədə iştirakı.

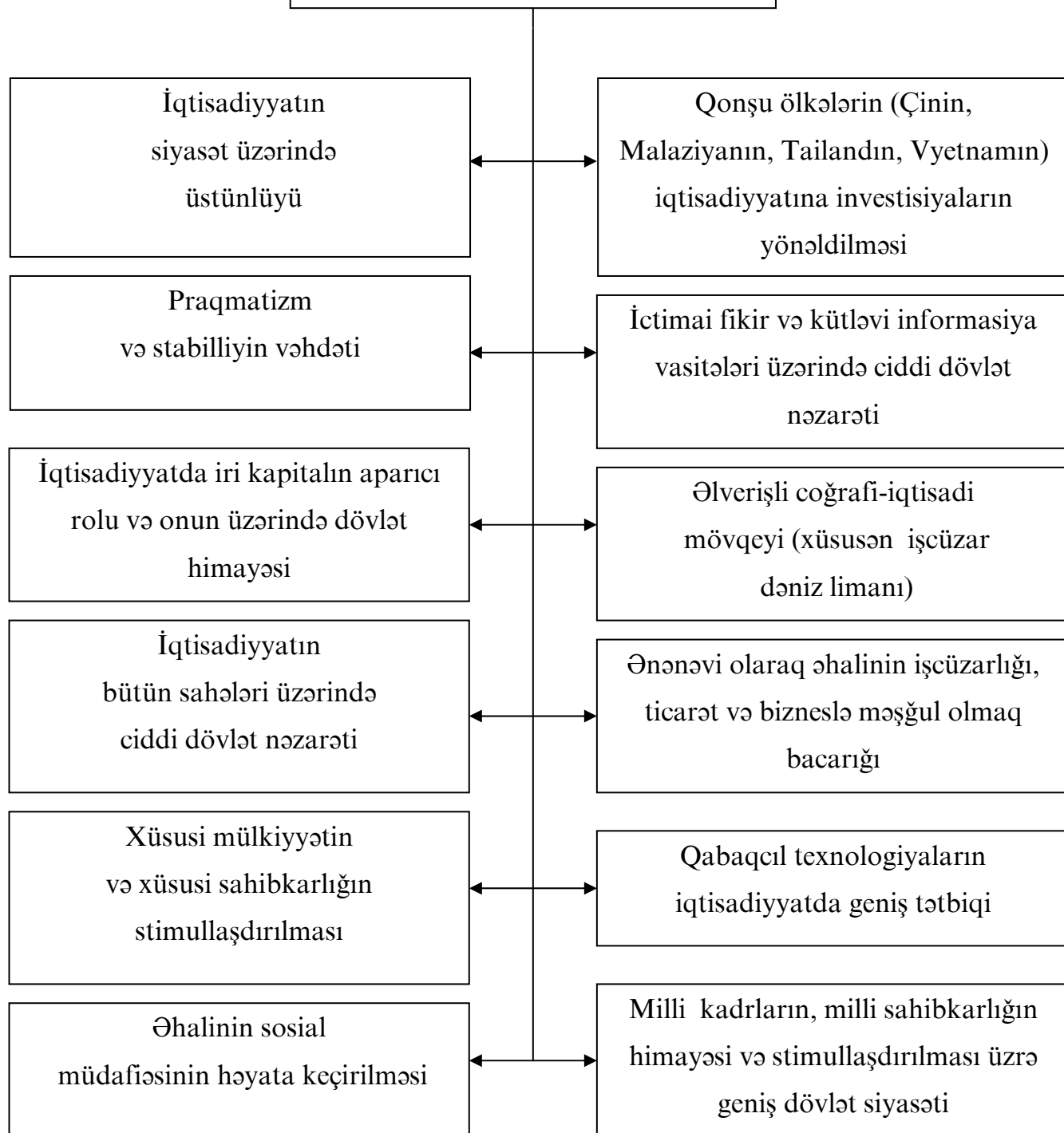
ALMAN MODELİ (SOSIAL BAZAR TƏSƏRRÜFATİ)

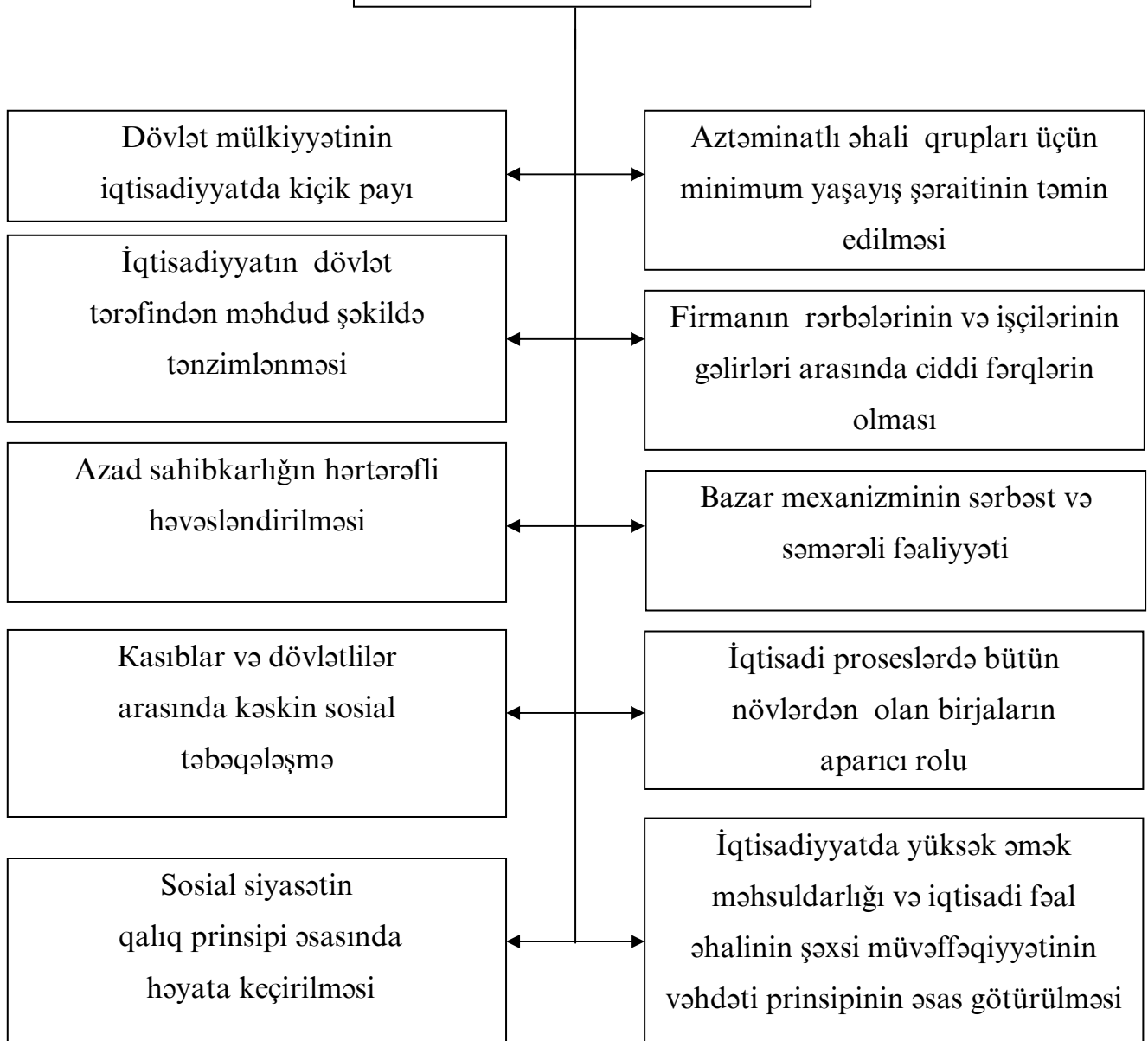
MALAZİYA MODELİ

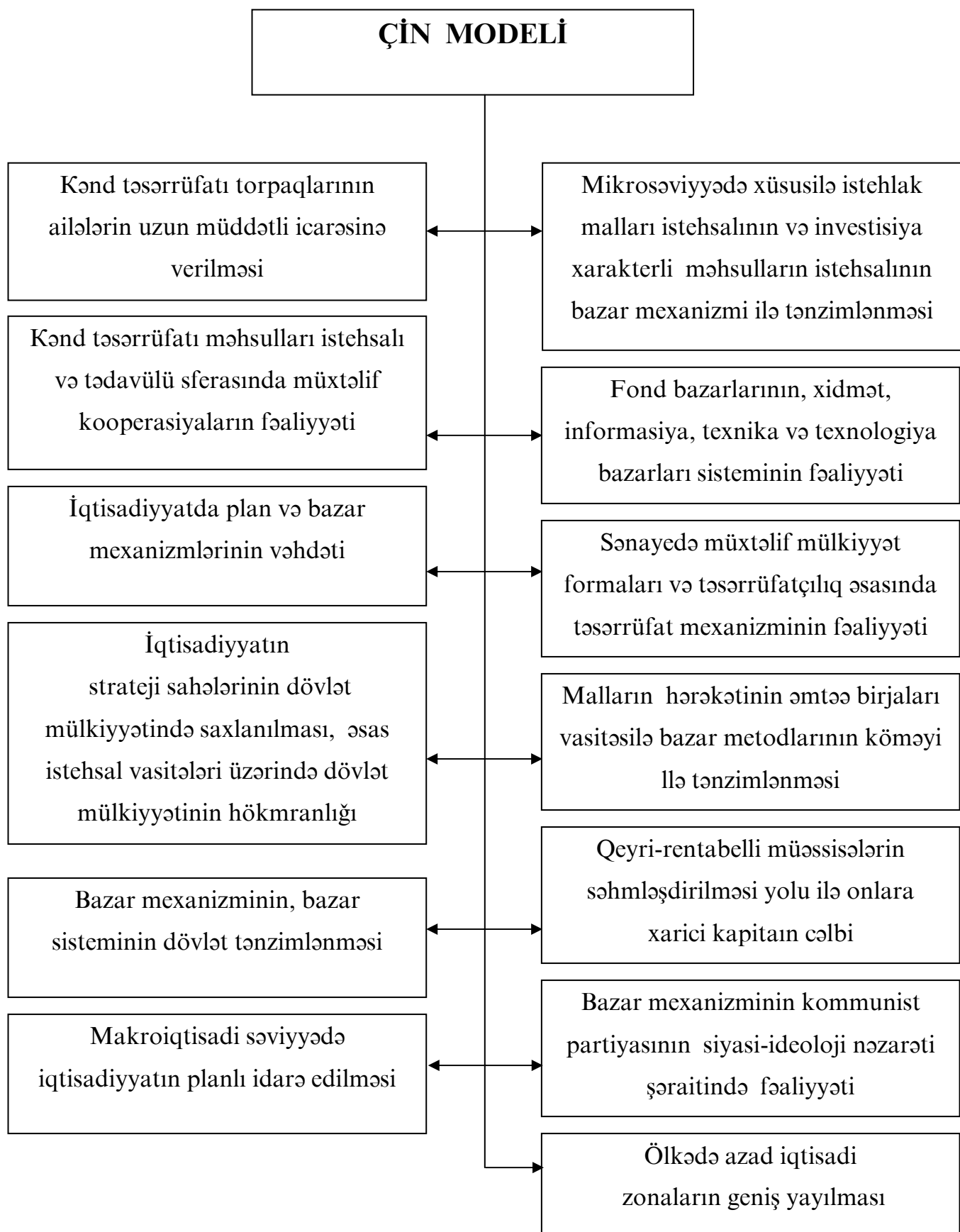

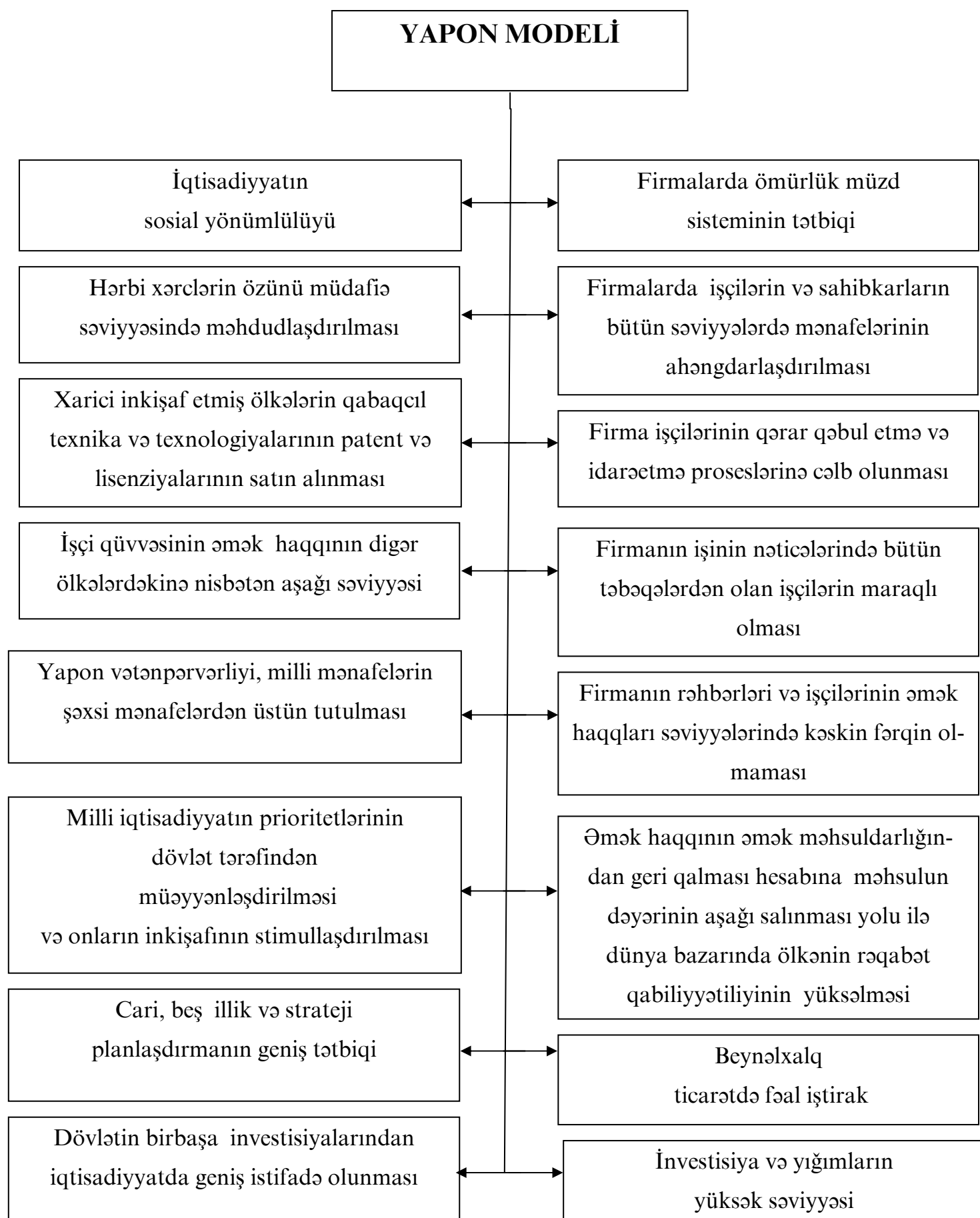
SİNGAPUR MODELİ

AMERİKA MODELİ

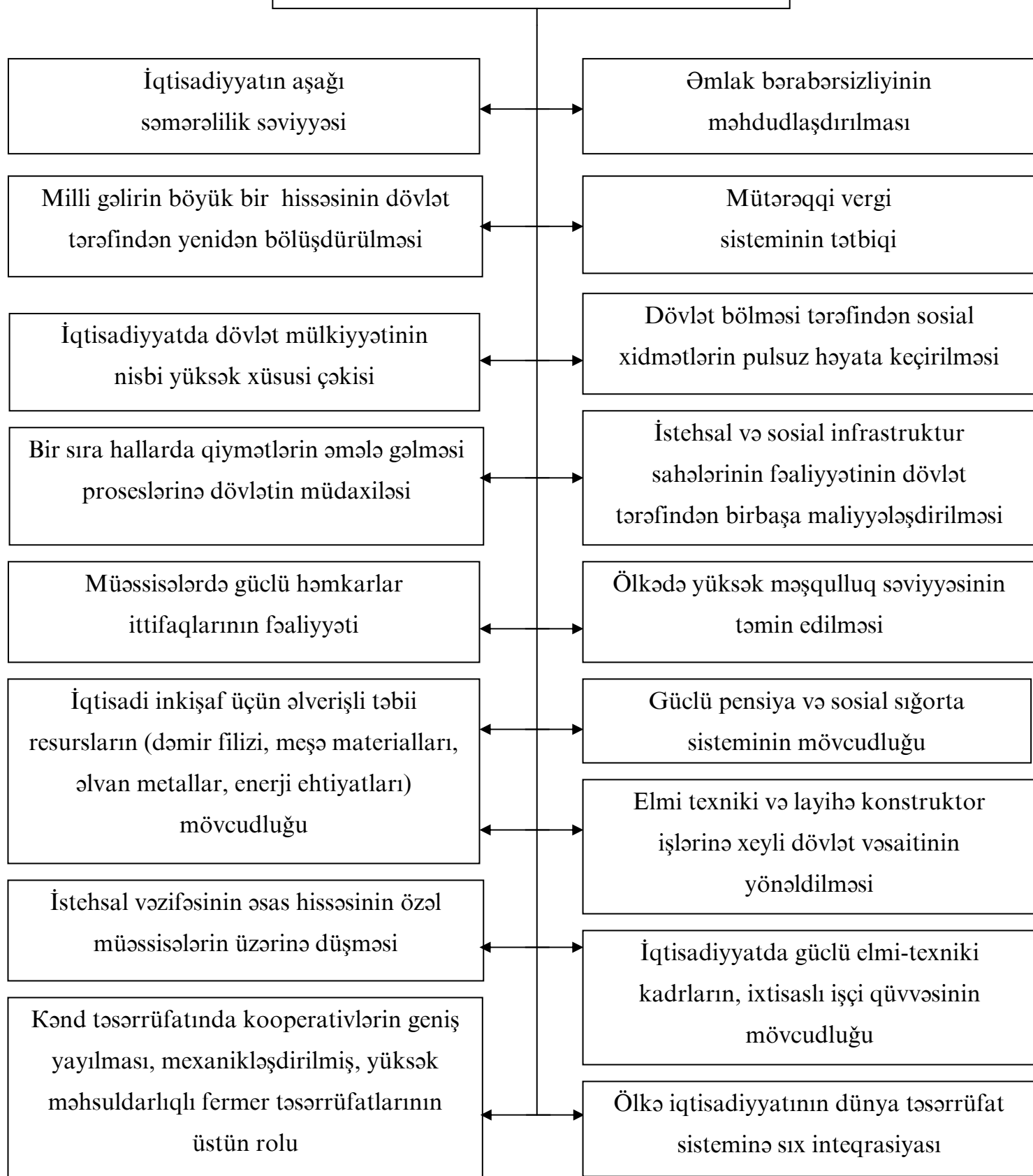

İSVEÇ MODELİ

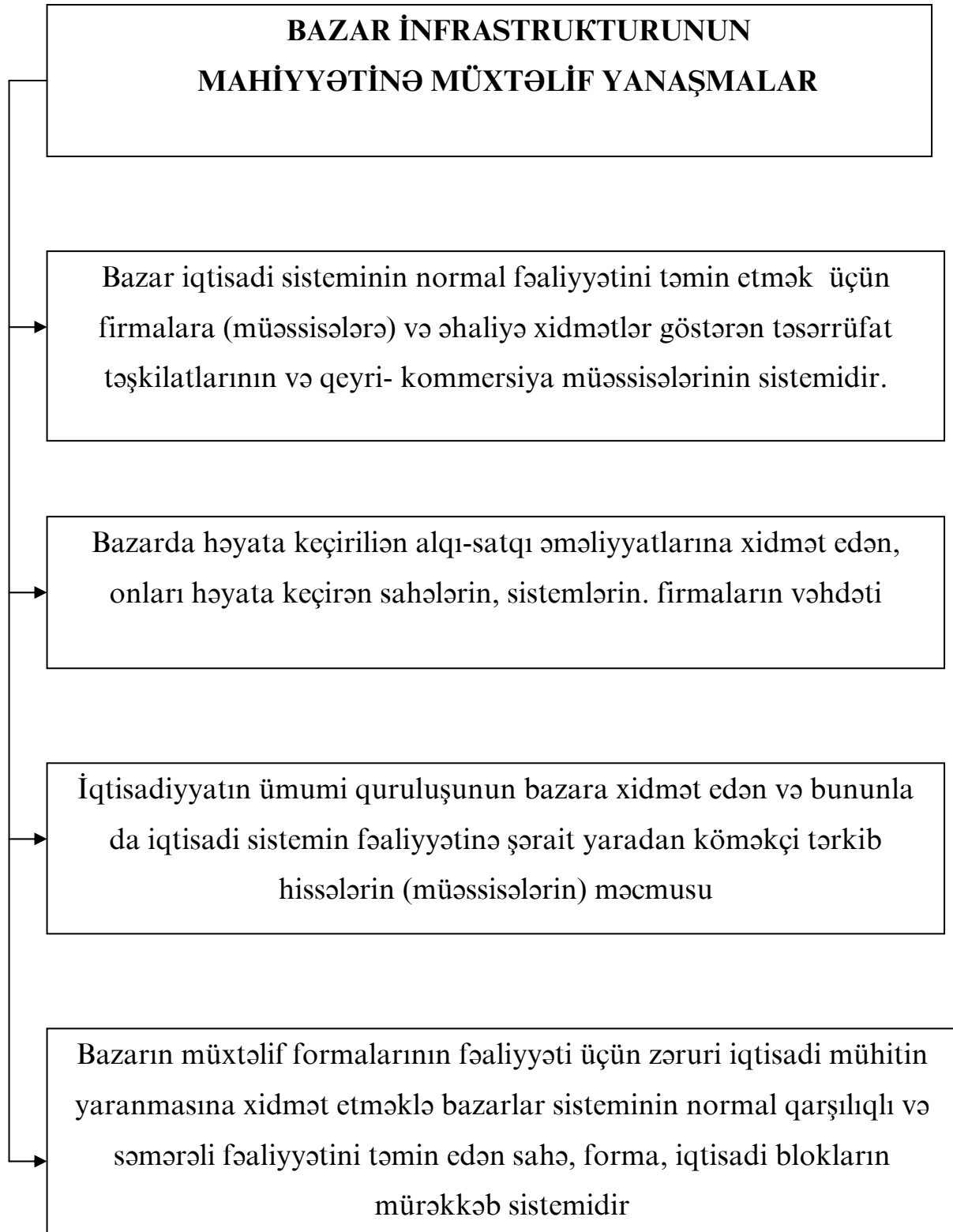
(sosial yönümlü iqtisadiyyat)

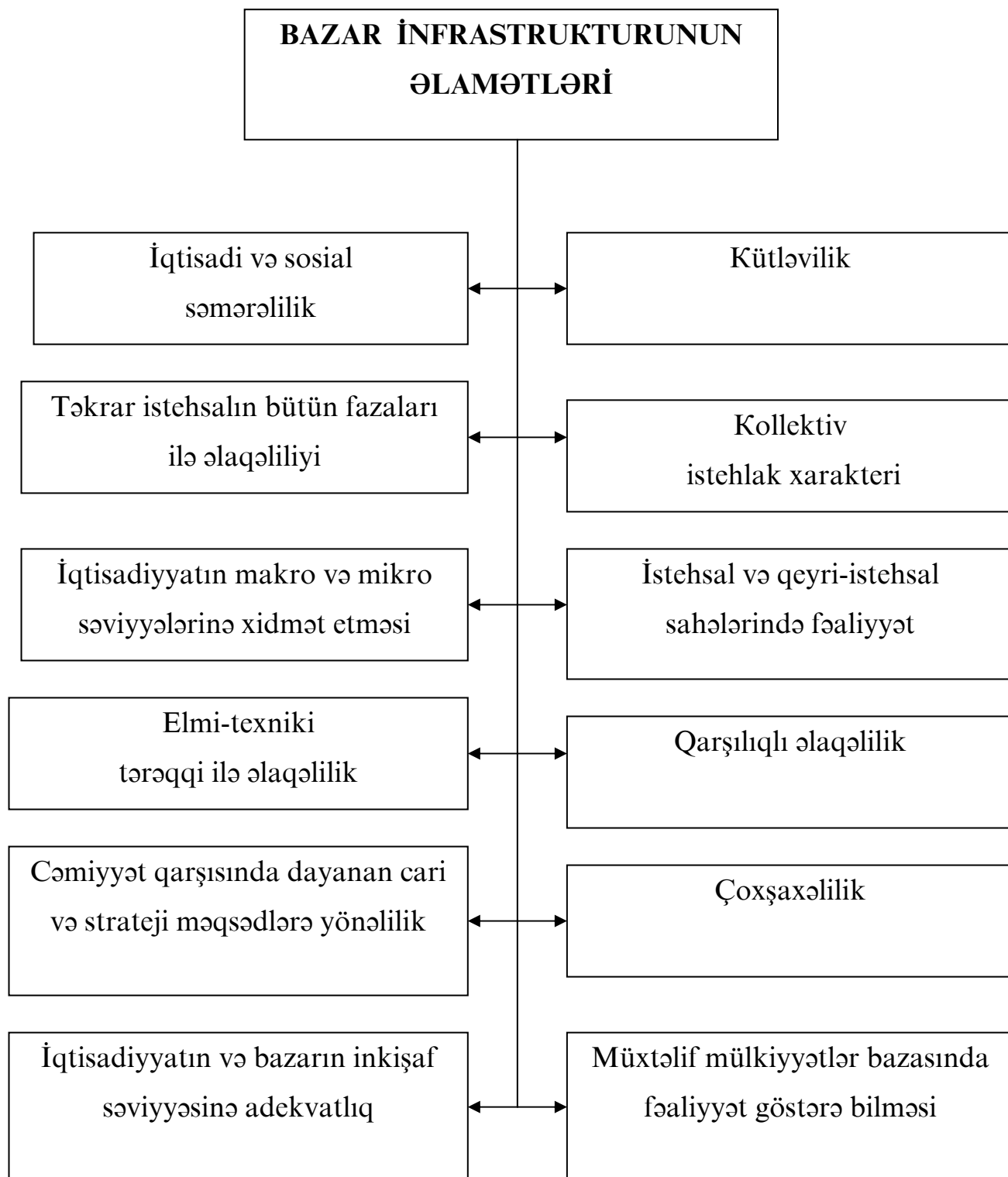

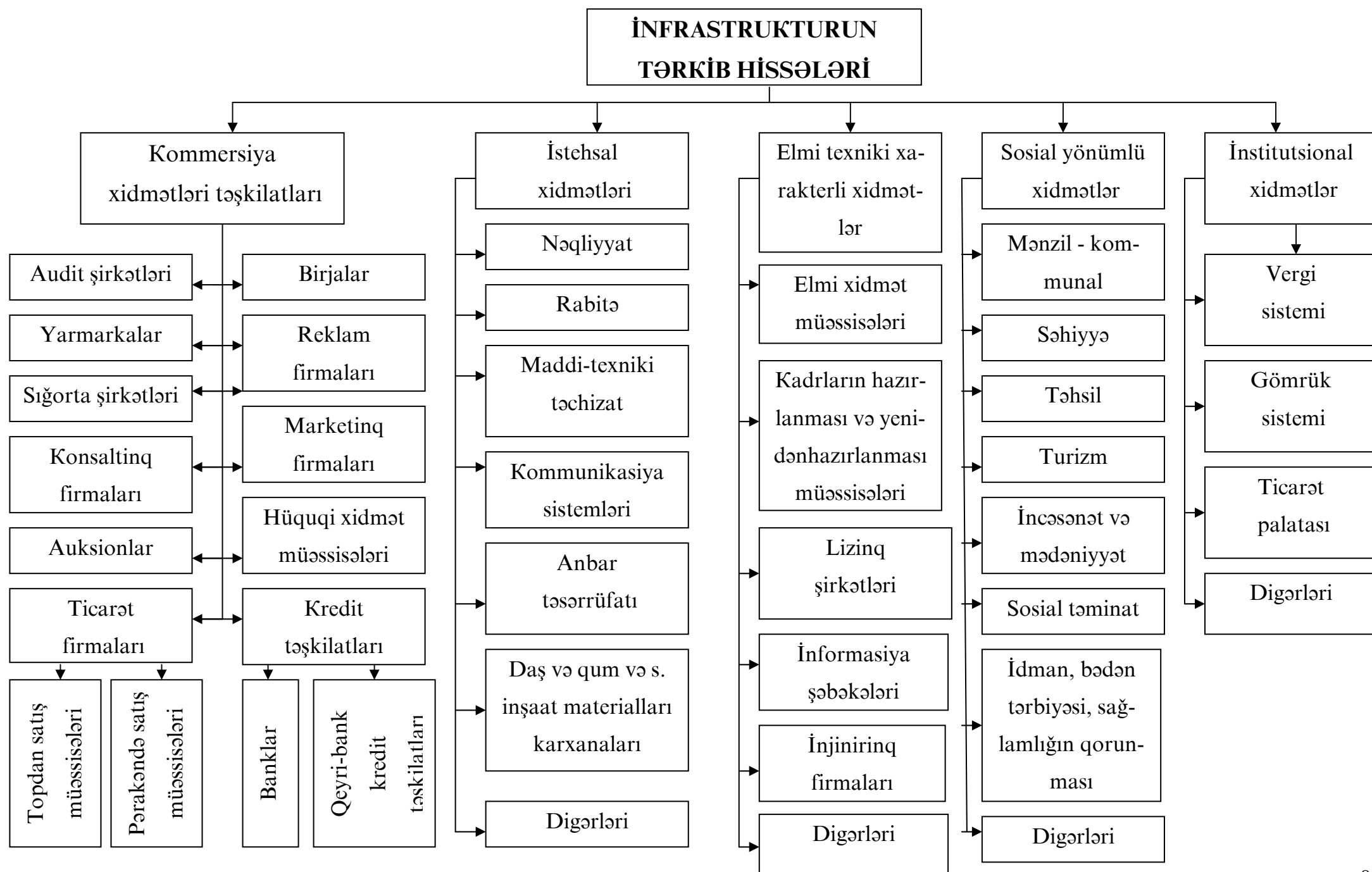
CƏNUBİ KOREYA MODELİ

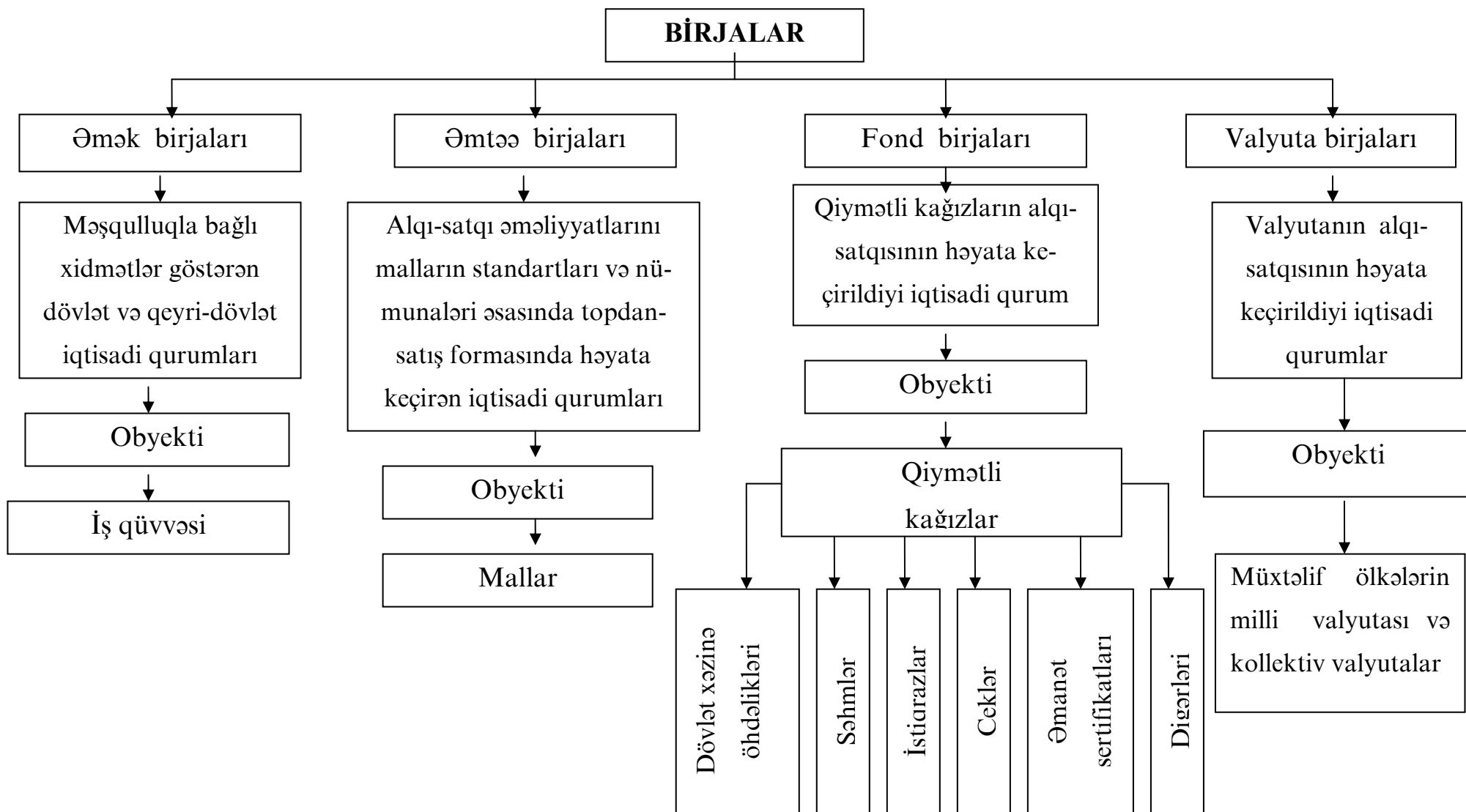

8. BAZAR İNFRASTRUKTURU: MAHİYYƏTİ VƏ FUNKSİYALARI

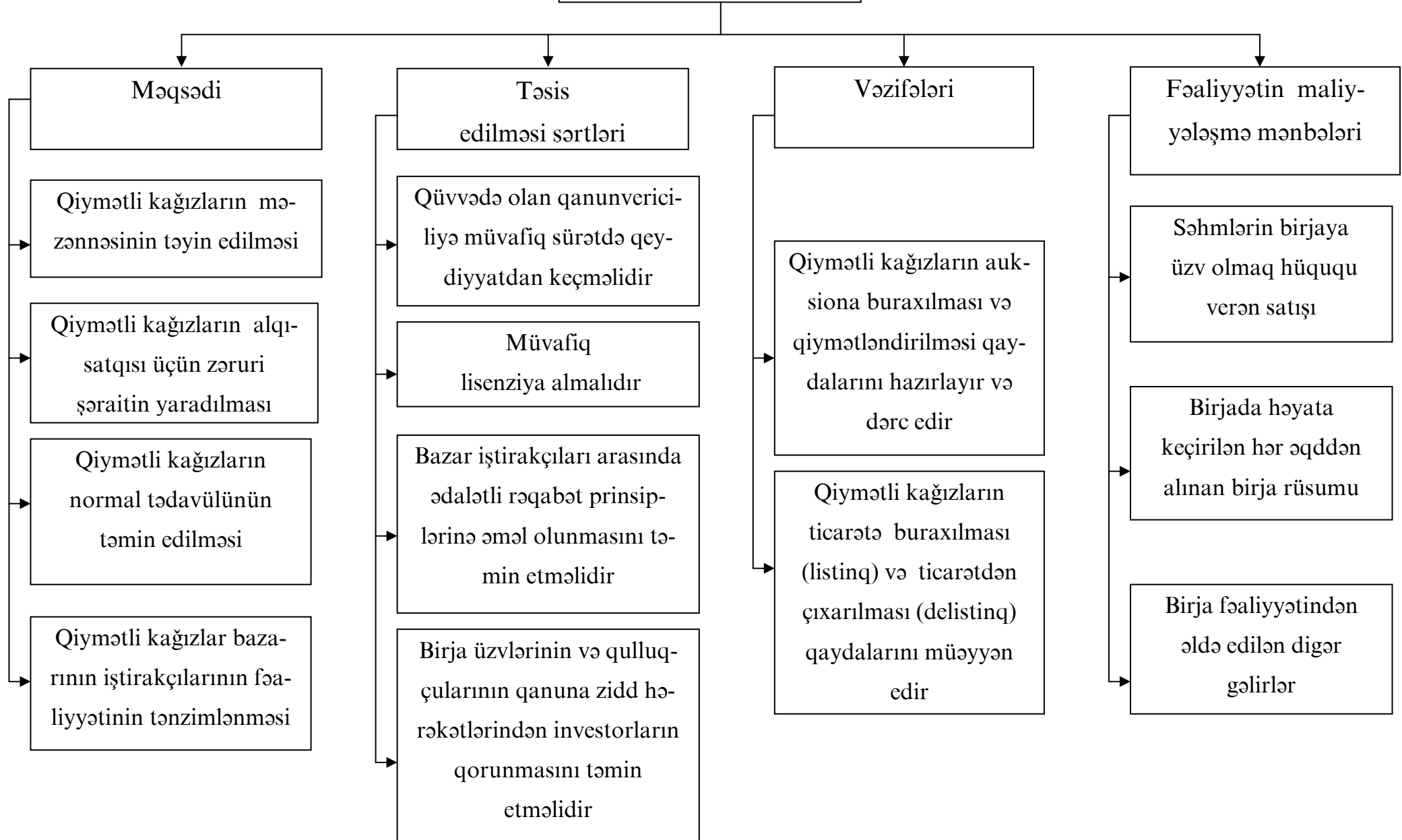

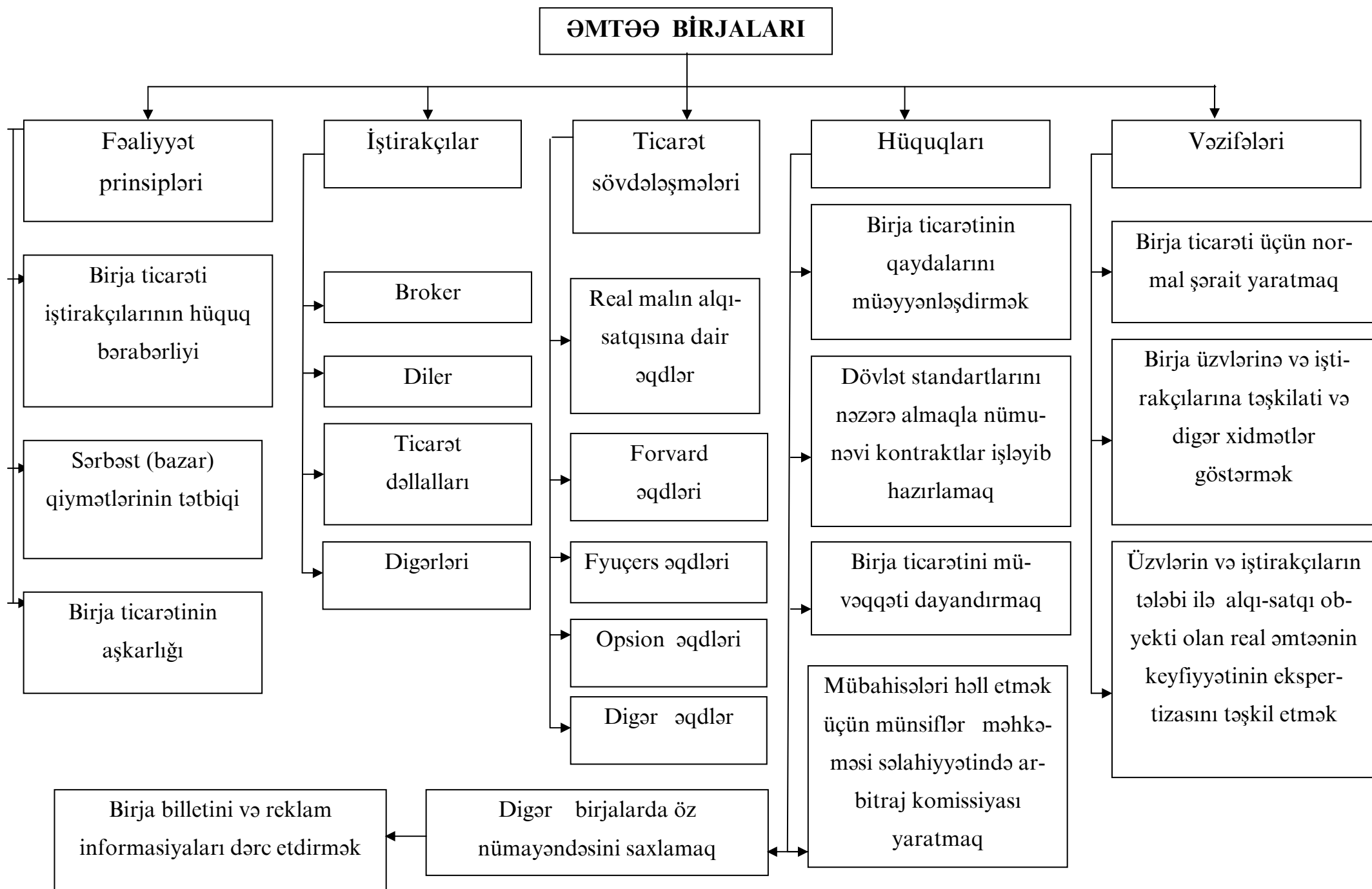

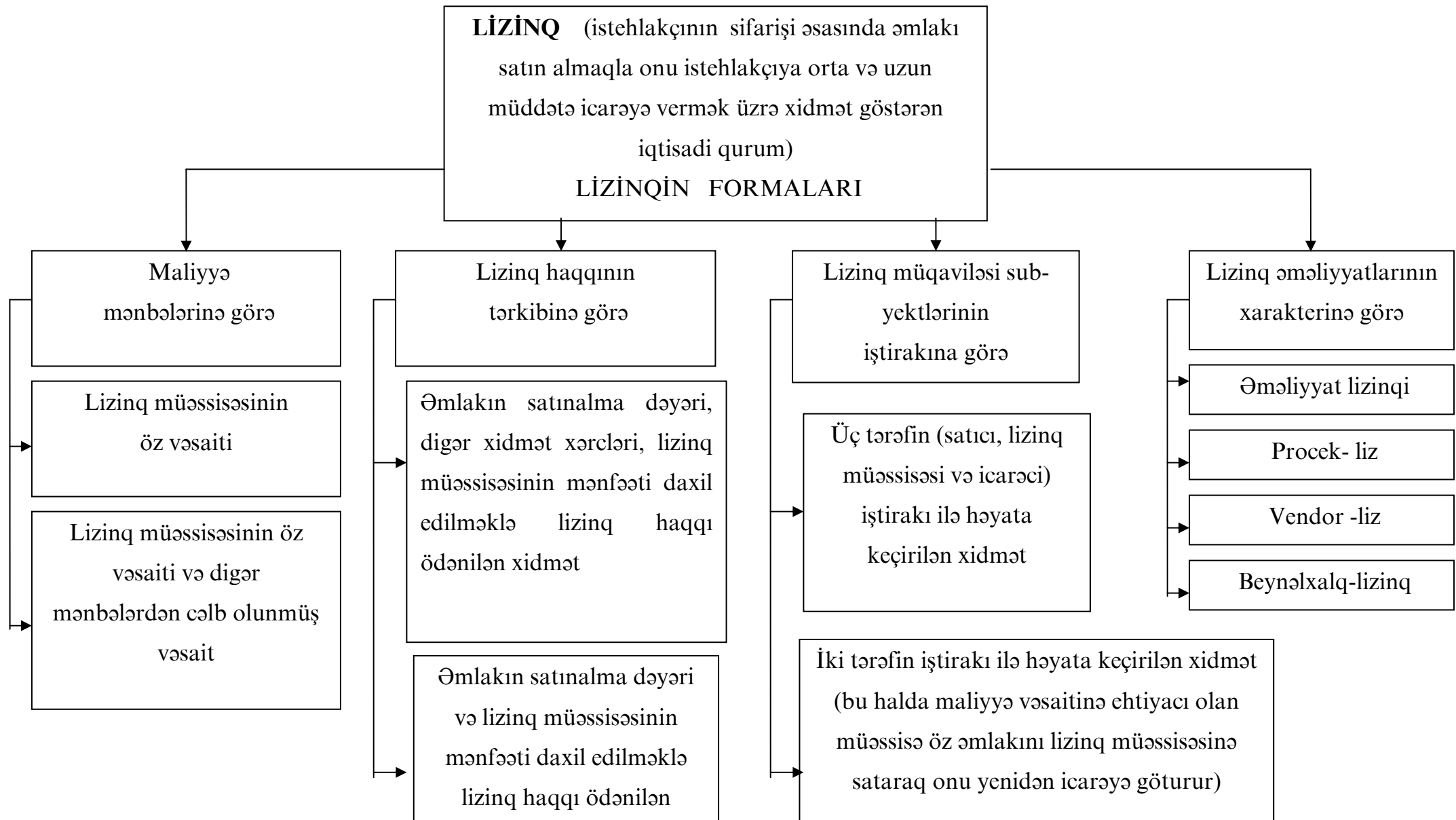

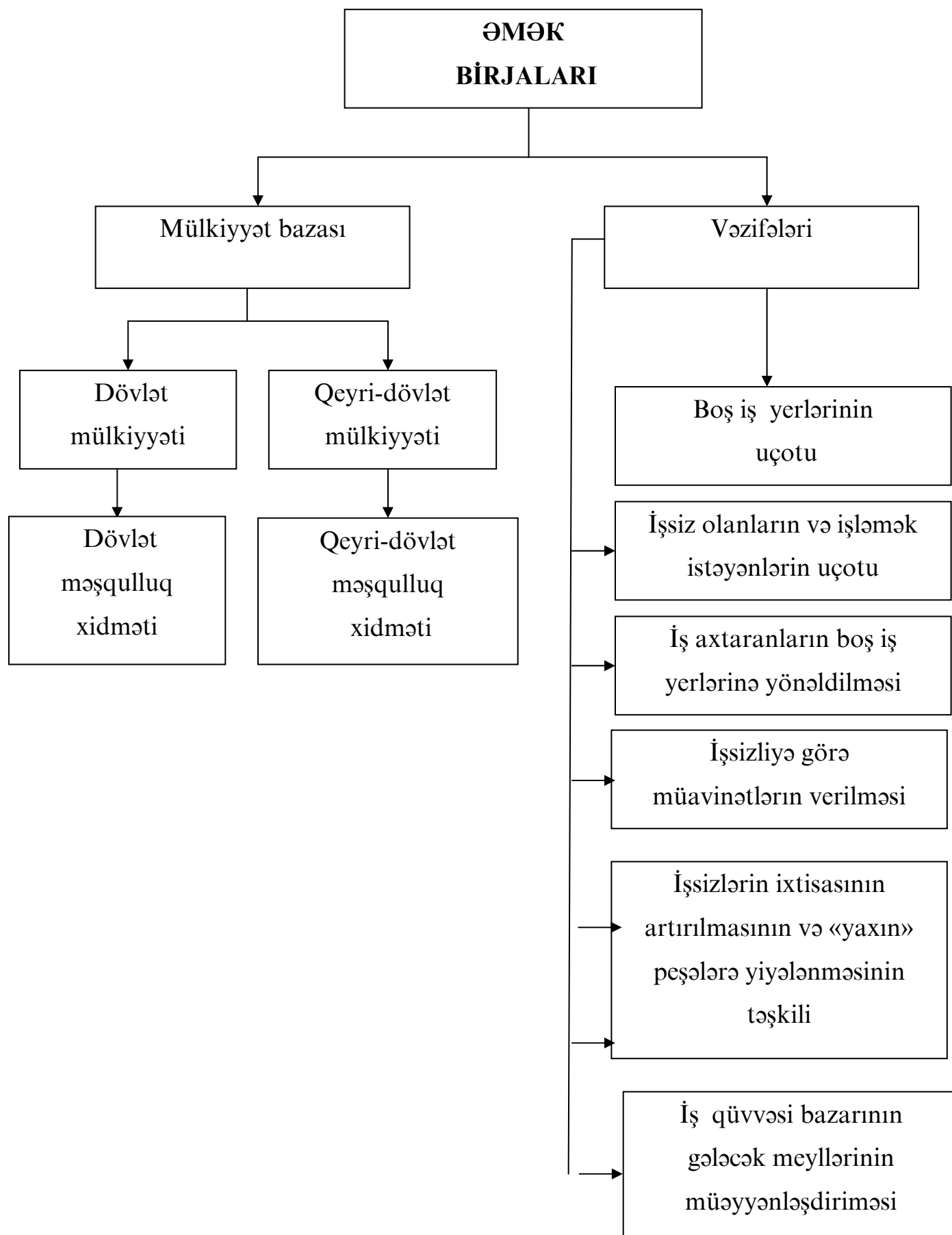

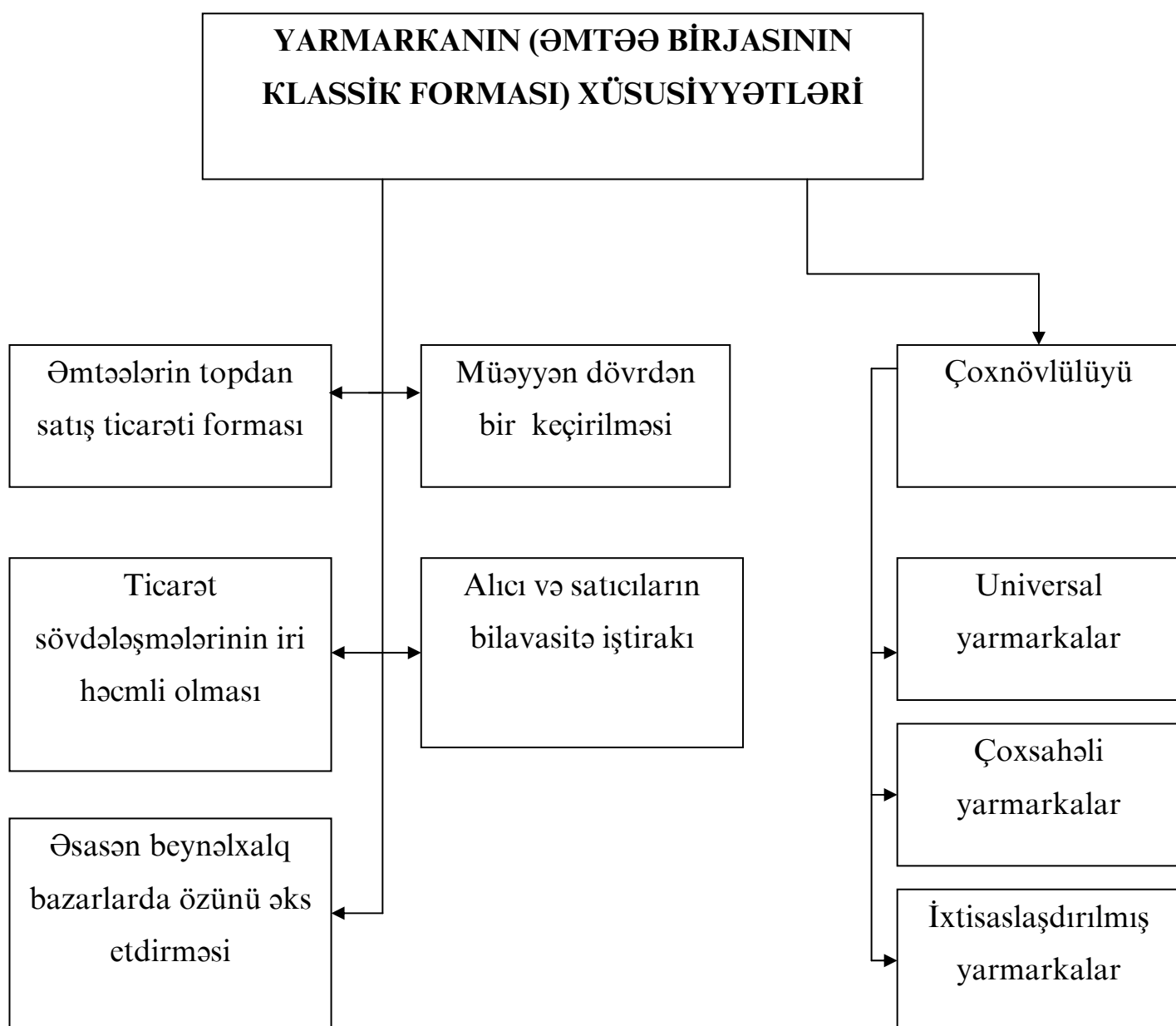
FOND BİRJALARI

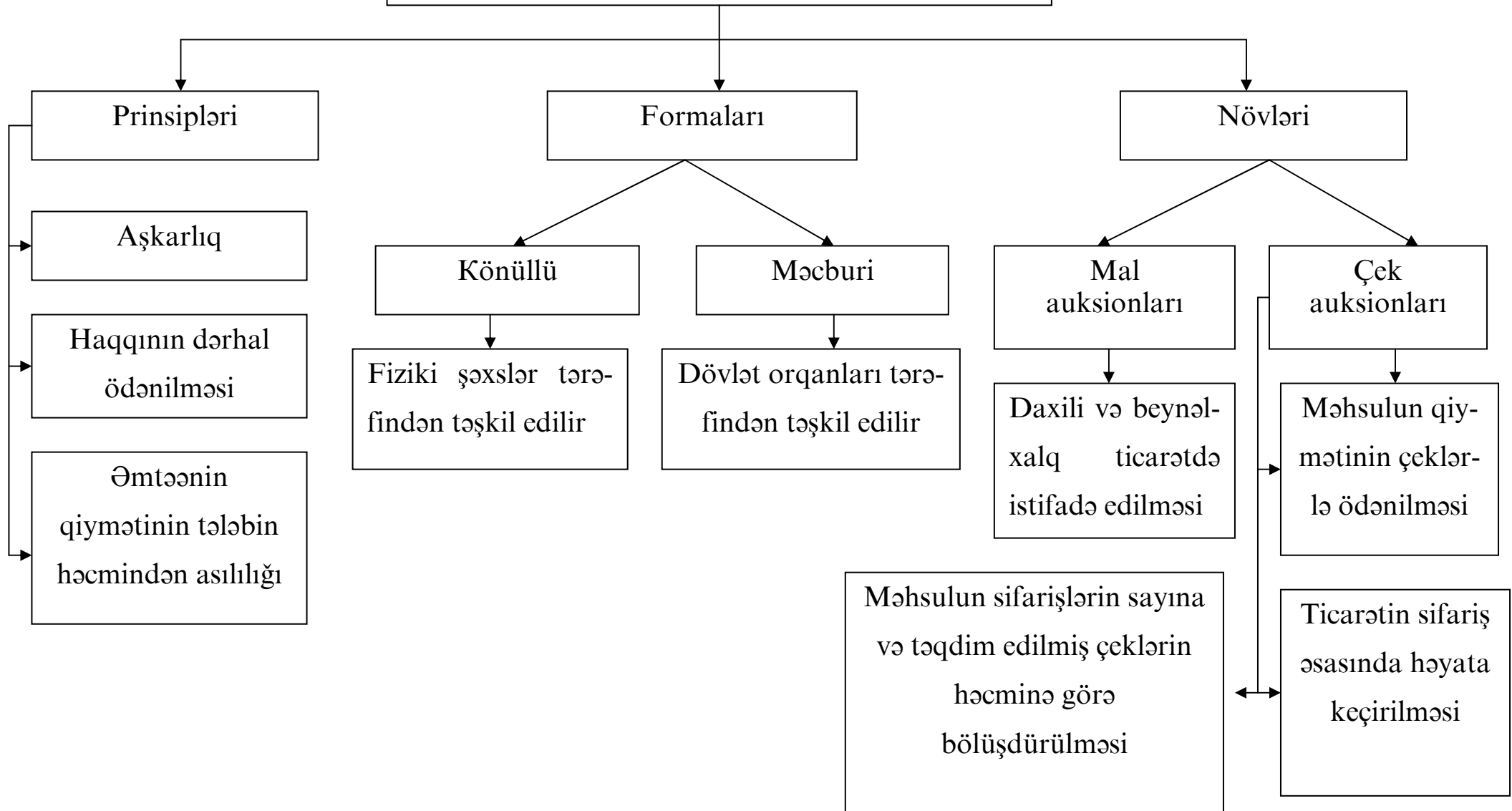

**Auksionlar (əmtəələrin əvvəldən müəyyən edilmiş
yerdə və dövrdə satılmasını həyata keçirən qurum)**

9. TƏLƏB VƏ TƏKLİF NƏZƏRİYYƏSİ. BAZAR TARAZLIĞI

TƏLƏBİN (latınca-demend) MAHİYYƏTİ HAQQINDA MÜXTƏLİF
YANAŞMALAR.

İnsanların bazar vasitəsi ilə əmtəə və xidmətlərə olan tələbatıdır.

Pul vəsaitinə malik olan istehlakçıların (alıcıların) hər hansı bir məhsul və
xidməti əldə etmək arzusudur.

Bazara çıxarılmış məhsul və xidmətlərə olan qiymətlərin mövcud səviyyəsi və
istehlakçıların tədiyyə qabiliyyəti ilə məhdudlaşan tələbatlardır.

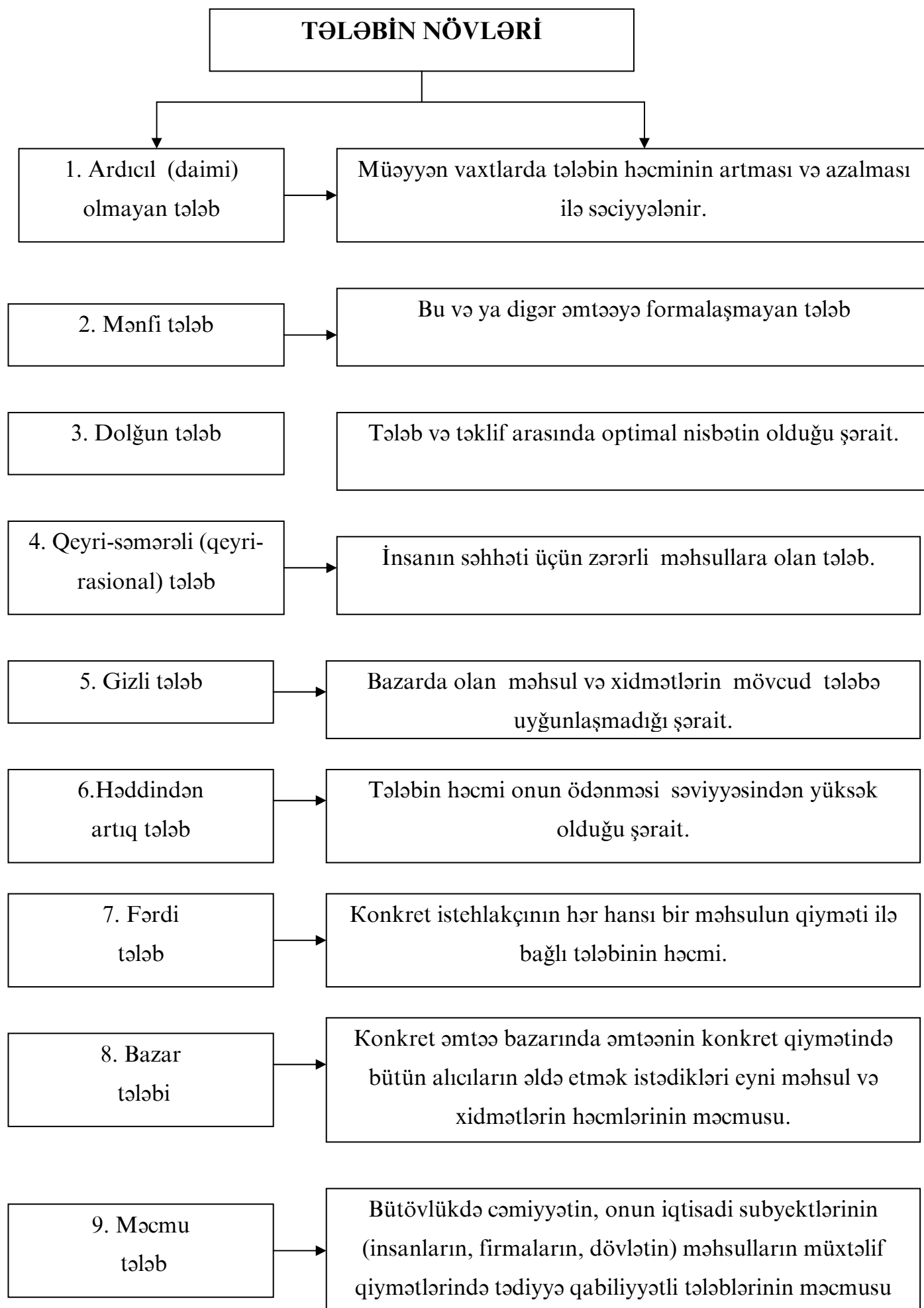
Tədiyyə qabiliyyətli tələbatdır, yəni alıcıların özlərinə lazım olan məhsul və
xidmətlər üçün ödədiyi puldur.

Alıcıların müəyyən qiymətə məhsul və xidmətlər əldə etmək arzusu və
imkanlarıdır.

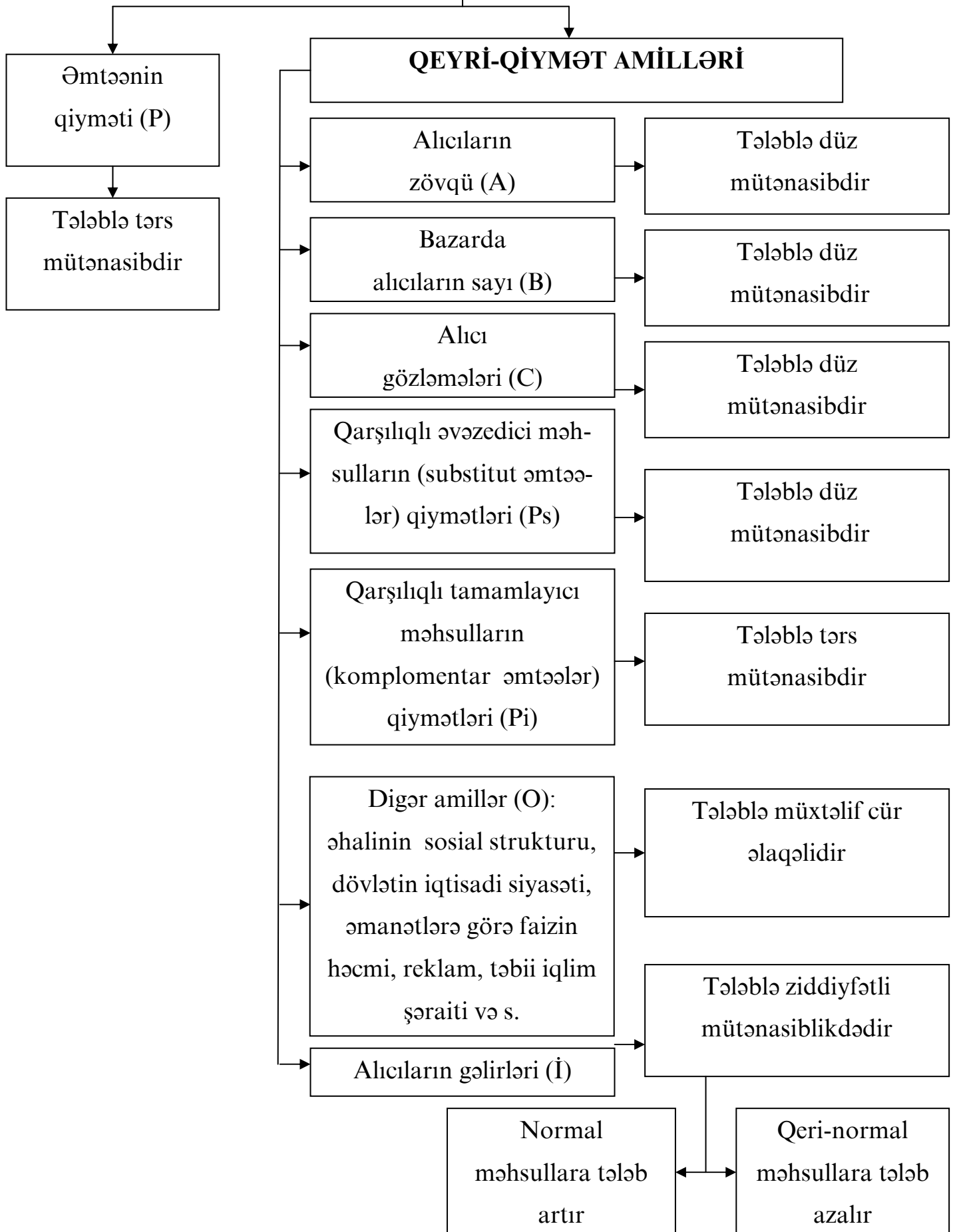
İstehlakçıların almaq istədikləri və ala bildikləri məhsulun qiyməti ilə
kəmiyyəti arasında olan nisbətdir.

TƏLƏBİN MƏZMUNU

Tələb qanunu	Əmtəələrə olan tələbin kəmiyyəti ilə onun qiyməti arasında olan tərs mütənasiblik.
Tələbin kəmiyyəti	Tədiyyətli qabiliyyətli insanların müəyyən vaxt ərzində, məhsulun müəyyən qiymətində almaq istədikləri və ala bildikləri məhsul və xidmətlərin kəmiyyəti
Tələbin qiyməti	Alıcının əmtəə üçün ödəməyə hazır olduğu maksimum qiymət
Tələb əyrisi	Məhsulun qiyməti (P) ilə tələbin kəmiyyəti arasında olan qrafik asılılıq
Tələbin həcmi	Vaxt vahidi ərzində tələbin qiymətinə müvafiq olaraq istehlakçının əldə etdiyi əmtəənin maksimum həcmi
Tələbin həcmnin dəyişməsinə təsir edən amil	Əmtəənin qiyməti (P)
Tələbin özünün dəyişməsinə təsir edən amillər	Qeyri-qiymət amilləri
Tələbin elastikliyi	Qiymətin təsiri altında tələbin dəyişmə dərəcəsi.
Tələb funksiyası	Tələbin həcmnin qiymət və qeyri-qiymət amillərinin təsirindən asılılığı

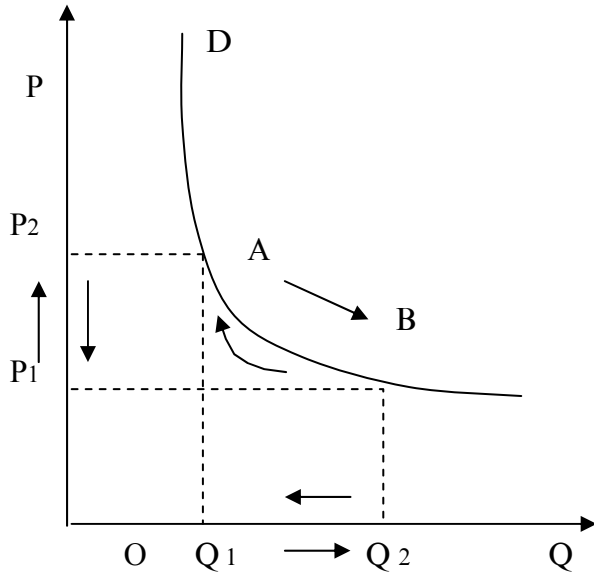

TƏLƏBƏ TƏSİR EDƏN AMİLLƏR

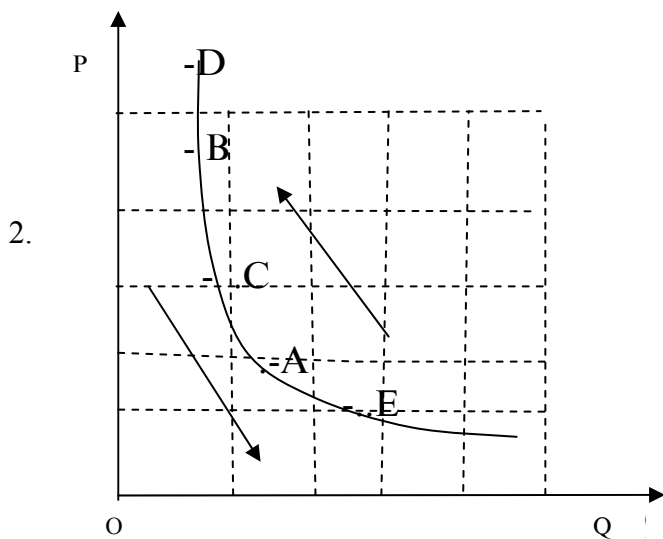

TƏLƏBLƏ BAĞLI QRAFİKLƏR (TƏLƏB ƏYRİSİ)

1) Tələb qanunu (əmtəyə olan tələbin həcmi ilə (Q) onun qiyməti (P) arasında tərs mütənasiblik mövcuddur.

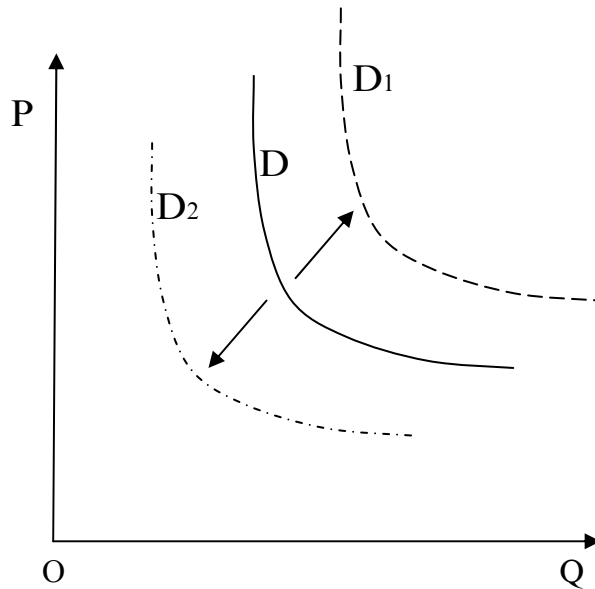

2) Qiymət amilinin təsiri ilə tələbin həcmnin dəyişməsi. Hərəkət (yerdəyişmə) mövcud qrafik üzərində baş verir.

3) Qeyri-qiyəmət amillərini təsir ilə tələbin özünün dəyişməsi. Tələb qrafiki yerini sağa (D1) (tələb artarsa) və ya sola (D2) (tələb azalarsa)

3.

**TƏLƏB QANUNU AŞAĞIDAKI HALLARDA
FƏALİYYƏT GÖSTƏRMİR.**

- Əmtəələrin qıtlığı (defisiti) şəraitində
- İnflyasiya gözləmələri ilə əlaqədar ajitaj tələb zamanı
- Yığım (dəfnə) vasitəsi kimi çıxış edən nadir və bahalı əmtəələr (qızıl, antikvariat və s.) münasibətdə
- tələbin az keyfiyyətli məhsullardan daha yüksək keyfiyyətli məhsullara (normal məhsullara) keçdiyi zaman (hətta birincilərin qiyməti aşağı düşərsə).
- Yüksək paya malik olan aşağı gəlirli insanların istehlakında yüksək paya malik məhsullara münasibətdə (Qiffen əmtəələri).
- Əgər əmtəələrin əvəzedicisi olmazsa.

TƏLƏBİN ELASTİKLİYİ

Tələbin qiymətlə
bağlı elastikliyi

Qiymətin dəyişməsi
nəticəsində tələbin
dəyişmə dərəcəsi

$$E_d = \frac{\Delta Q}{Q} : \frac{\Delta P}{P}$$

E_d - elastiklik əmsalı

$\Delta Q/Q$ - tələbin nisbi
dəyişməsi (%-lə)

$\Delta P/P$ -qiymətin nisbi
dəyişməsi

Müsbət
əmsal

Əgər!

$E_{xy} > 0$., əmtəələr
bir-birini
əvəz edəndir

Tələbin çarpaz
elastikliyi

y –əmtəəsinin
qiymətinin dəyişməsi
nəticəsində X-
əmtəəsinə olan tələbin
dəyişmə dərəcəsi

$$E_{xy} = \frac{\Delta Q_x}{Q_x} : \frac{\Delta P_y}{P_y}$$

E_{xy} - çarpaz elastiklik

$\Delta Q_x/Q_x$ - x əmtəəsinə
olan tələbin nisbi
dəyişməsi (%-lə)

$\Delta P_y/P_y$ -y əmtəəsinin
qiymətin nisbi
dəyişməsi (%-lə)

Neytral əmsal

Əgər!

$E_{xy} = 0$, əmtəələr bir-
birinə neytraldır, biri
digərindən
asılı deyildir.

Tələbin gəlirlə bağlı
elastikliyi

Gəlirin dəyişməsi
nəticəsində tələbin dəyişmə
dərəcəsi

$$E_i = \frac{\Delta Q}{Q} : \frac{\Delta i}{i}$$

Burda

E_i –gəlirlə bağlı elastiklik
əmsalı

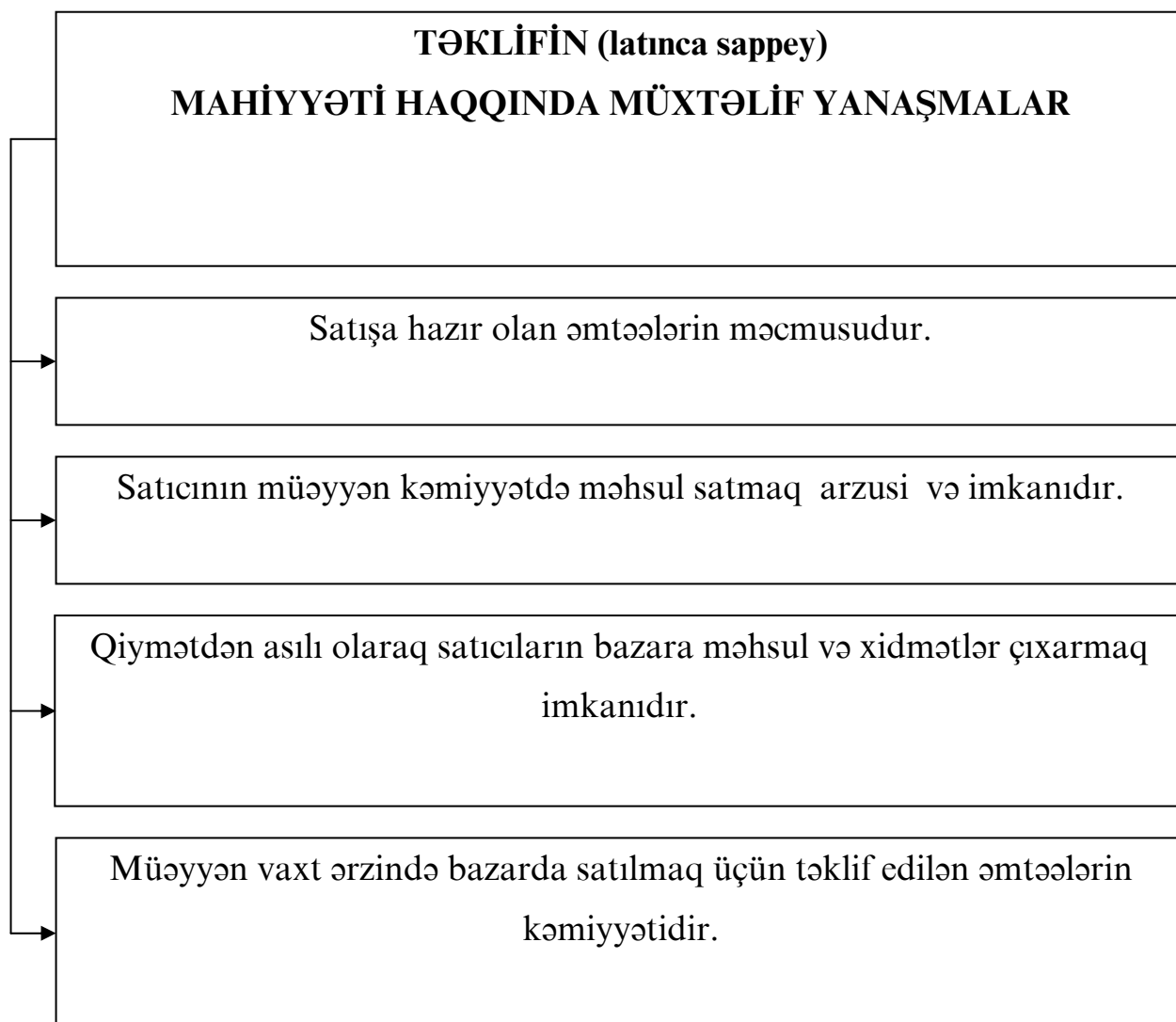
$\Delta Q/Q$ - tələbin nisbi
dəyişməsi (%-lə)

$\Delta i/i$ - gəlirin nisbi dəyişməsi
(%-lə)

Mənfi
əmsal

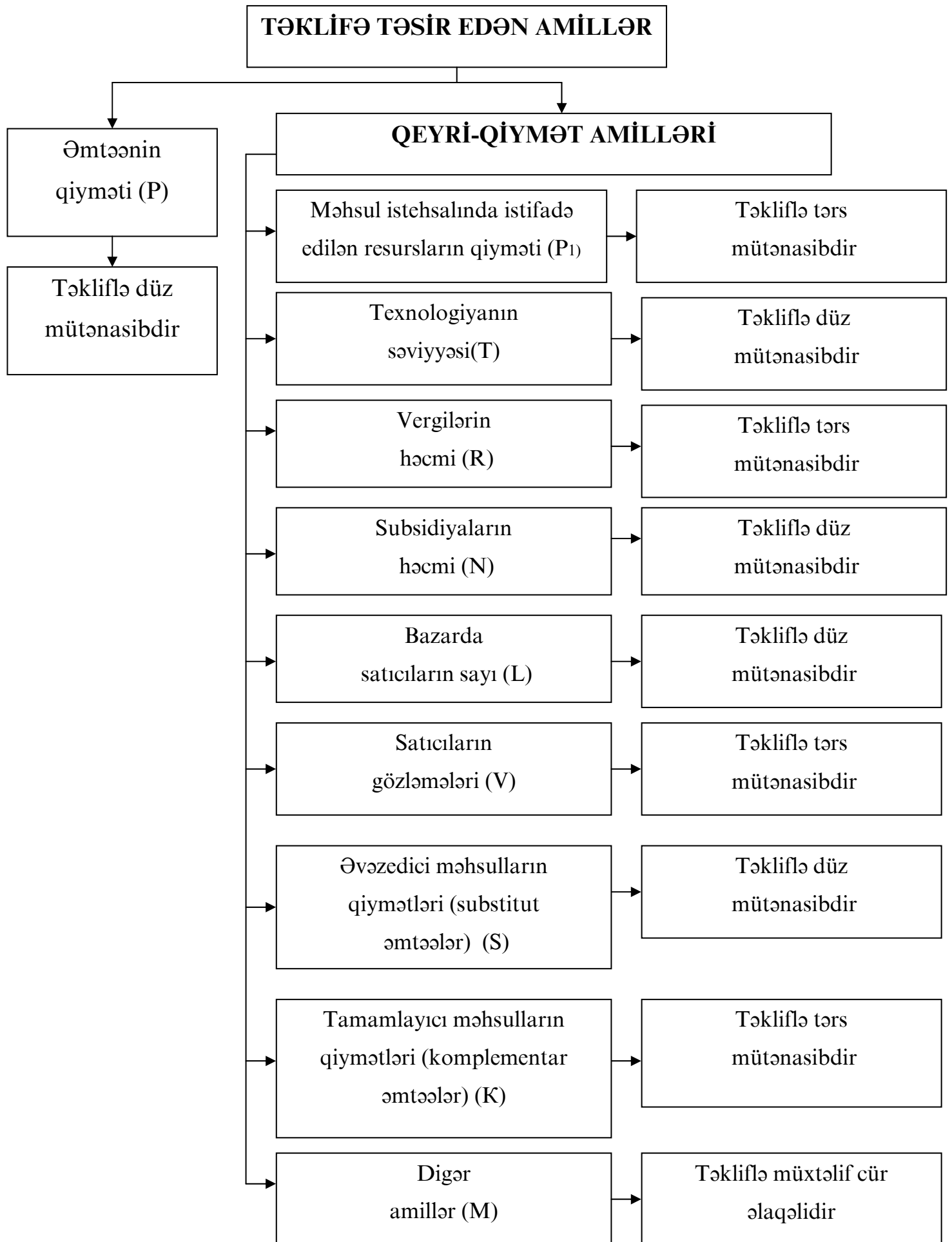
Əgər!

$E_{xy} < 0$, əmtəələr bir-birini
tamamlayandır.

TƏKLİFİN MƏZMUNU İLƏ BAĞLI ANLAYIŞLAR	
Təklif qanunu	Əmtəələrin qiyməti ilə onların təklifi arasında tərs mütənasiblik mövcuddur.
Təklifin kəmiyyəti	Məhsulun müəyyən qiymətində müəyyən vaxt ərzində satıcının bazara çıxardığı və ya çıxara bildiyi əmtəələrin kəmiyyəti.
Təklif əyrisi	Məhsulun qiyməti ilə onun kəmiyyəti arasında olan qrafik asılılıq
Təklifin qiyməti	Satıcının məhsulu bazara çıxarmağa və satmağa hazır olduğu minimum satış qiyməti.
Təklifin həcmi	Vaxt vahidi ərzində bazarda təklif qiymətinə müvafiq olaraq satılan məhsulun ümumi kəmiyyəti.
Təklifin həcmnin dəyişməsinə təsir edən amillər	Əmtənin qiyməti (P)
Təklifin özünün dəyişməsinə təsir edən amillər	Qeyri-qiymət amilləri
Təklifin elastikliyi	Əmtənin qiymətinin dəyişməsindən asılı olaraq təklifin dəyişmə dərəcəsi
Təklifin funksiyası	Təklifin həcmnin qiymət və qeyri-qiymət amillərinin təsirindən asılılığı

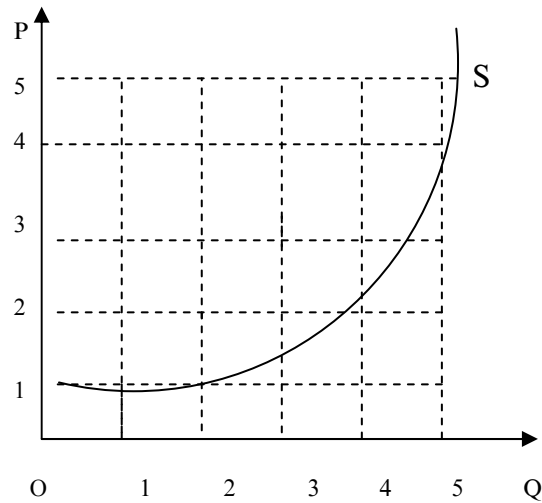
TƏKLİFİN NÖVLƏRİ	
Fərdi təklif	Konkret satıcının konkret bazarda təklif etdiyi konkret məhsulun həcmi
Bazar təklifi	Konkret əmtəə bazarında fəaliyyət göstərən satıcıların məhsulun konkret qiymətində təklif edikləri eyni məhsul və xidmətlərin məcmusu
Məcmu təklif	Cəmiyyətin iqtisadi subyektlərinin: insanların, firmaların (müəssisələrin) və dövlətin əmtəələrin müxtəlif qiymətlərində satmaq üçün təklif etdikləri məhsul və xidmətlərin məcmusu

TƏKLİFLƏ BAĞLI QRAFİKLƏR (təklif əyrisi)

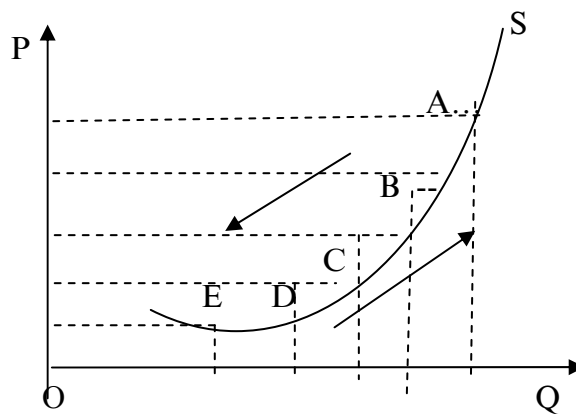
1) Təklif qanunu (əmtənin təklifinin həcmi (Q) onun qiyməti (P) ilə düz mütənasibdir).

1.

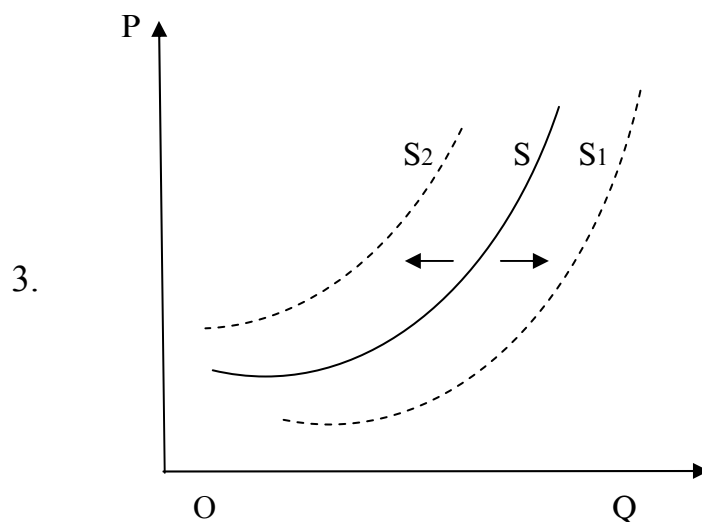

2) Qiymət amilinin təsiri ilə təklifin həcmnin dəyişməsi.. Hərəkət (yerdəyişmə) mövcud qrafik üzərində baş verir.

2.

3) Qeyri – qiymət amillərinin təsiri ilə təklifin özünün dəyişməsi. Təklif qrafikinin yerini sağa (S_1 – təklif artarsa) və ya sola (S_2 – təklif azalarsa) dəyişməsi

TƏKLİFİN ELASTİKLİYİ

$$E_s = \frac{\Delta Q}{Q} \div \frac{\Delta P}{P}$$

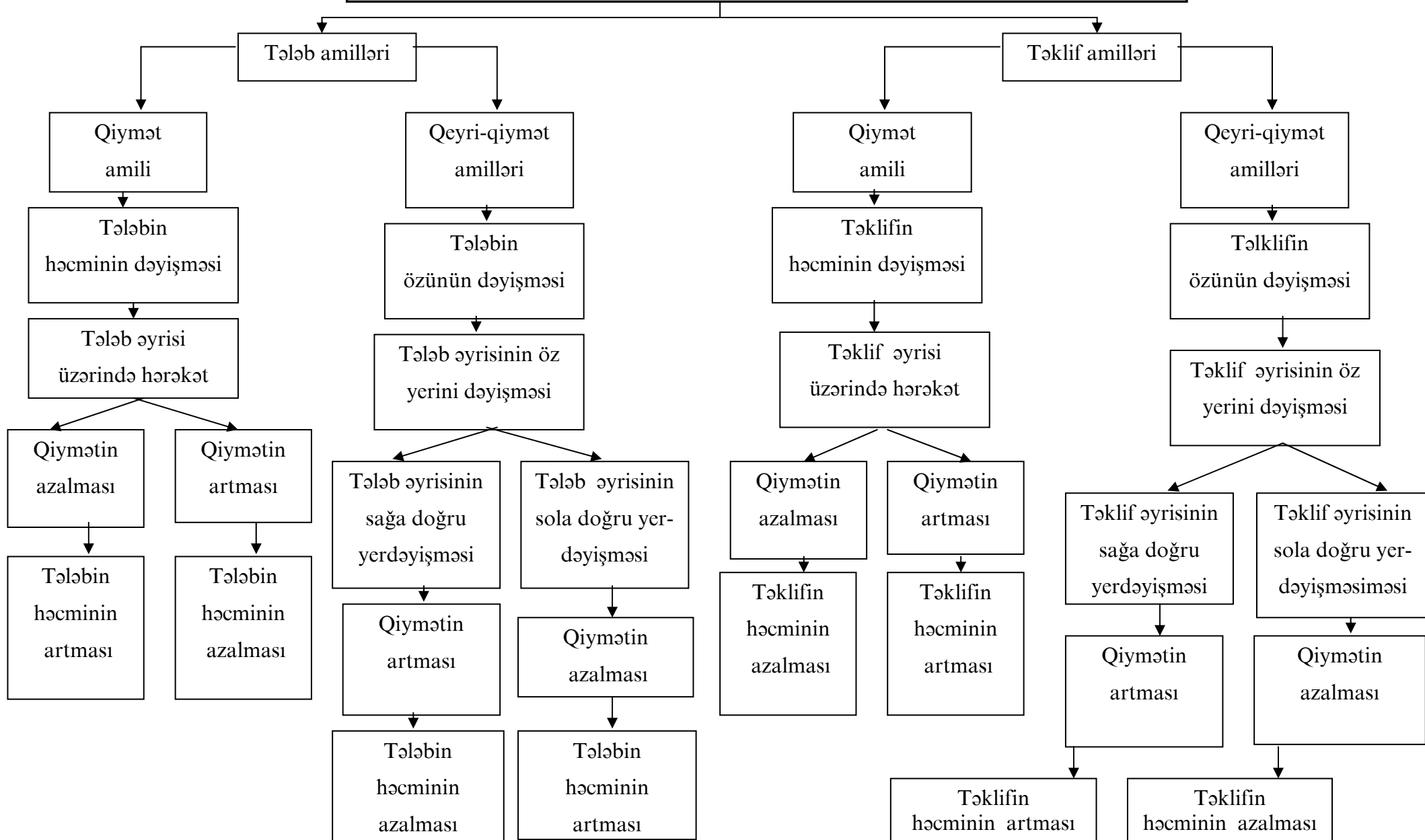
Burada

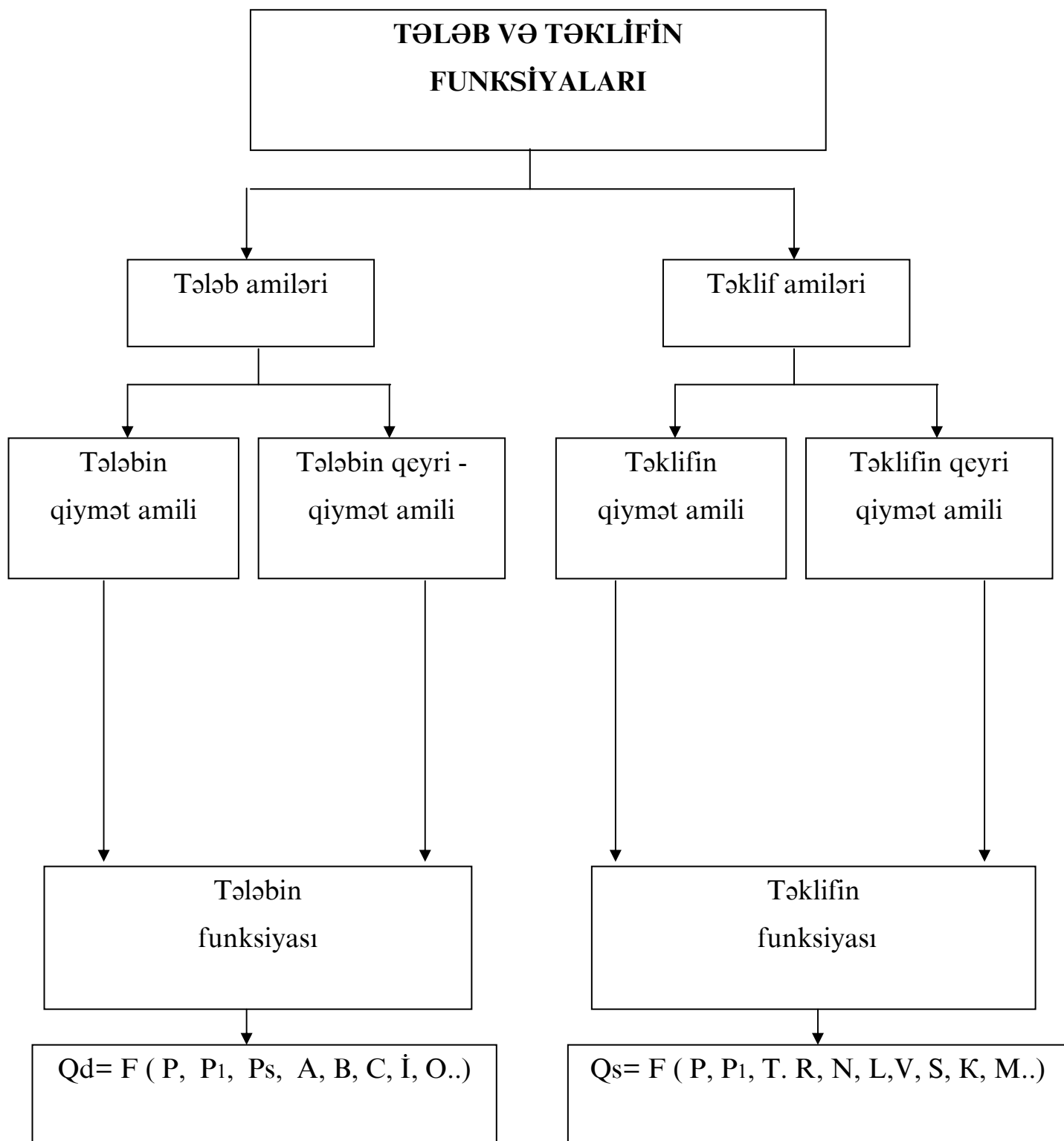
E_s - təkliin elastiklik əmsalı

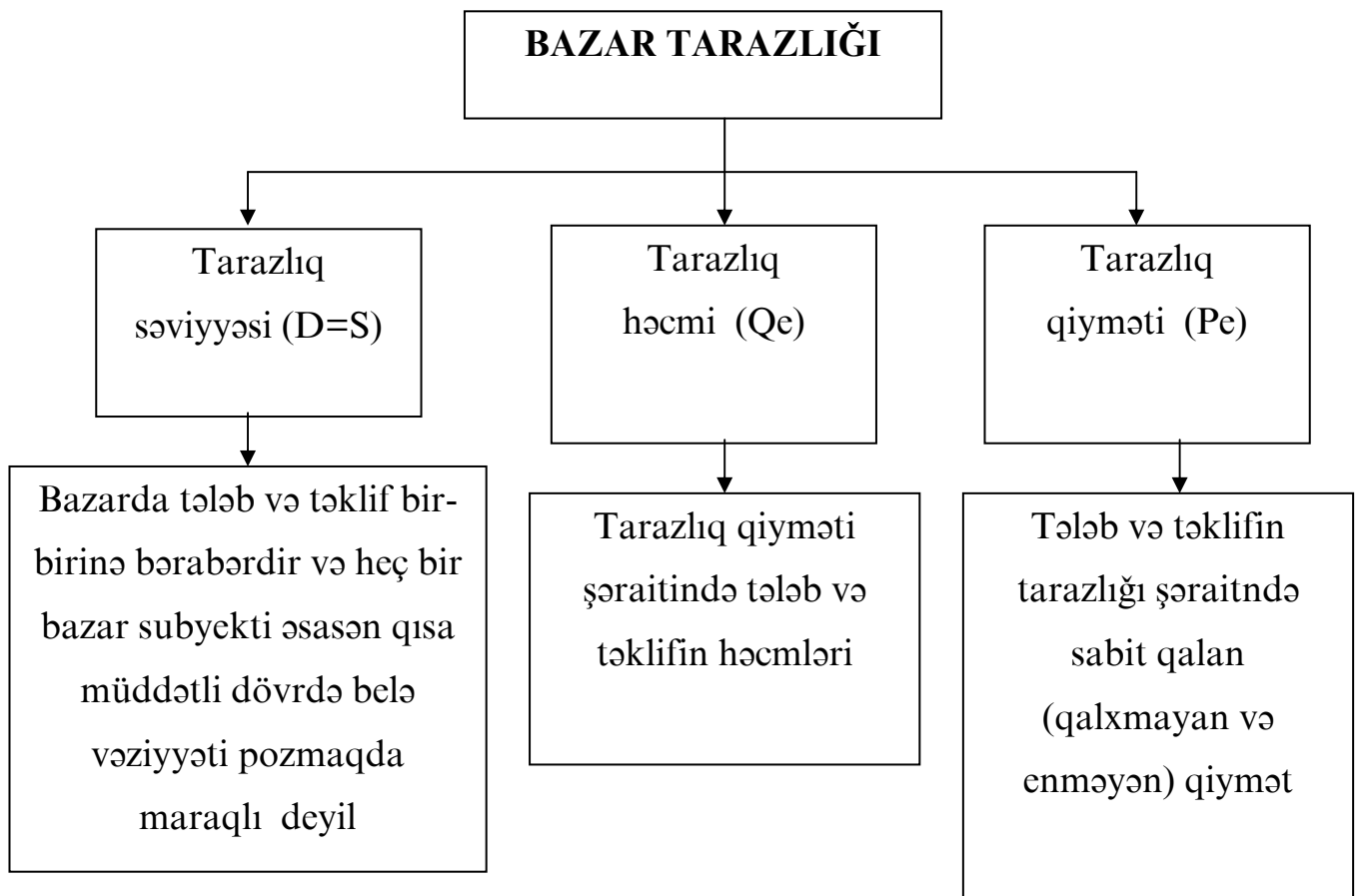
$\Delta Q/Q$ - təkliyin nisbi dəyişməsi (%-lə)

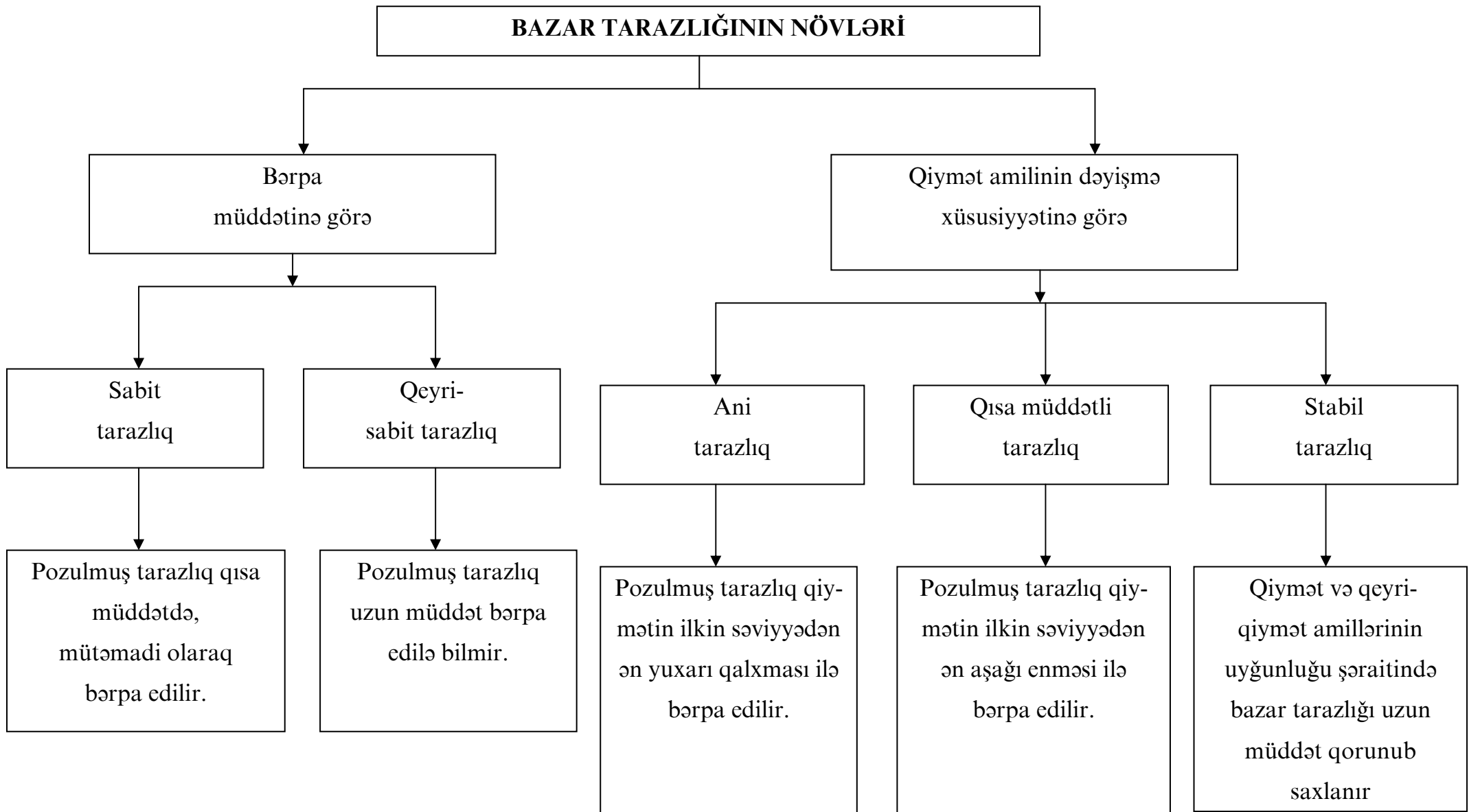
$\Delta P/P$ - qiymətin nisbi dəyişməsi (%-lə)

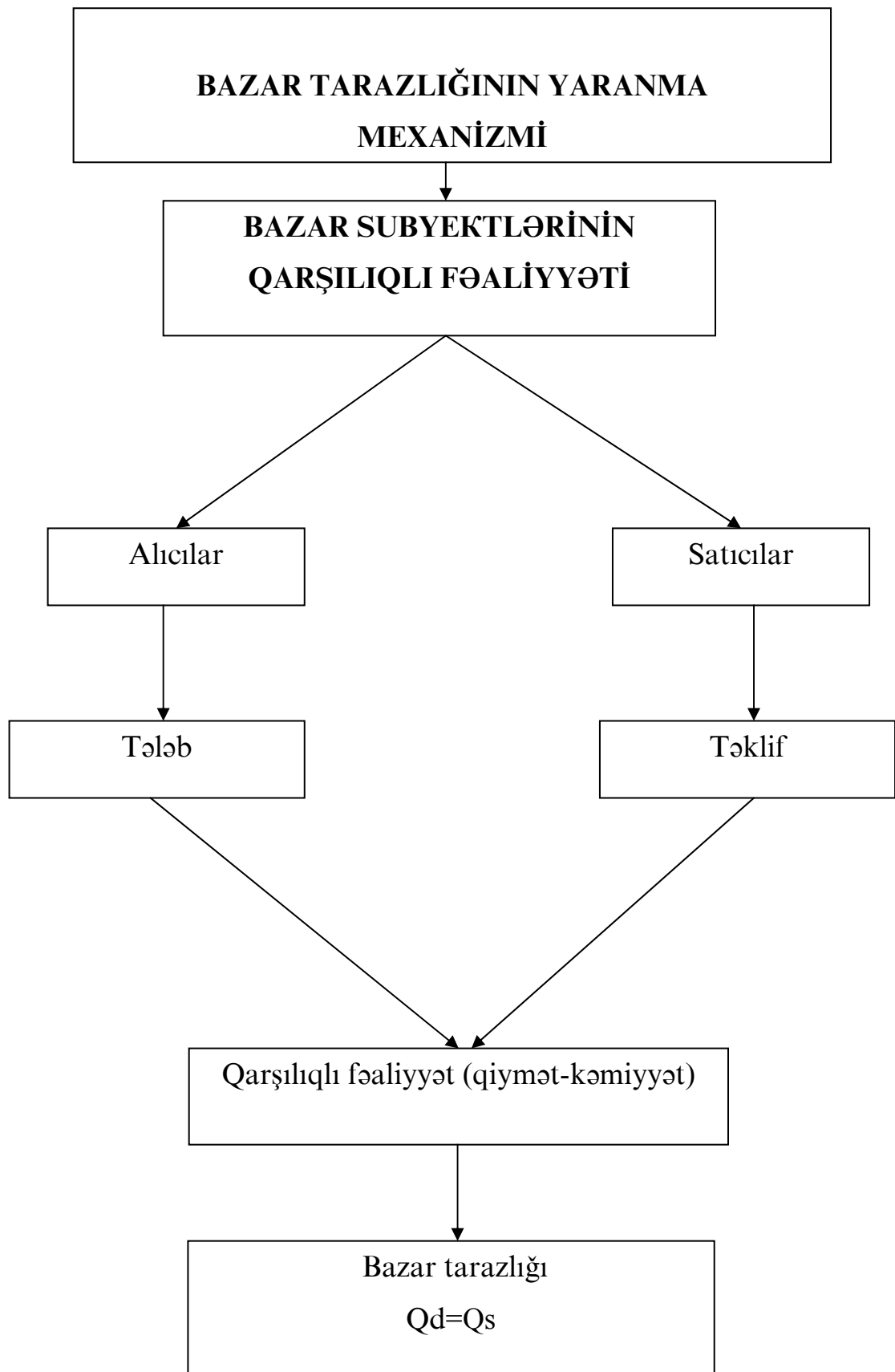
TƏLƏBİN VƏ TƏKLİFİN HƏCMİNDƏ VƏ ÖZÜNDƏ DƏYİŞMƏLƏR

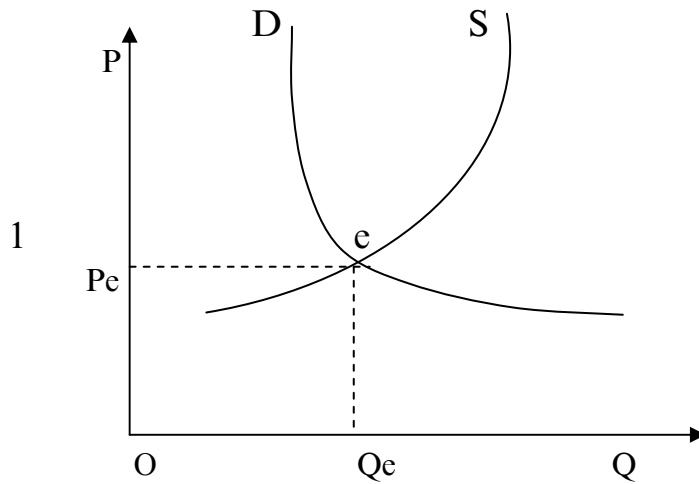

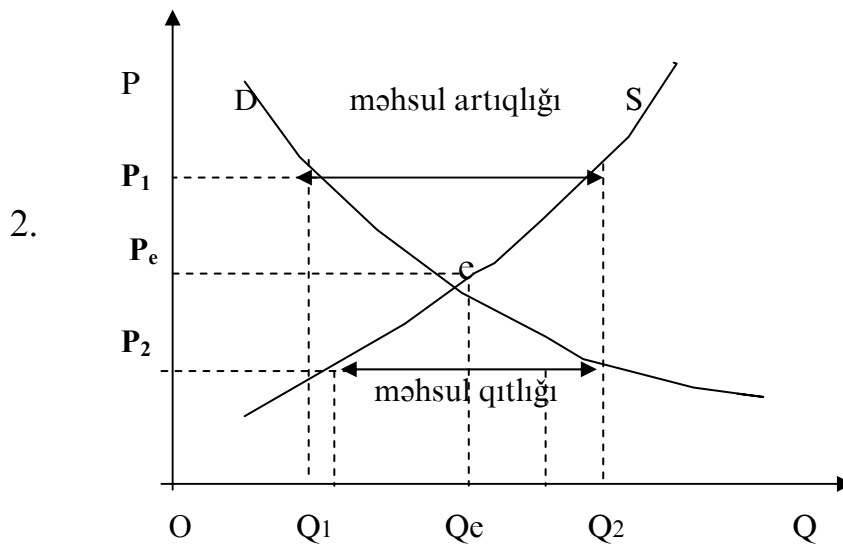

BAZAR TARAZLIĞI İLƏ BAĞLI QRAFİKLƏR

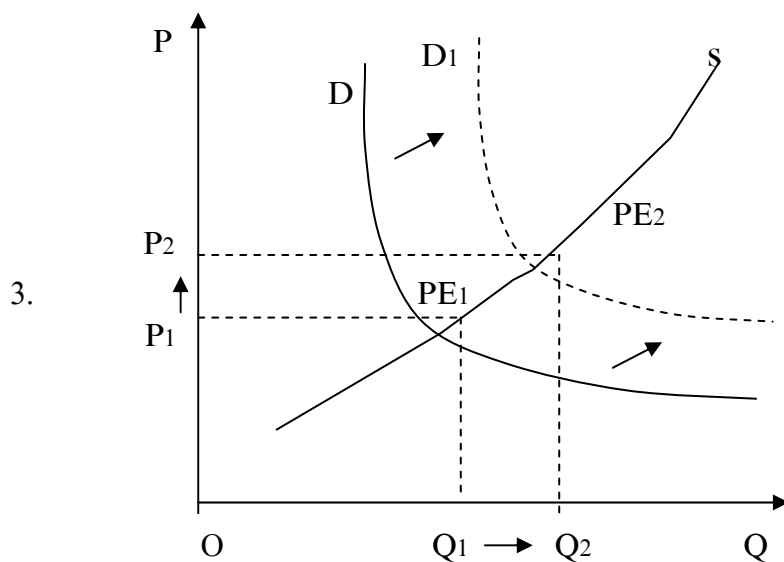

1. Tələb və təklifin həcmi bərabərdir. Bazar tarazlığı (e), tarazlıq qiyməti (P_e) və tarazlıq həcmlərinin (Q_e) bərabərliyi əsasında yaranmışdır.

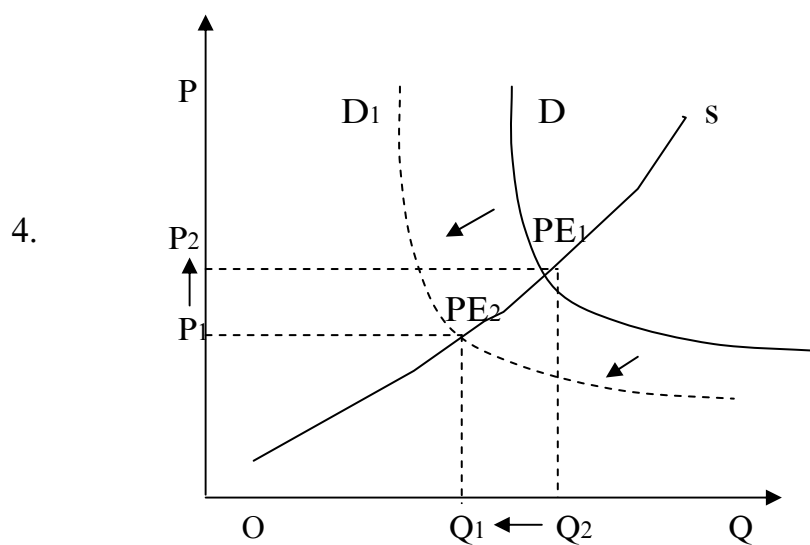

2. Qiymət P_1 – səviyyəsində olarsa tarazlıq qiyməti (e) pozulacaq, təklif tələbdən çox olacaq, bazarda məhsul artıqlığı yaranacaq; qiymət P_2 – səviyyəsində olarsa, tarazlıq qiyməti (e) yenidən pozulacaq, tələb təklifdən çox olacaq və bazarda məhsul qıtlığı yaranacaq. Məhsul artıqlığı ($Q_d < Q_s$) şəraitində təklif tələbdən çox olacaq, istehsalçılar arasında rəqabət qiymətin düşməsinə, təklifin isə artmasına səbəb olacaq.

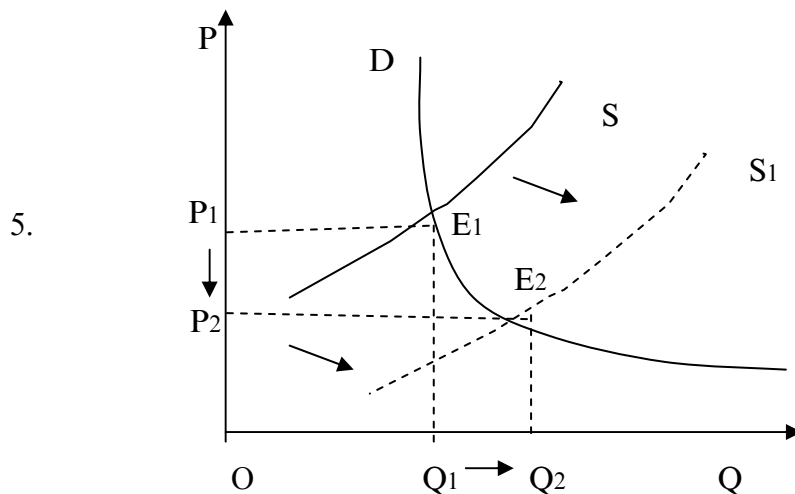
Məhsul qıtlığı ($Q_d > Q_s$) şəraitində tələbin səviyyəsi təklifdən çox olacaq, alıcılar arasında yaranan rəqabət məhsulun qiymətini və onun təklifini artıracaq. Hər iki halda bazar qüvvələri vəziyyəti pozulmuş tarazlığın bərpasına doğru aparacaq.

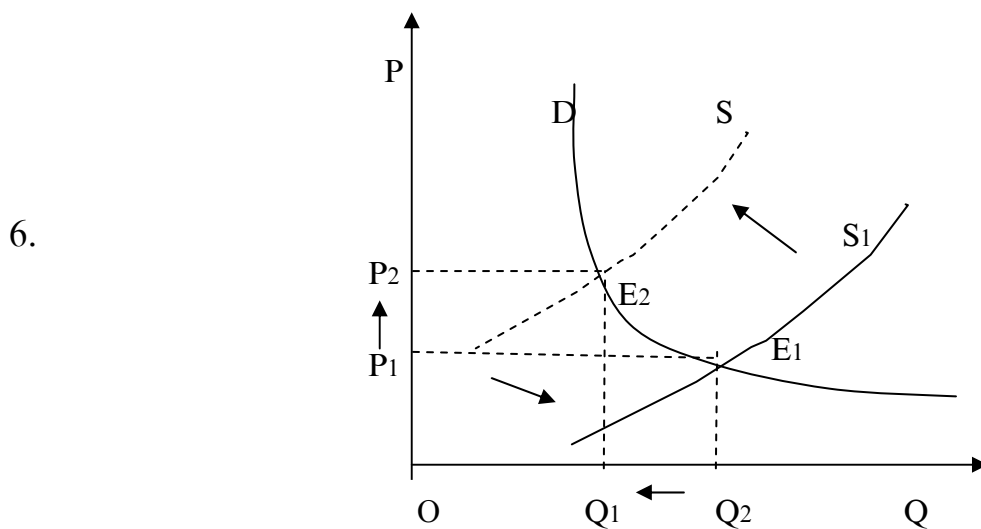
3. Tələb yüksəlsə, təklif isə dəyişməz qalarsa, həm tarazlıq qiyməti (P_e), həm də tarazlıq həcmi (Q_e) artacaqdır.

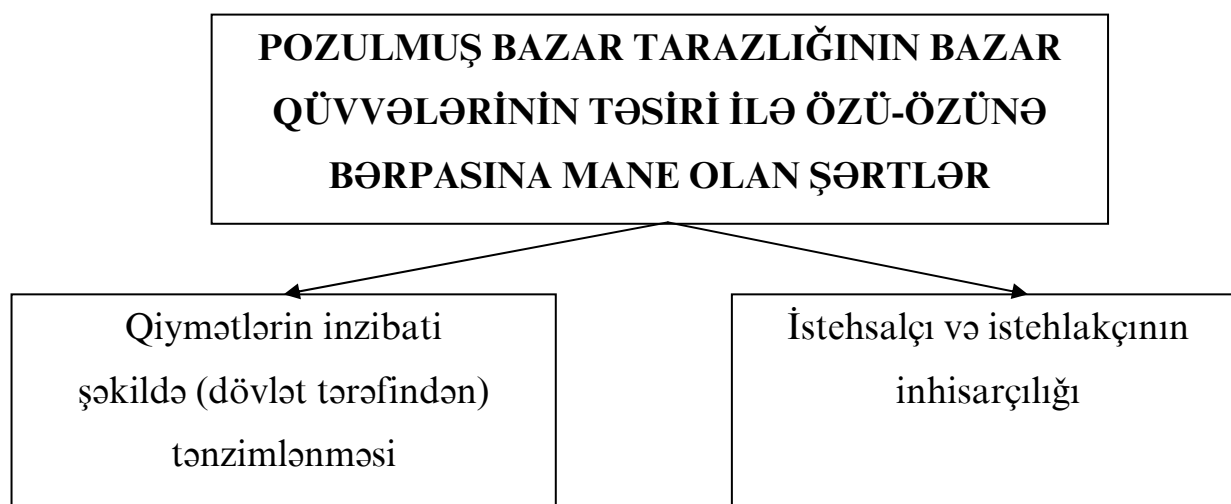
4. Tələb aşağı düşərsə, təklif isə dəyişməz qalarsa, tarazlıq qiyməti (P_{e1}) və tarazlıq həcmi (Q_e) azalacaqdır.

5. Təklif artarsa, tələb isə dəyişməz qalarsa, tarazlıq qiyməti (P_{e1}) enəcəkdir, tarazlıq həcmi (Q_{e1}) isə artacaqdır.

6. Təklif artarsa, tələb isə dəyişməz qalarsa, tarazlıq qiyməti (P_{e1}) yüksələcək, tarazlıq həcmi (Q_{e1}) isə aşağı düşəcəkdir.

TƏLƏB VƏ TƏKLİFİN QİYMƏTLƏ BAĞLI ELASTİKLİK NÖVLƏRİ

	Qiymətin və tələbin (təklifin) dəyişmə nisbətləri	Elastiklik əmsalı (E_d -tələb, E_s - təklif)
Tamamilə qeyri- elastik tələb (təklif)	Qiymət qalxır (enir), tələb (E_d) və təklif (E_s) dəyişmir	$E_d = 0$ $E_s = 0$
Qeyri - elastik tələb (təklif)	Qiymətin dəyişmə dərəcəsi tələbə (təklifə) nisbətən daha çoxdur	$E_d < 0$ $E_s < 0$
Tələbin (təklifin) vahid elastikliyi	Qiymət və tələb (təklif) eyni dərəcədə dəyişirlər	$E_d = 1$ $E_s = 1$
Elastik tələb (təklif)	Qiymətin dəyişmə dərəcəsi tələbin (təklifin) dəyişməsindən azdır	$E_d > 1$ $E_s > 1$
Tamamilə elastik tələb (təklif)	Tələb (təklif) dəyişir, qiymət dəyişməz qalır	$E_d = \infty$ $E_s = \infty$

TƏLƏB VƏ TƏKLİFİN ELASTİKLİYİNƏ TƏSİR EDƏN AMİLLƏR	
TƏLƏB	TƏKLİF
1. Əvəzedici əmtəələrin kəmiyyəti (əvəzedici məhsullar nə qədər çox olarsa, elastiklik də bir o qədər yüksək olar.)	1. İstehsal amillərindən istifadənin əldə edilmiş səviyyəsi
2. Məhsulun istehlakçının gəlirində xüsusi çəkisi (istehlakçının gəlirində bu məhsulun payı nə qədər çoxdursa, onun elastikliyi də bir o qədər yüksəkdir).	2. İstehsalın texnoloji xüsusiyyətləri
	3. İstehsalın tez bir zamanda dəyişə bilməsi (çevikliyi) imkanı
3. Əmtəələrin əldə olunma imkanı (əmtəə ilkin tələbat məhsulu və ya zinət əşyasıdır). İlkin tələbat mallarına olan tələb daha az elastikdir.	4. Kapitalların sahələrarası miqrasiyası səviyyəsi.
	5. Digər əmtəələrin qiymətlərinin dinamikası.
4. Vaxt amili: əmtəənin əldə olunması üzrə qərar qəbul edilməsi ilə bağlı istehsalçının vaxtı nə qədər çoxdursa, ona olan tələb də bir o qədər yüksəkdir.	6. Əmtəənin qorunub saxlanmasının mümkünlüyü
	7. Qiymətin dəyişməsi ilə əlaqədar qərar qəbul etmək üçün istehsalçının sərəncamında olan vaxt: qiyməti qalxmış məhsulun istehsalına istehsal amillərini yenidən bölüşdürmək üçün istehsalçının vaxtı nə qədər çox olarsa, təklifin elastikliyi də bir o qədər yüksək olar (və əksinə)

10. QIYMƏT VƏ ONUN ƏMƏLƏ GƏLMƏ MEXANİZMİ

QIYMƏT HAQQINDA TƏRİFLƏR

→ Qiymət - sövdələşmə tərəfləri arasında iqtisadi münasibətləri formalaşdıran mexanizmdir.

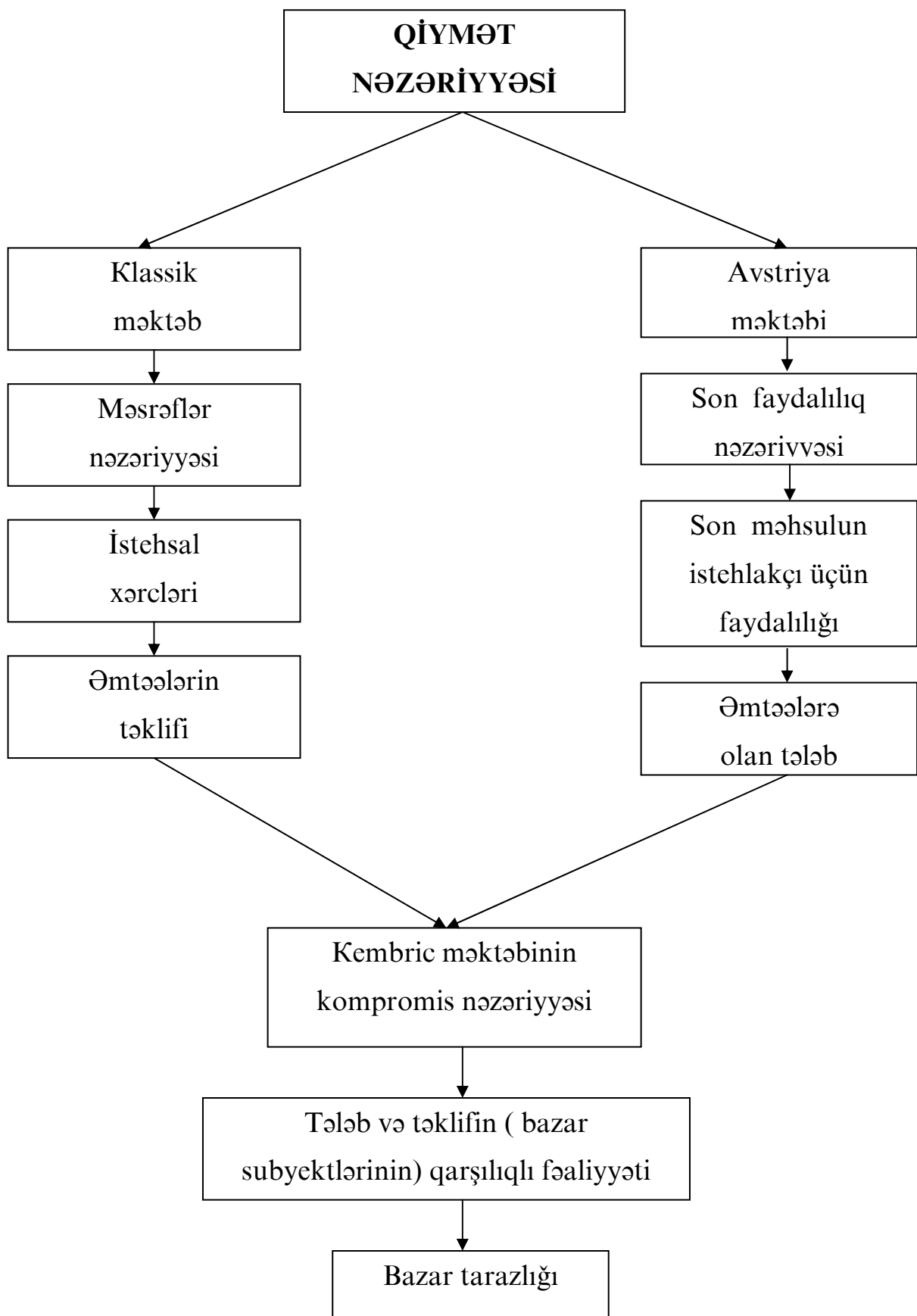
→ Qiymət – məhsul və xidmətlərin satışının həyata keçirildiyi iqtisadi vasitədir.

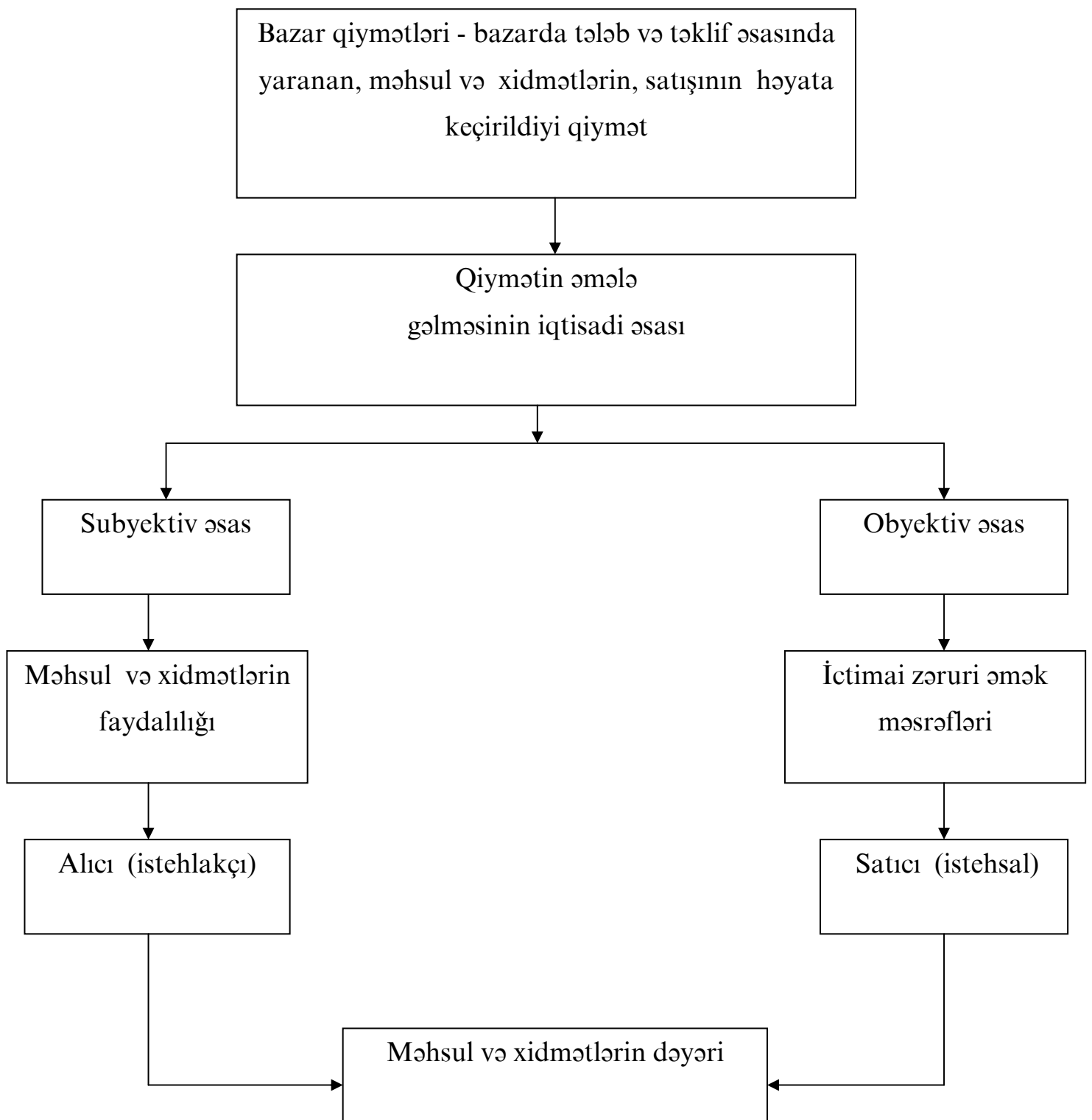
→ Qiymət – istehsalçının öz iqtisadi fəaliyyətinin nəticələrini qiymətləndirdiyi istehlakçının isə öz tələbini reallaşdırmağının ölçü meyarıdır.

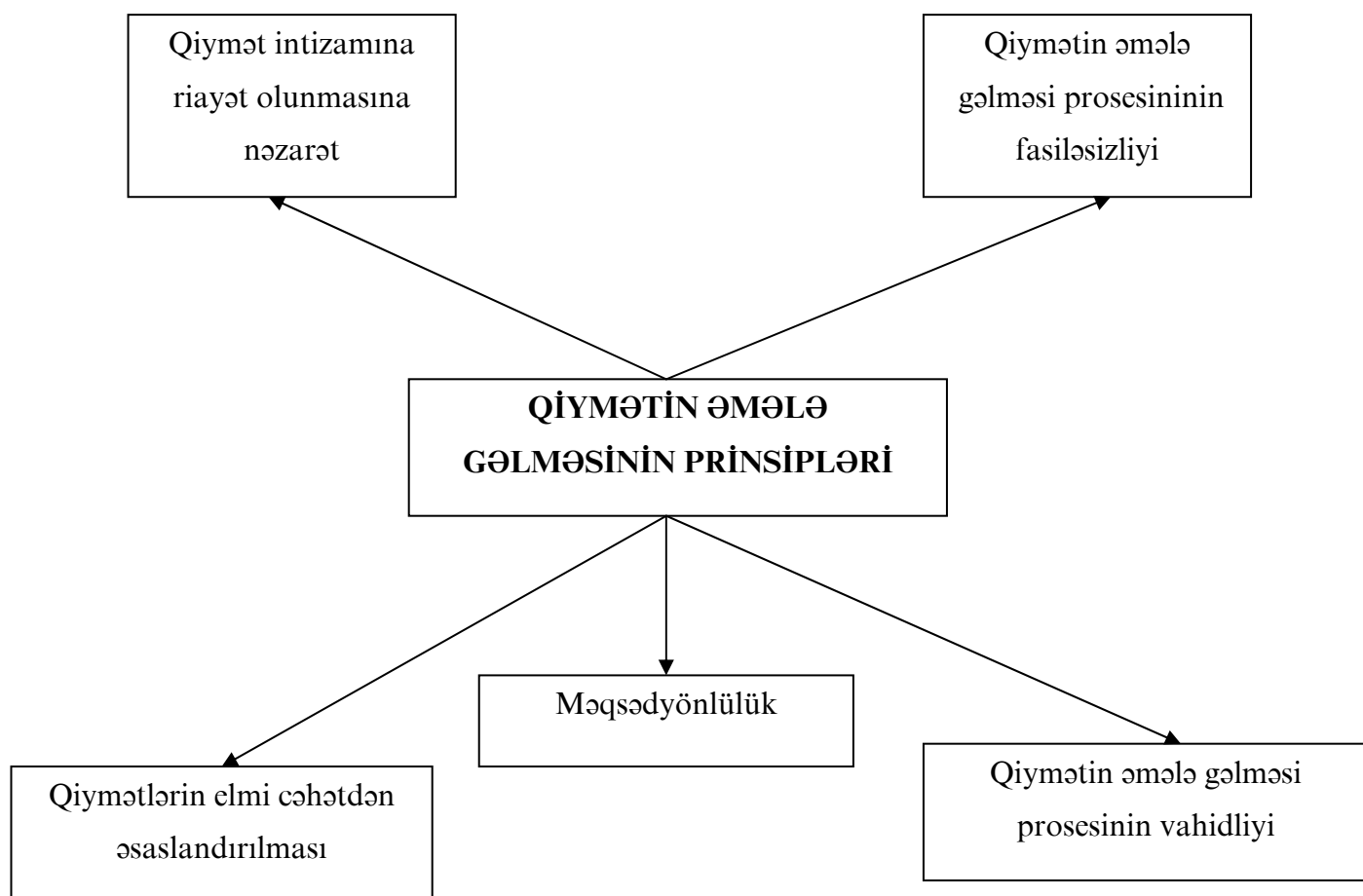
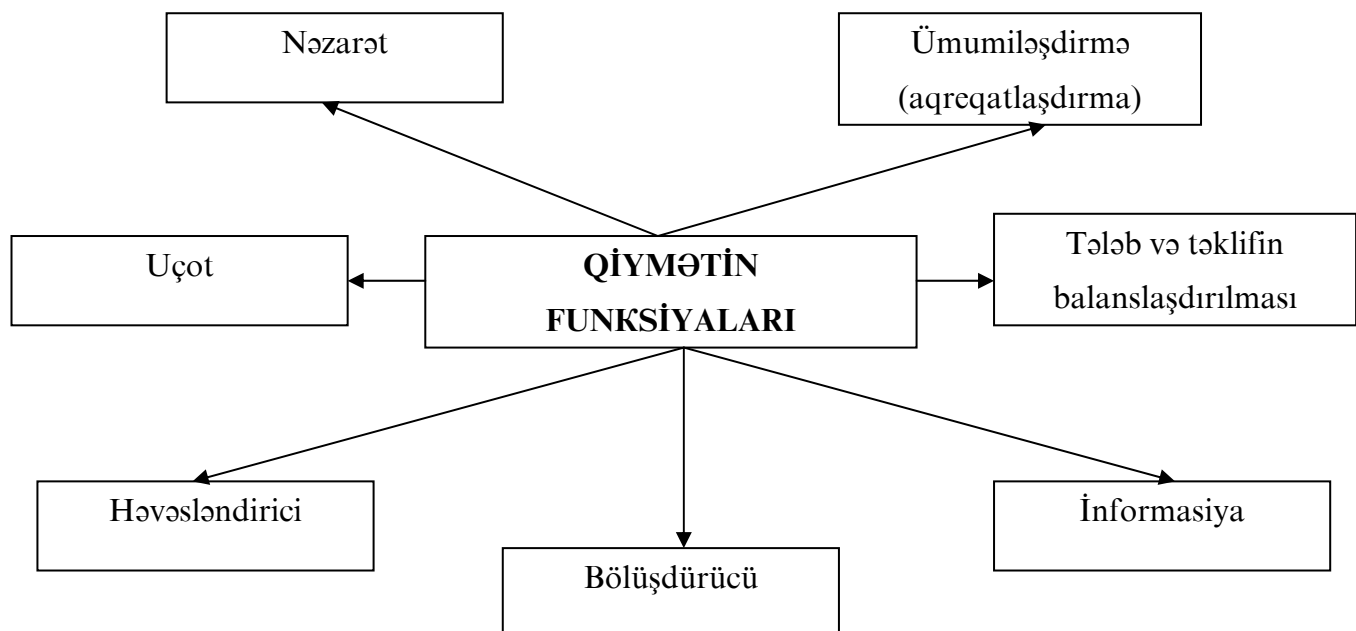
→ Qiymət – əmtəə vahidini və ya kütləsini əldə etmək üçün alıcının satıcıya ödəməli olduğu pulun kəmiyyətidir.

→ Qiymət – mübadilə vasitəsidir.

→ Qiymət – əmtəə dəyərinin pulla ifadəsidir.

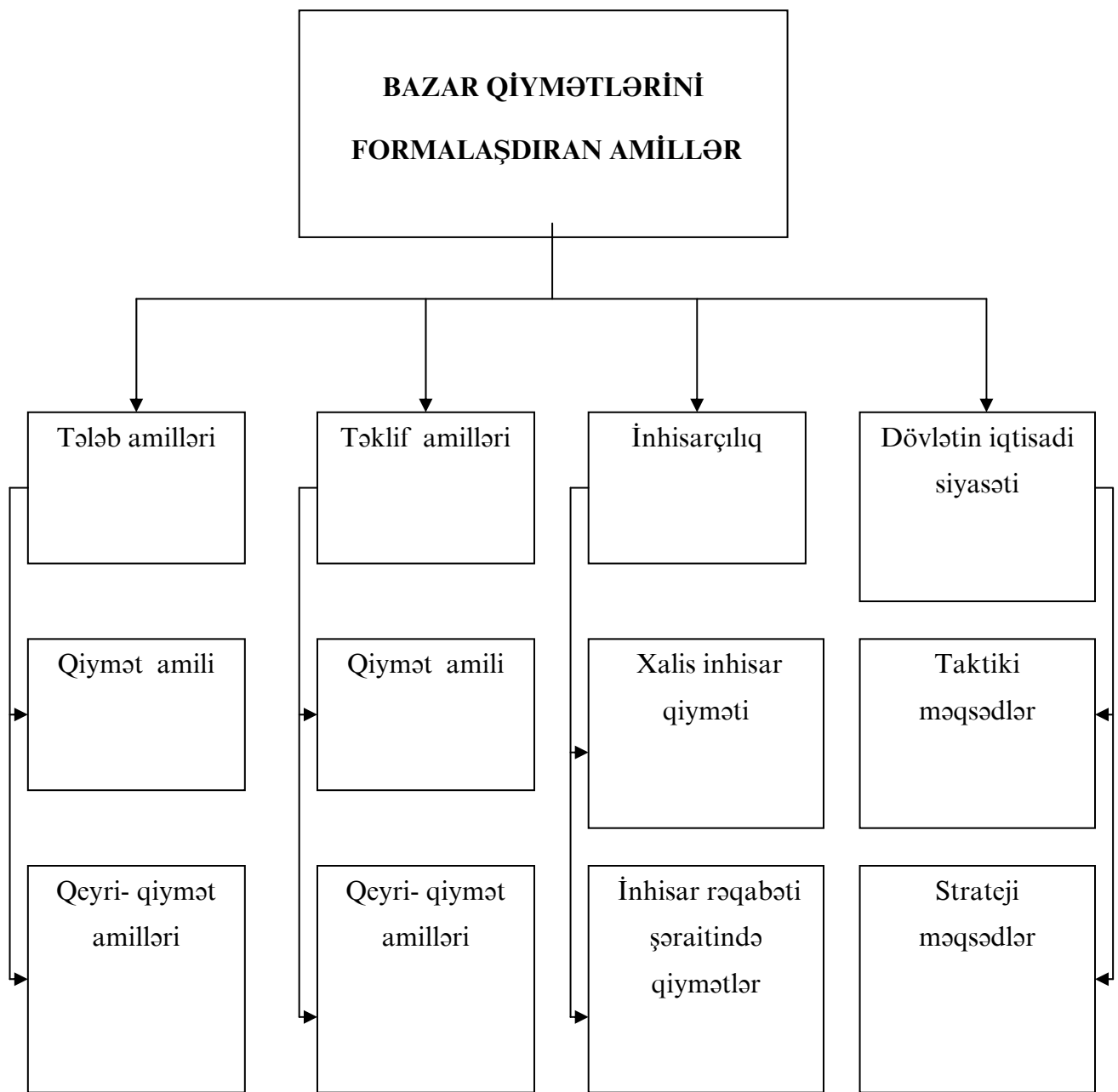

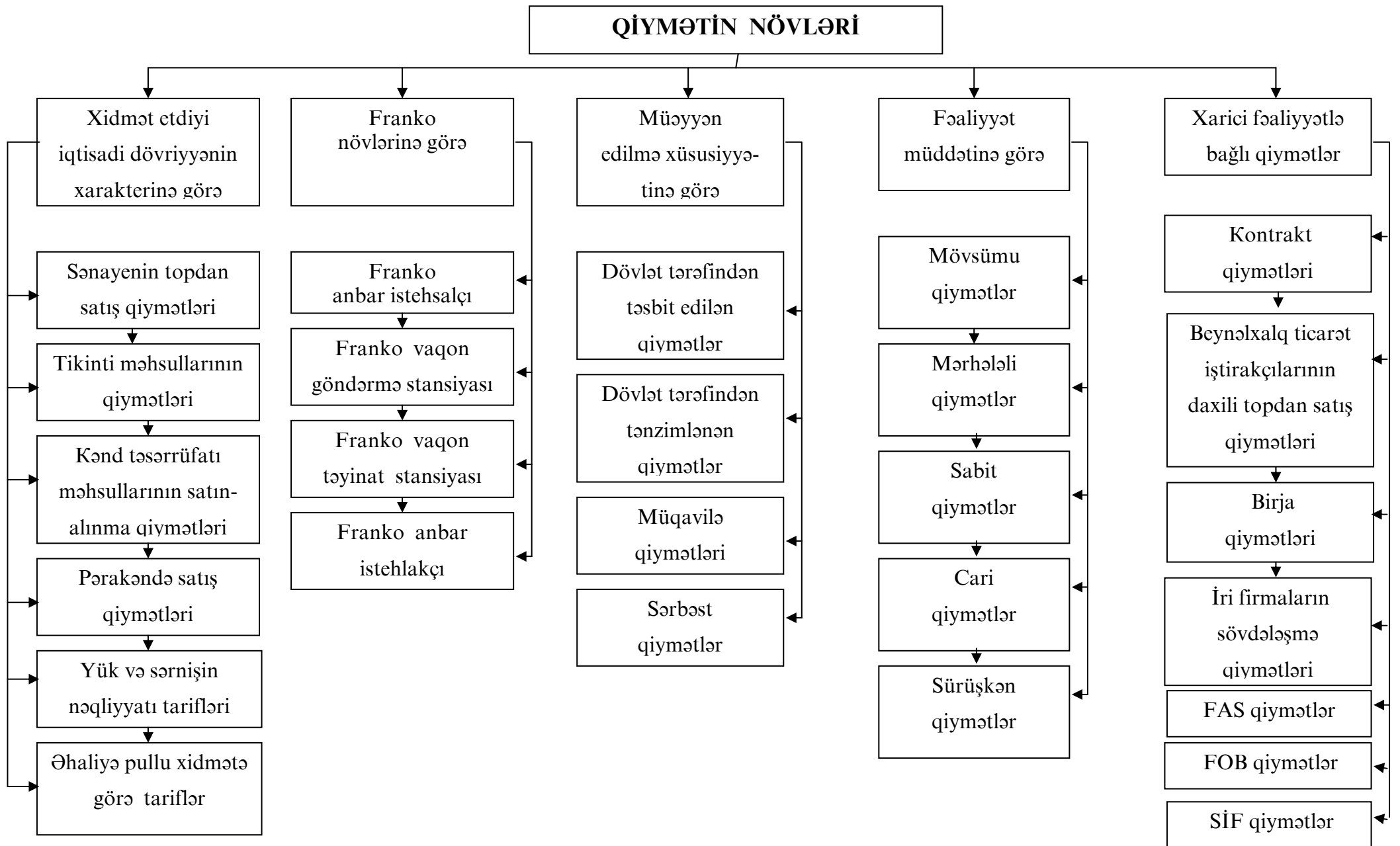

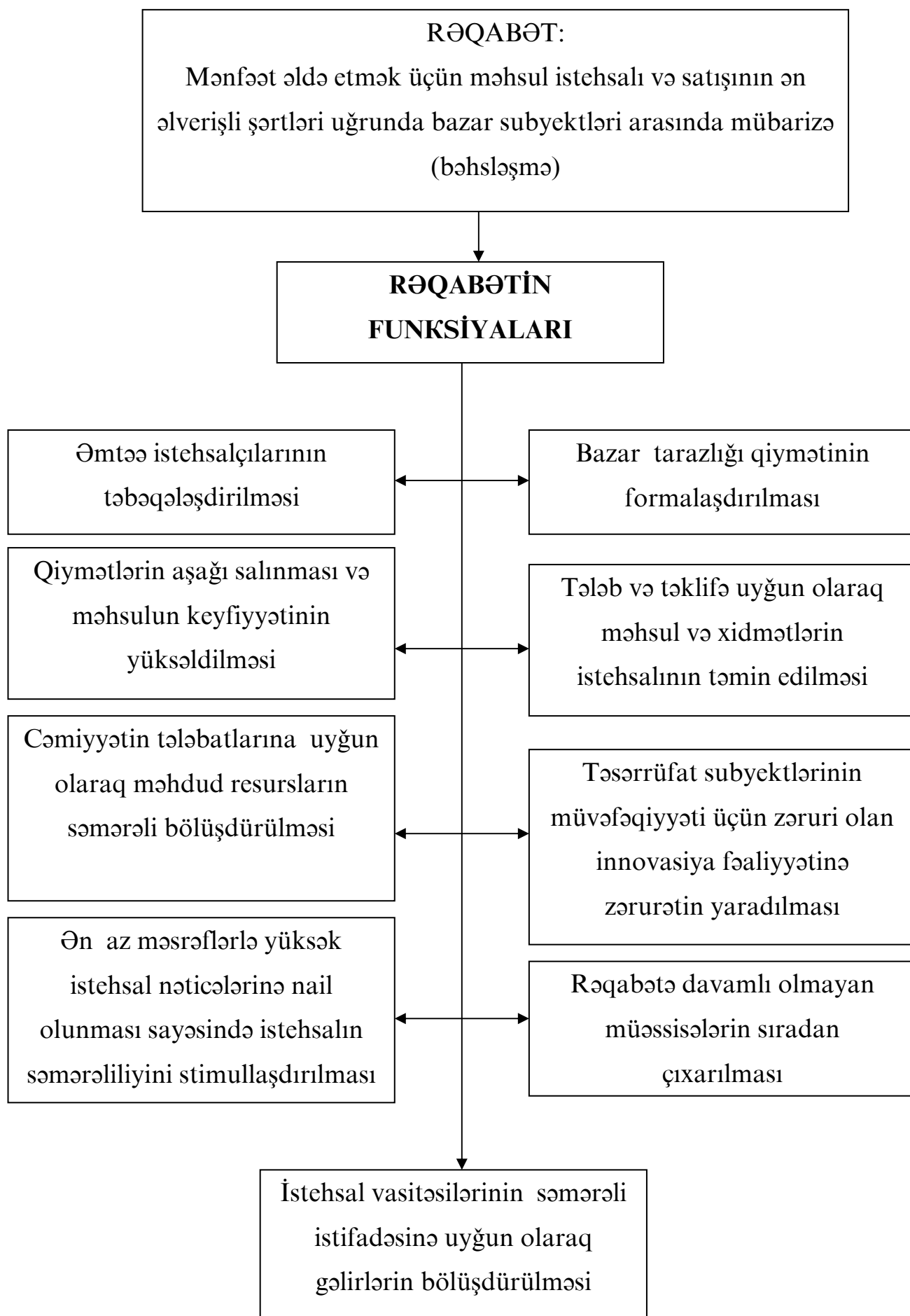
QIYMƏTİN DƏYİŞMƏSİNİN ÜMUMİ PUL MƏDAXİLİNƏ TƏSİRİ

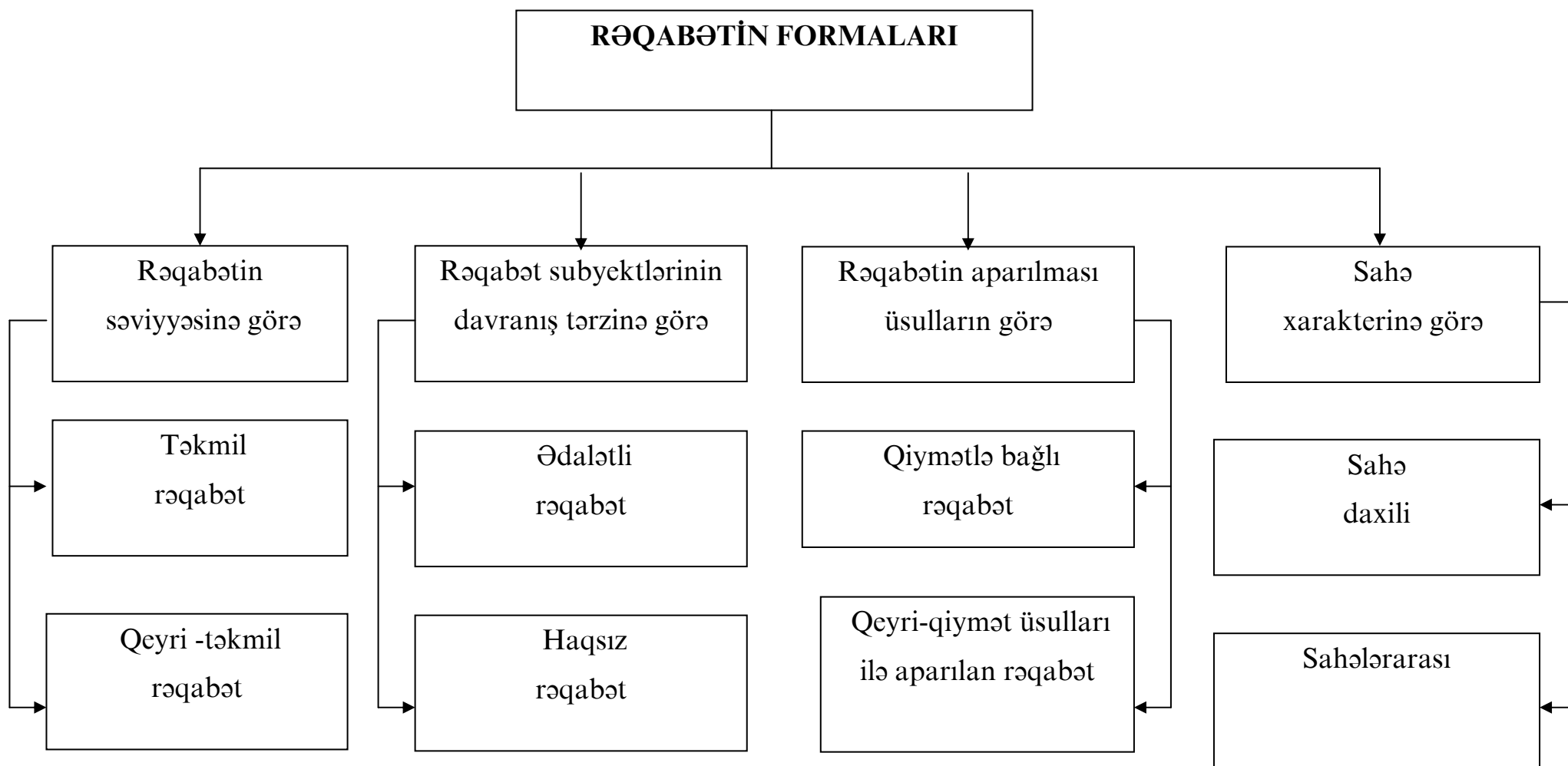
Elastiklik növləri	Elastiklik əmsalı	Satışdan gələn pul mədaxili (PXQ)	
		Qiymət artır	Qiymət azalır
1. Tamamilə qeyri-elastik tələb	$E_d=0$	artır	azalır
2. Qeyri-elastik tələb	$E_d<1$	artır	azalır
3. Tələbin vahid elastikliyi	$E_d=1$	dəyişmir	dəyişmir
4. Elastik tələb	$E_d>1$	azalır	artır
5. Tamamilə elastik tələb	$E_d=\infty$	azalır	artır

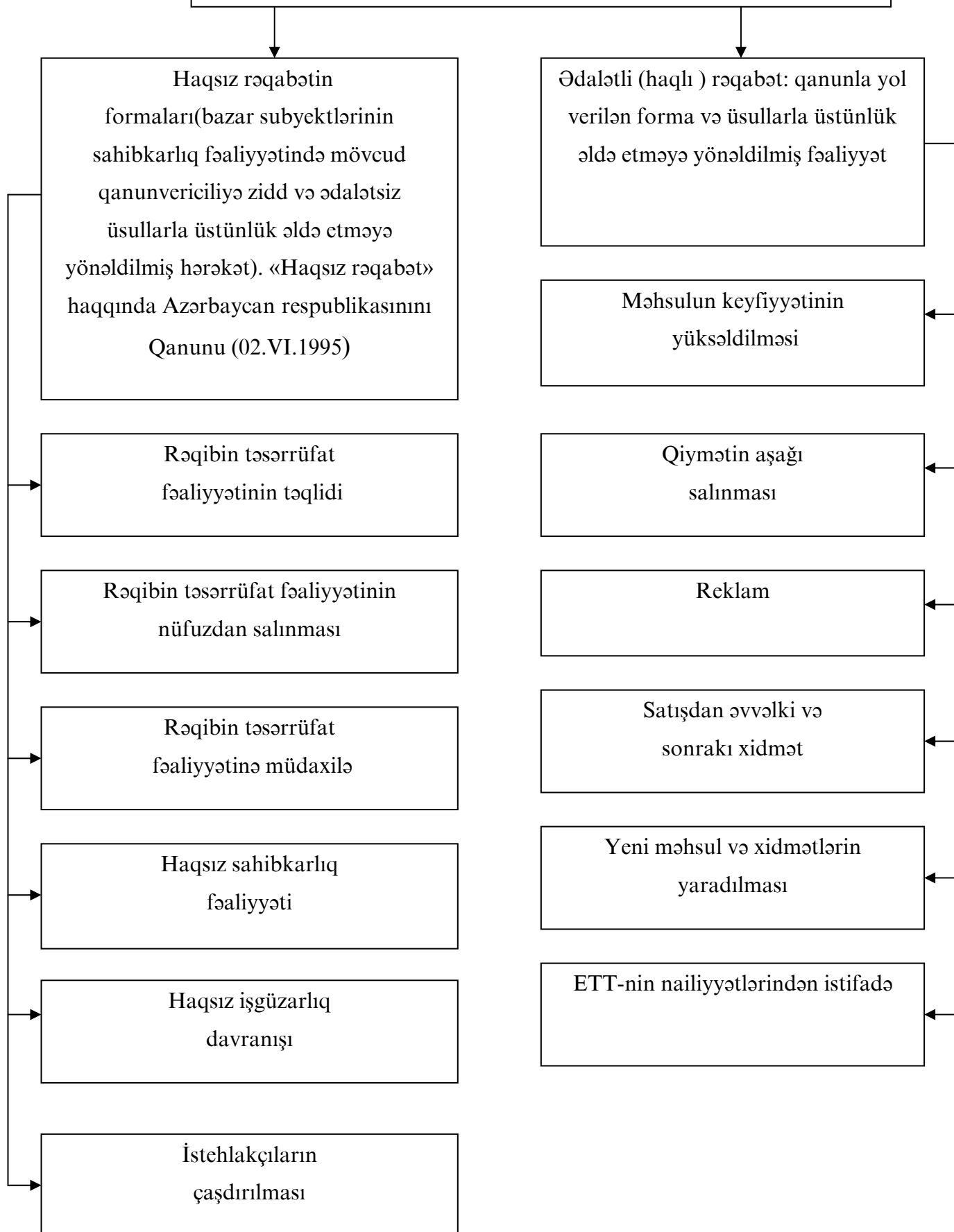

11. RƏQABƏT VƏ İNHİSAR

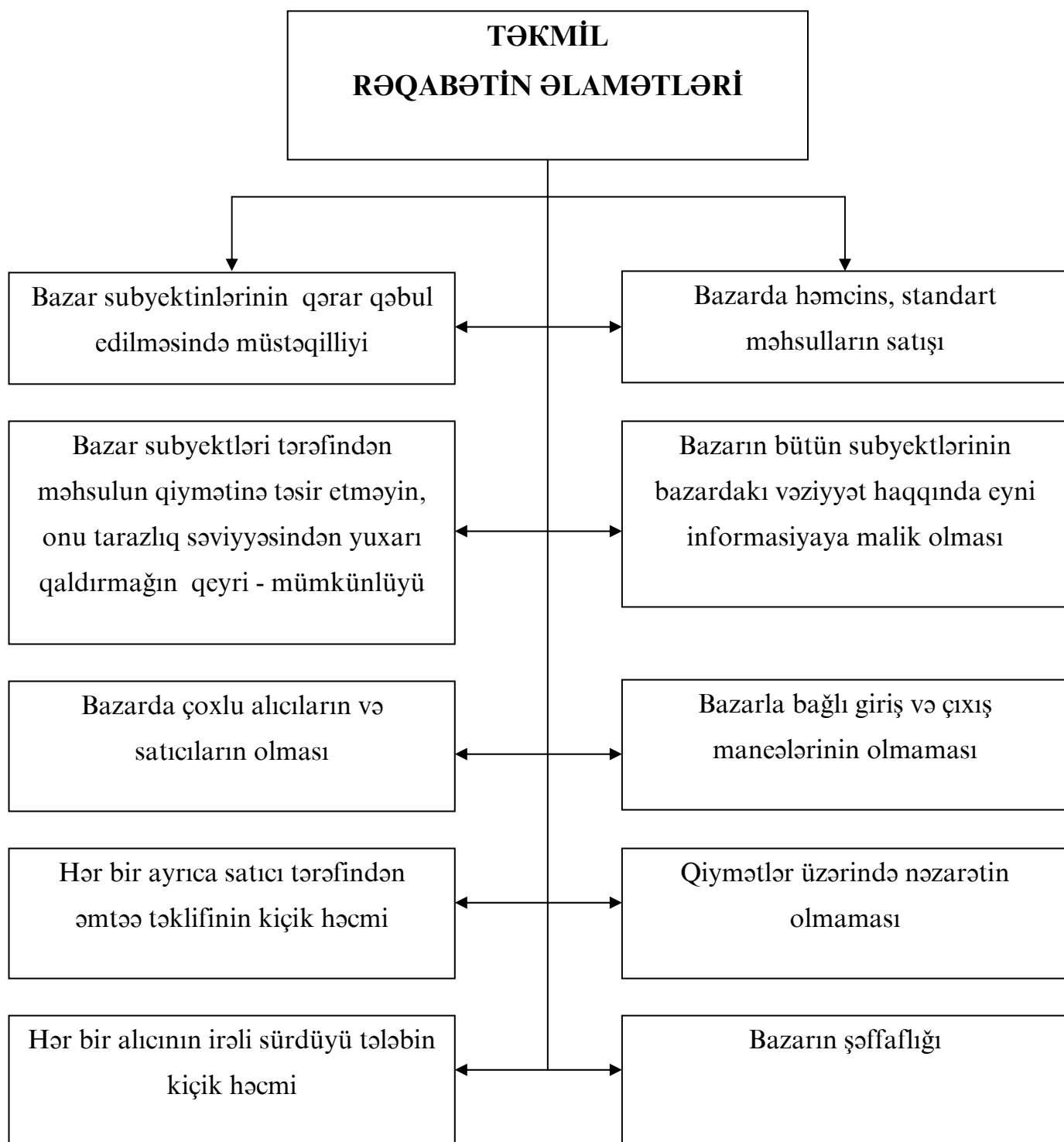

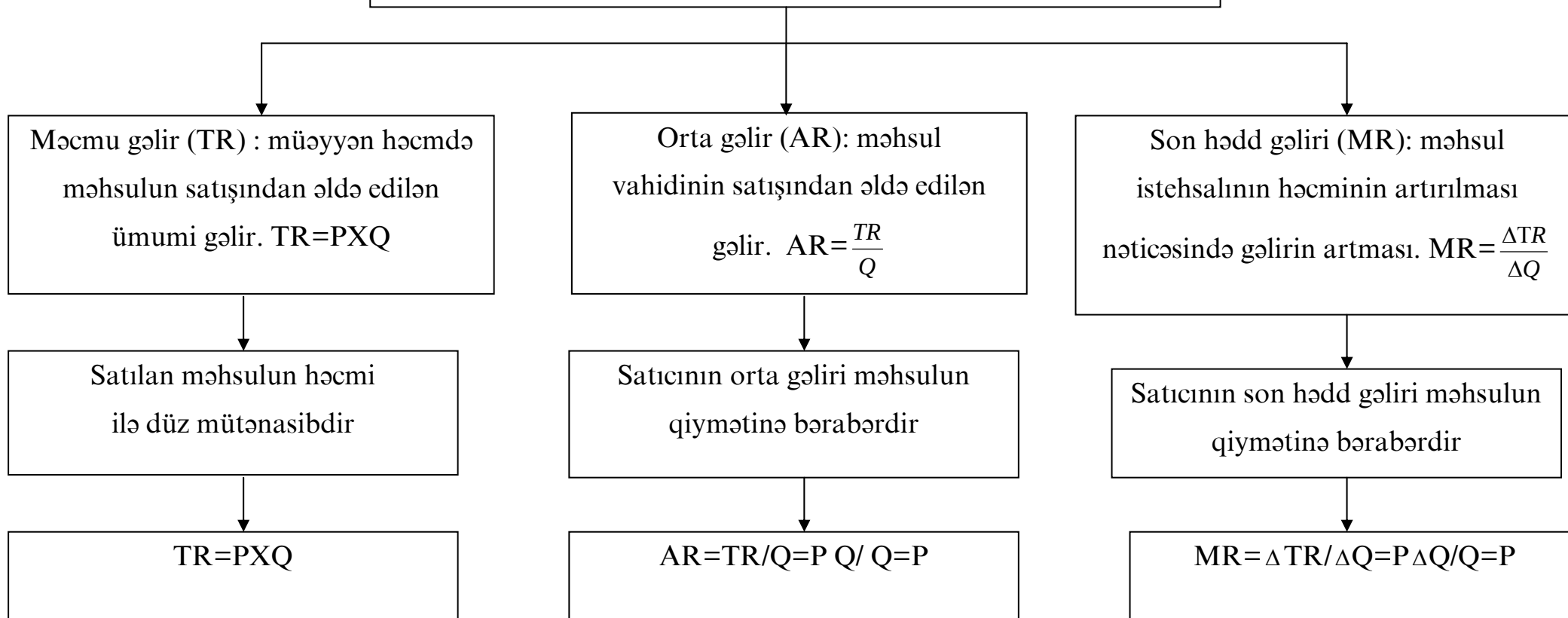
BAZAR SUBYEKTLƏRİNİN DAVRANIŞ TƏRZİNƏ GÖRƏ RƏQABƏTİN XÜSUSİYYƏTLƏRİ

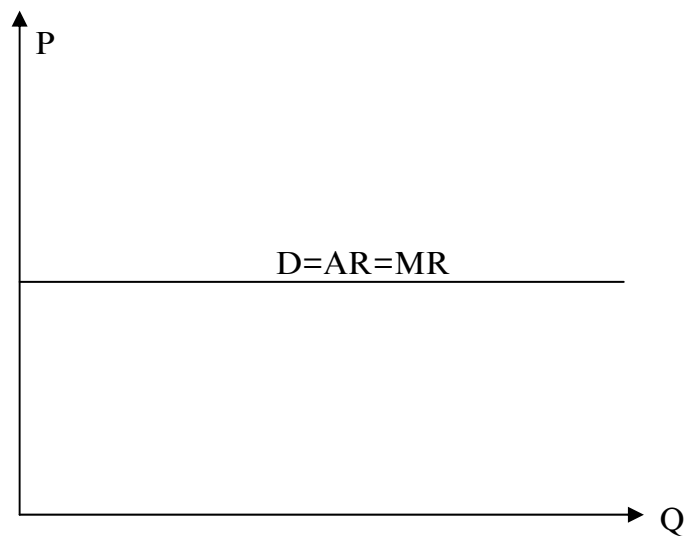

**TƏKMİL RƏQABƏT ŞƏRAİTİNDƏ FİRMANIN GƏLİRLƏRİ
(P- SATLIQ MƏHSULUN QİYMƏTİ; Q-SATIŞIN HƏCMI)**

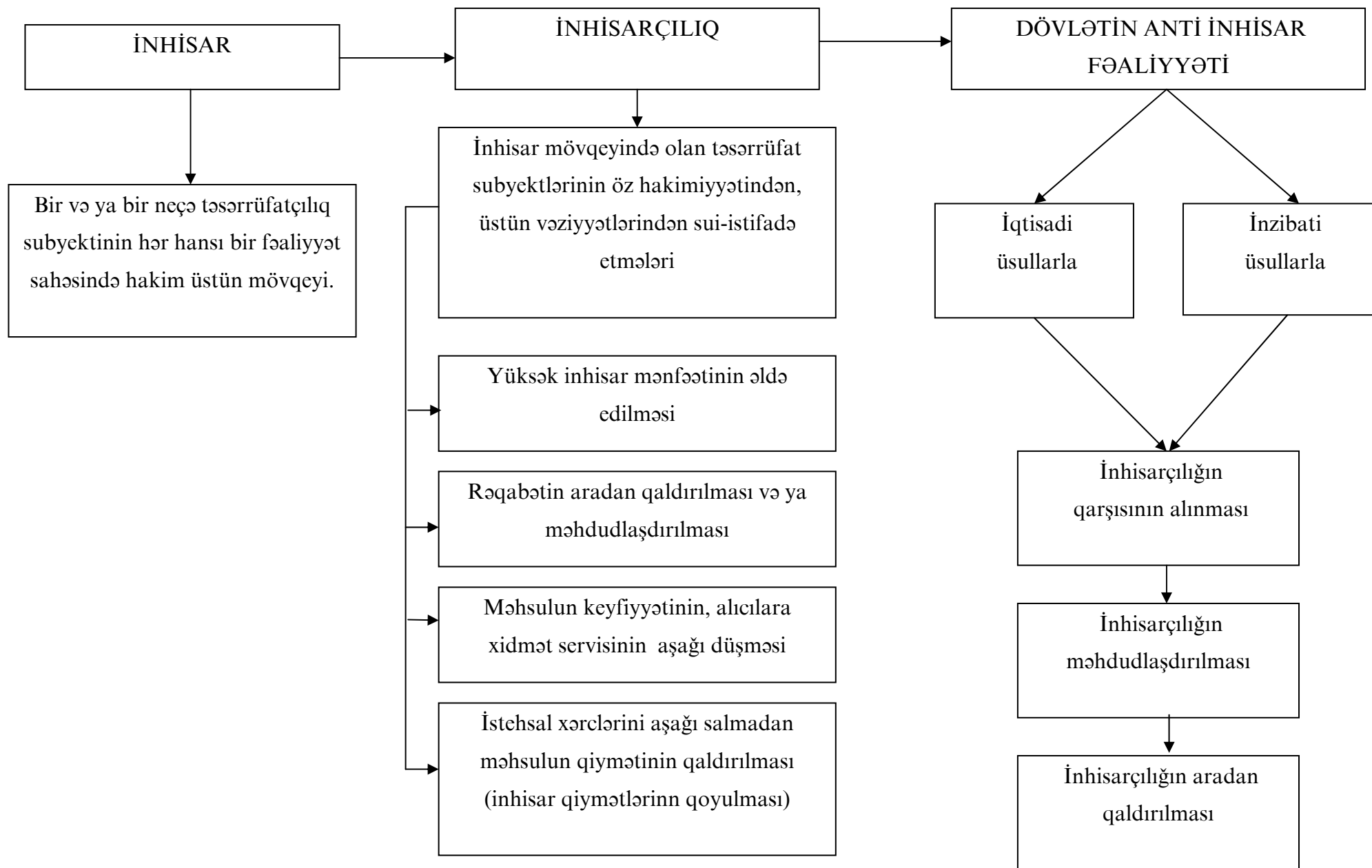

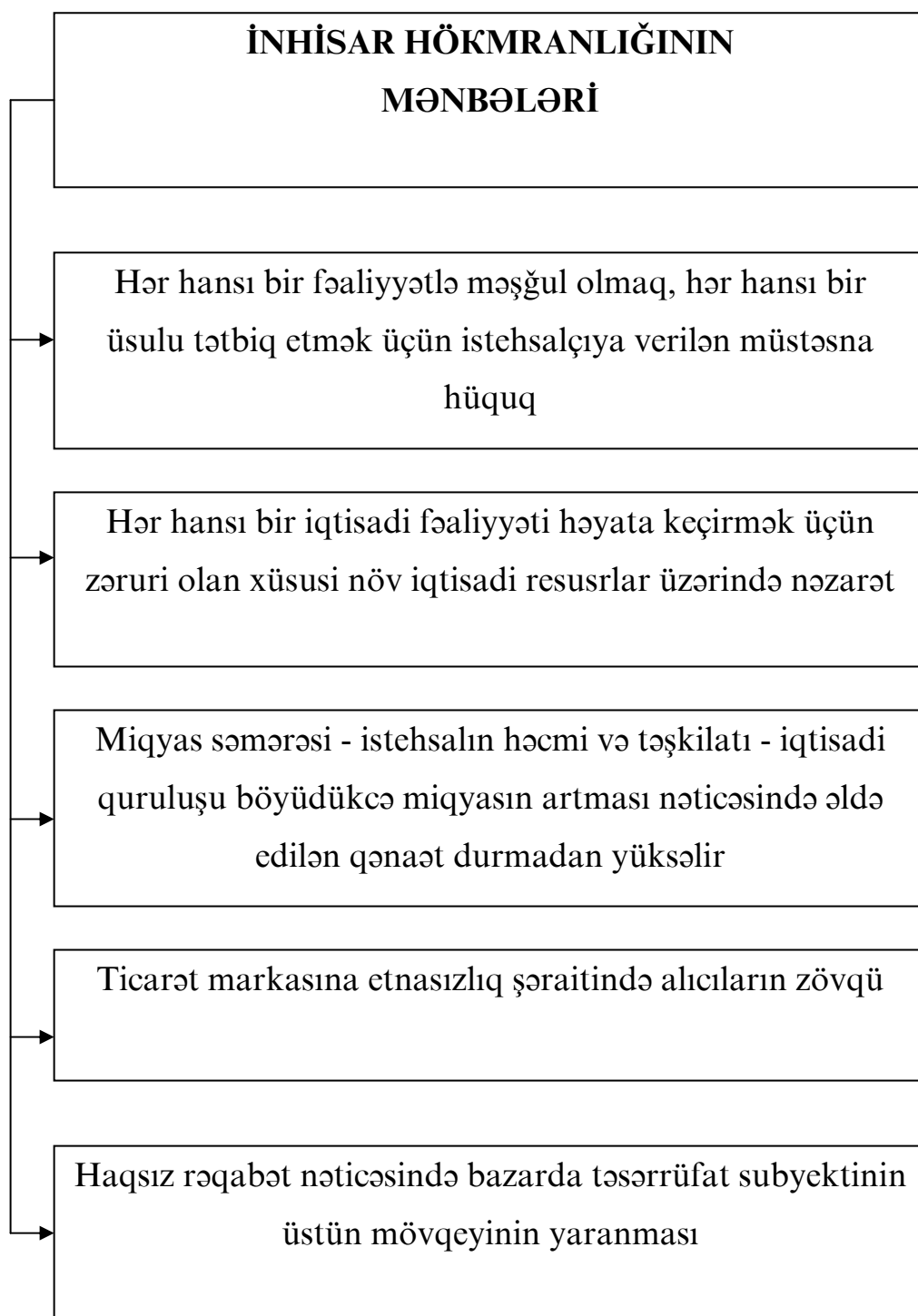
TƏKMİL RƏQABƏT ŞƏRAİTİNDƏ TƏLƏB ƏYRİSİ

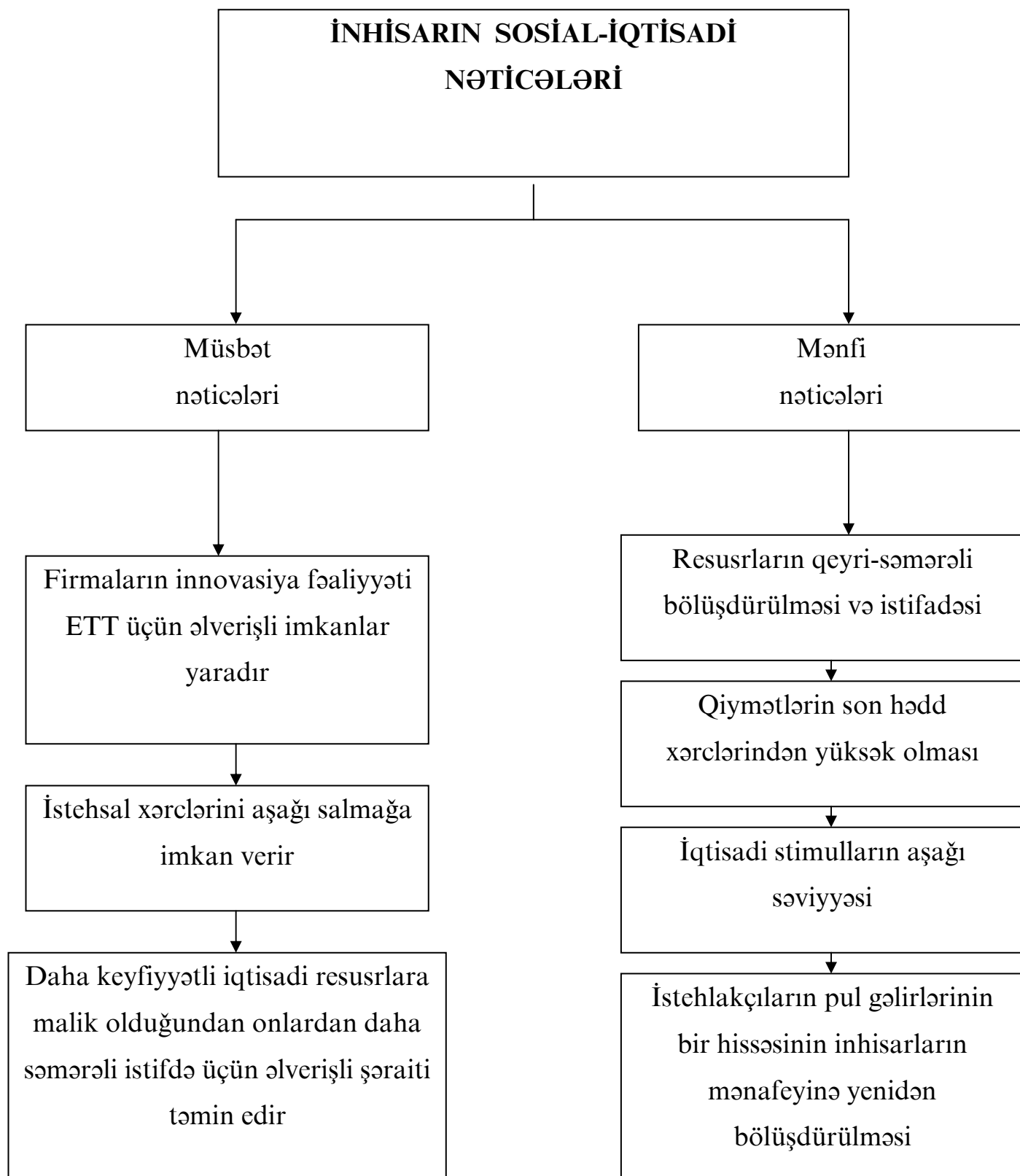

RƏQABƏT VƏ İNHİSARIN NİSBƏTİ BAXIMINDAN ƏSAS BAZAR MODELƏRİ

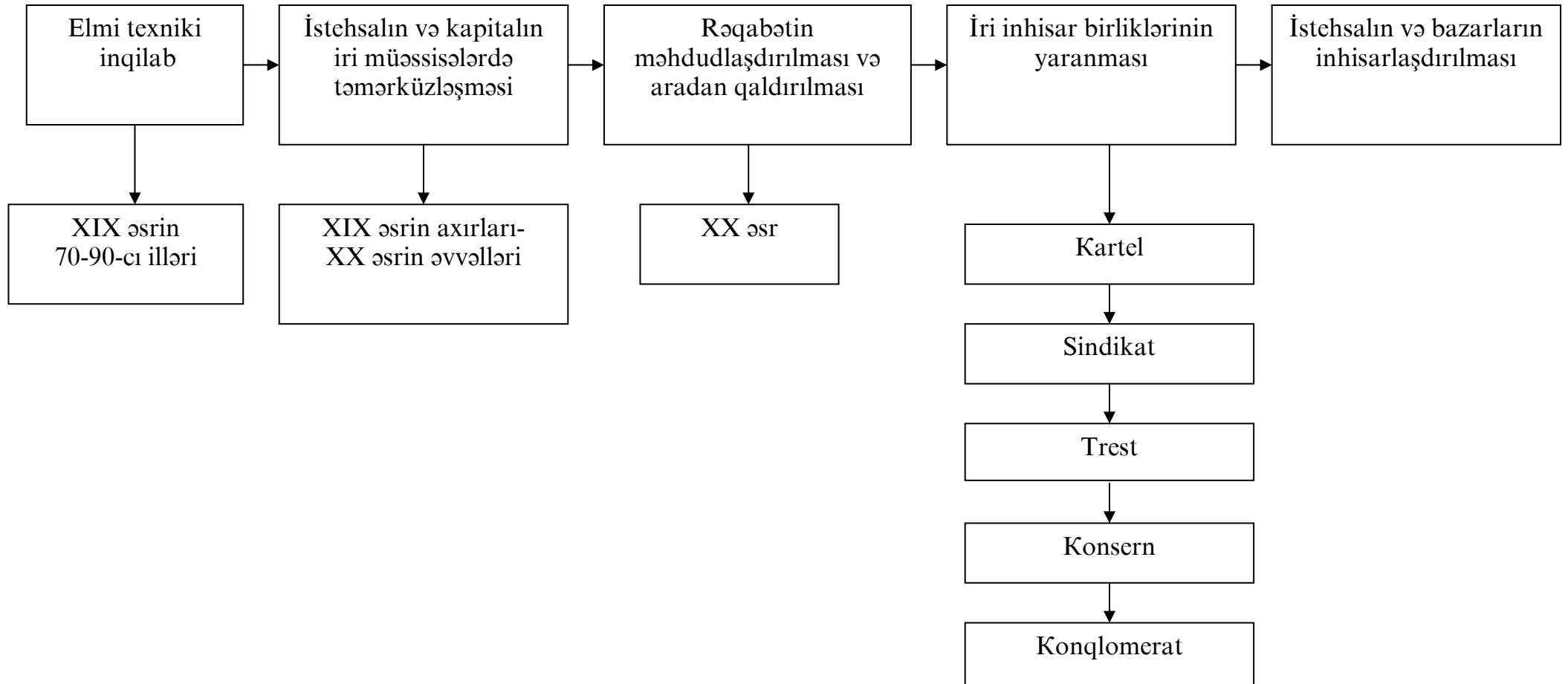
Bazar modelləri	Firmaların (müəssisələrin sayı)	Sahəyə daxil - olma şərtləri	İstehsal edilən məhsulun növü	Qiymətlər üzərində nəzarət	Fəaliyyət sahələri
1. Xalis təkmil rəqabət	Xeyli sayda	Məhdudiyyətlərin olmaması	Standart məhsullar	yoxdur	Kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalı, qiymətli kağızlar, valyuta bazarları
2. Xalis inhisar	Vahid sayda	Müxtəlif maneələlərin olması	Digərlərindən fərqli əmtənin yaxın əvəzediciləri yoxdur	Yüksək səviyyədə	Kommunal təsərrüfatı məhsulları bazarı
3. İnhisar rəqabəti	Bir çox sayda (20-70 arasında)	Kifayət qədər asan	Diferensiallaşmış (fərqli)	Çox da əhəmiyyətli səviyyədə deyil	Metallurgiya, avtomobil və dəzgahqayırma, elektronika
4. Oliqopoliya	2-dən 20-yədək	Müxtəlif məhdudlaşdırıcı maneələlərin mövcudluğu	Standart və ya fərqli (diferensiallaşmış məhsul)	Gizli sazişlər şəraitində əhəmiyyətli səviyyədə	Yüngül, yeyinti sənayesi, pərakəndə satış malları

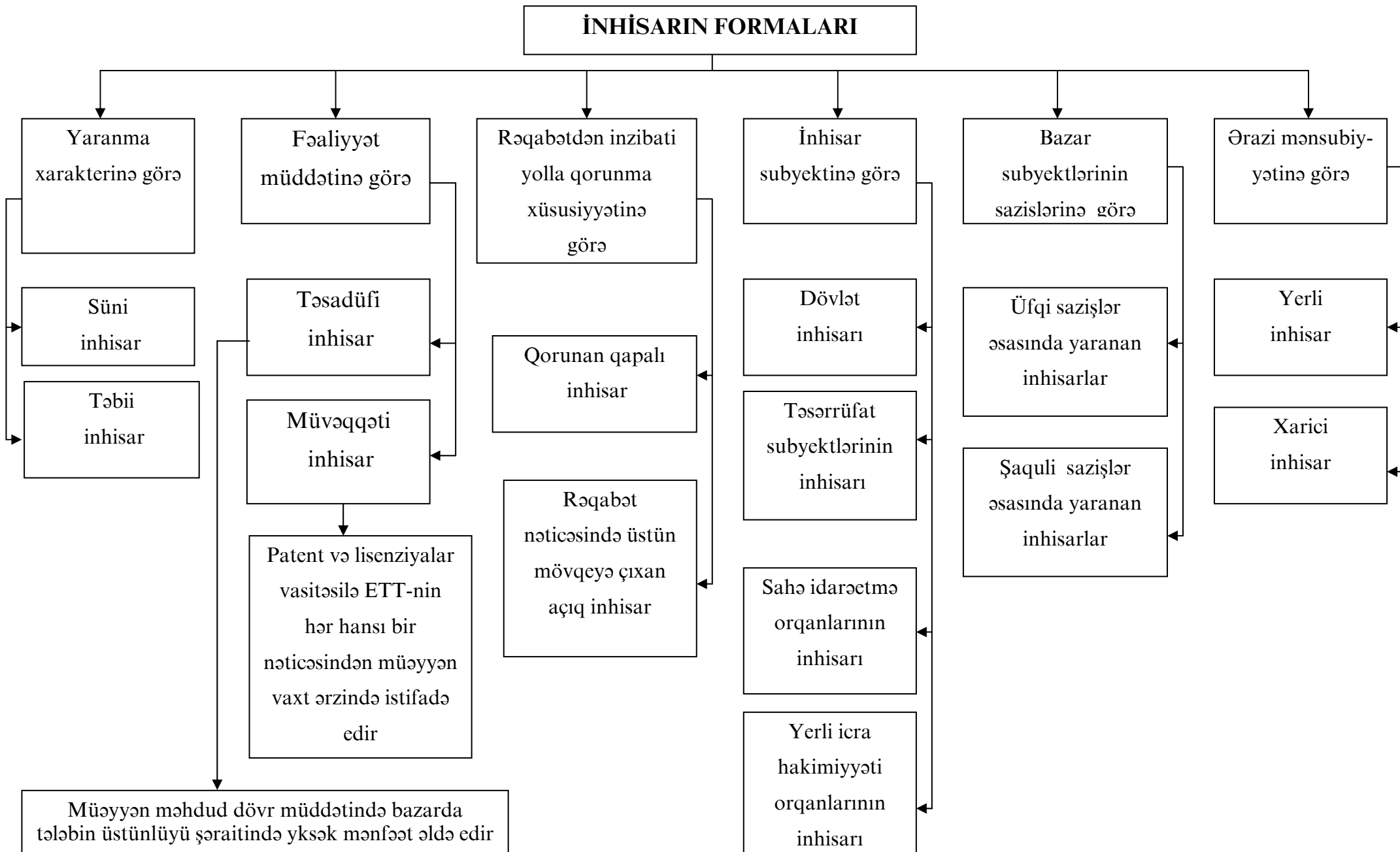

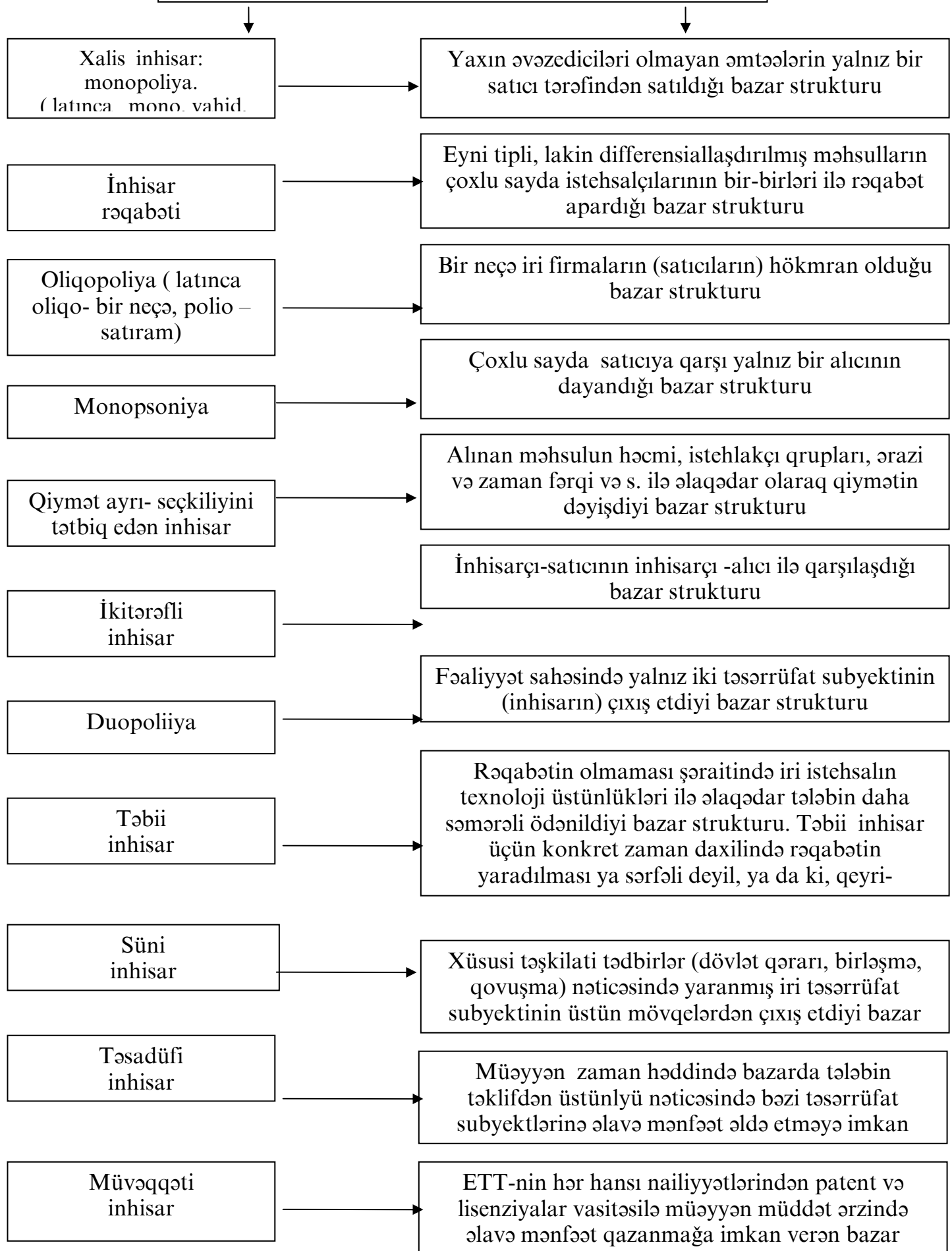

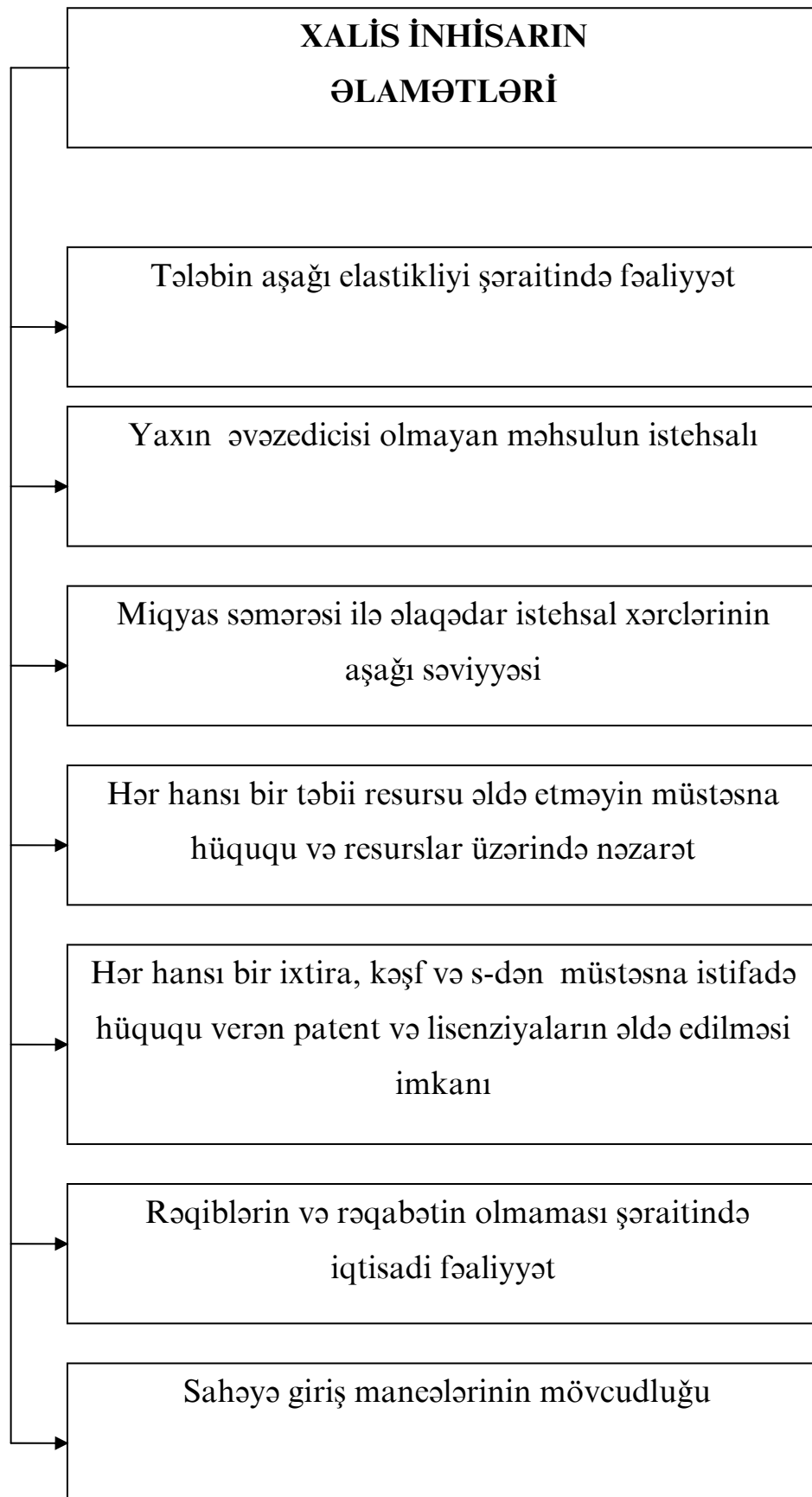
İNHİSARIN YARANMASININ TARİXİ ŞƏRAİTİ

İNHİSARLA BAĞLI BAZAR MODELLƏRİ

«İNHİSAR RƏQABƏTİ» BAZAR MODELİNİN ƏLAMƏTLƏRİ

1. Alıcıların müxtəlif zövqlərinə yönəldiyi üçün bazarda müxtəlif çeşidli (diferensiaslaşmış) və əvəzedici məhsulların mövcudluğu

2. Çoxlu sayda firmaların fəaliyyət göstərməsi səbəbindən onlar arasında istehsalın məhdudlaşdırılması və qiymətlərin artırılması istiqamətində sövdələşmələrin olmaması

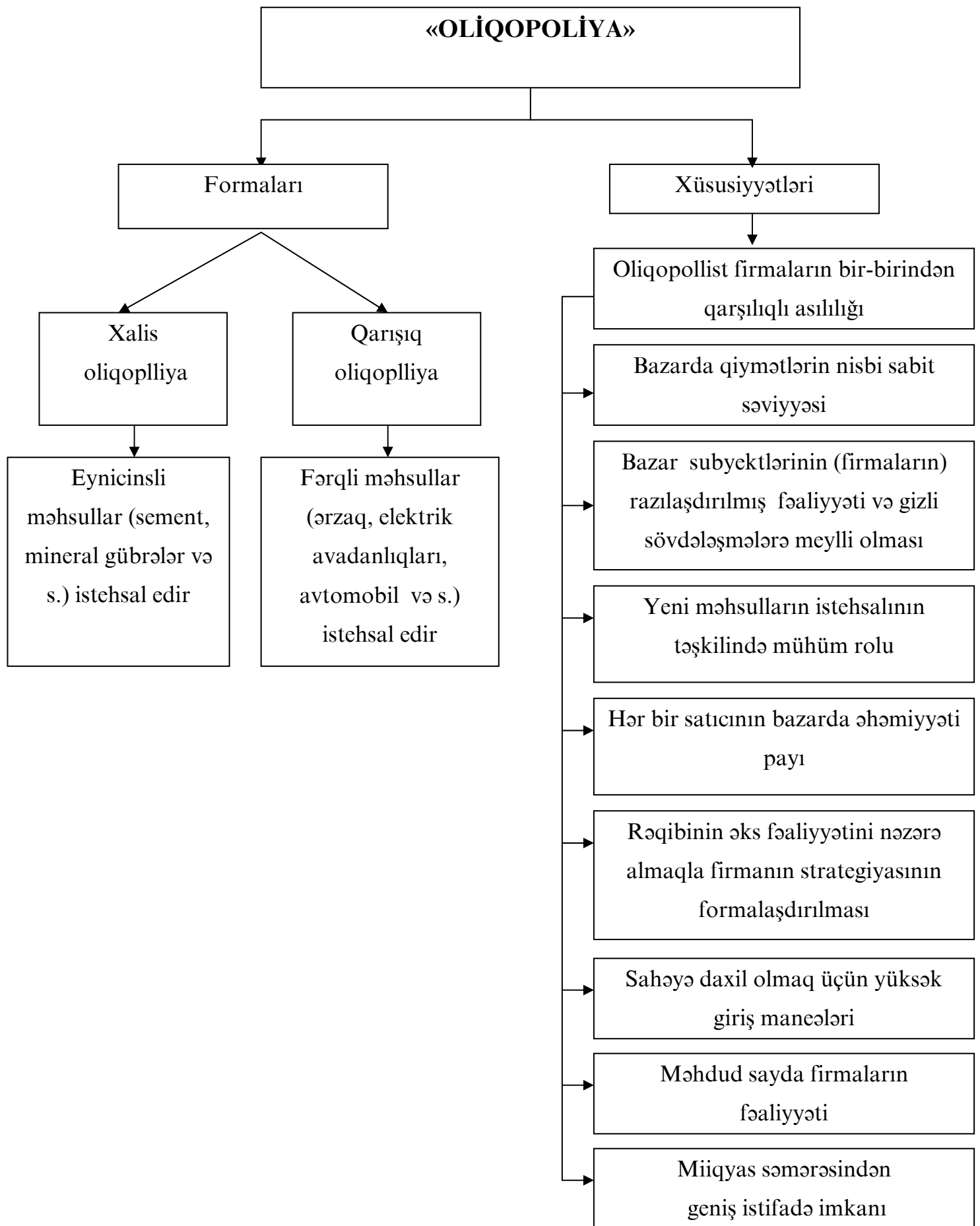
3. Sahəyə yeni firmaların daxil olması üçün yüksək giriş maneələrinin mövcudluğu

4. Satıcının məhsulun qiyməti və satış həcmi ilə əlaqədar rəqiblərin davranışları ilə öz fəaliyyətini kiçik səviyyədə əlaqələndirməsi

5. Bazar subyektləri arasında müxtəlif formada asılılığın mövcudluğu

6. Bazarda nisbətən çox sayda alıcıların və satıcıların olması

7. Firmanın mənfəətinin tələbin səviyyəsindən və elastikliyindən asılılığı

OLİQOPOLİYALARIN DAVRANIŞ MODELƏRİ

MODELİN ADI	XÜSUSİYYƏTLƏRİ
Qiymət liderliyi modeli	Bazarda lider olan firmanın mənfəətini maksimumlaşdıran qiymət səviyyəsi bu sahənin digər firmalarında istehsal şərtlərini müəyyənləşdirir, bununla da firmaların bazar koordinasiyası liderin qiymətinə uyğunlaşmalar yolu ilə baş verir
Maneə yaradıcı qiymətin əmələ gəlməsi modeli	Bazarda əlaqəli fəaliyyət göstərən oliqopolist firmalar sahəyə digərlərinin daxil olmasına mane olmaq üçün qiymətləri minimum istehsal xərcləri səviyyəsində müəyyən edirlər
Şüurlu rəqabət modeli (Bertran duopoliyası)	Fəaliyyətlərini koordinasiya etməyən firmalar bazarda hakim mövqelər uğrunda şüurlu rəqabət aparılar ki, bu da «qiymət müharibəsinə» gətirib çıxarır
Kurno modeli	Sahədə fəaliyyət göstərən firmalar rəqibin istehsal həcmindən çıxış edərək standart məhsulun istehsal həcmi üzrə qərar qəbul edirlər
«Qırıq tələb əyrisi» modeli	Firma rəqibin qiymətlərinin artmasına deyil, azalmasına cavab olaraq öz əks fəaliyyətini qurur
«Oyunlar nəzəriyyəsi» modeli	Hər hansı bir firmanın iqtisadi fəaliyyətlə bağlı qərarları digərinin (rəqibin) də qərarlarına təsir edir və əksinə.
Kartel	Bir qrup firmalar tərəfindən bazarın bölüşdürülməsi, qiymətlərin və təklifin həcmnin müəyyən edilməsi üzrə birgə fəaliyyət haqqında sazişə gəlinməsi

**HERFUNDEL – HİRSMAN İNDEKSİ (İHH) ƏSASINDA
BAZARIN İNHİSARLAŞMASI SƏVİYYƏSİNİN MÜƏYYƏN EDİLMƏSİ**

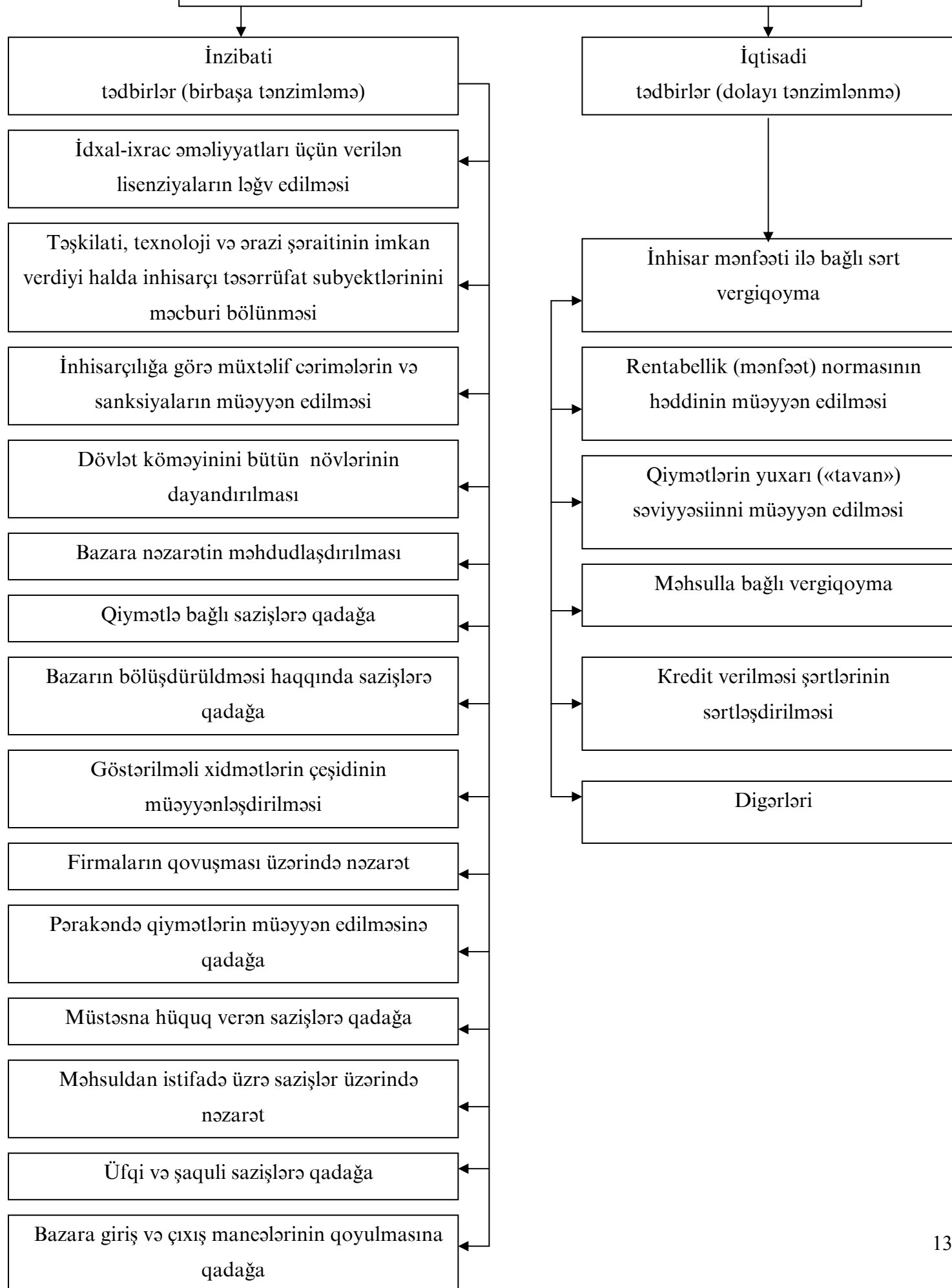
$$İHH = \sum_{i=1}^n x_i^2$$

Burada:

X_i - firmanın bazarda payı (ümumi bazar təklifinin həcmində firmanın bazar təklifinin xüsusi çəkisi)

N - bazarda firmaların ümumi sayı

DÖVLƏTİN ANTIİNHİSAR TƏNZİMLƏNMƏSİ SİSTEMİ

12. İSTEHLAKÇI DAVRANIŞI NƏZƏRİYYƏSİ

İSTEHLAKÇI DAVRANIŞI İLƏ BAĞLI ƏSAS ANLAYIŞLAR

1. Fərqsizlik əyriləri-istehlakçı üçün eyni faydalılığa malik olan iki əmtənin müxtəlif dəstləri.

2. Fərqsizlik əyriləri xəritəsi-iki əmtə məkanında fərqsizlik əyrilərinin çoxluğu.

3. Büdcə xətti- qiymətlərin mövcud səviyyəsində istehlakçı tərəfindən özünün bütün gəlirlərini «x» və «y» əmtəələrinə yönəltdiyini göstərən nöqtələrin qrafik üzərində əks etdirilməsi (pul gəlirlərinin mövcud səviyyəsində əldə edilə biləcək iki əmtə dəstinin müxtəlif kombinasiyaları).

4. «X» əmtəsinin «y» əmtəsi ilə əvəz edilməsinin son hədd norması- «y» əmtəsini artırmaq üçün istehlakçının imtina etdiyi «x» əmtəsinin kəmiyyəti.

5. Əvəz etmənin səmərəsi (nəticəsi)-real gəlirlərin sabit qaldığı, qiymətlərin isə nisbi dəyişməsi ilə əlaqədar olaraq tələbin həcmnin dəyişməsi.

6. gəlirin səmərəsi-qiymətlərin sabit qaldığı, real gəlirlərin isə dəyişməsi nəticəsində tələbin həcmnin dəyişməsi.

7. Ümumi səmərə-əvəzetmənin və gəlirin səmərəliliklərinin məcmusu.

8. Alıcının qazancı (uduşu) –əmtə vahidi üçün alıcının ödəməyə hazır olduğu maksimum qiymətlə onun real bazar qiyməti arasında olan fərq.

9. Rasionlallıq prinsipi-qiymətlərin və gəlirlərin mövcud səviyyəsində maksimum fayda əldə etmək üçün pul vəsaitlərinin səmərəli bölüşdürülməsi.

10. Faydalılıq –iqtisadi sərvətlərin hər hansı bir tələbatı ödəyə bilmək qabiliyyəti.

11. Son faydalılıq (MU) –məhsulun hər bir əlavə vahidindən istehlakçının əldə etdiyi fayda

12. Ümumi faydalılıq (TU) müəyyən kəmiyyətdə olan əmtəələrin faydası və ya bu əmtəələrin hər birinin son faydalılığının məcmusu.

13. İstehlakçı davranışı qaydası-əmtəənin alınması üçün hər bir növbəti pul vəsaiti eyni son faydalılığı təmin etməlidir, yəni $MU_1/P_1 = MU_2/P_2 = MU_3/P_3$, burada MU_1, MU_2, MU_3 – əmtəələrin son faydalılığı, P_1, P_2, P_3 - əmtəələrin qiyməti.

14. Faydalılıq funksiyası-məhsulun kəmiyyətinin artması ilə son faydalılığın aşağı düşməsi, yəni, $MU = \frac{d(TU)}{dQ}$

15. İstehlakçı davranışı-ayrıca götürülmüş istehlakçının müxtəlif məhsullara və xidmətlərə tələbatının formalaşması prosesi.

16. İstehlakçı seçimi-məhdud resurslar (gəlirlər) şəraitində məcmu faydalılığı maksimumlaşdıran seçim.

17. Səmərəli istehlakçı davranışı-istehlakçının məhdud büdcə şəraitində öz məcmu faydalılığını maksimumlaşdırması.

18. İstehlakçı tarazlığı şəraiti - gəlirlərin və qiymətlərin mövcud şəraitində istehlakçının bu və ya digər əmtəənin alışı artırmaq və ya azaltmaqla məcmu faydalılığı.

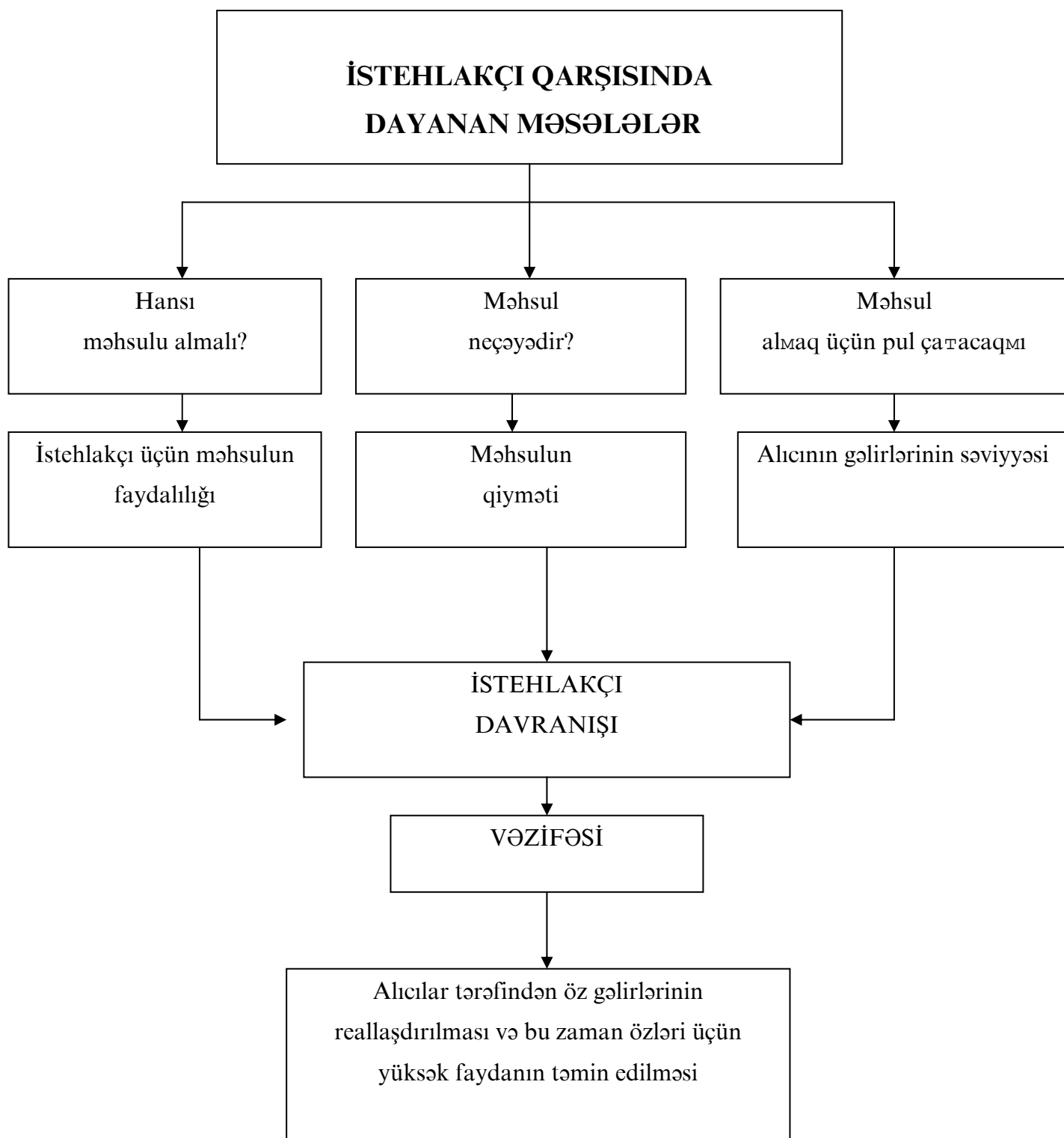
19. Çoxluğa qoşulmaq istəyi-istehlakçının digərlərindən geri qalmayaraq onların aldığılarından əldə etməsi.

20. Hamıdan fərqlənmək istəyi-kütlənin aldığı məhsullardan almayaraq onlardan fərqlənmək istəyi əsasında öz fərdi tələbini dəyişməsi.

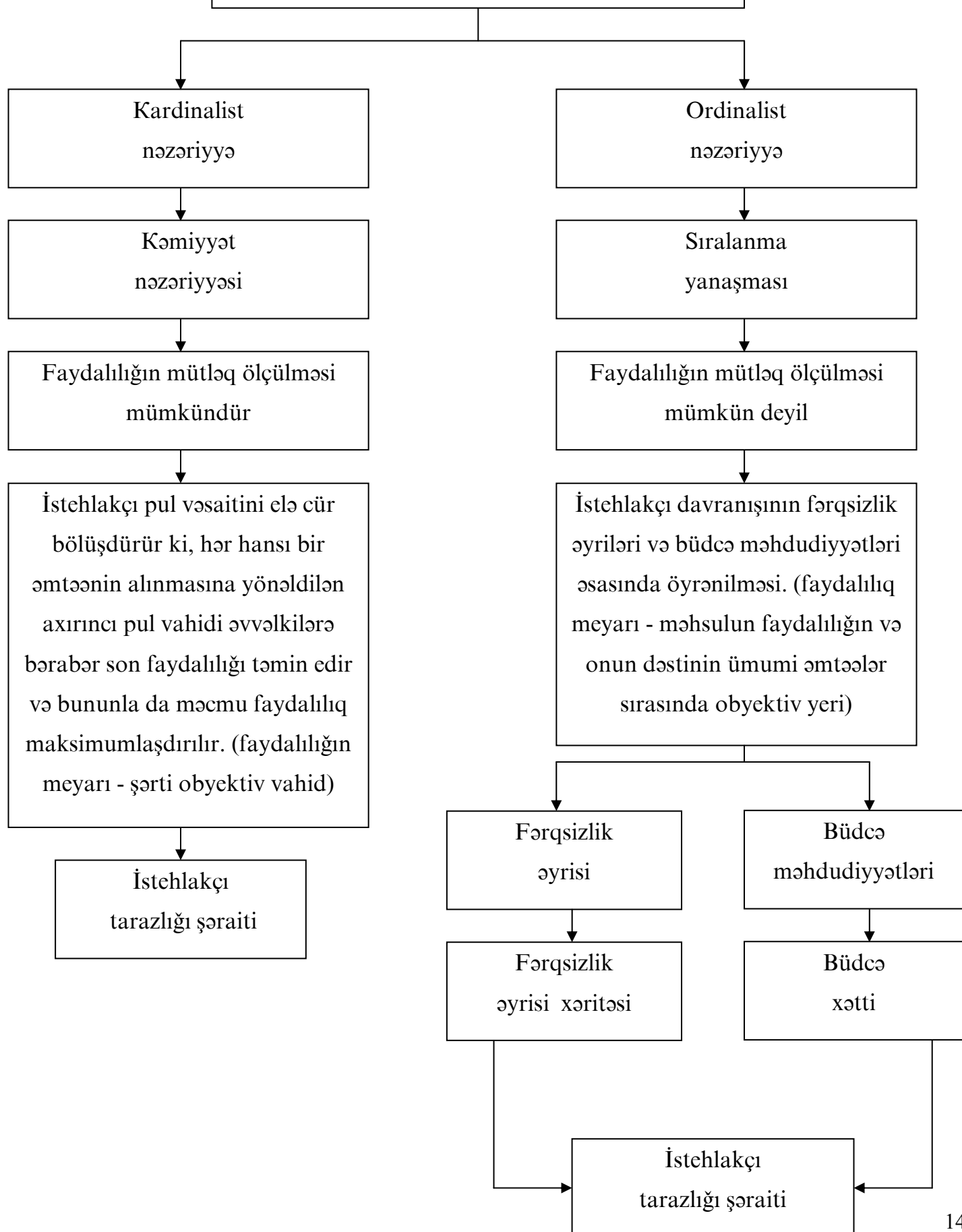
21. Veblen səmərəsi: (T.Veblenin adı ilə adlandırılmışdır.) – baha olan əmtəə və xidmətlərin öz birbaşa təyinatına uyğun deyil, digərlərinə ciddi təsir göstərə bilmək üçün alınması və istifadə edilməsi.

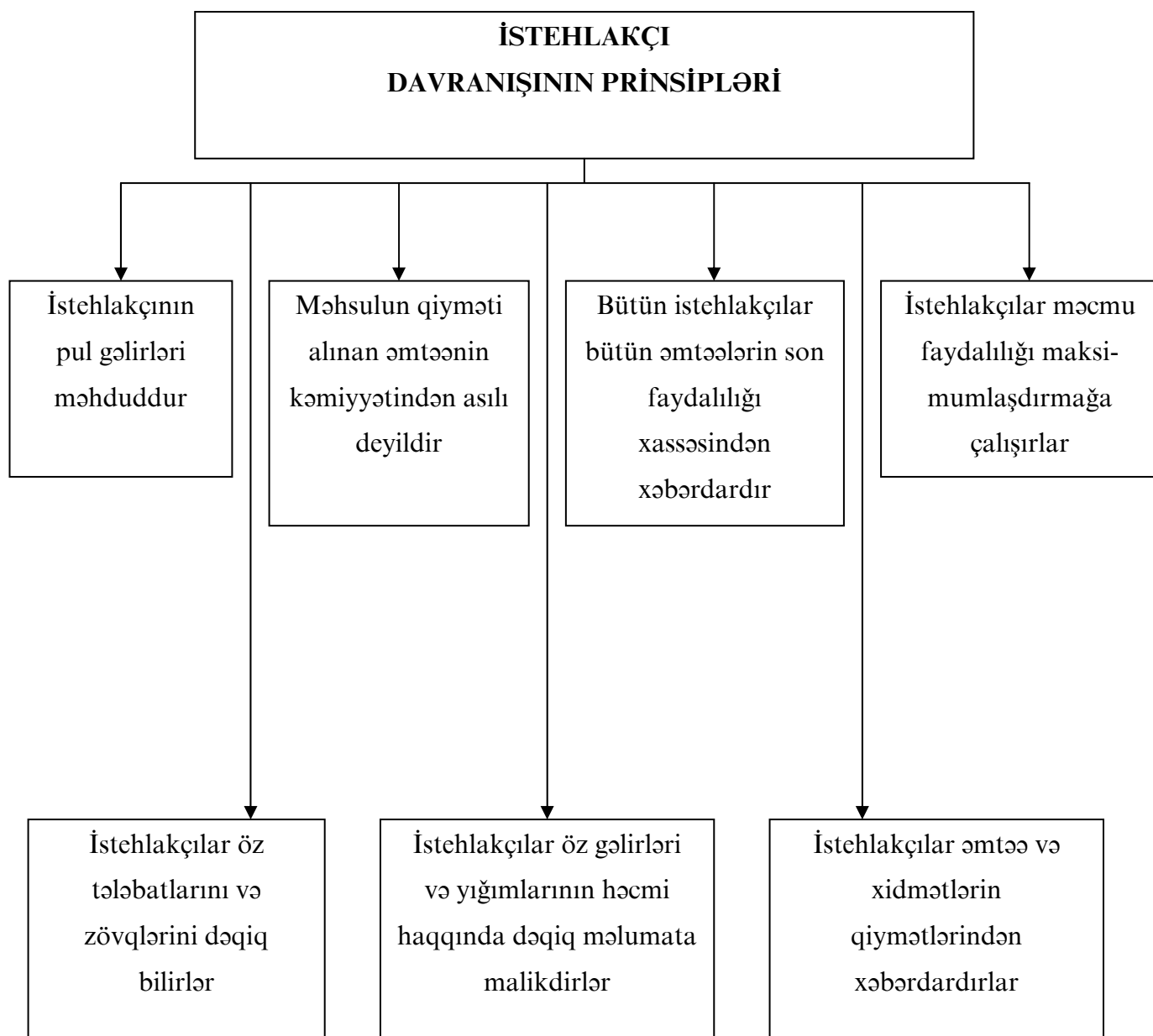
22. Spekulyativ tələb-yüksək inflasiya gözləmələri şəraitində gələcəkdə qiymətlərin artacağına gözlənilməsi nəticəsində hazırki zamanda əmtəələrin daha çox alınması.

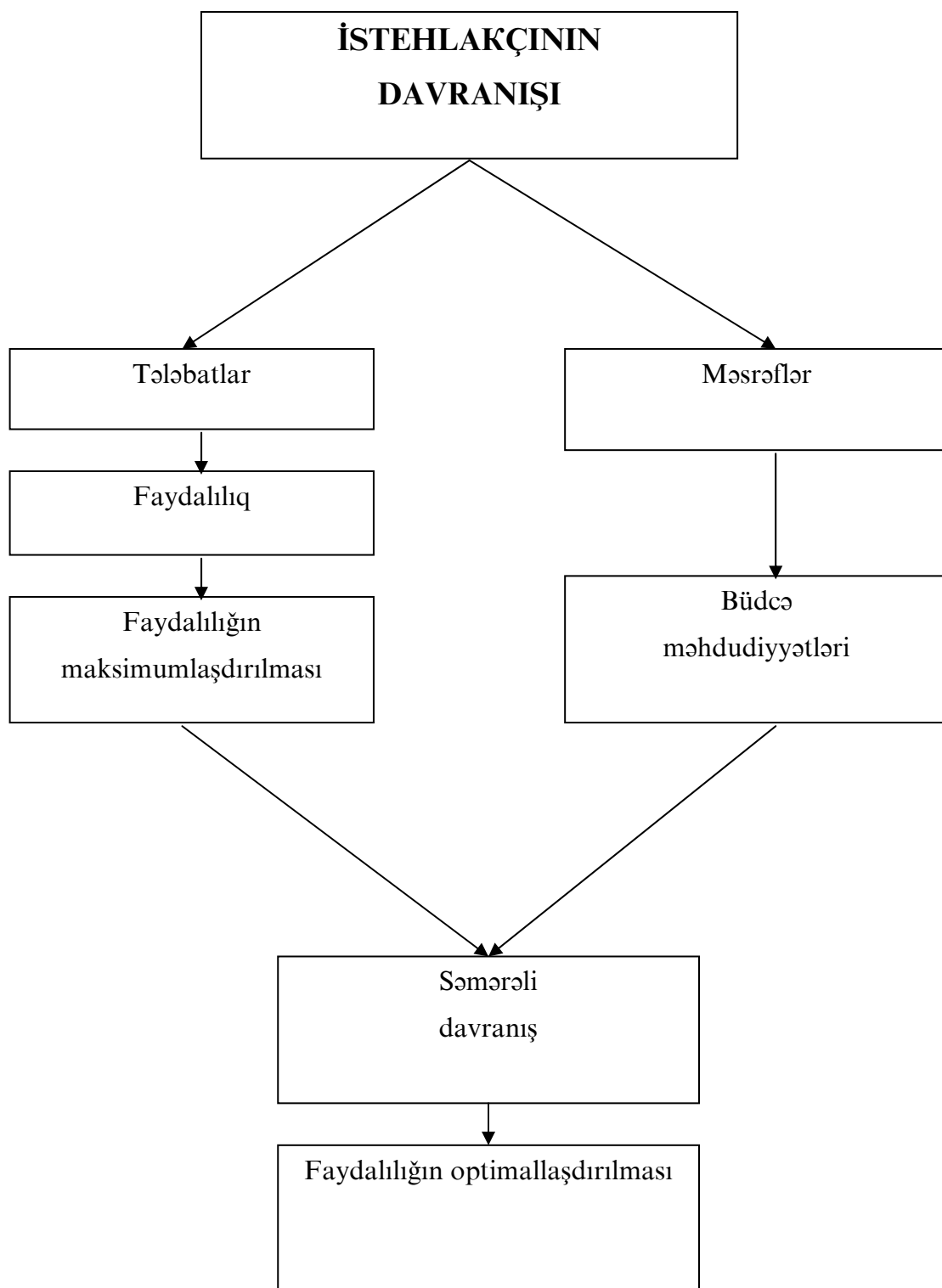
23. Qeyri-səmərəli tələb-ani yaranan arzu və istək, əhval-ruhiyyənin birdən birə dəyişməsi, gözlənilmədən yaranan vəziyyət nəticəsində qabaqcadan planlaşdırılmamış (nəzərdə tutulmamış) tələb.

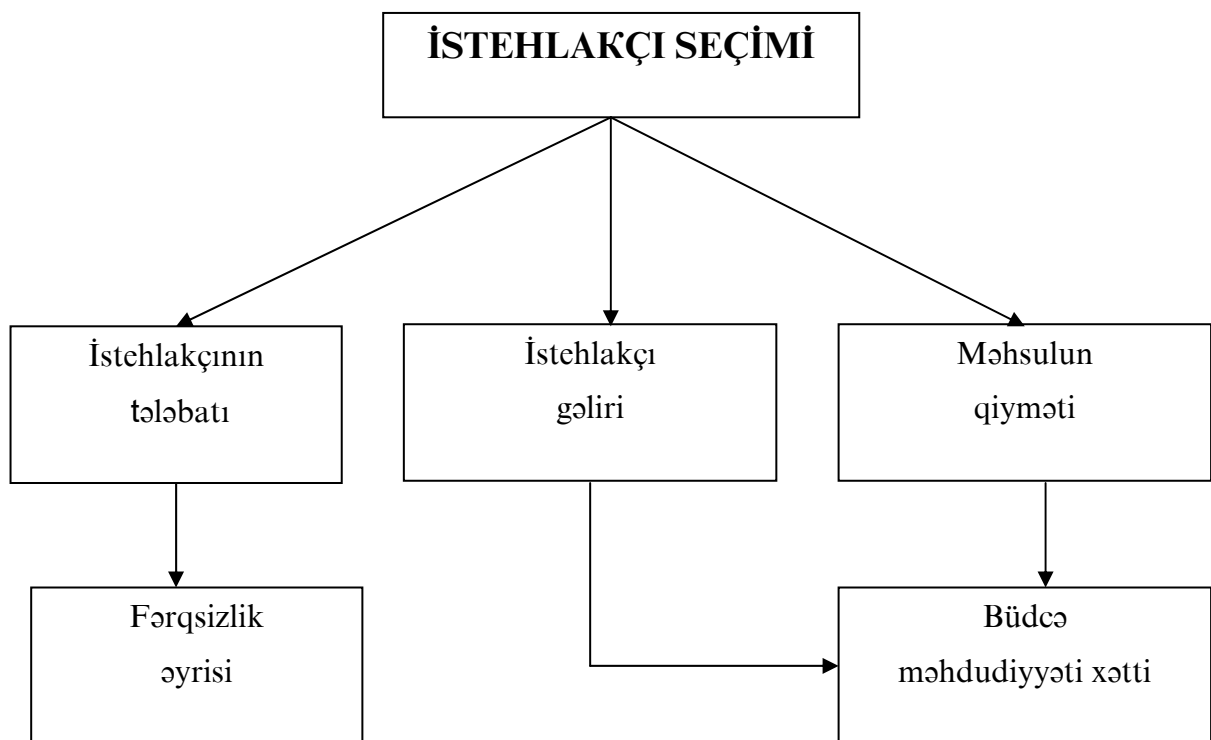
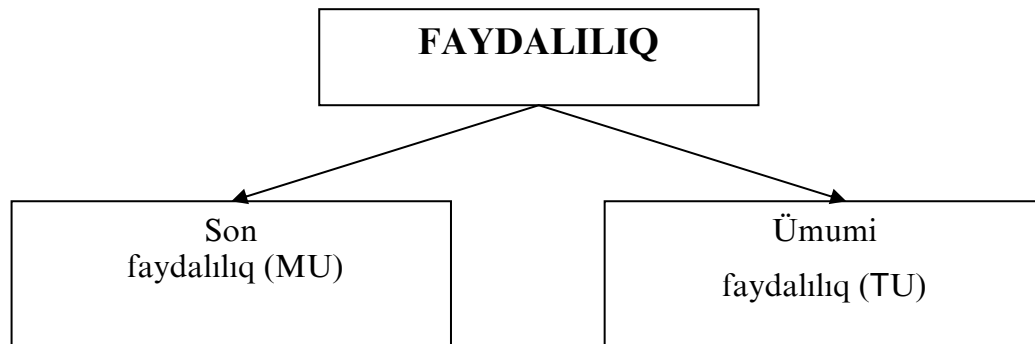

İSTEHLAKÇI DAVRANIŞINI ÖYRƏNƏN FAYDALILIQ NƏZƏRİYYƏLƏRİ

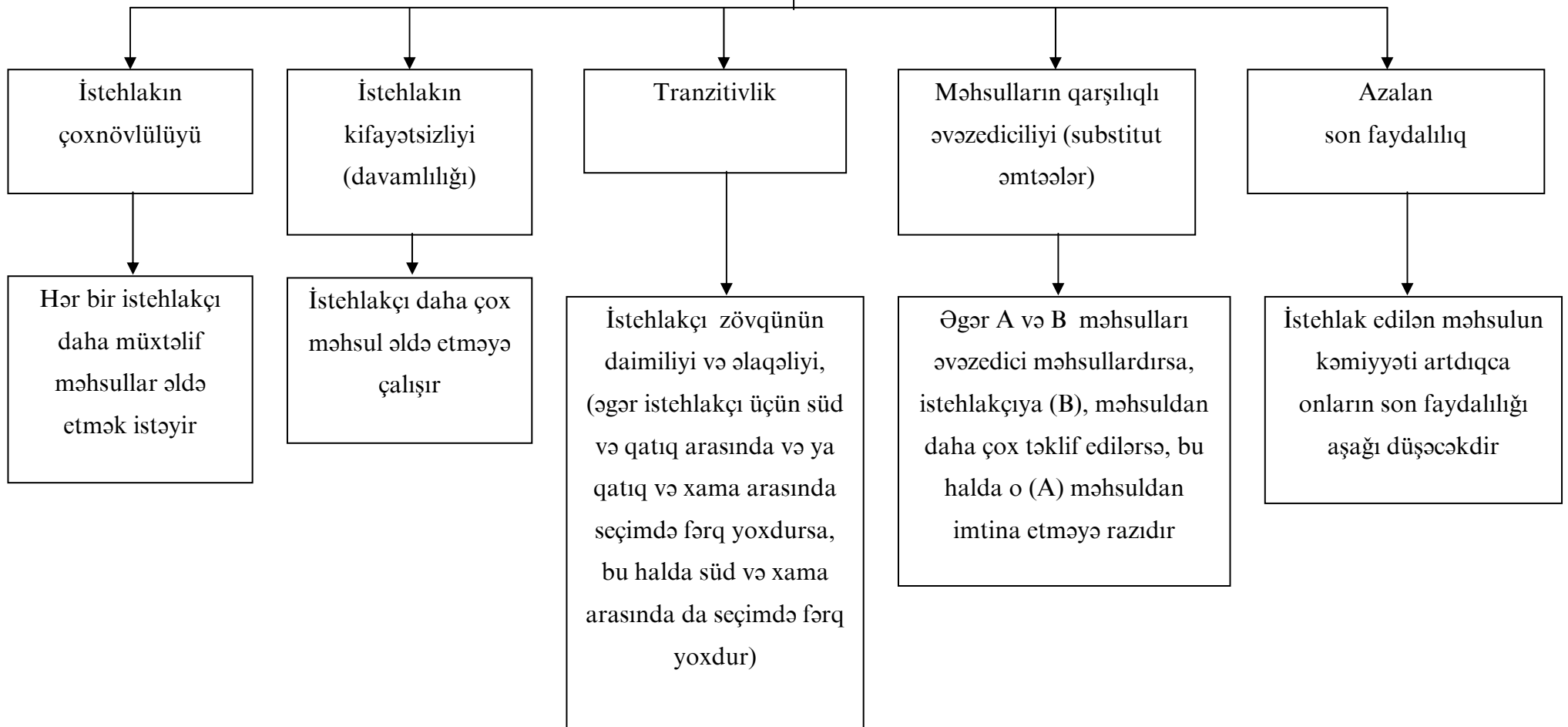

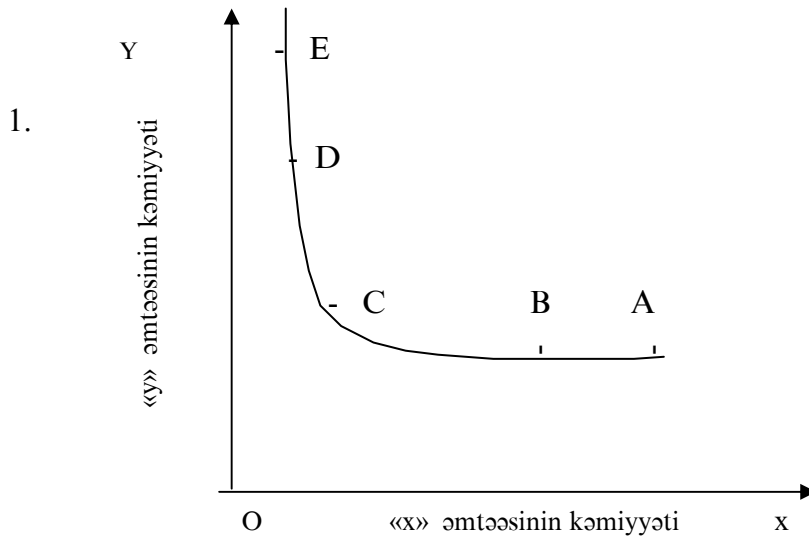

İSTEHLAKÇI DAVRANIŞININ ŞƏRTLƏRİ

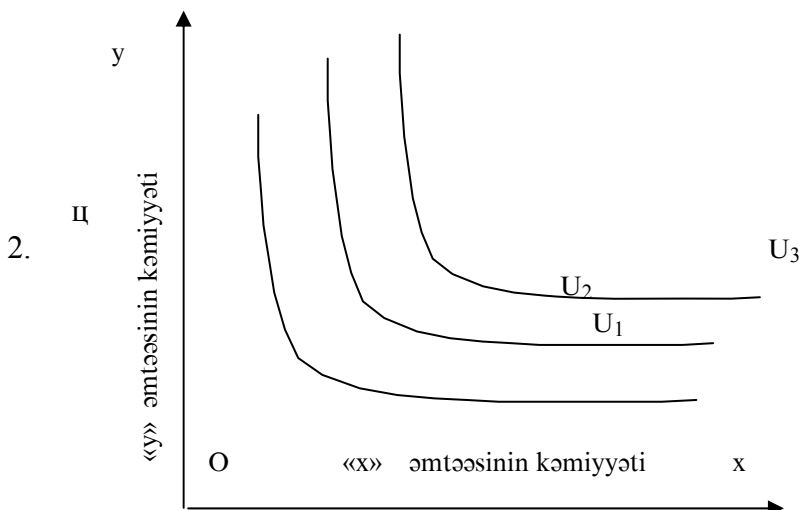
İSTEHLAK DAVRANIŞI İLƏ BAĞLI FƏRQSİZLİK ƏYRİLƏRİ

1. Fərqsizlik əyrisi üzərində yerləşən hər hansı bir nöqtə (A,B,C,D,E) istehlakçı üçün eyni təyinatə malik olan və eyni məcmu faydalılığı təmin edən əmtəələrin dəstini əks etdirir. Buna görə də əmtəələrin hansı dəstinin seçilməsinin istehlakçı üçün fərqi yoxdur.

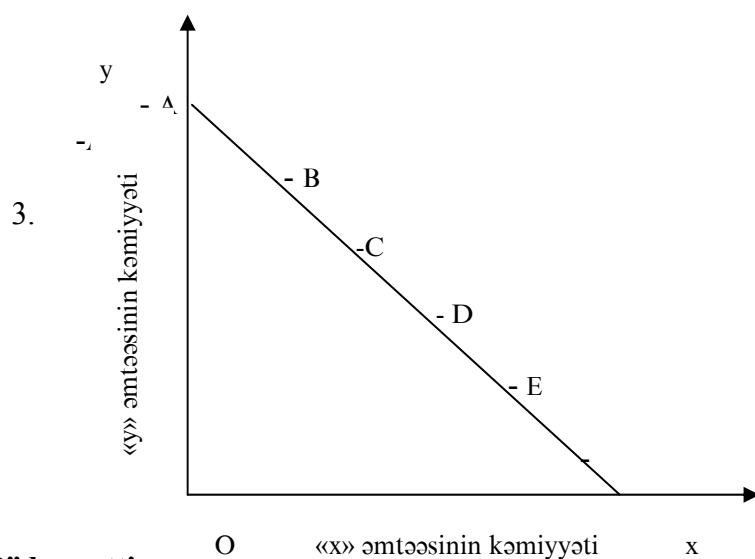
Şəkil 1. Fərqsizlik əyrisi

2. Fərqsizlik əyriləri qrafiklərinin çoxluğu: əyrilərin hər biri məcmu faydalılığın müxtəlif səviyyələrini əks etdirir. Fərqsizlik əyriləri birlikdə istehlakçıların müxtəlif seçimlərini göstərir.

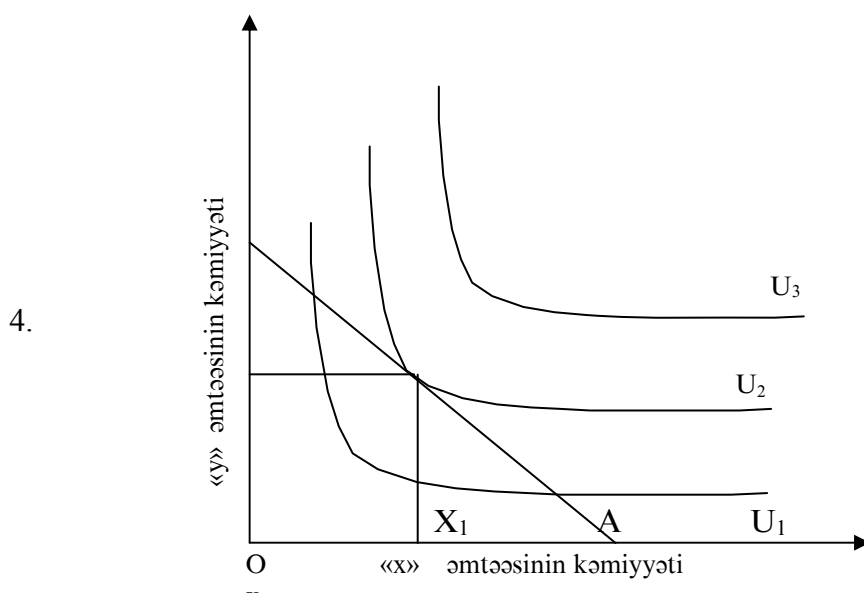
Şəkil 2. Fərqsizlik ayrıləri xəritəsi.

3. Bütəcə xətti istehlakçının sərəncamında olan gəlirləri və mövcud bazar qiymətləri şəraitində əldə edilə biləcəyi məhsulların kəmiyyətini əks etdirir.

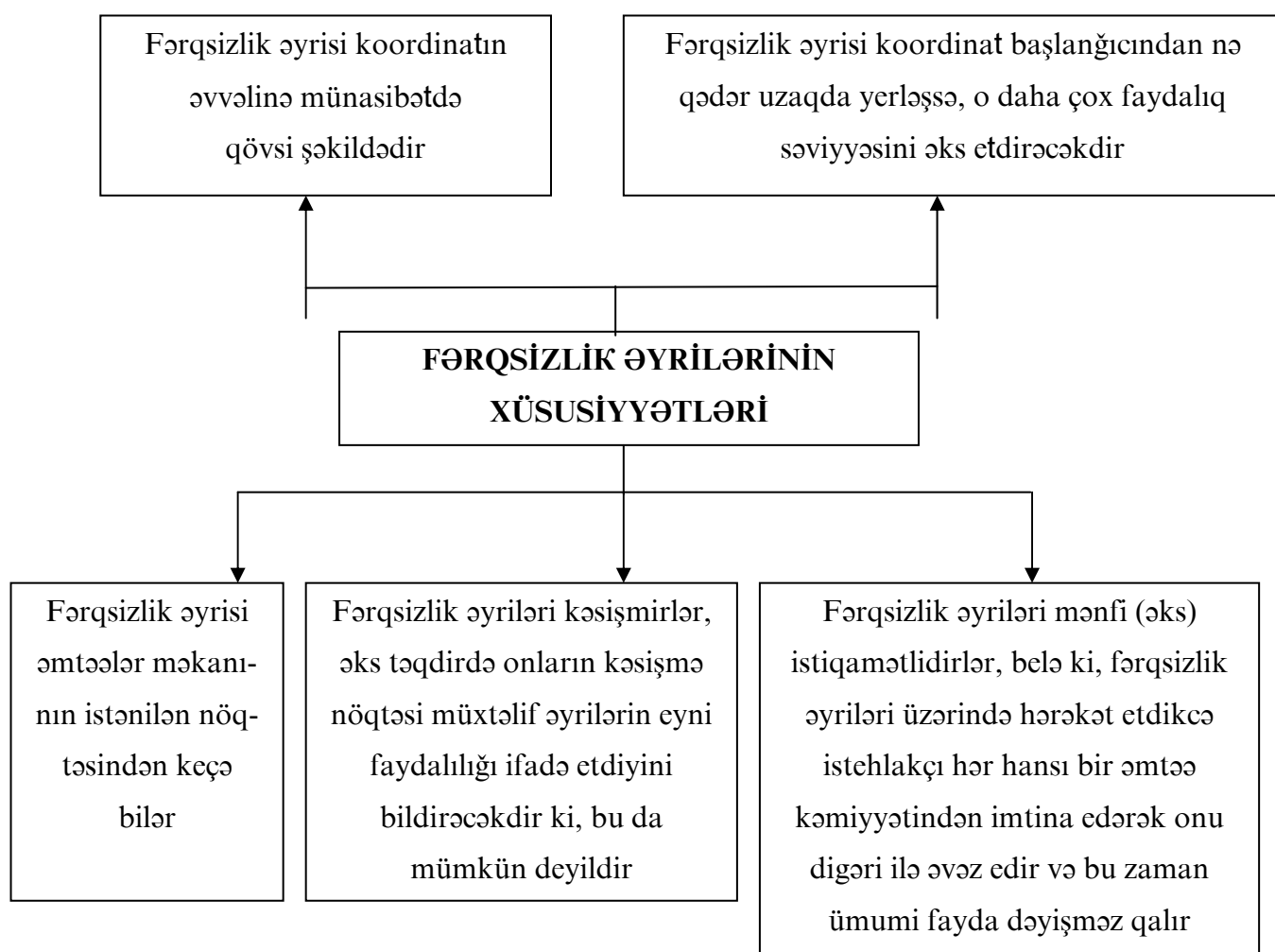
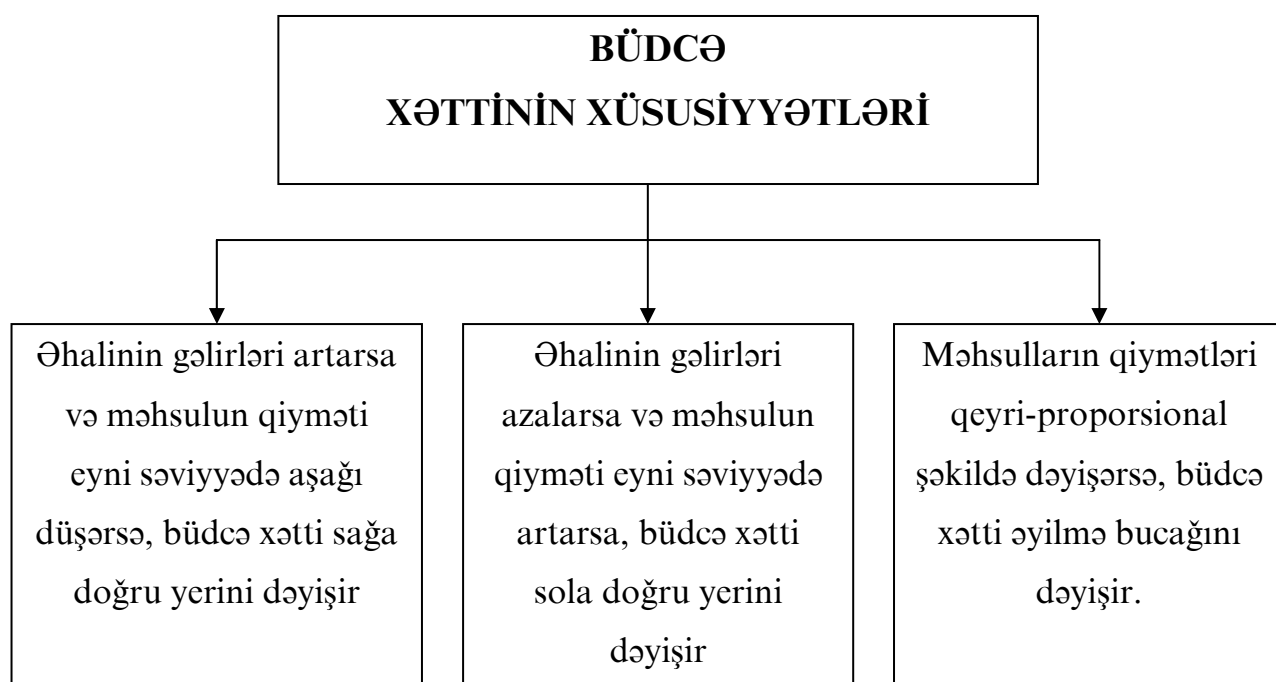

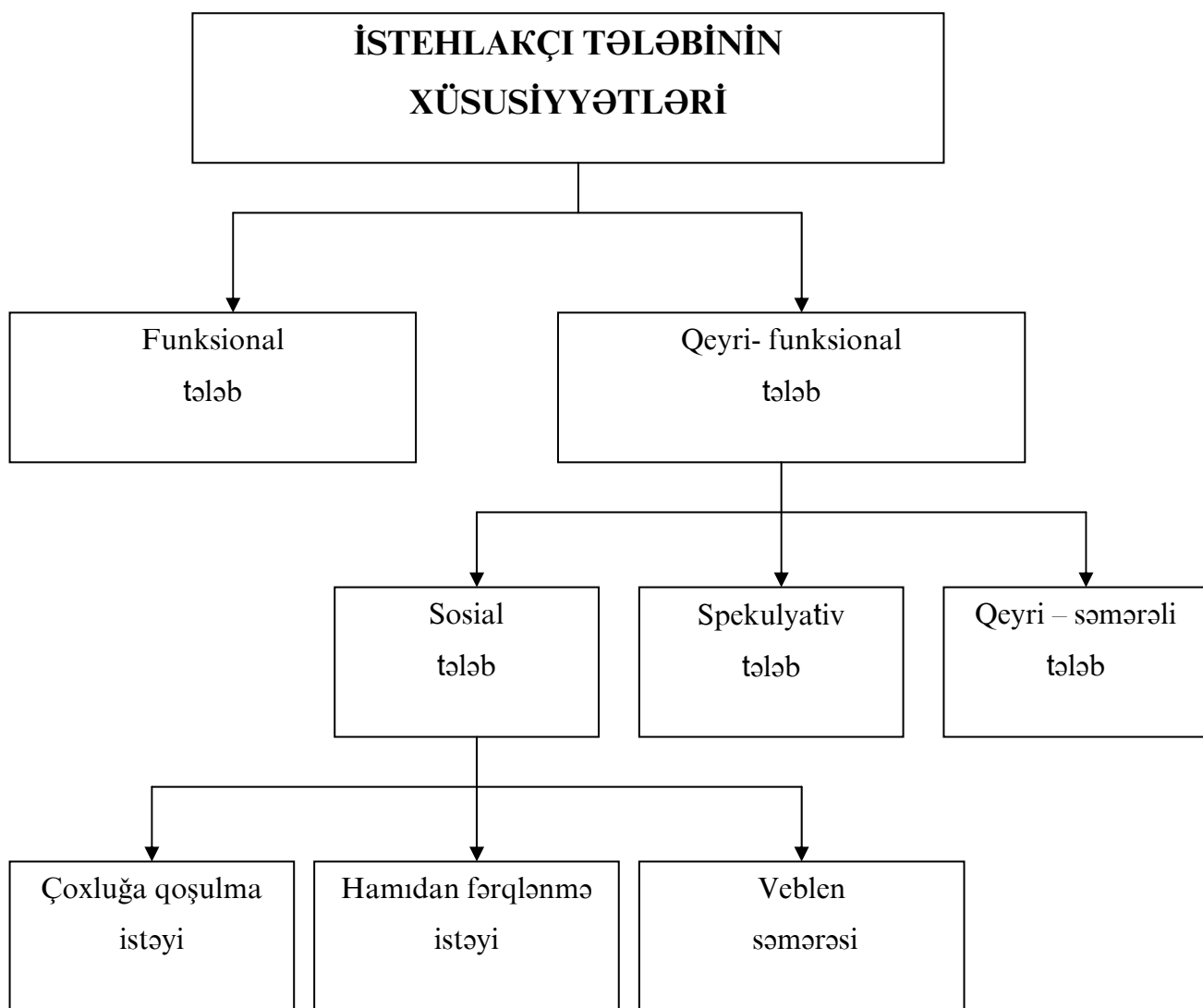
Şəkil 3. Bütəcə xətti

4. İstehlakçı sərəncamında olan fərqsizlik ayrılarının bütəcə xətti ilə toqquşduğu nöqtəyə uyğun gələn səviyyədə məhsulvar əldə edərkən istehlakçının tarazlıq vəziyyəti təmin edilir

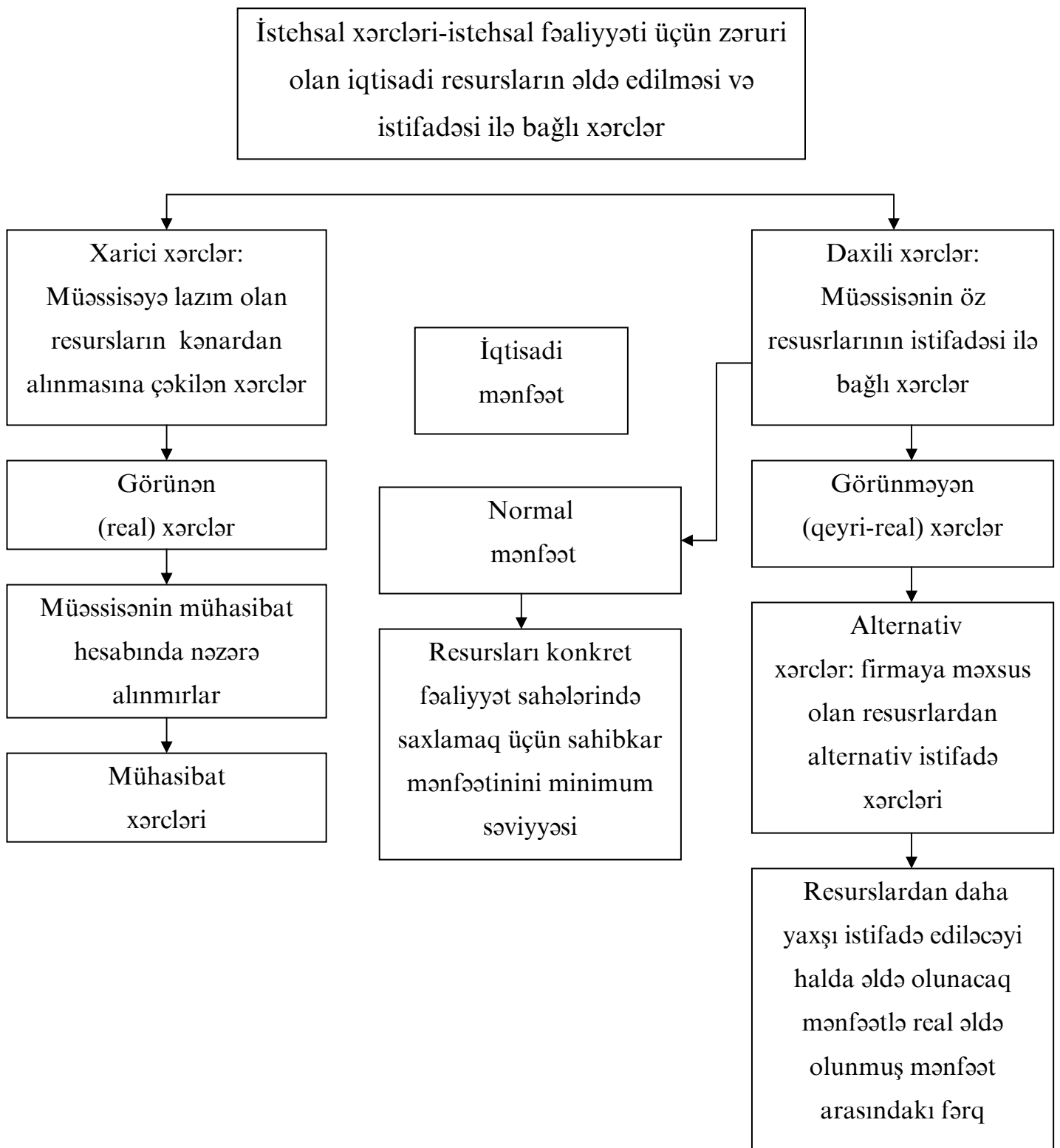

Şəkil 4. İstehlakçının tarazlıq vəziyyəti

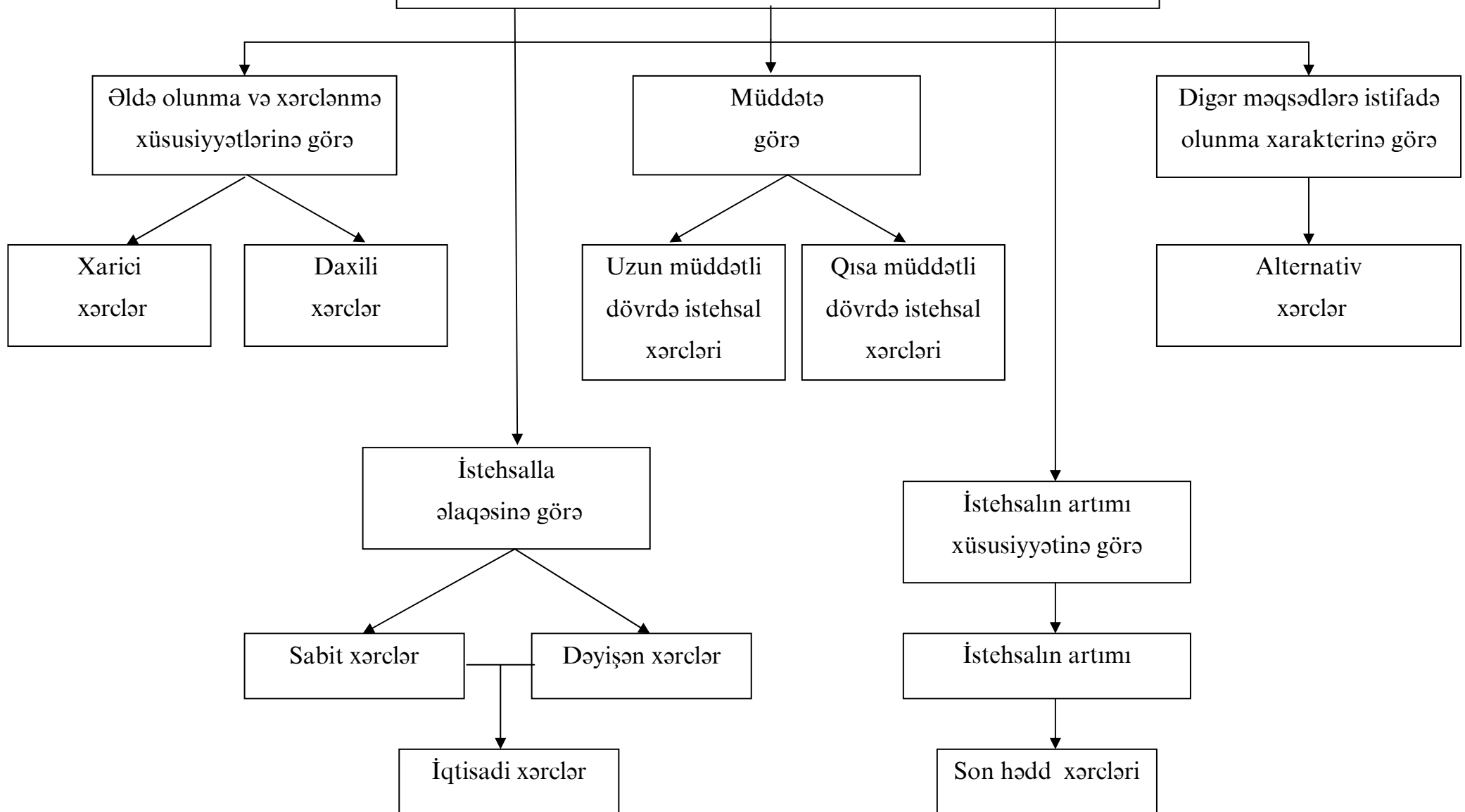

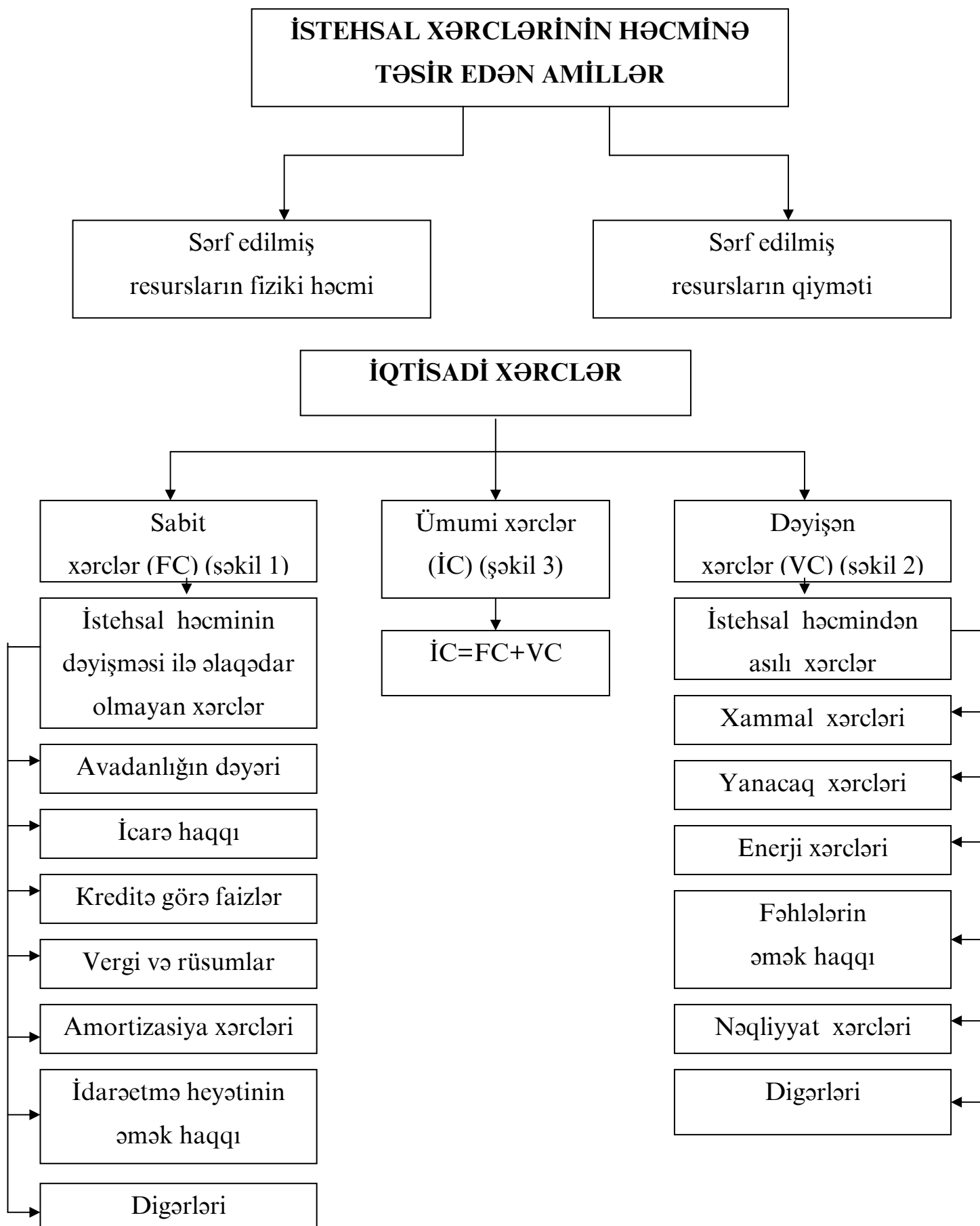

13. İSTEHSAL XƏRCLƏRİ VƏ MƏNFƏƏT NƏZƏRİYYƏSİ.

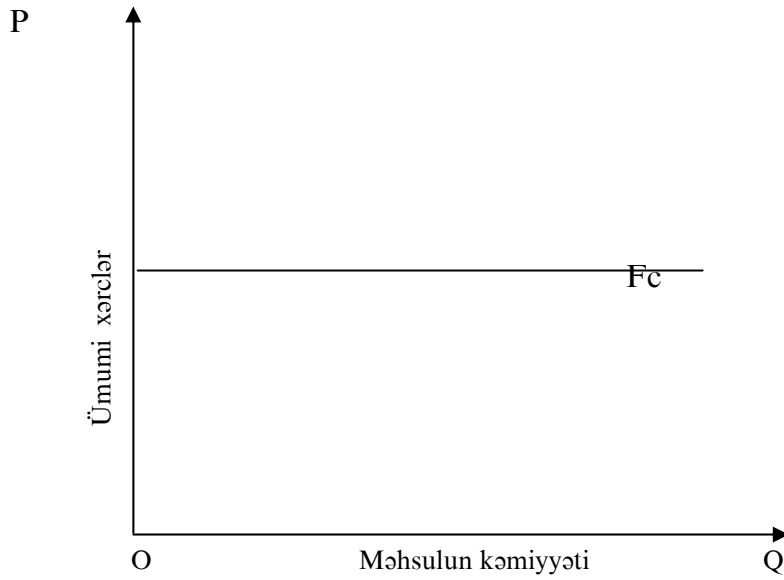
İSTEHSAL XƏRCLƏRİNİN MÜXTƏLİF MEYARLAR ƏSASINDA TƏSNİFLƏŞDİRİLMƏSİ

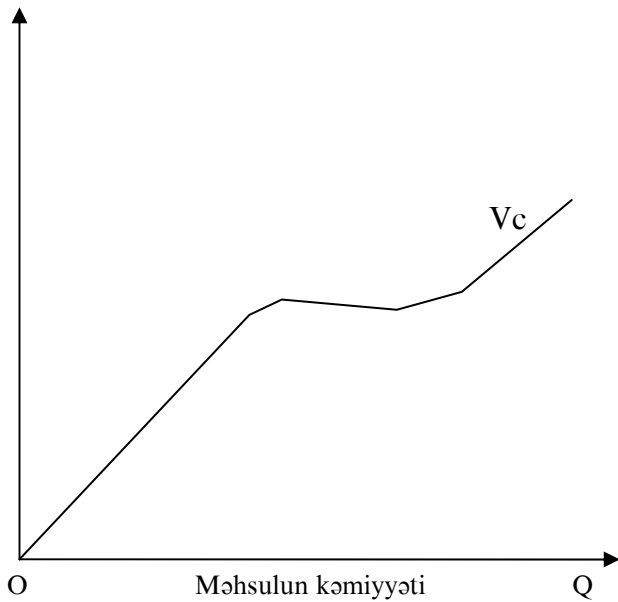

İQTİSADI

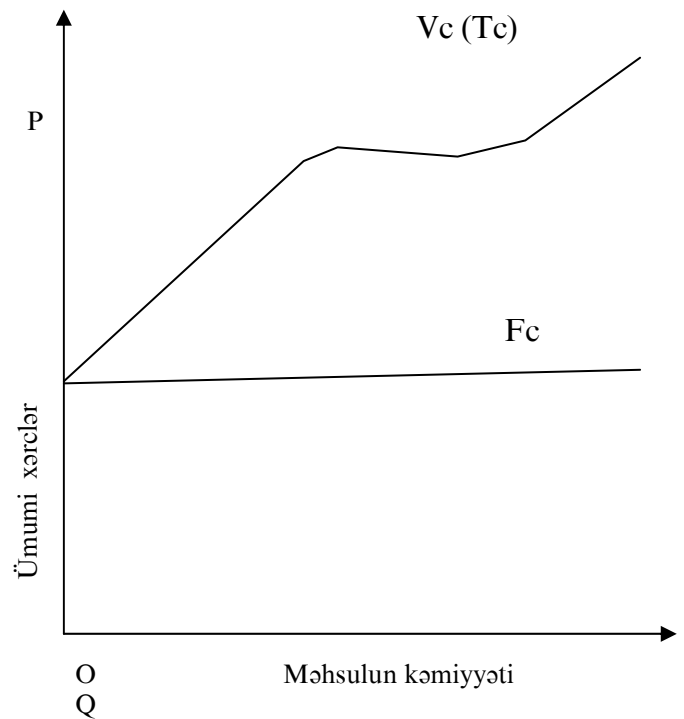
XƏRCLƏR İLƏ BAĞLI ŞƏKİLLƏR

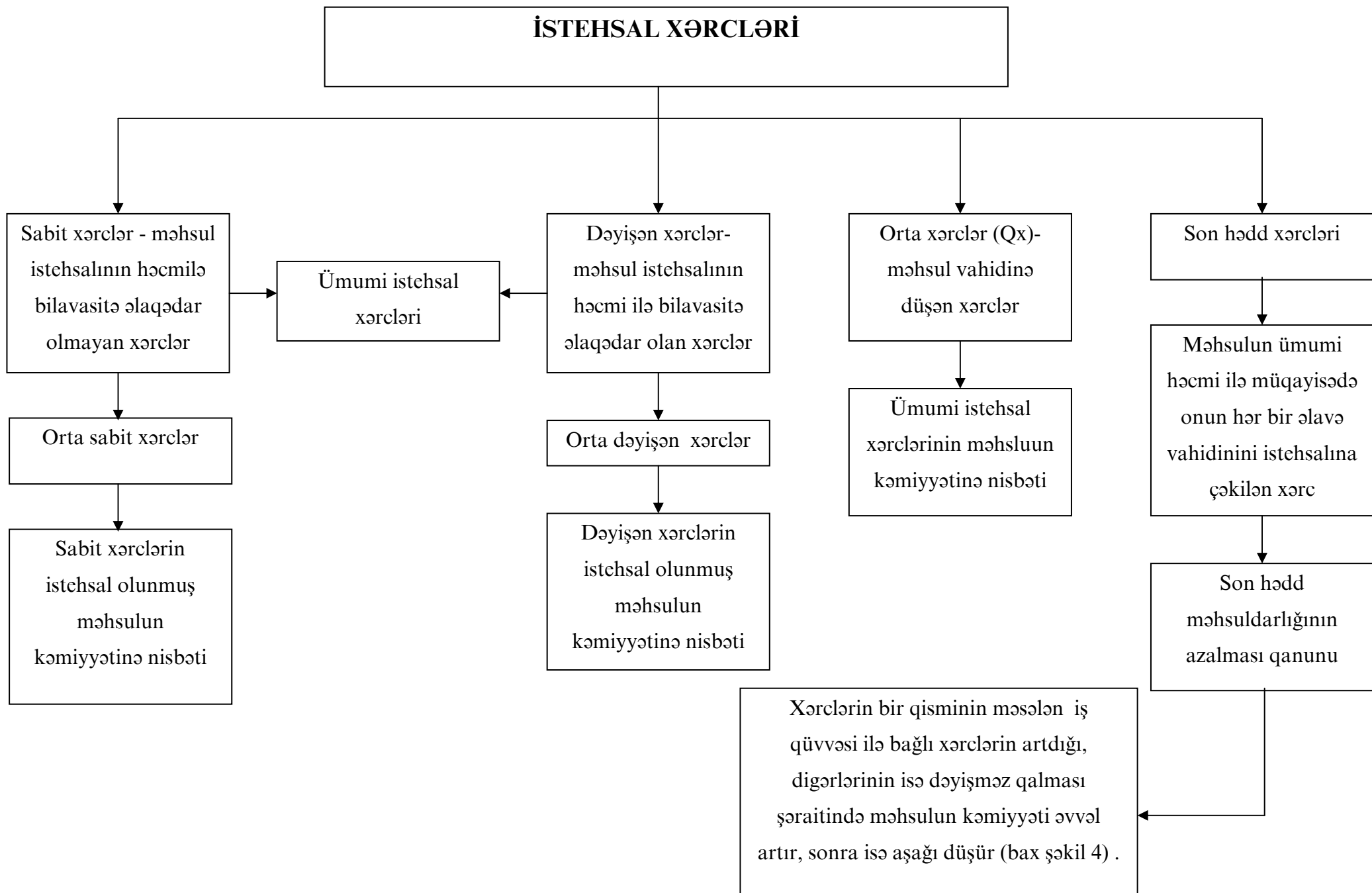
Şəkil 1. Sabit xərclər

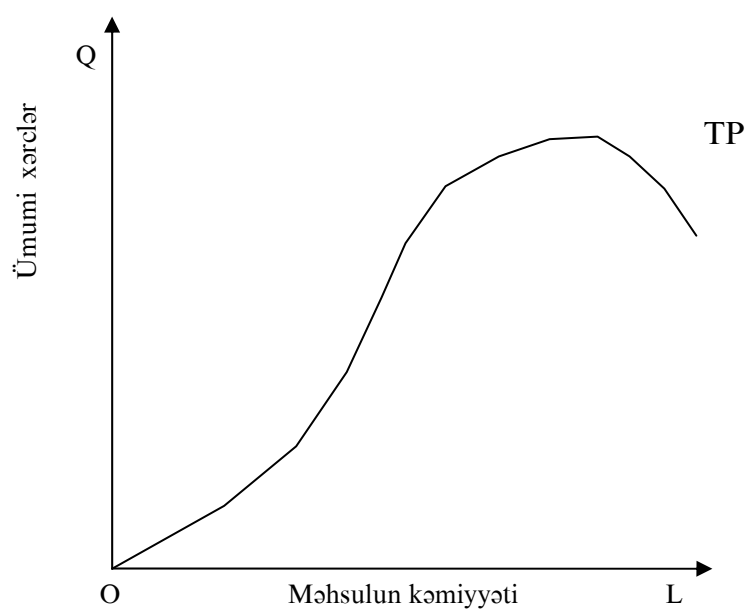

Şəkil 2. Dəyişən xərclər

Şəkil 3. Ümumi xərclər

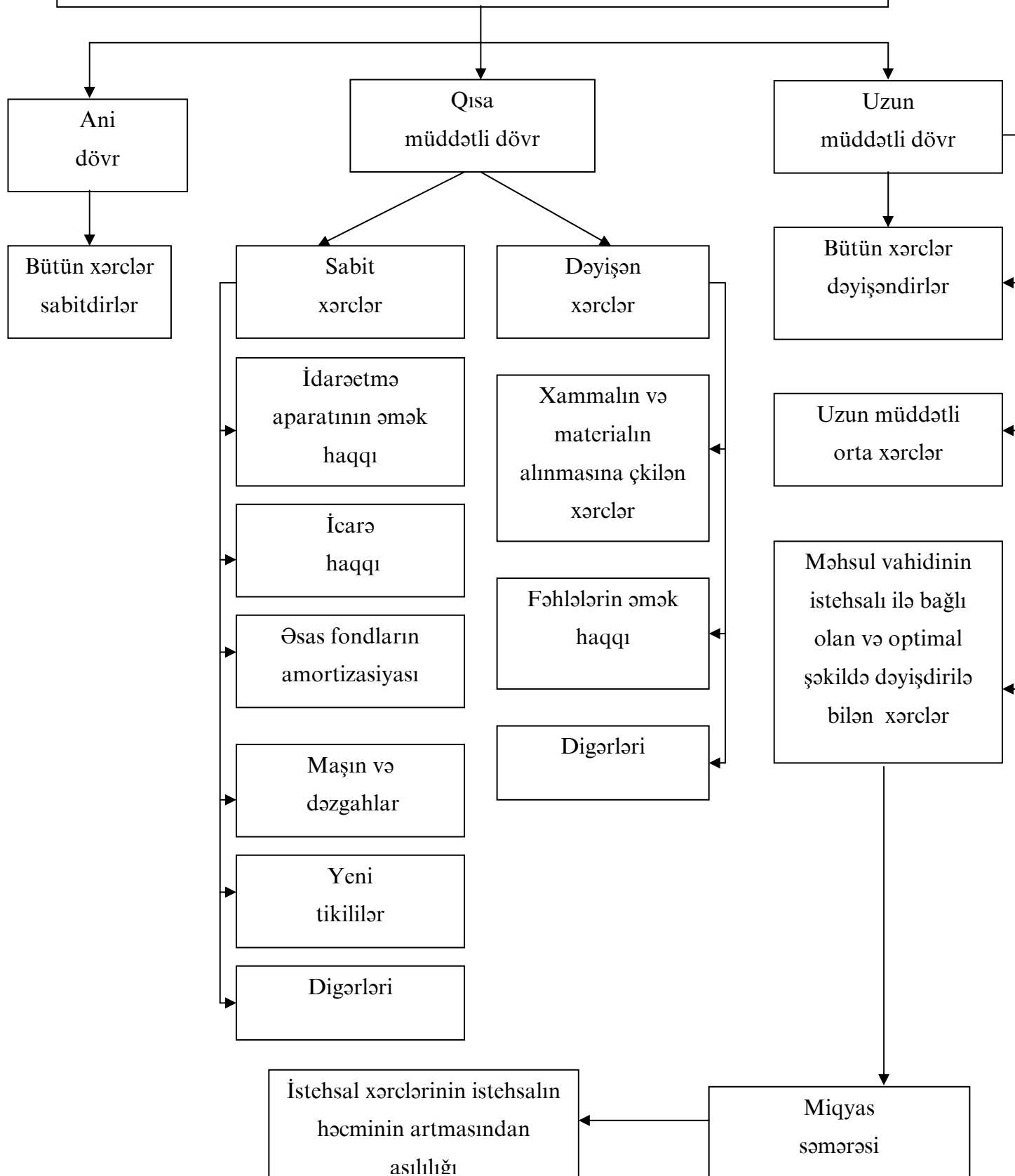

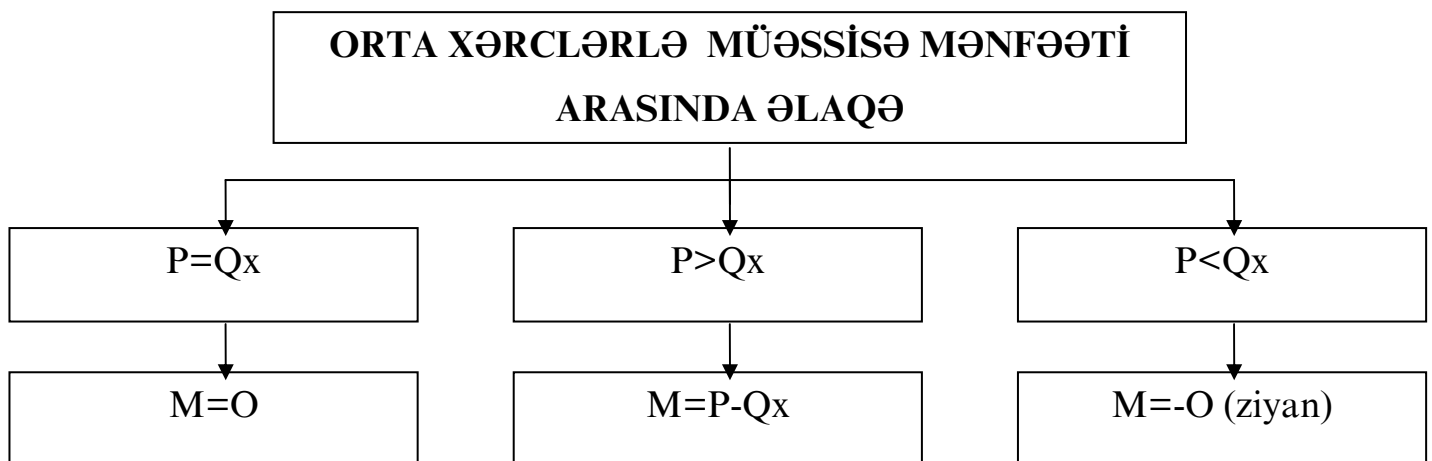
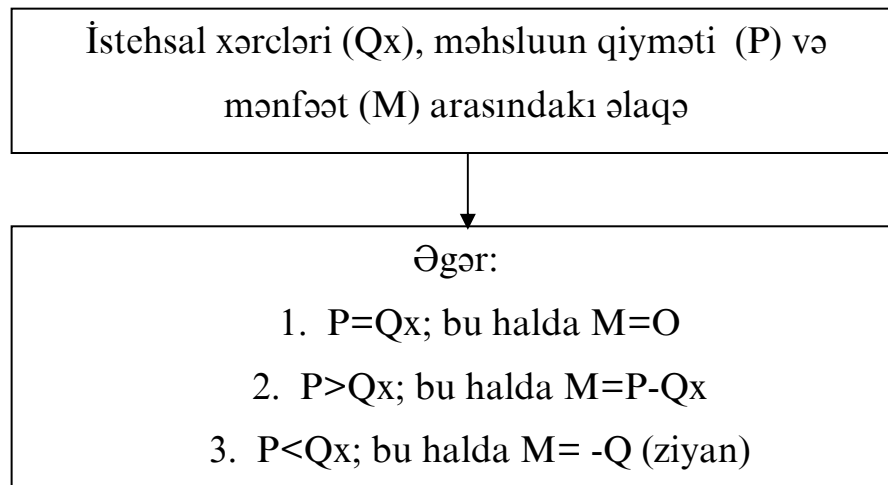
Burada:

L- artan xərc (əməyin kəmiyyəti)

TR- məcmu məhsul

**İSTEHSAL XƏRCLƏRİ İLƏ BAĞLI MÜDDƏTLƏR. (İSTEHSAL
AMİLLƏRİNİN ÖZ KƏMİYYƏT QURULUŞUNU VƏ
KEYFİYYƏTİNİ DƏYİŞƏ BİLMƏ SÜRƏTİ)**

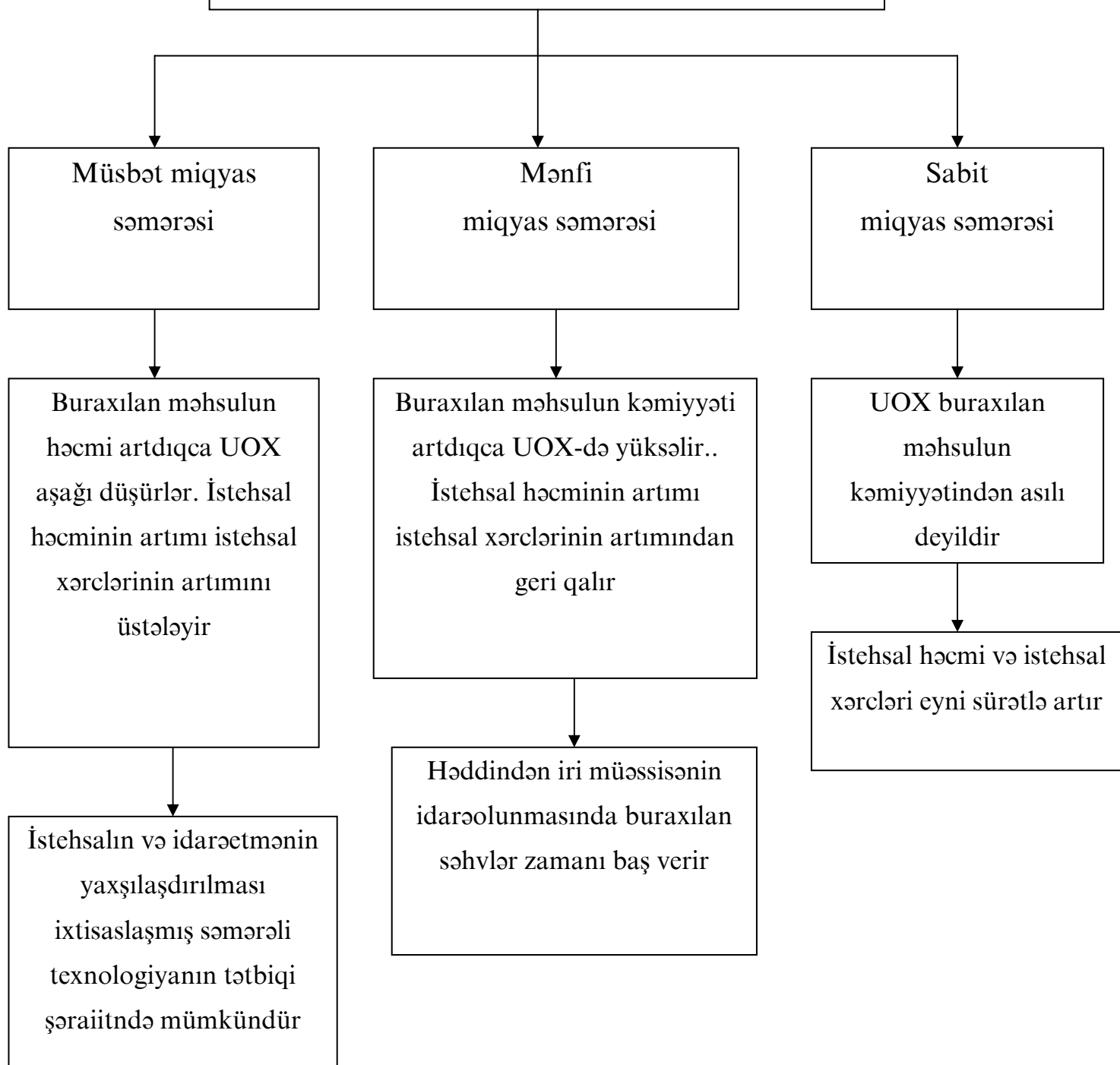
Burada:

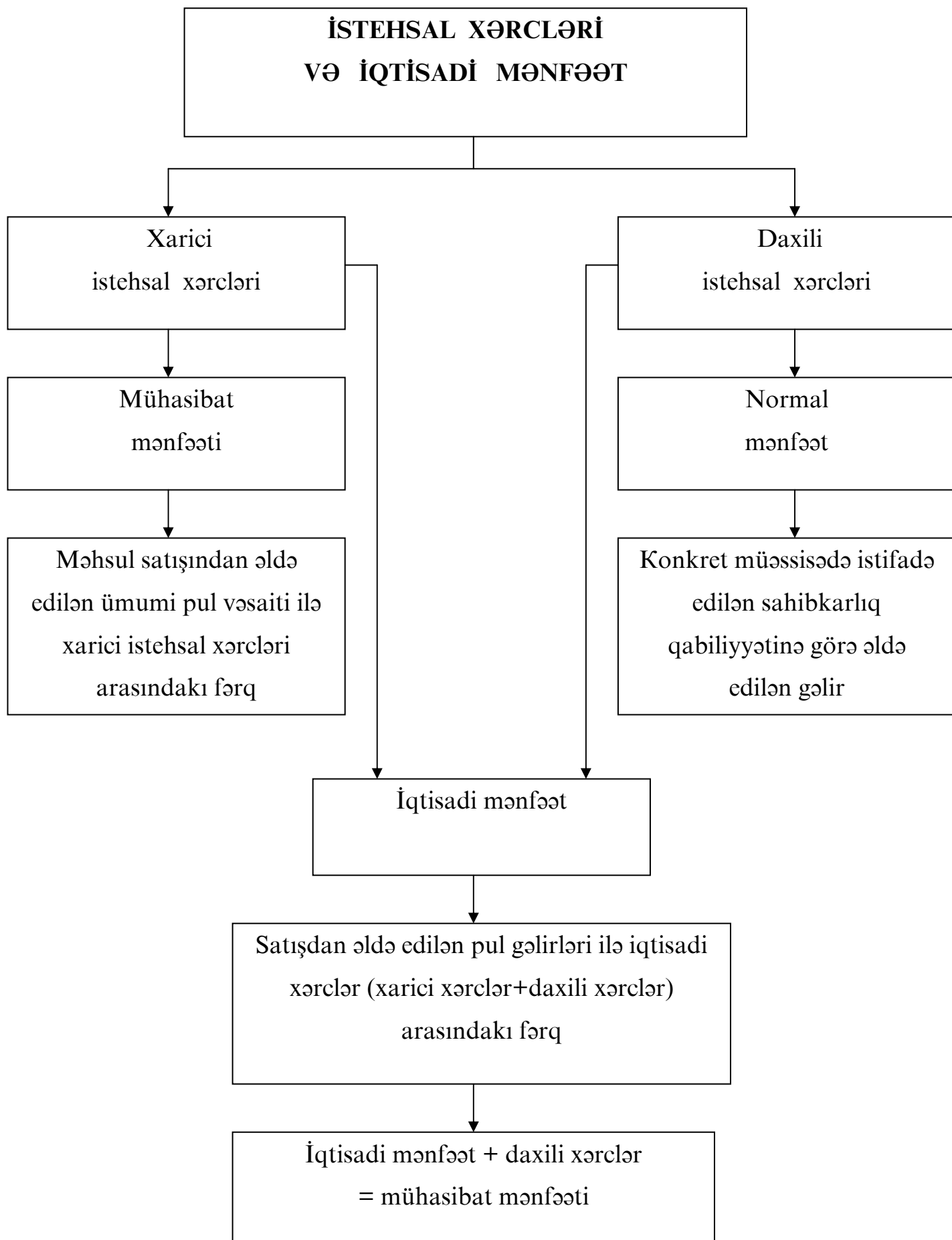
P - məhsulun qiyməti

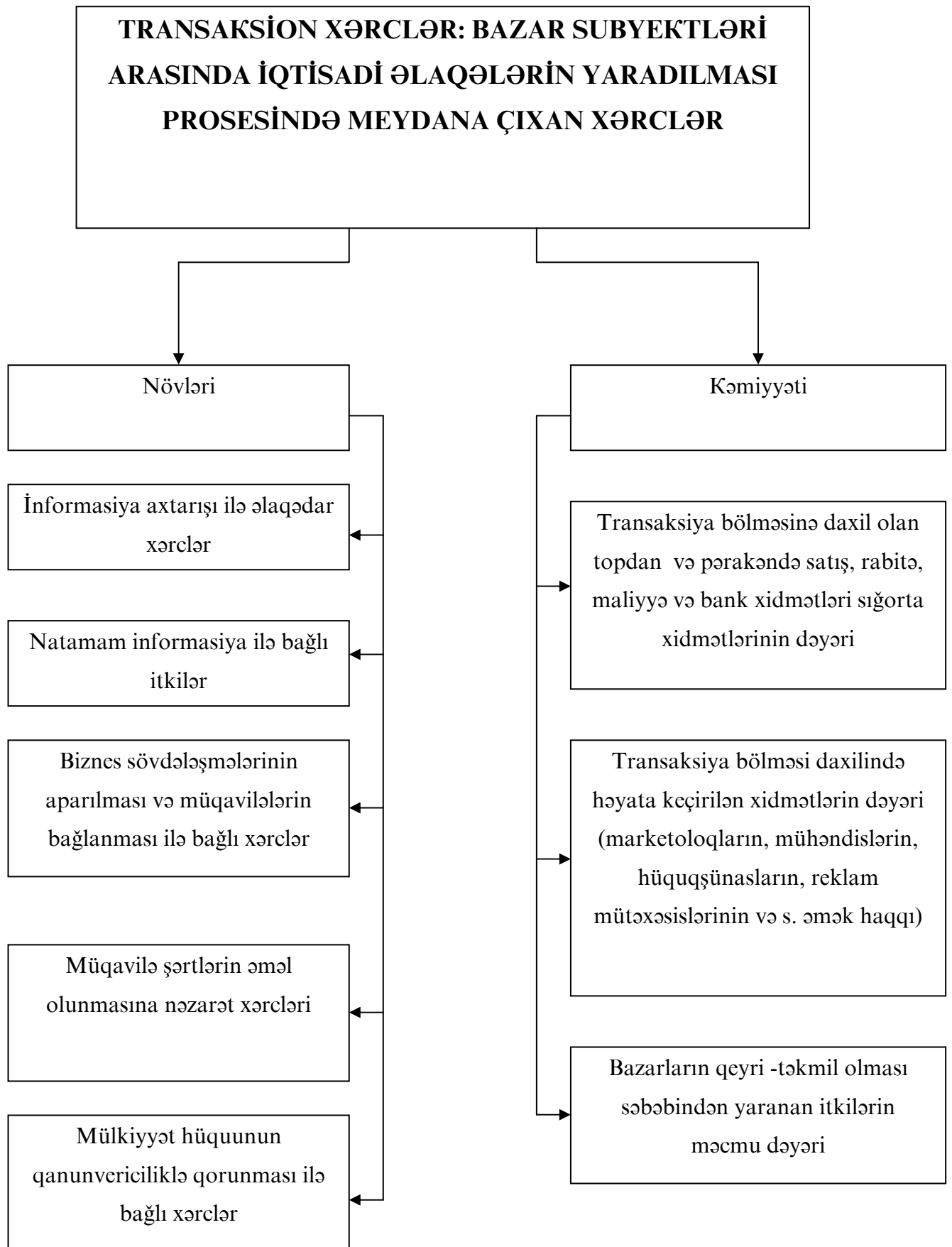
Q_x - orta xərclər

M - mənfəət

UZUN MÜDDƏTLİ ORTA XƏRCLƏRİN (UOX) MİQYAS SƏMƏRƏSİ İLƏ ƏLAQƏSİ

MƏNFƏƏTİN MAHİYYƏTİ HAQQINDA MÜXTƏLİF YANAŞMALAR

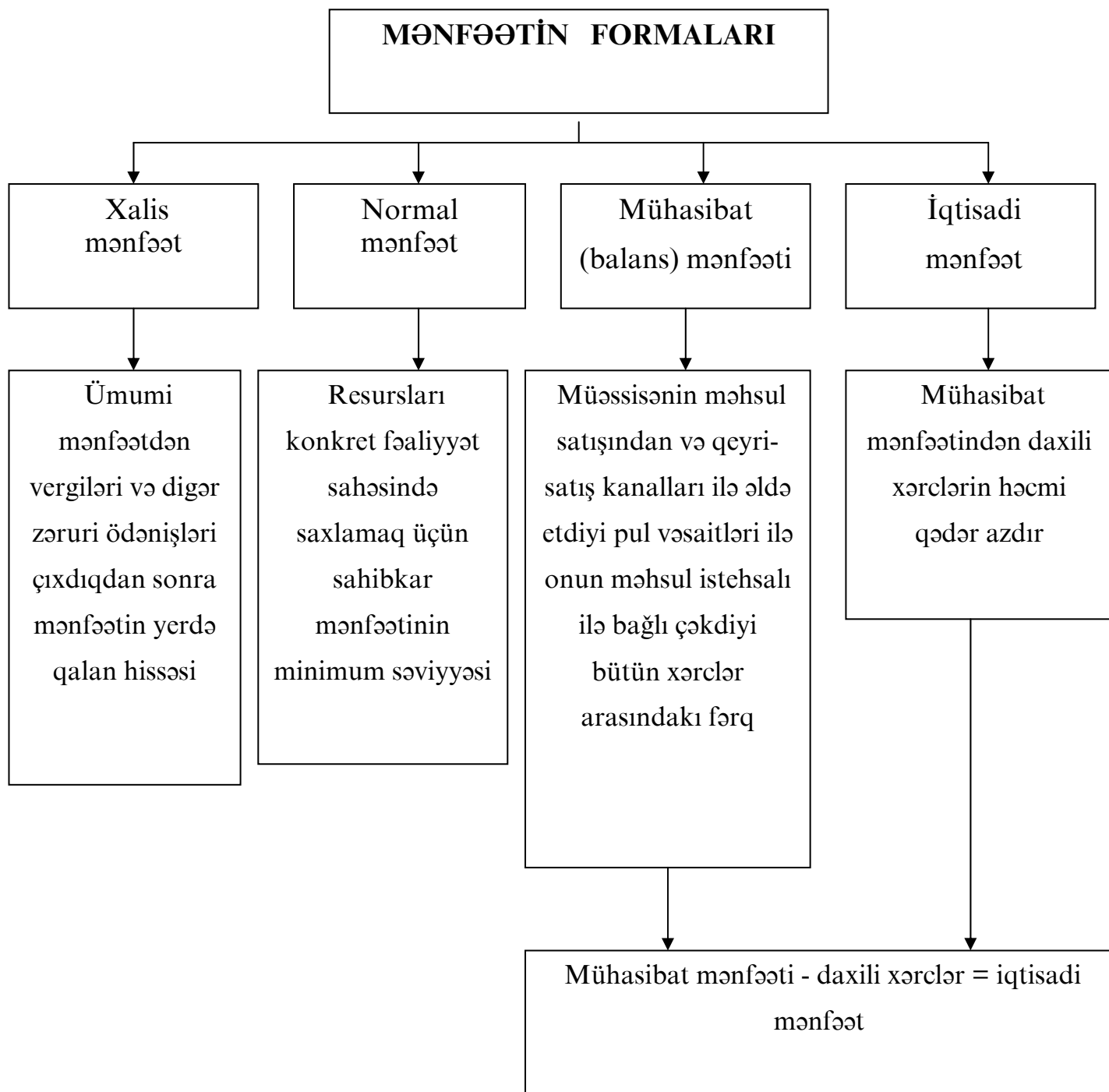
MƏNFƏƏT- sahibkarlıq riskinə görə əldə edilən haqdır

MƏNFƏƏT- əldə edilən ümumi gəlirdən iqtisadi fəaliyyətlə bağlı bütün xərcləri çıxdıqdan sonra yerdə qalan hissədir

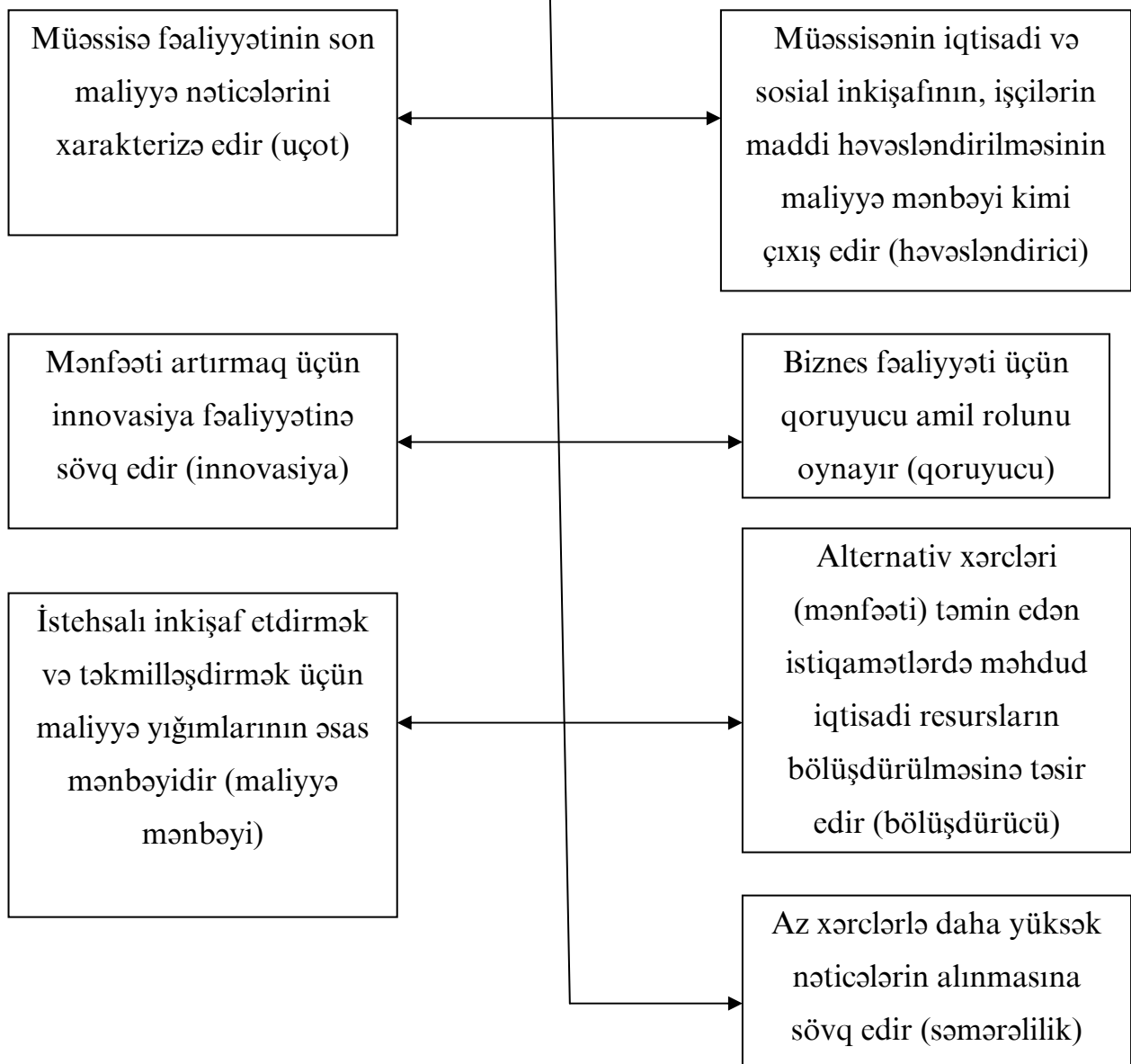
MƏNFƏƏT – sahibkar tərəfindən kapitalının cari istehlaka sərf edilməyərək istehsala yönəltdiyinə görə əldə etdiyi mükafatdır

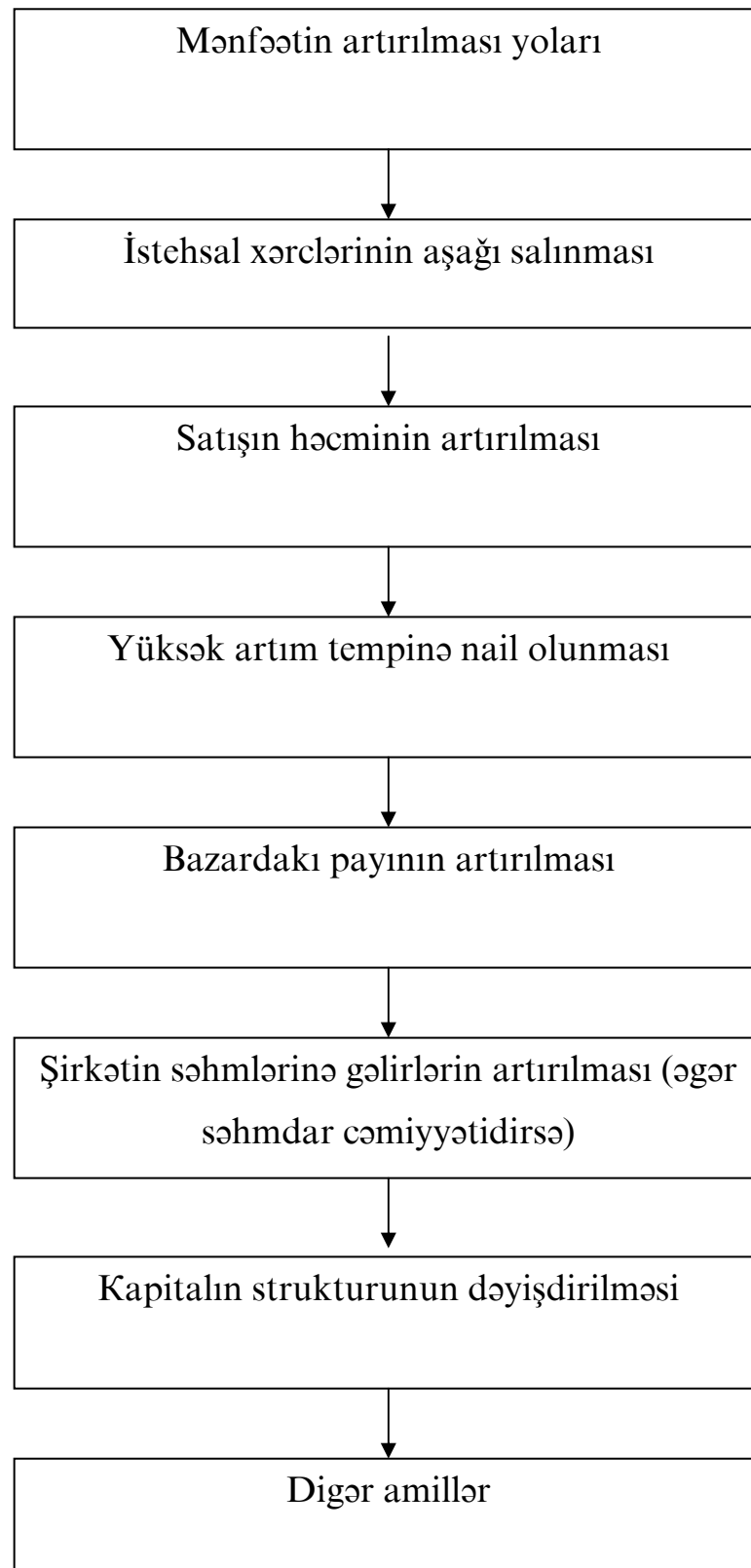
MƏNFƏƏT – sahibkarın yenilikçilikdən, texniki təkmilləşdirmələrdən və istehsalın daha qabaqcıl metodlarından istifadəyə görə mükafatıdır

MƏNFƏƏT – inhisarın mövcudluğu ilə bağlı meydana çıxan gəlirdir

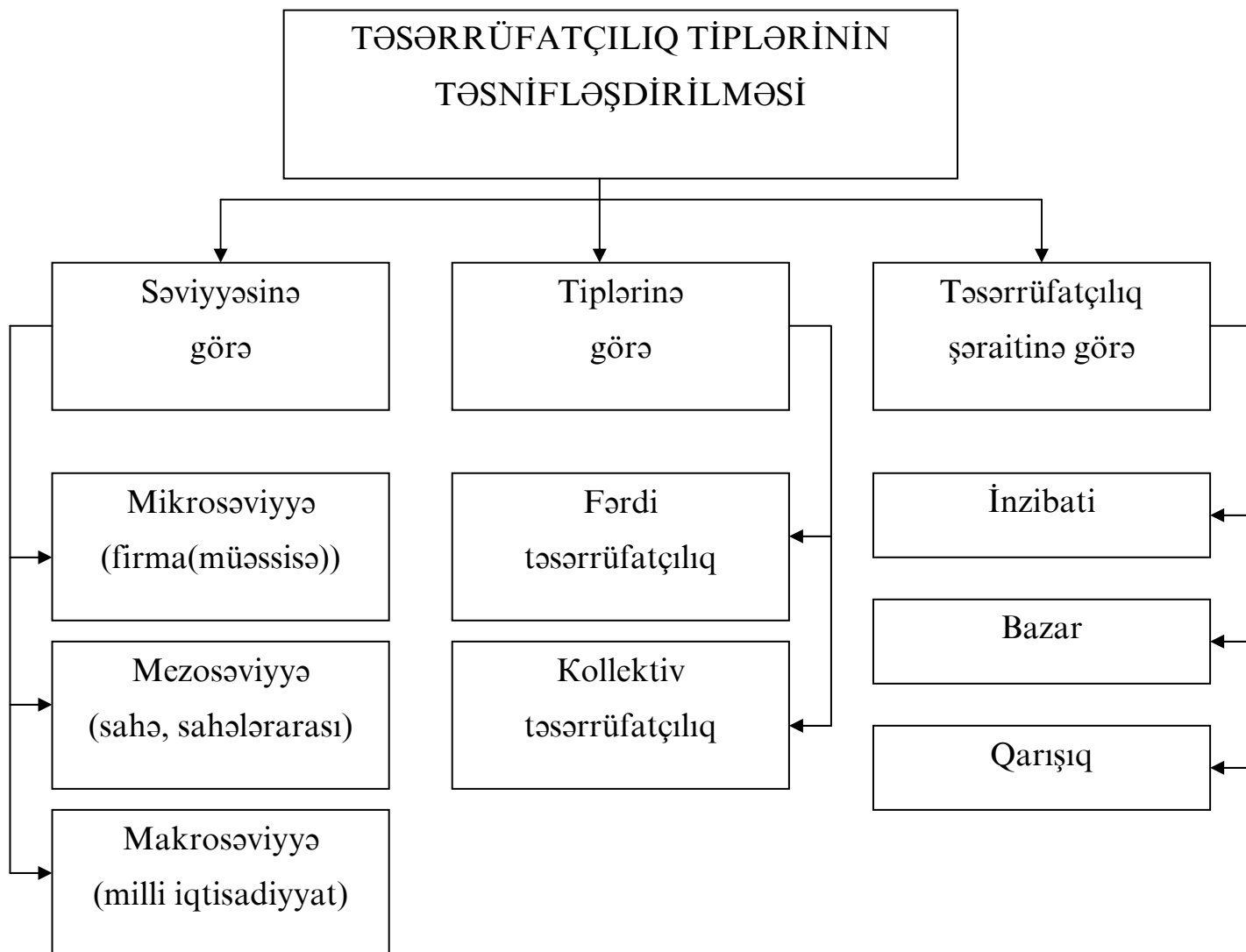

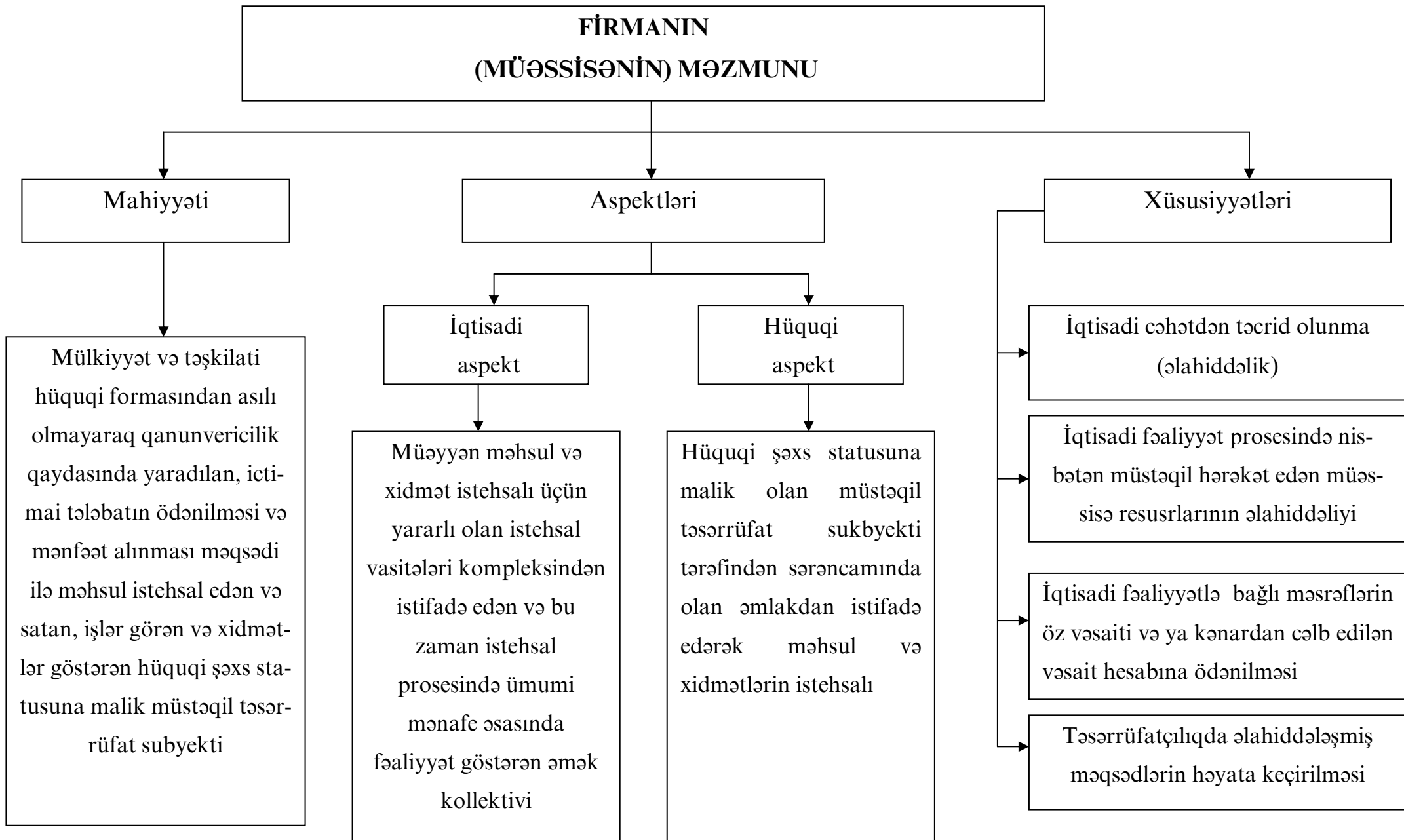
MƏNFƏƏTİN FUNKSİYALARI

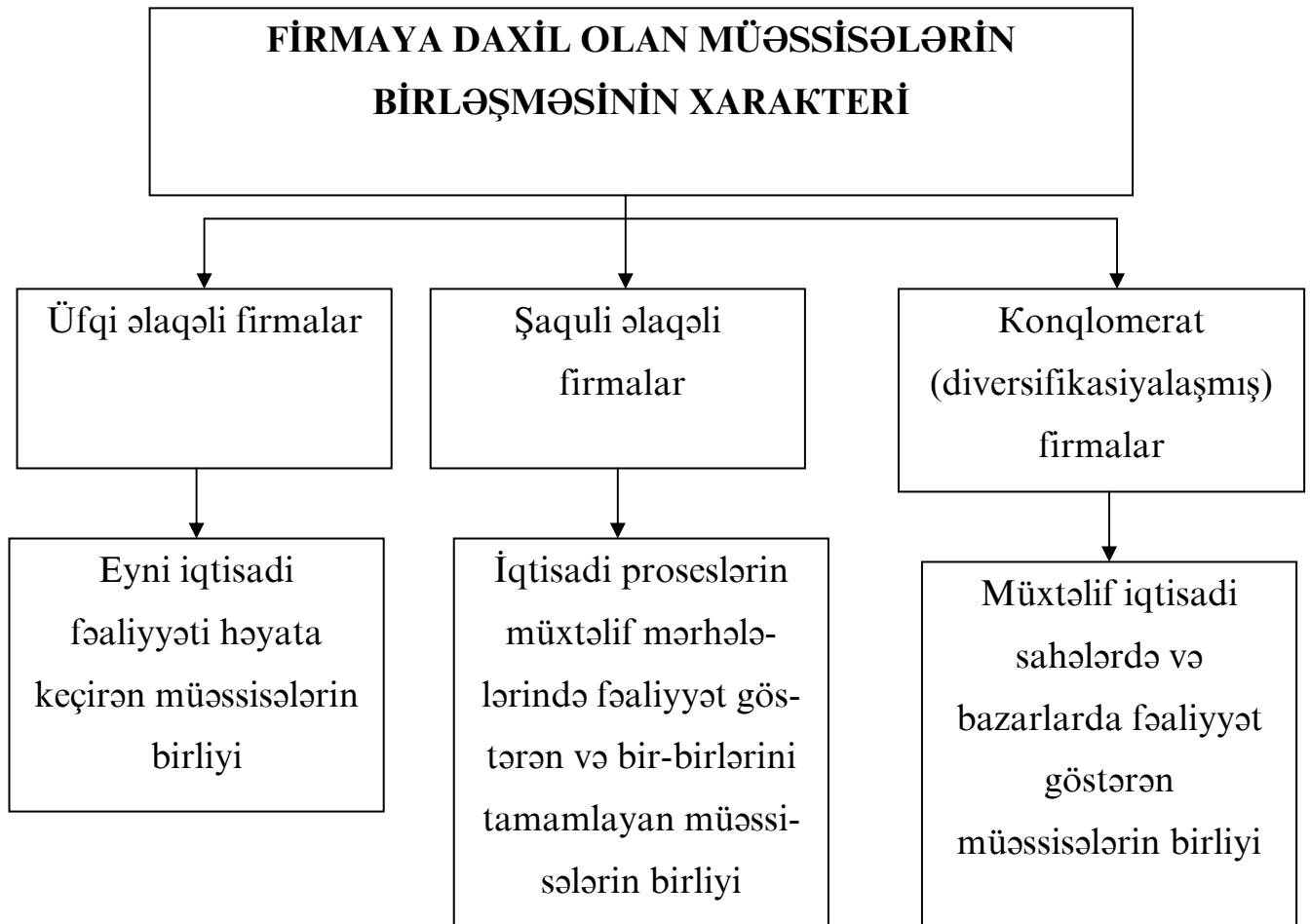

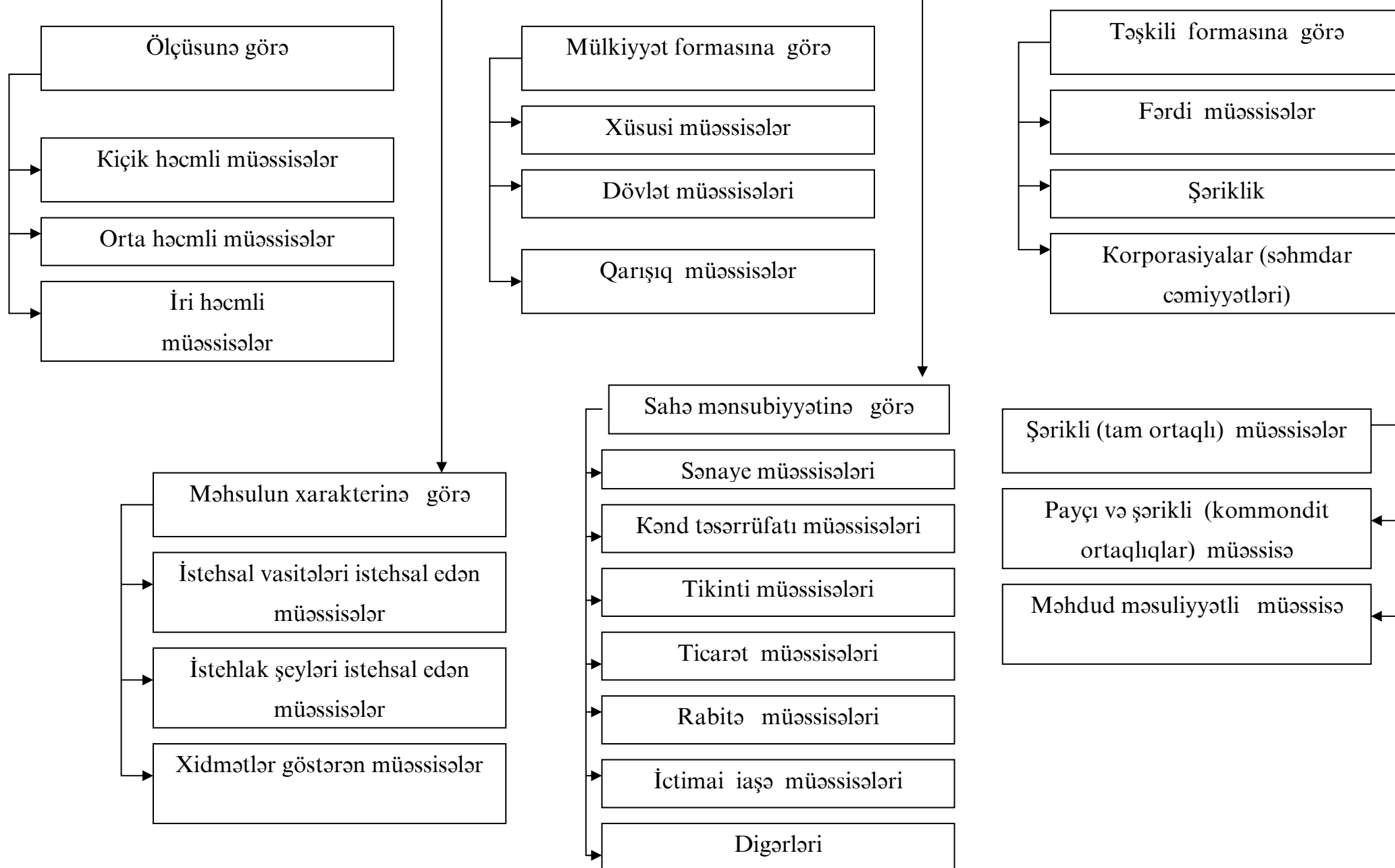
14. FİRMA NƏZƏRİYYƏSİ. FİRMA VƏ ONUN FƏALİYYƏT MEXANİZMİ

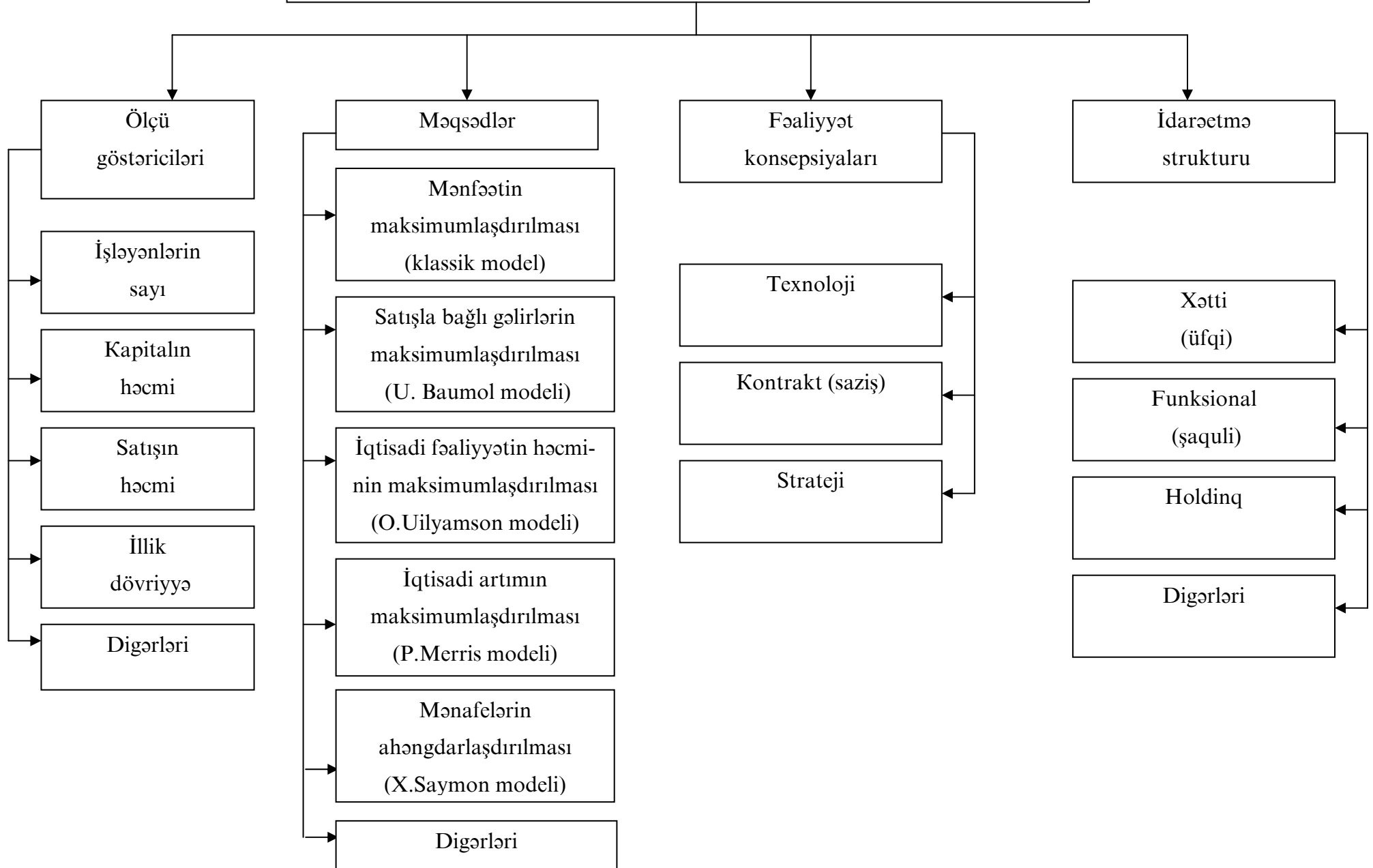

FİRMALARIN (MÜƏSSİSƏLƏRİN) MÜXTƏLİF MEYARLARA GÖRƏ TƏŞKİLATİ-HÜQUQİ FORMALARI

FİRMANIN (MÜƏSSİSƏNİN) FƏALİYYƏTİNİN ƏSASLARI

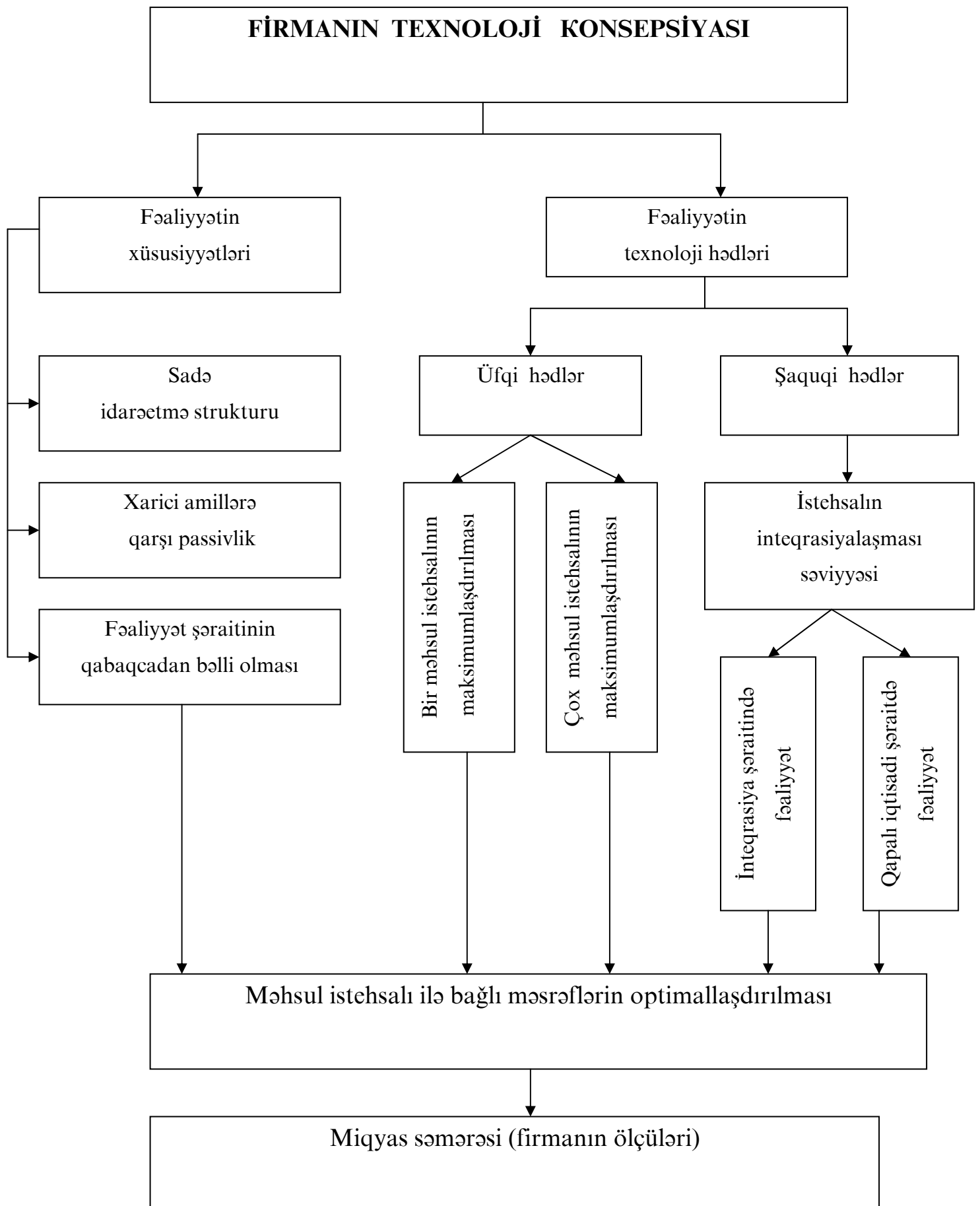

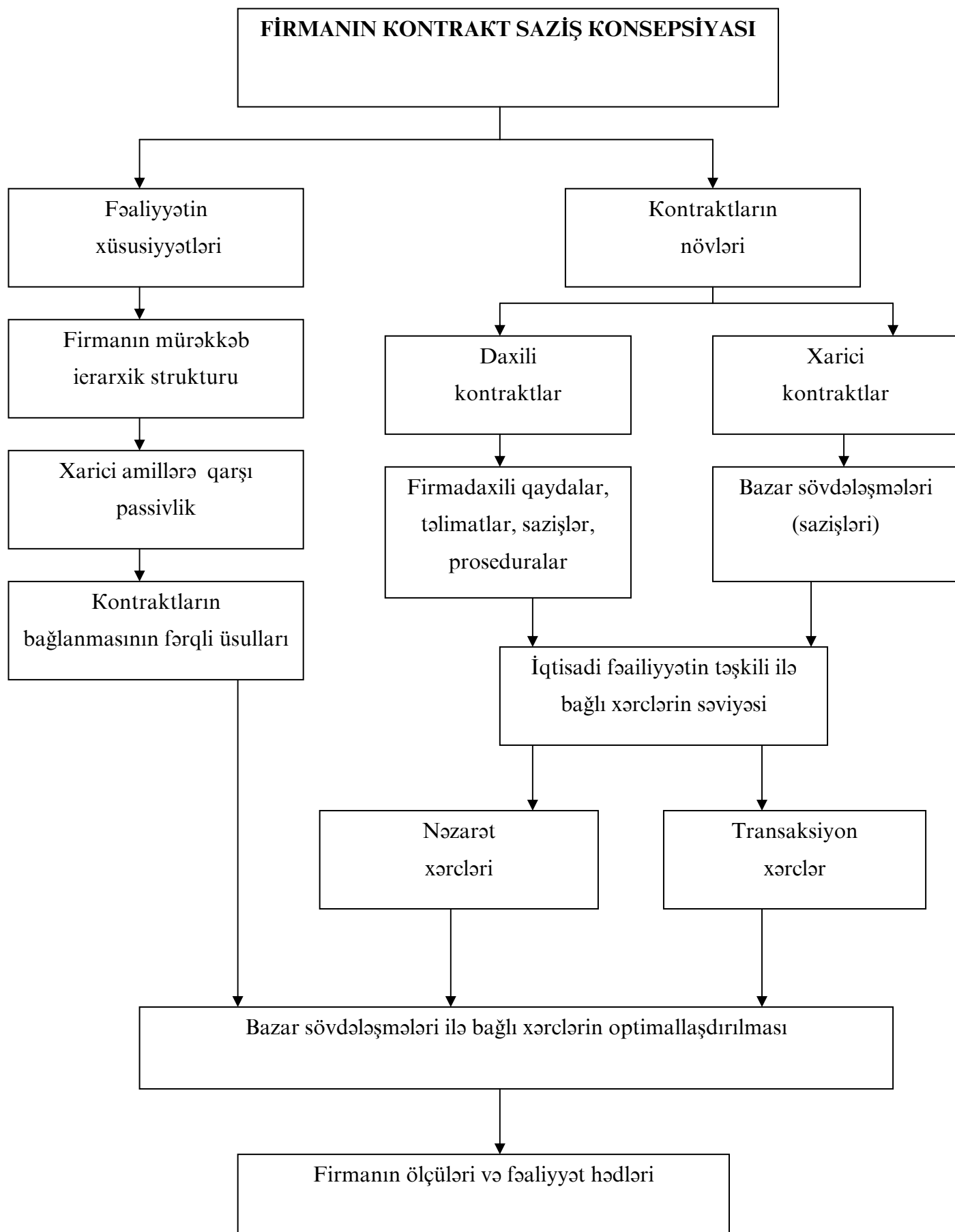
**İQTİSADİYYAT SAHƏLƏRİNDƏ FƏALİYYƏT GÖSTƏRƏN
MÜƏSSİSƏLƏRİN QRUPLAŞDIRILMASI**
(Azərbaycan Respublikasında dövlət əmlakının
özəlləşdirilməsinin II Dövlət Proqramı 10.VIII.2000)

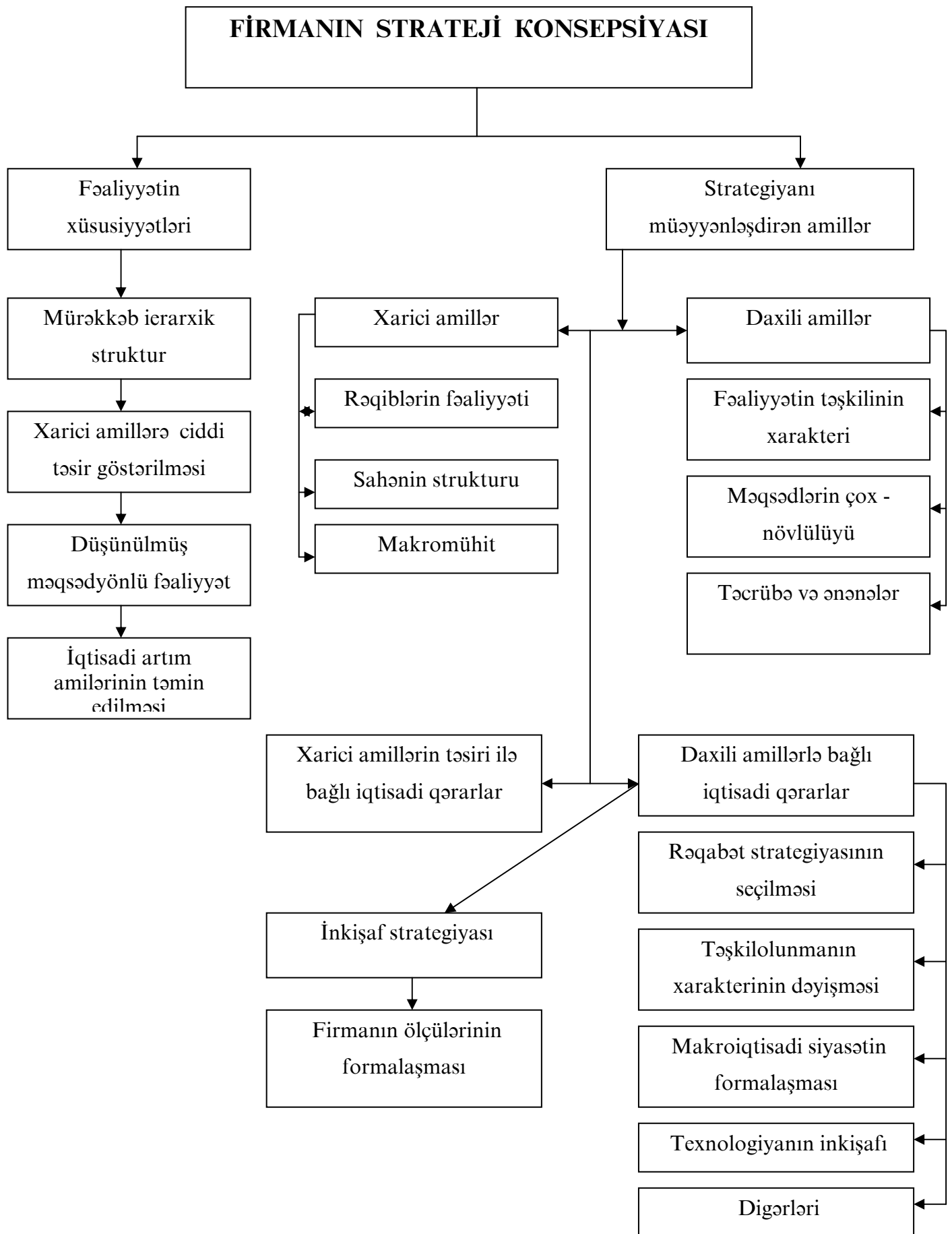
Sahə mənsubiyyəti	İşçilərin sayına görə qruplaşdırılma (nəfərlə)		
	Kiçik	Orta	İri
Sənaye	50-dək	50-150	150-dən çox
Tikinti	50-dək	50-100	100-dən çox
Nəqliyyat və rabitə	50-dək	50-100	100-dən çox
Elmi-texniki	30-dək	30-75	75-dən çox
Ticarət, xidmət və s.	25-dək	25-50	50-dən çox

**Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin
20 aprel 2004-cü il tarixli qərarı**

	İşçilərin sayı	İllik dövriyyə
Sənaye və tikinti	40-dan az	1mlrd. man.az
Elmi texniki konsalting xidməti	20-dən az	750 mln. man.az
Kənd təsərrüfatı	15-dən az	500 mln. man.az
Topdan satış ticarəti	10-dan az	1,5 mlrd. man.az
Pərakəndə satış ticarəti, nəqliyyat, xidmət və digər iqtisadi fəaliyyət növləri	5-dən az	500mln.man.az

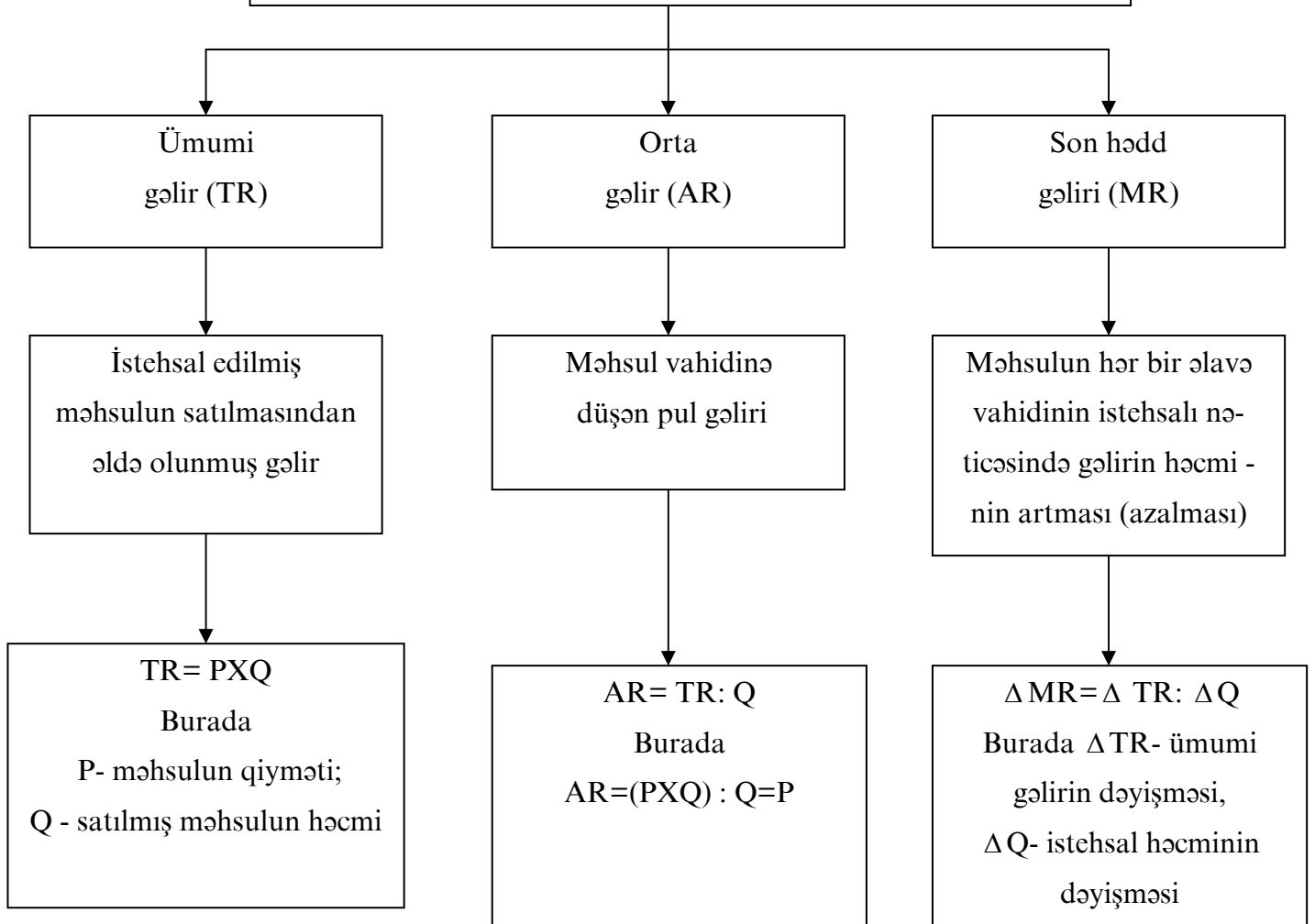

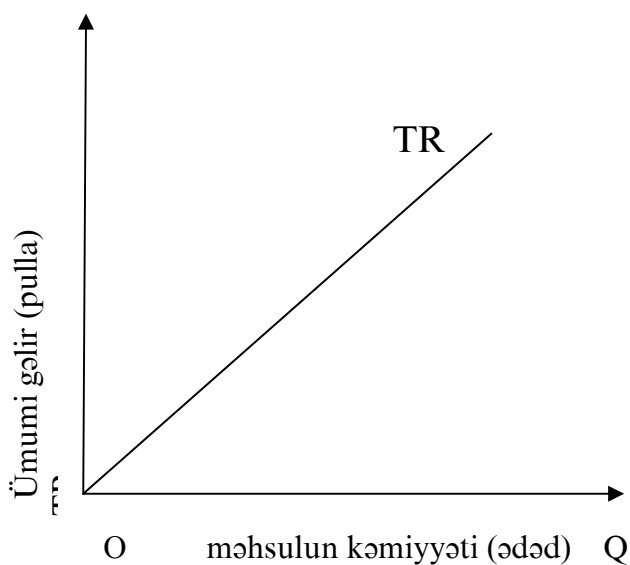
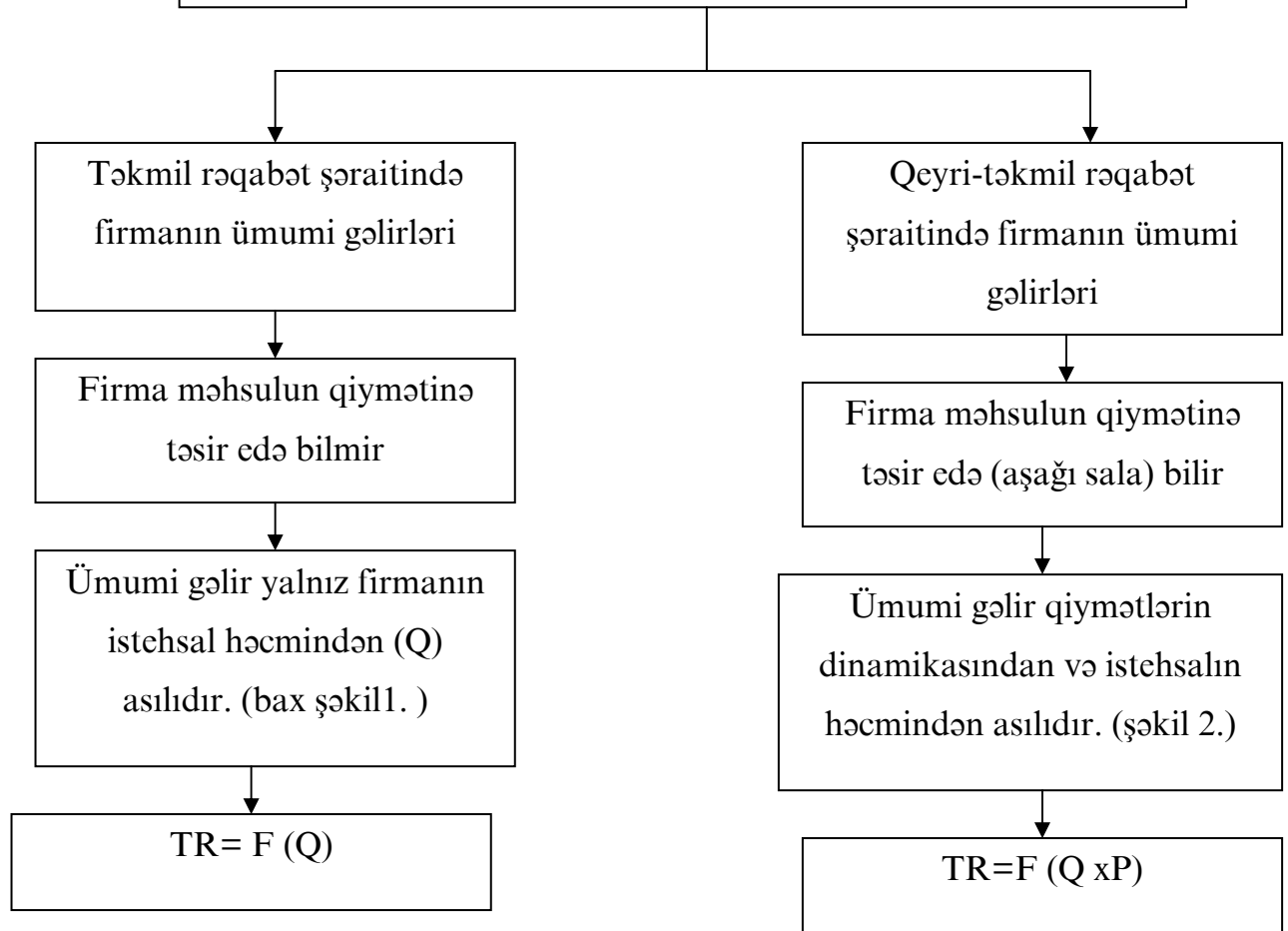
**TƏŞKİLİ FORMASINA GÖRƏ MÜƏSSİSƏLƏRİN
ÜSTÜNLÜKLƏRİ VƏ ÇATIŞMAZLIQLARI**

Müəssisələr	Üstünlüklər	Çatışmazlıqlar
1. Fərdi müəssisələr -iqtisadi fəaliyyətin vahid subyekti (habelə onun ailə üzvləri tərəfindən birgə), öz şəxsi mənafeyi naminə həyata keçirməsinin təşkilati forması	Təsis olunmağın sadəliyi, müəssisə sahibinin qərar qəbul etməkdə azadlığı, müəssisənin mənfəəti üzərində sərbəst sərəncam vermək, işin nəticələrinə yüksək maddi maraq, şəxsi işi ilə şəxsi həyat tərzinin vahdətli	Məhdud maliyyə resursları kənardan kreditin cəlb edilməsinin çətinliyi, idarəetmə, mülkiyyət və nəzarət funksiyalarının müəssisə sahibi tərəfindən yerinə yetirilməsi və onun öz iqtisadi öhdəliklərinə görə tam məsuliyyət daşması
2. Şəriklik- iki və ya bir neçə insan tərəfindən müəssisəyə sahib olmaq və onu idarə etmək əsasında qurulmuş müəssisə	Təsis olunmağın sadəliyi, müəssisənin idarə edilməsi funksiyasının onun sahibləri arasında bölüşdürülməsi; fərdi müəssisələrə nisbətən daha geniş maliyyə resurslarına malik olması	Müəssisənin idarəedilməsi ilə bağlı onun sahiblərinin fikirlərinin, qərarlarının bəzən üst-üstə düşməməsi; Maliyyə imkanlarının nisbi məhdudluğu; fəaliyyət müddətinin qeyri-müəyyənliyi; iqtisadi fəaliyyətin nəticələri ilə bağlı tam məsuliyyət
3. Korporasiyalar (səhmdar cəmiyyətləri) – nizamnamə fondunu tədavi ilə qiymətli kağızlar buraxmaq hesabına formalaşdırmaqla öz işgüzar fəaliyyətini həyata keçirən müəssisə	Müəssisələrin iri həcmli olması, əlavə kapitalın cəlb olunması üzrə geniş imkanlar (geniş maliyyə imkanları), inkişaf etmiş texniki, texnoloji baza və kadr potensialı; peşəkar idarəetmə (menecerlər vasitəsilə); məhdud məsuliyyət; fəaliyyət müddətinin sabitliyi və uzun ömürlüğü;	Təsis olunmağın çətinliyi; cəmiyyətin fəaliyyəti üzərində səhmdarların ciddi nəzarəti; inhisarçılığa meyillilik; ikiqat vergi ödənilməsi qaydası; cəmiyyətin sahibləri tərəfindən öz mövqelərindən sui-istifadə hallarının mümkünlüyü və nəzarət funksiyalarının bir-birindən ayrılması

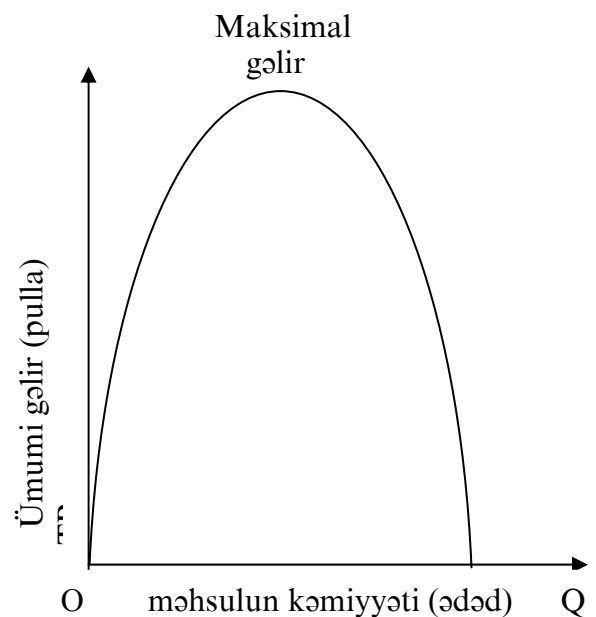
**FİRMANIN GƏLİRLƏRİ (İSTEHSAL EDİLMİŞ VƏ
SATILMIŞ MƏHSULLARA GÖRƏ ƏLDƏ
OLUNMUŞ PULLAR)**

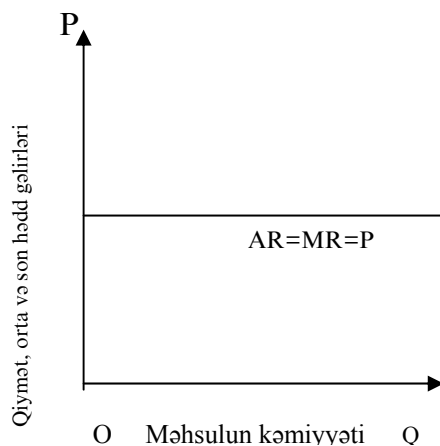
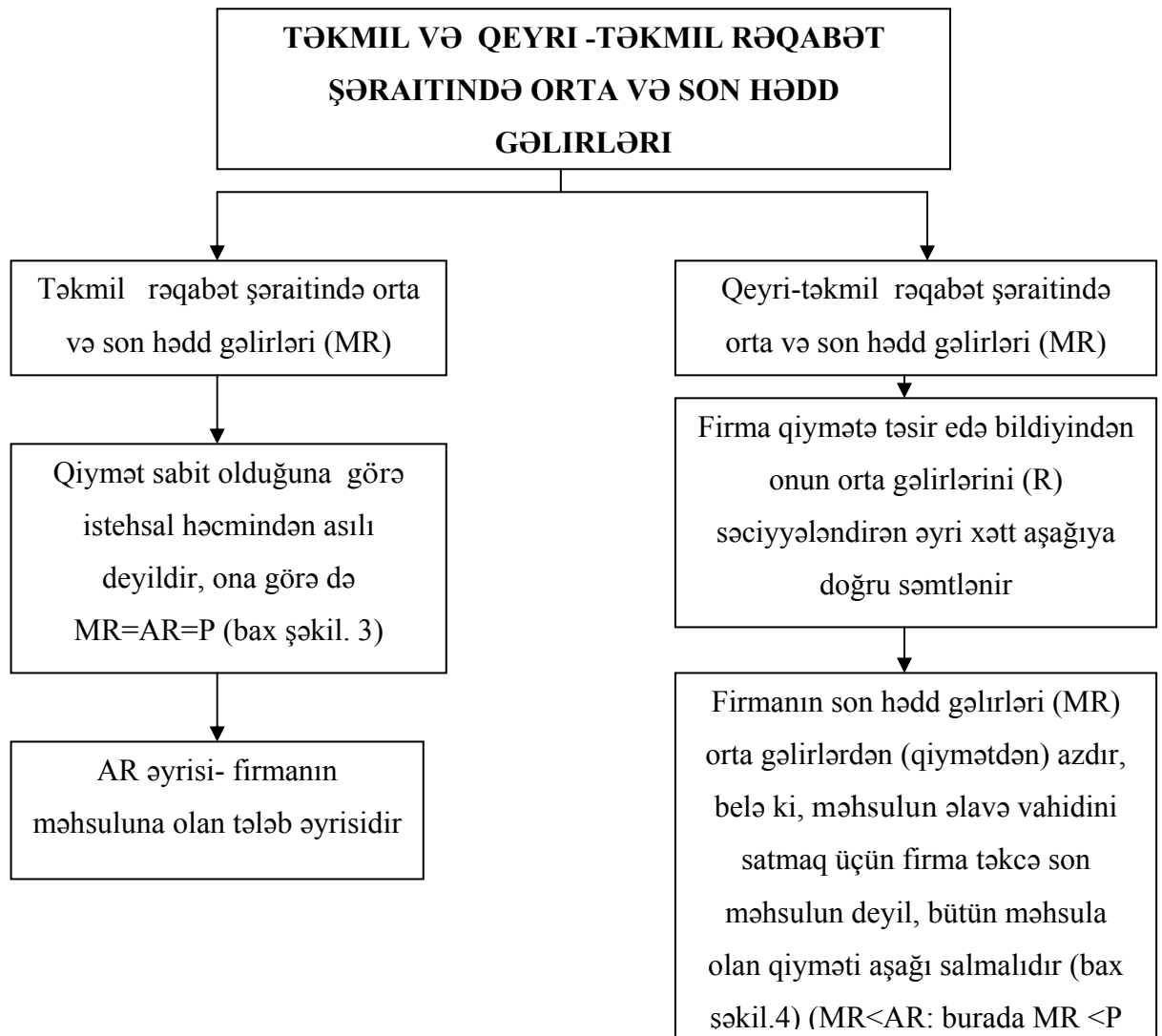
TƏKMİL RƏQABƏT VƏ QEYRİ-TƏKMİL RƏQABƏT ŞƏRAİTİNDƏ FƏALİYYƏT GÖSTƏRƏN FİRMANIN ÜMUMİ GƏLİRLƏRİ

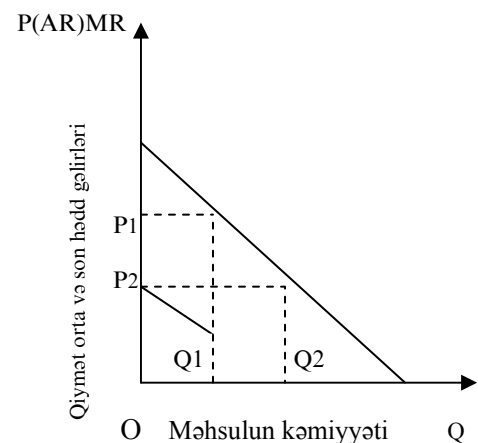
Şəkil 1.

Şəkil. 2

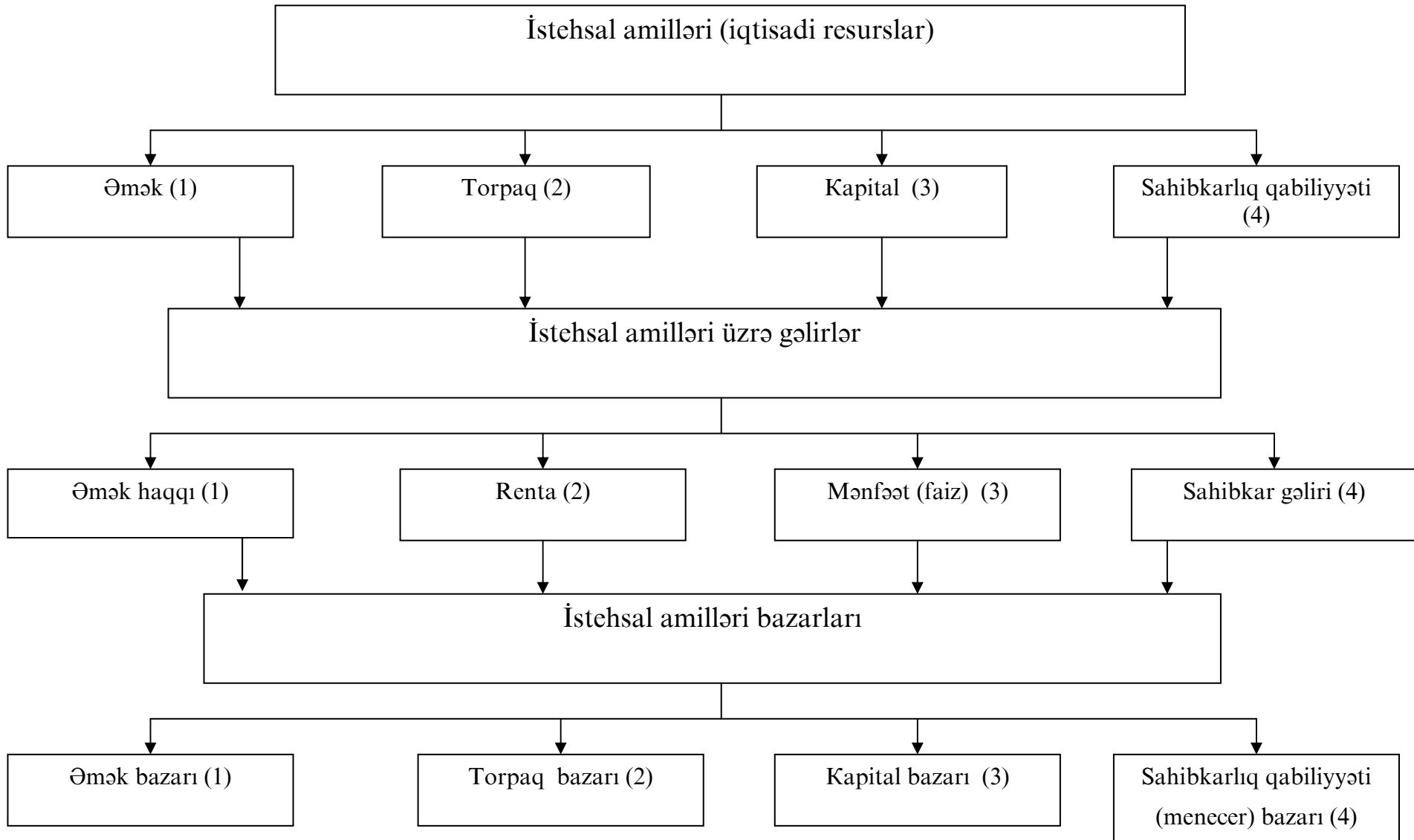

Şəkil 3.

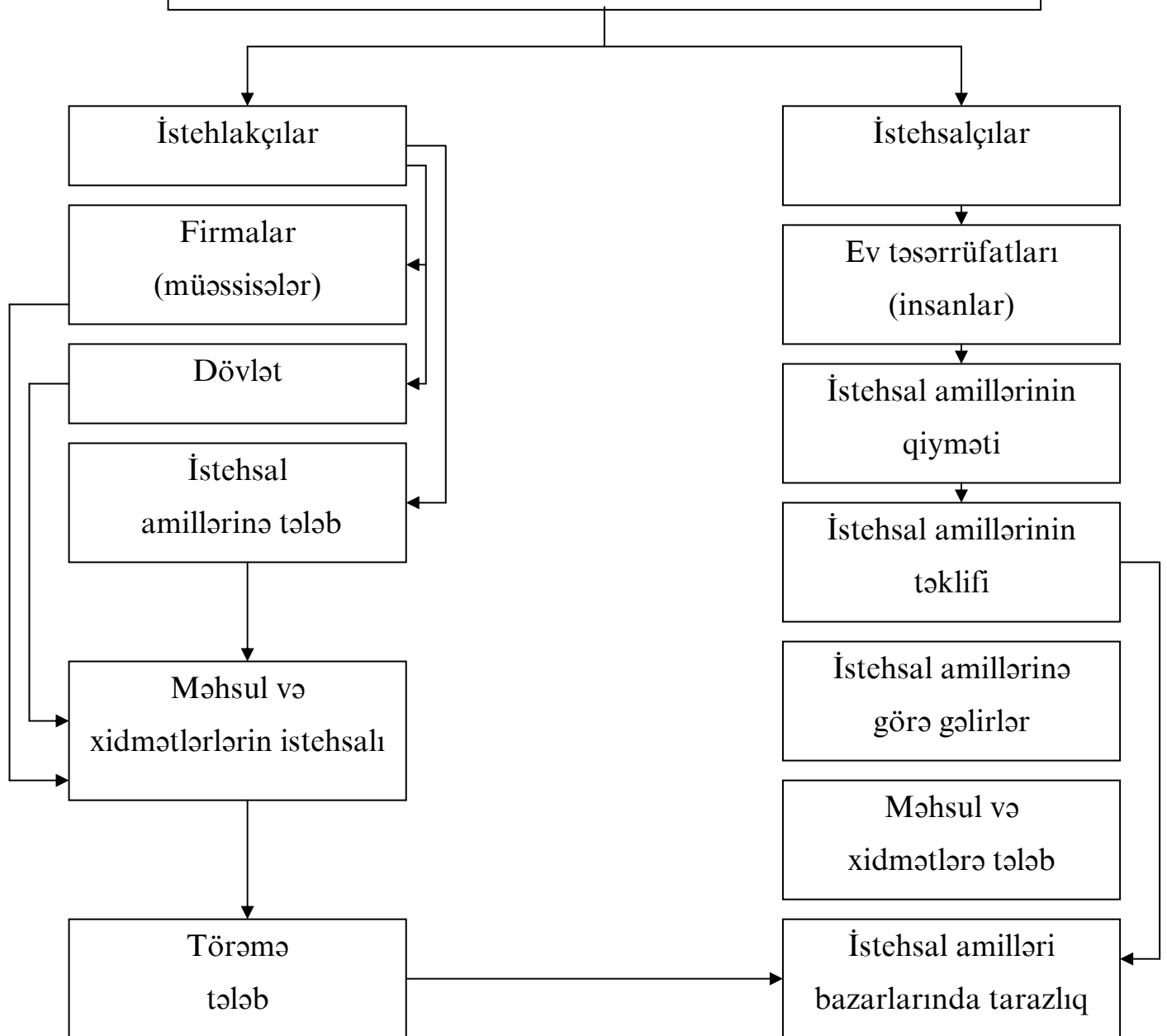

Şəkil 4.

**15. İSTEHSAL AMİLLƏRİ BAZARI. ƏMƏK BAZARI.
ƏMƏK HAQQI NƏZƏRİYYƏSİ.**

İSTEHSAL AMİLLƏRİ BAZARLARININ QARŞILIQLI FƏALİYYƏTİNİN İQTİSADI ƏSASLARI

ƏMƏK BAZARININ MƏZMUNU HAQQINDA MÜXTƏLİF BAXIŞLAR

Əmək bazarı- əməklə bağlı tələb və təklifin qarşılıqlı fəaliyyəti nəticəsində əmək resurslarının qiymətinin əmələ qəldiyi bazardır

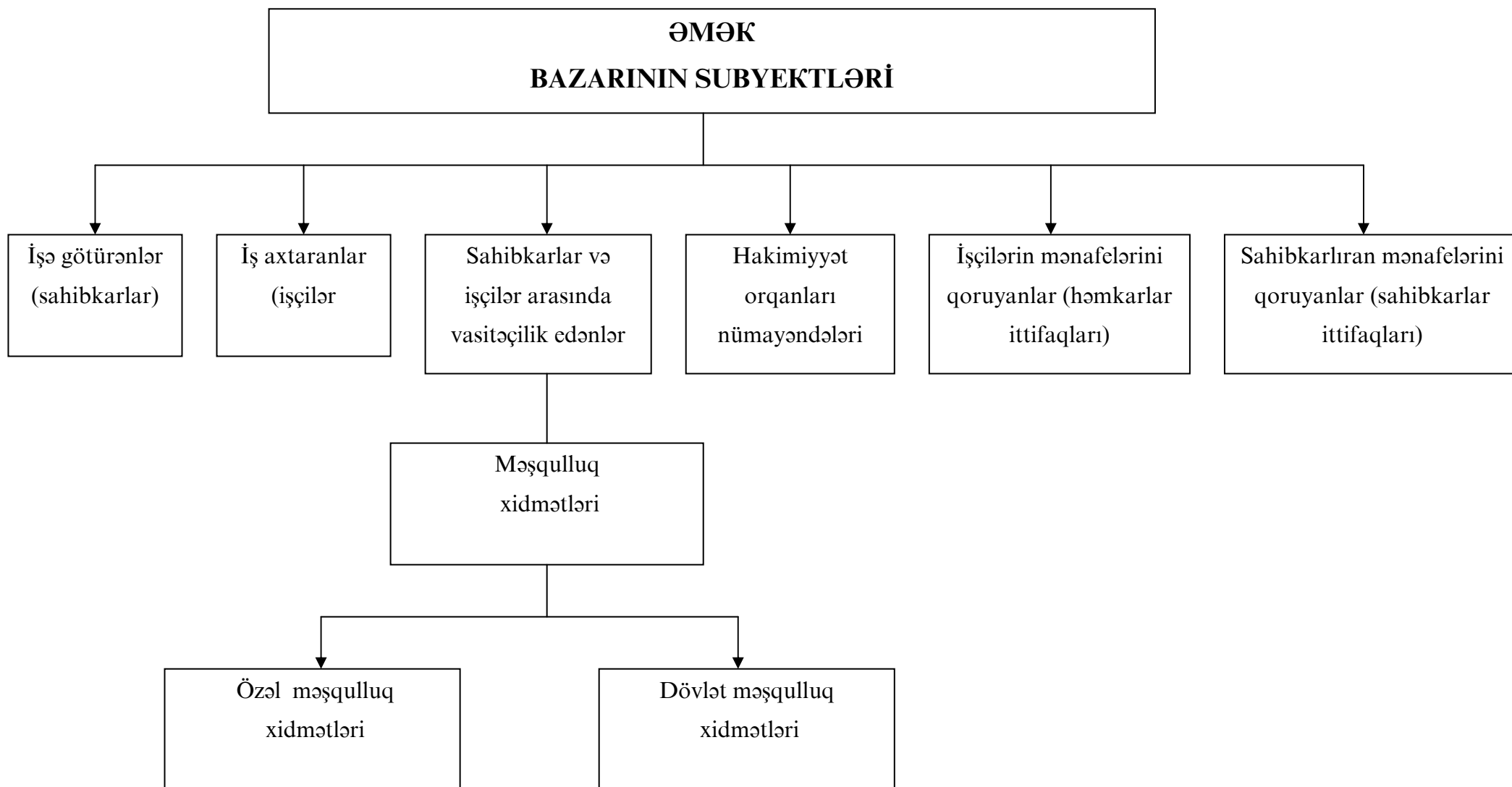
Əmək bazarı- əməyə tələblə çıxış edən iqtisadi subyektlərlə (firmalar və dövlət) əməyi təklif edən əhali arasında əlaqə və münasibətlər yaradan iqtisadi mexanizmlər, normalar və təsisatlar (institutlar) sistemidir

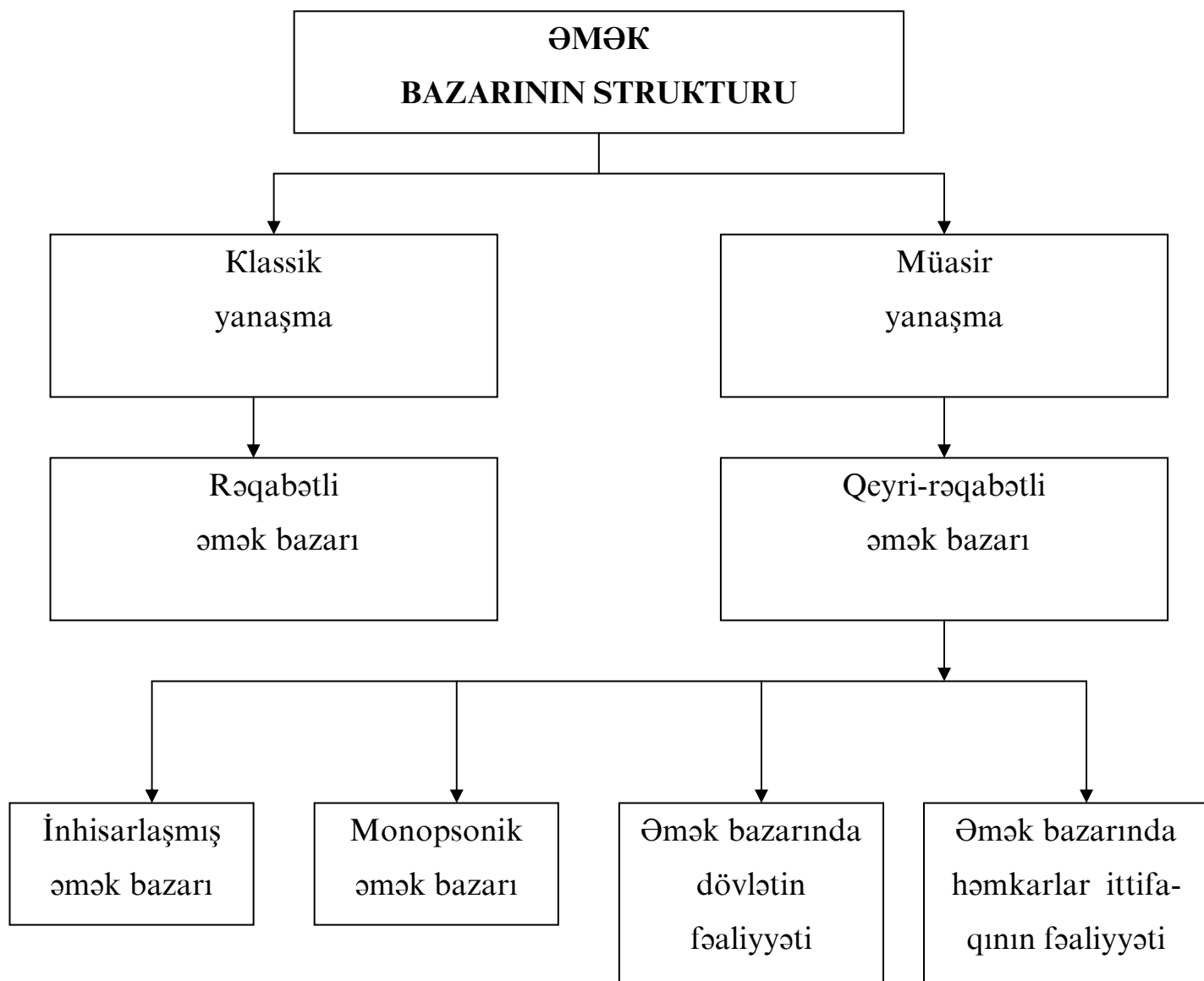
Əmək bazarı- istehsal amillərindən birinin- əməyin əldə edilməsi üzrə münasibətlərin məcmusudur

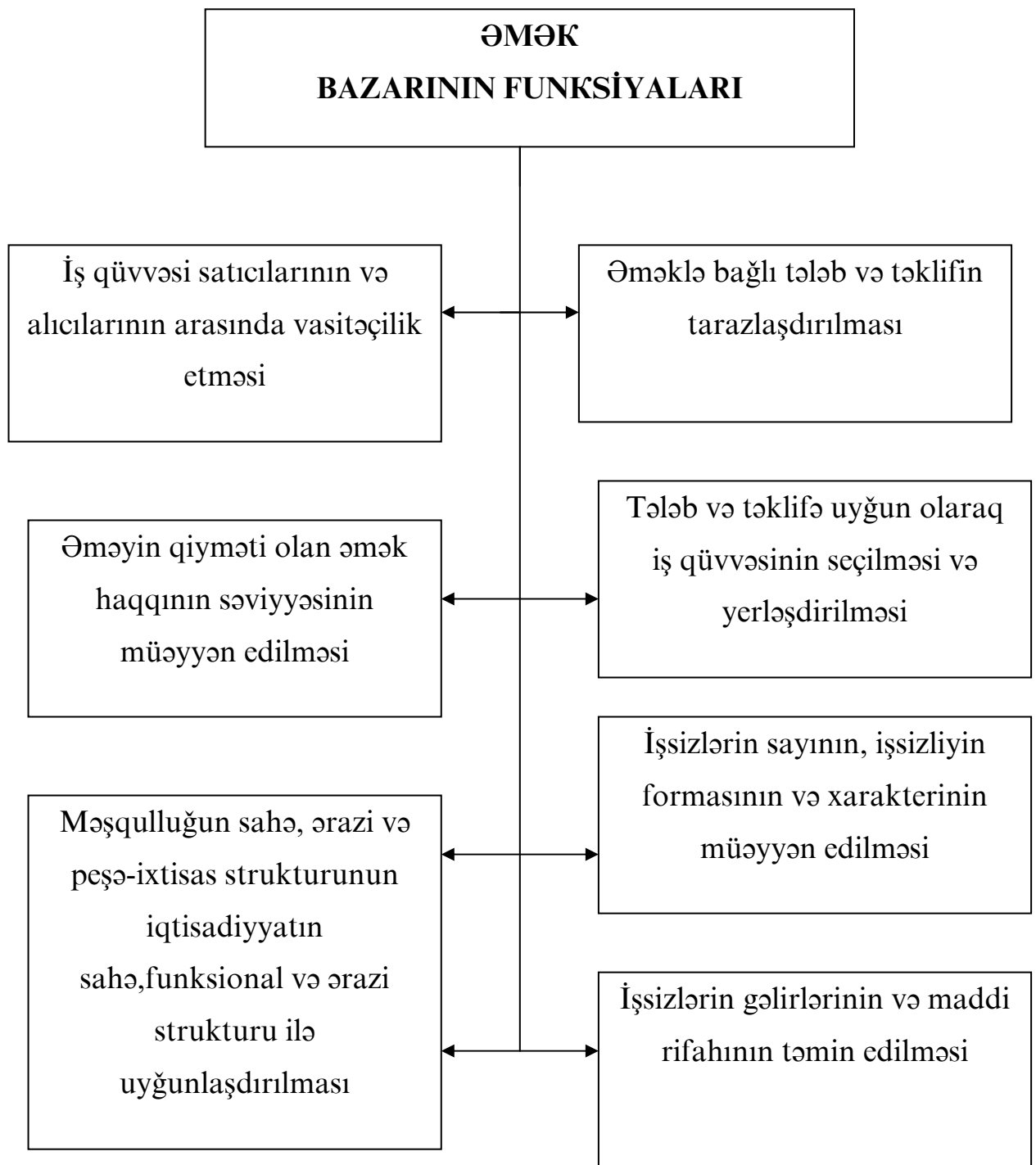
Əmək bazarı- əmək xidmətlərinin satıcıları və alıcıları arasında əlaqə sferasıdır ki, onun da nəticəsində əmək xidmətlərinin qiyməti yaranır və bölüşdürülməsi baş verir

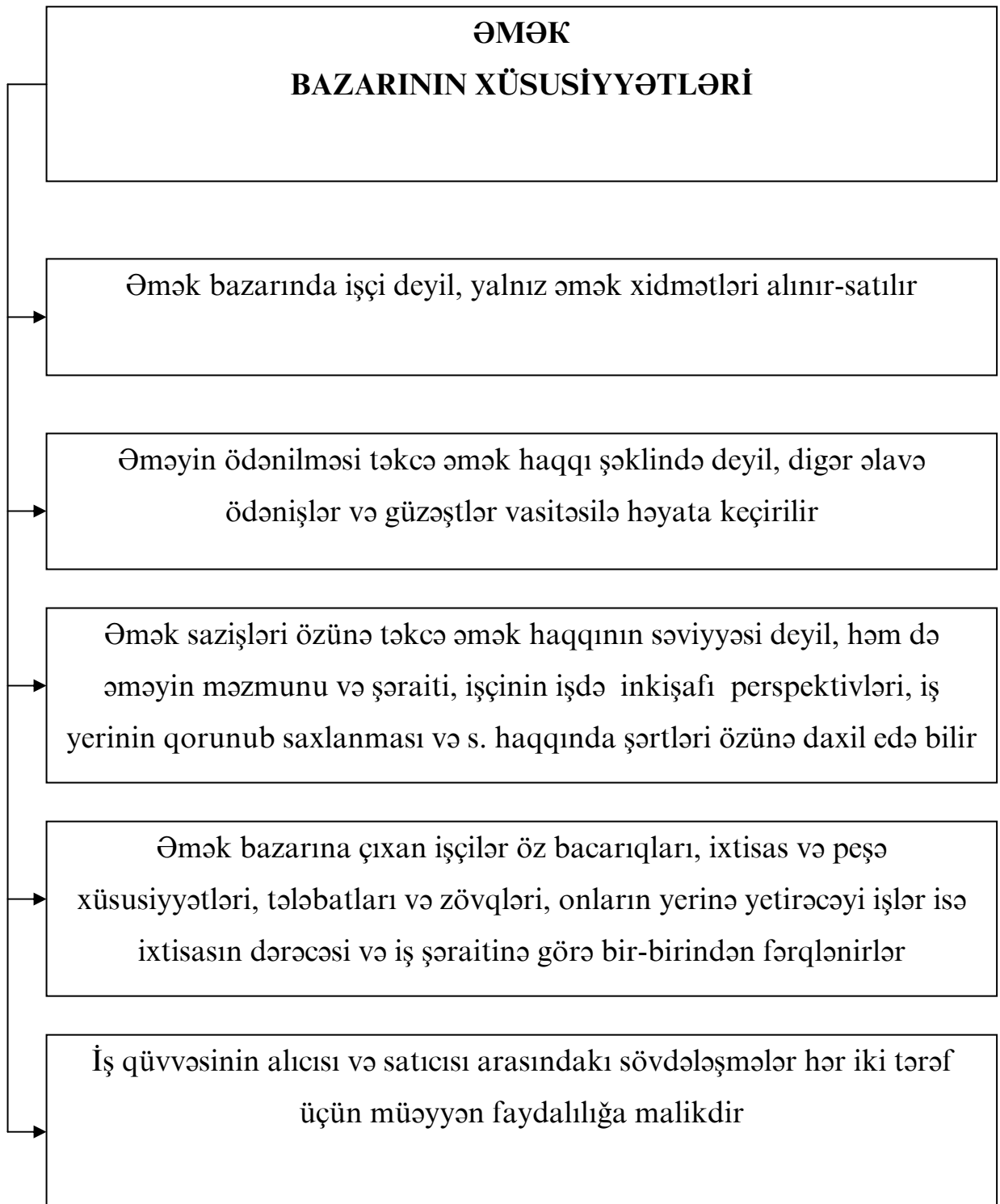
Əmək bazarı- iş qüvvəsinin mülkiyyətçisi ilə istehsal vasitələrinin sahibi arasında sosial-iqtisadi münasibətlər sistemidir

Əmək bazarı- iş qüvvəsinin satıcısının və alıcısının iş yeri və tələb olunan keyfiyyətlərə malik işçi tapmaq üzrə maraqlarının reallaşdırıldığı məkandır

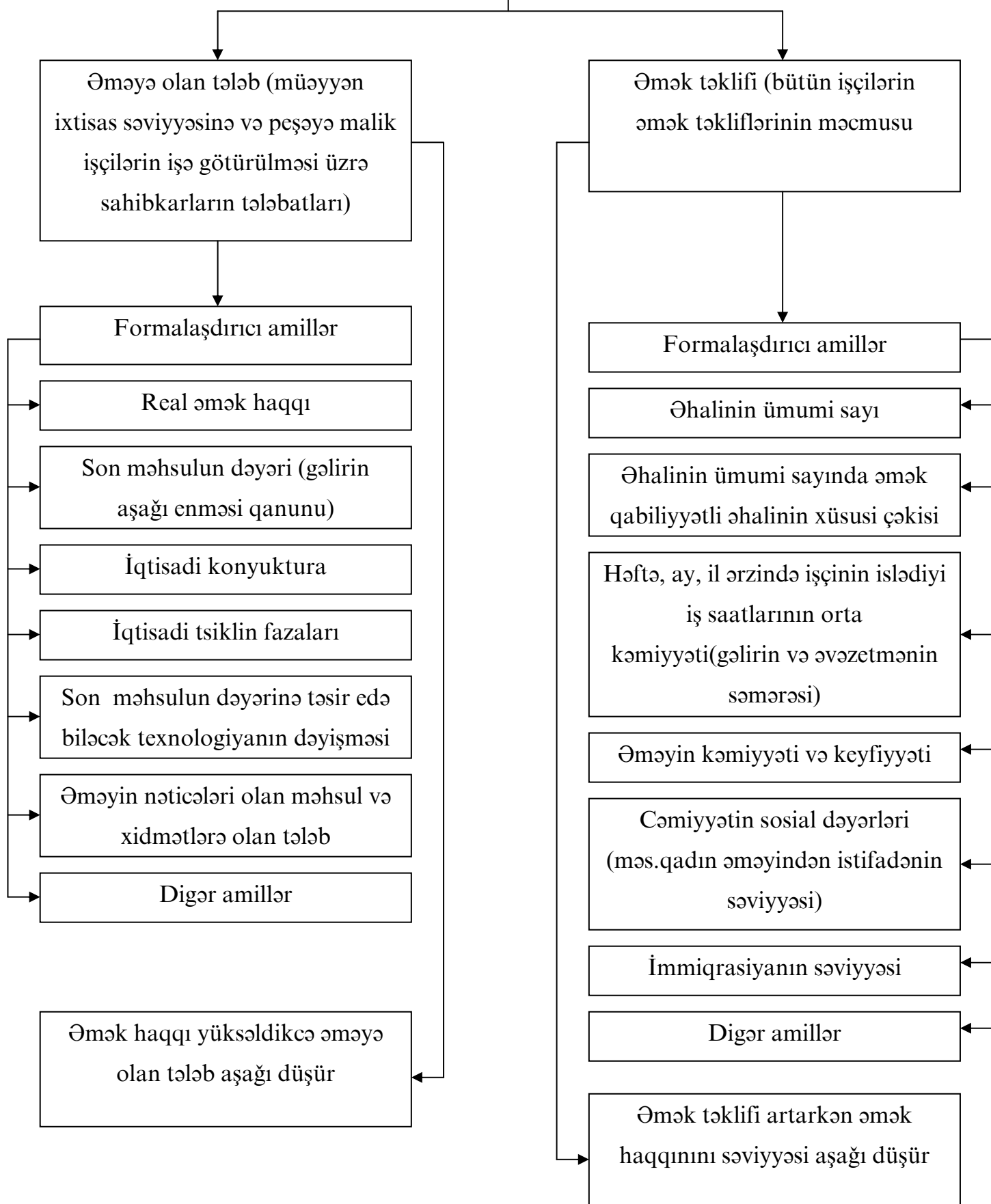

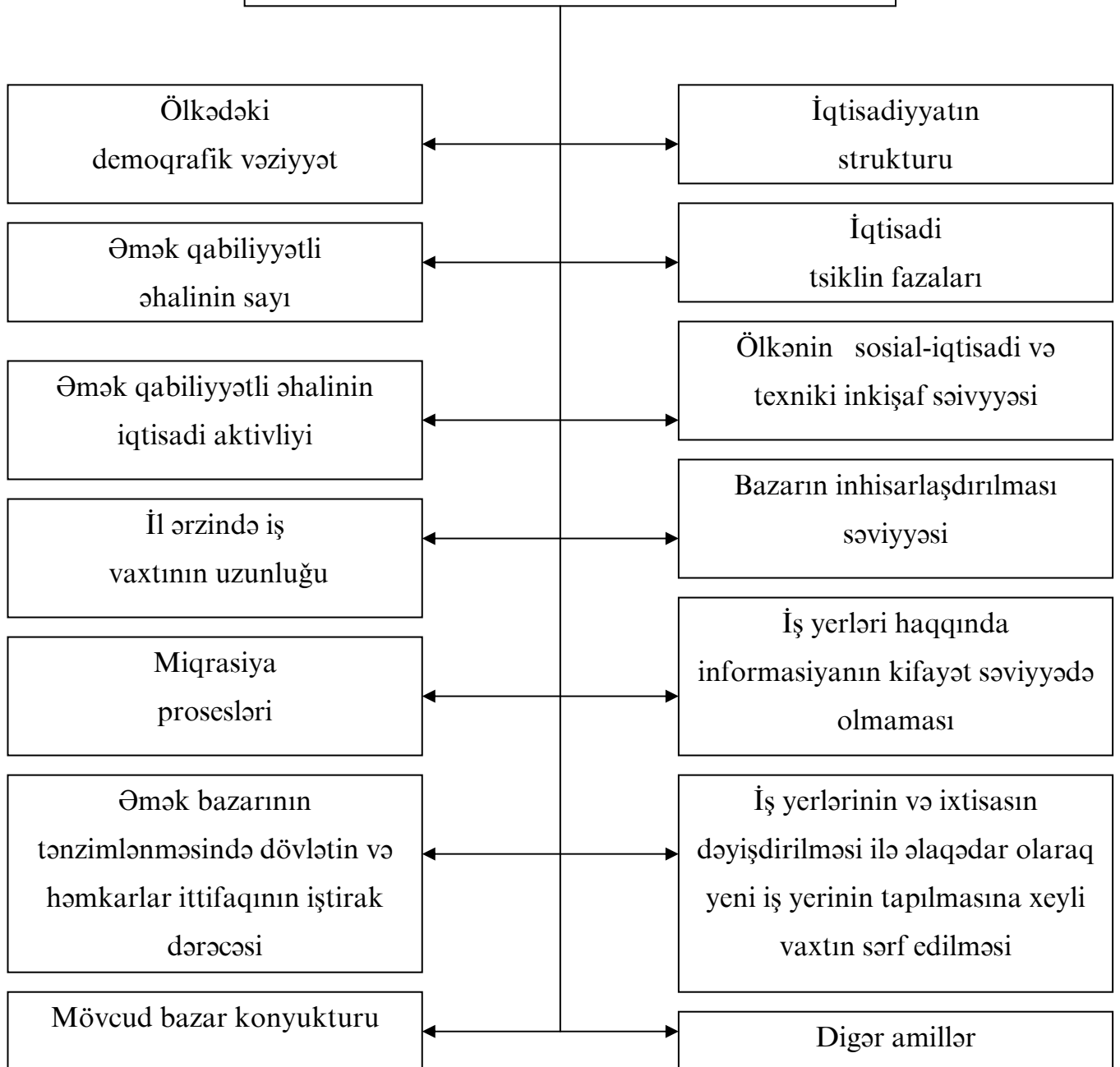

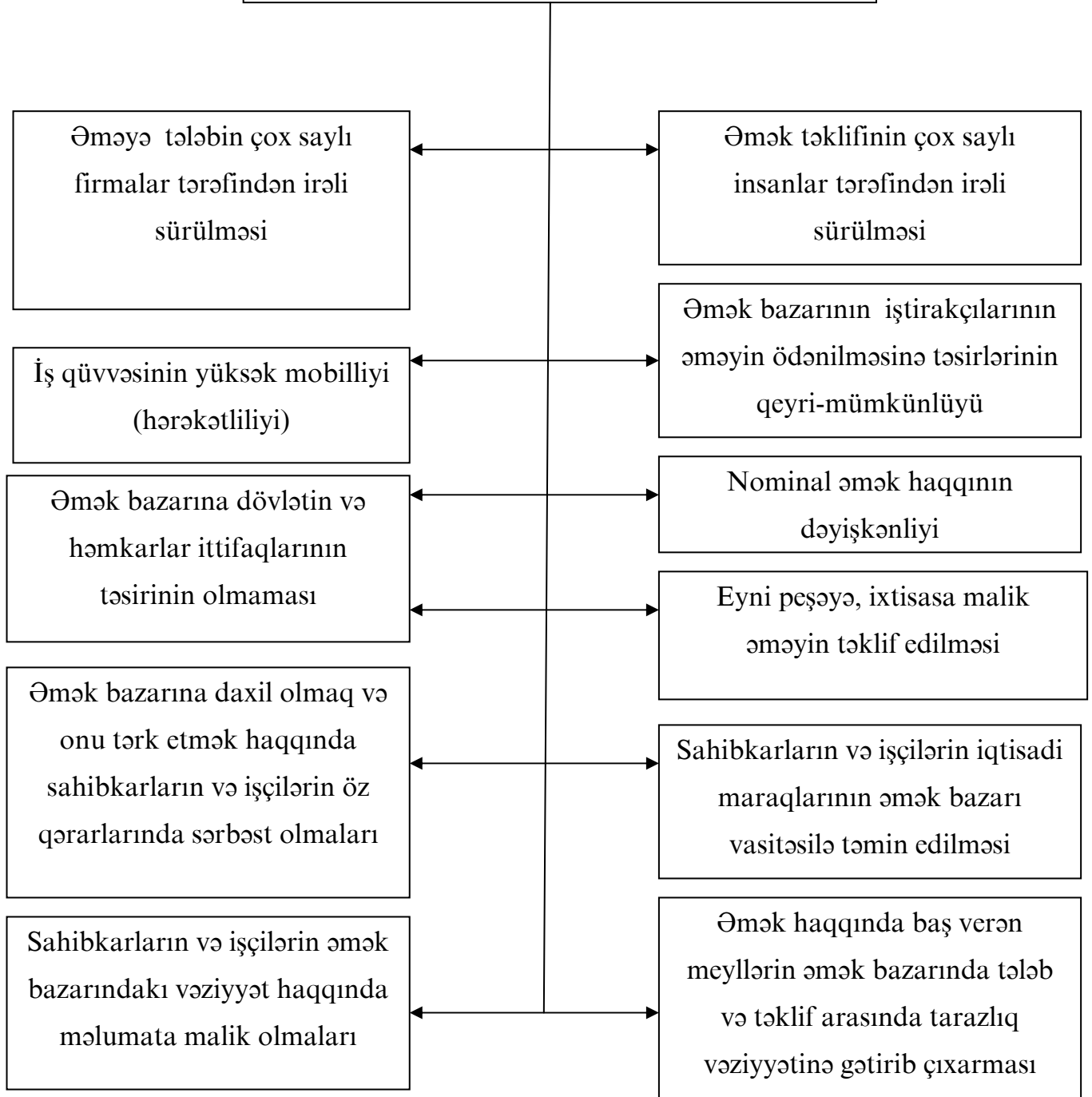
ƏMƏK BAZARININ FƏALİYYƏT MEXANİZMİ

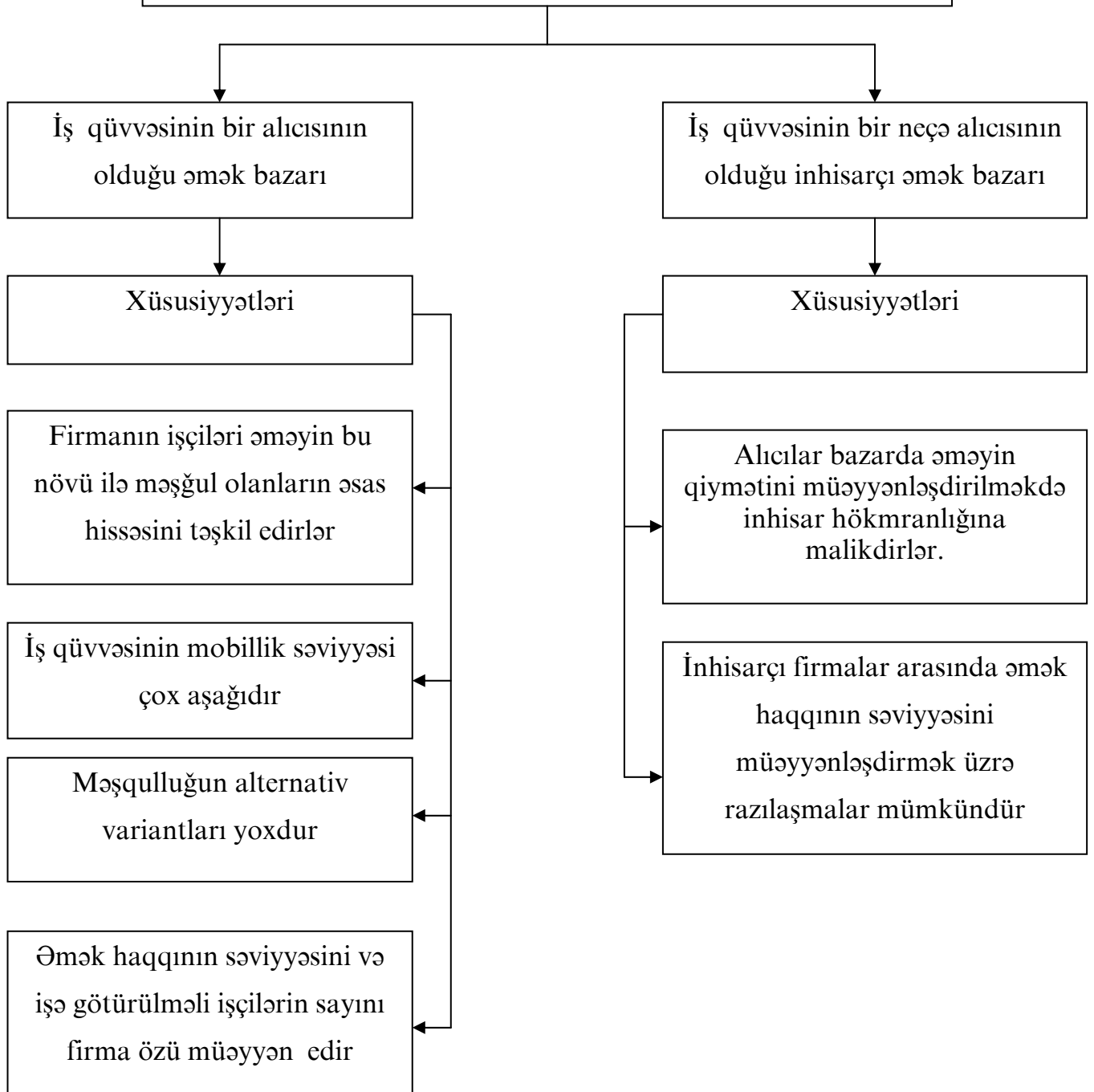
ƏMƏK BAZARINA TƏSİR EDƏN AMİLLƏR

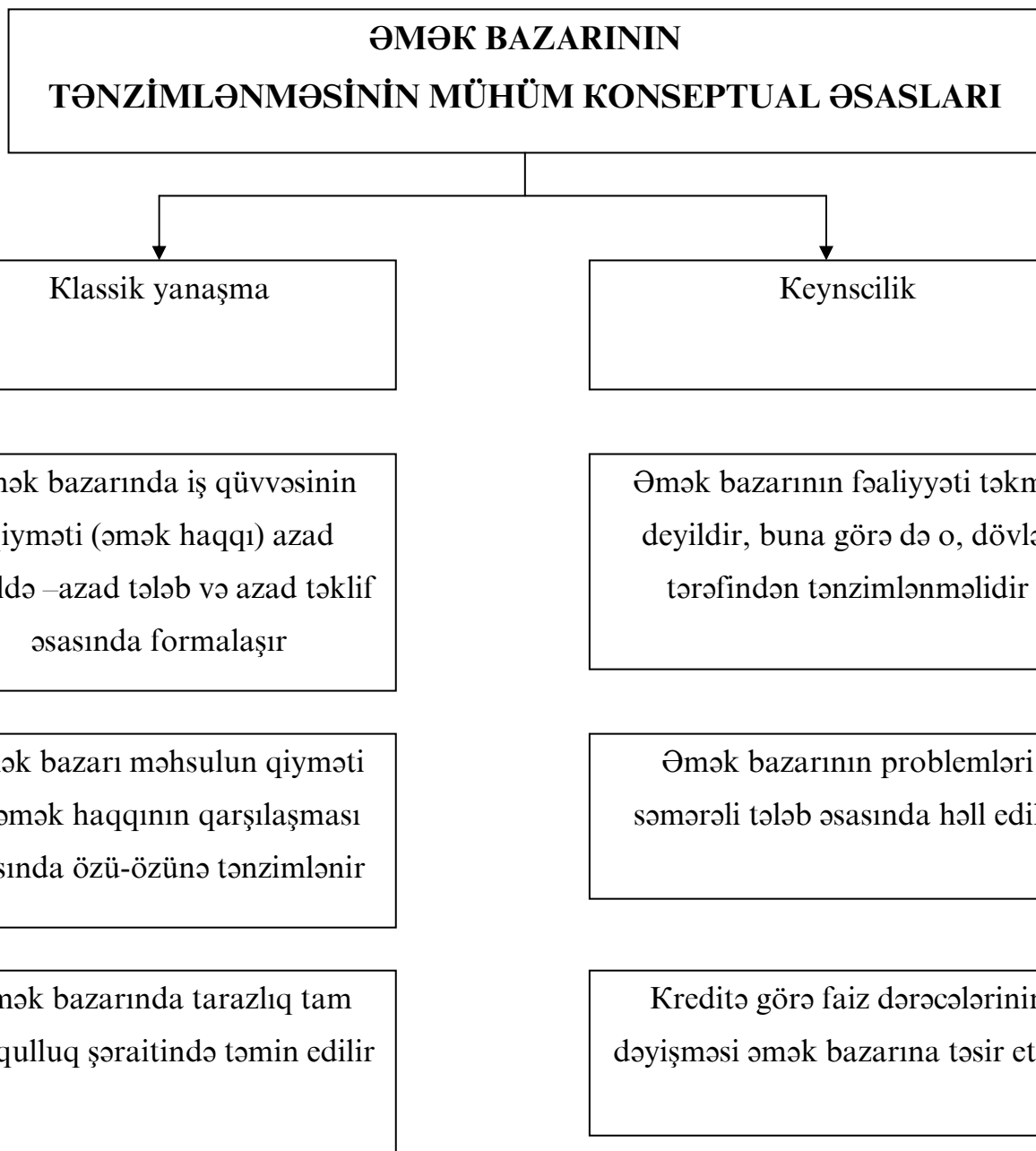

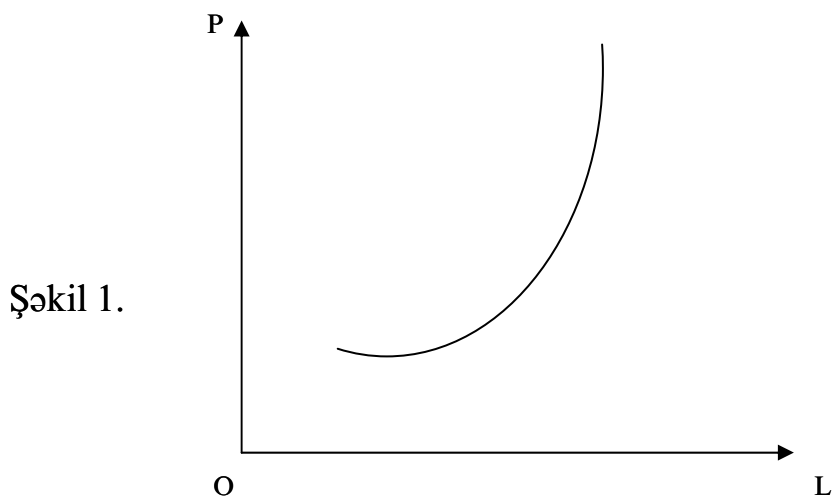
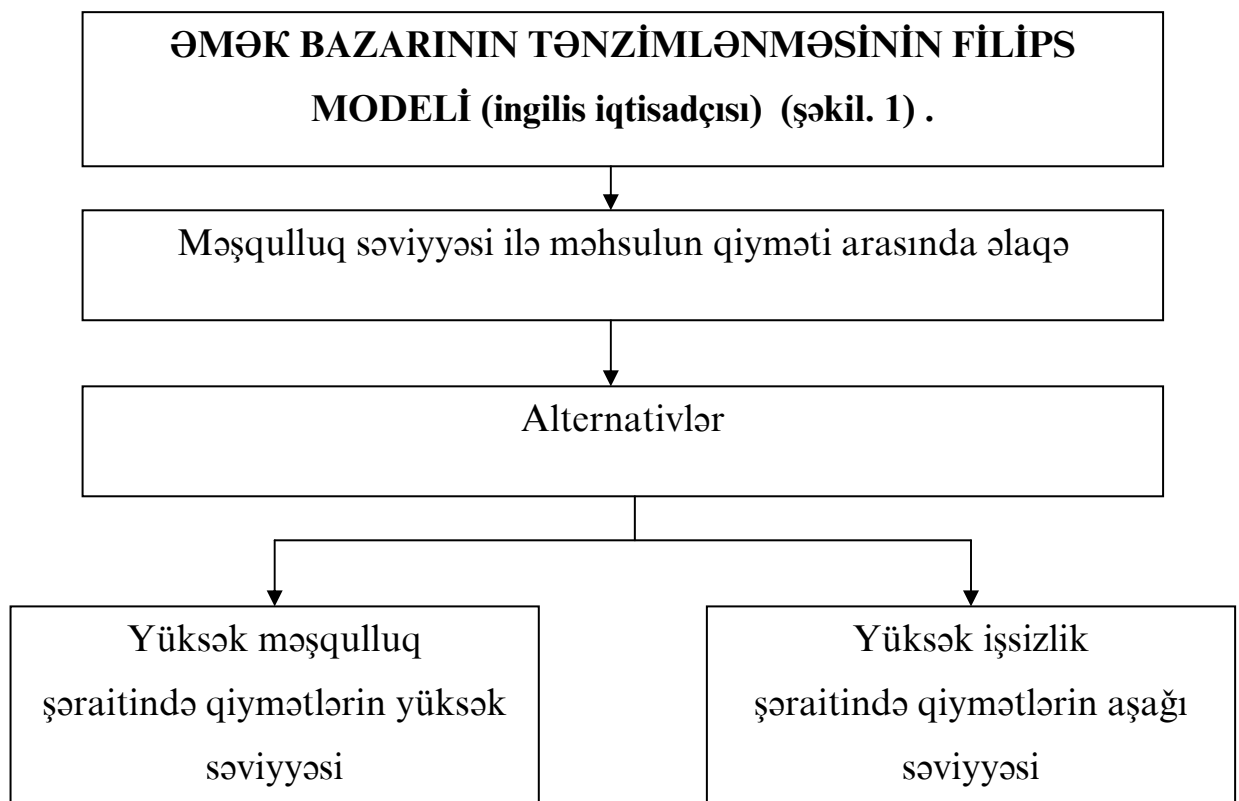
RƏQABƏTLİ ƏMƏK BAZARININ ƏSAS CƏHƏTLƏRİ

**QEYRİ-RƏQABƏTLİ ƏMƏK BAZARININ (İŞ
QÜVVƏSİNİN ALICILARI VƏ SATICILARININ ƏMƏK
HAQQININ SƏVİYYƏSİNƏ TƏSİR EDƏ BİLDİYİ
BAZARIN) MODELƏRİ**

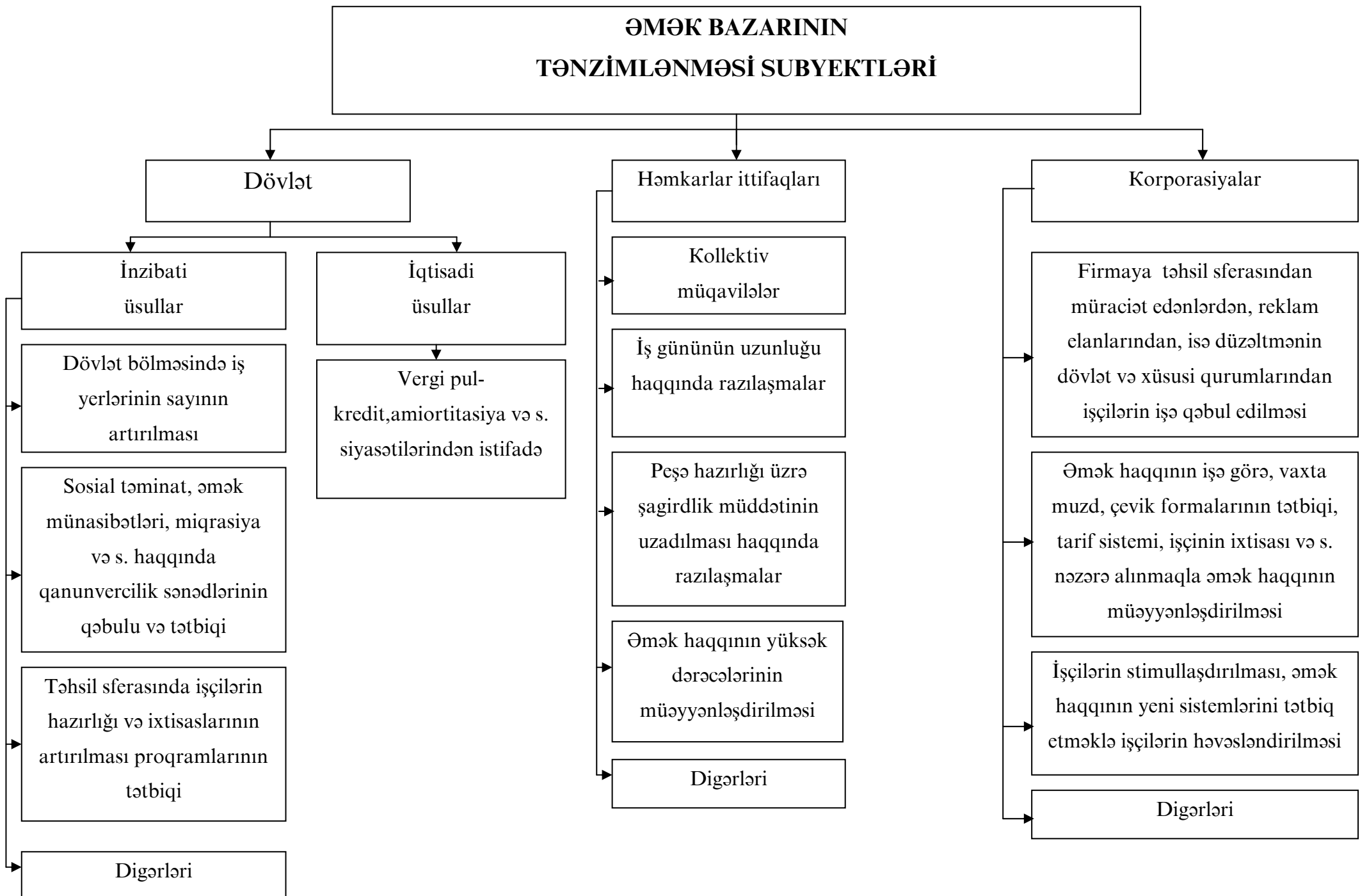

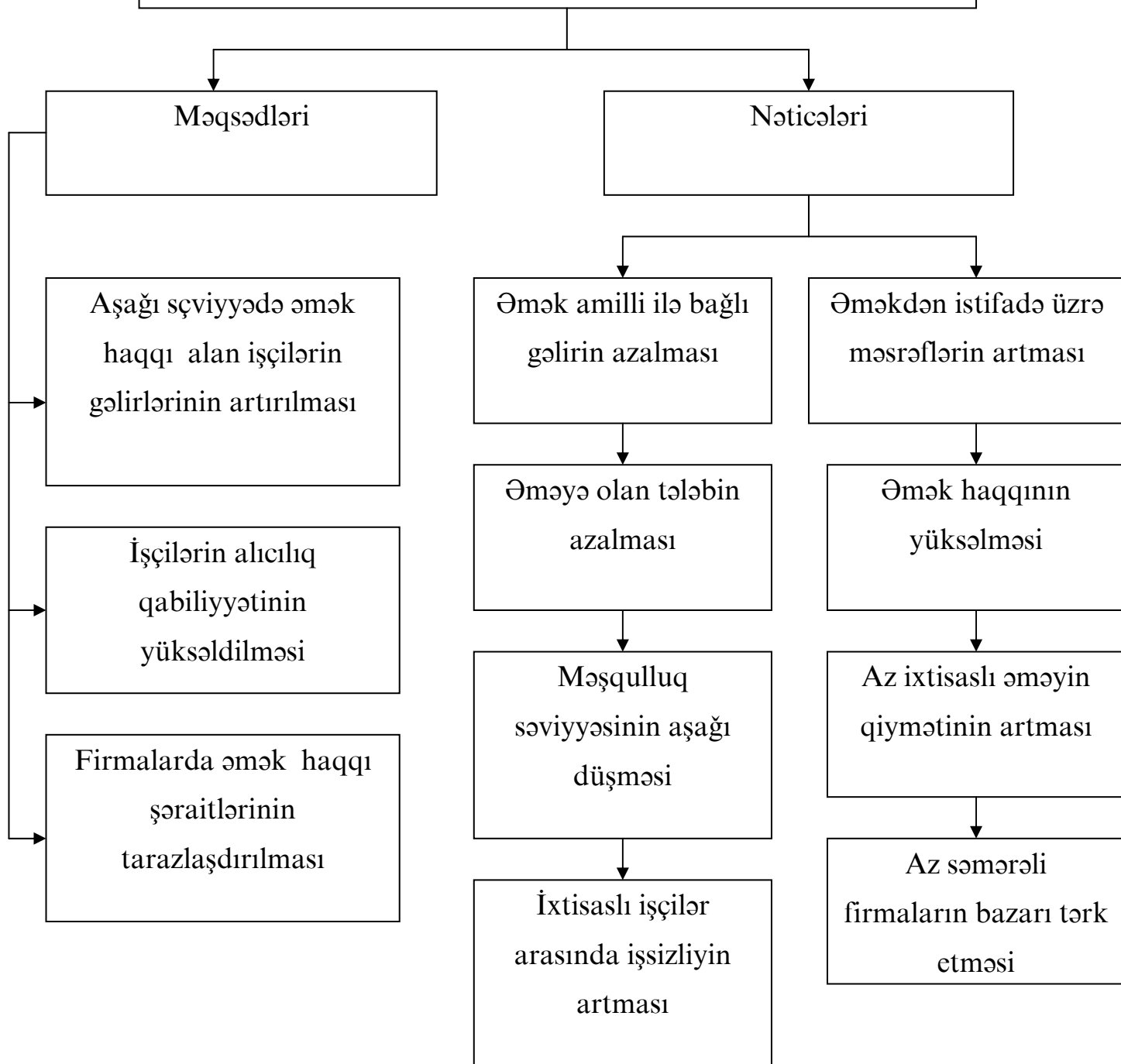
Burada:

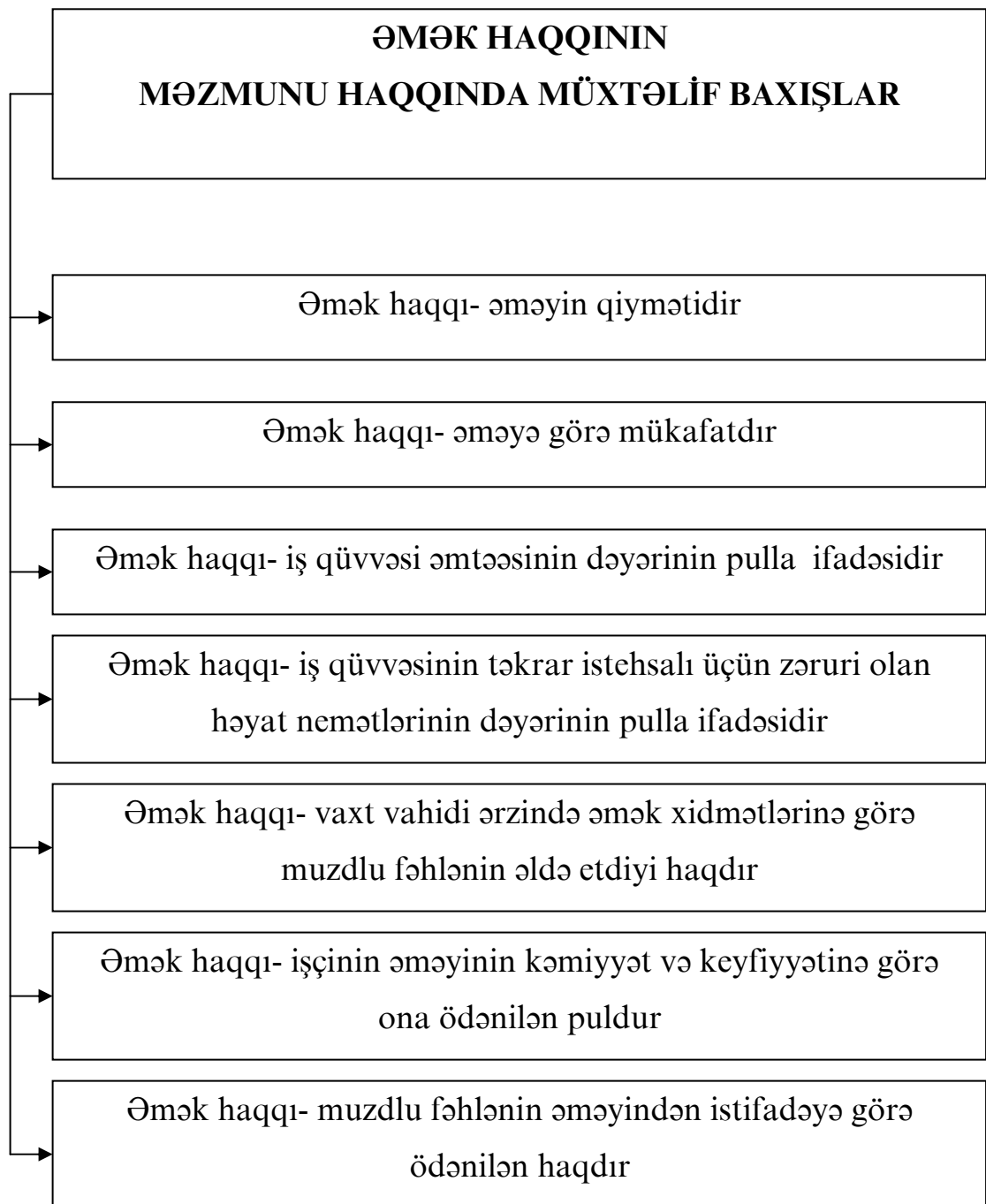
L- məşqulluğun səviyyəsi

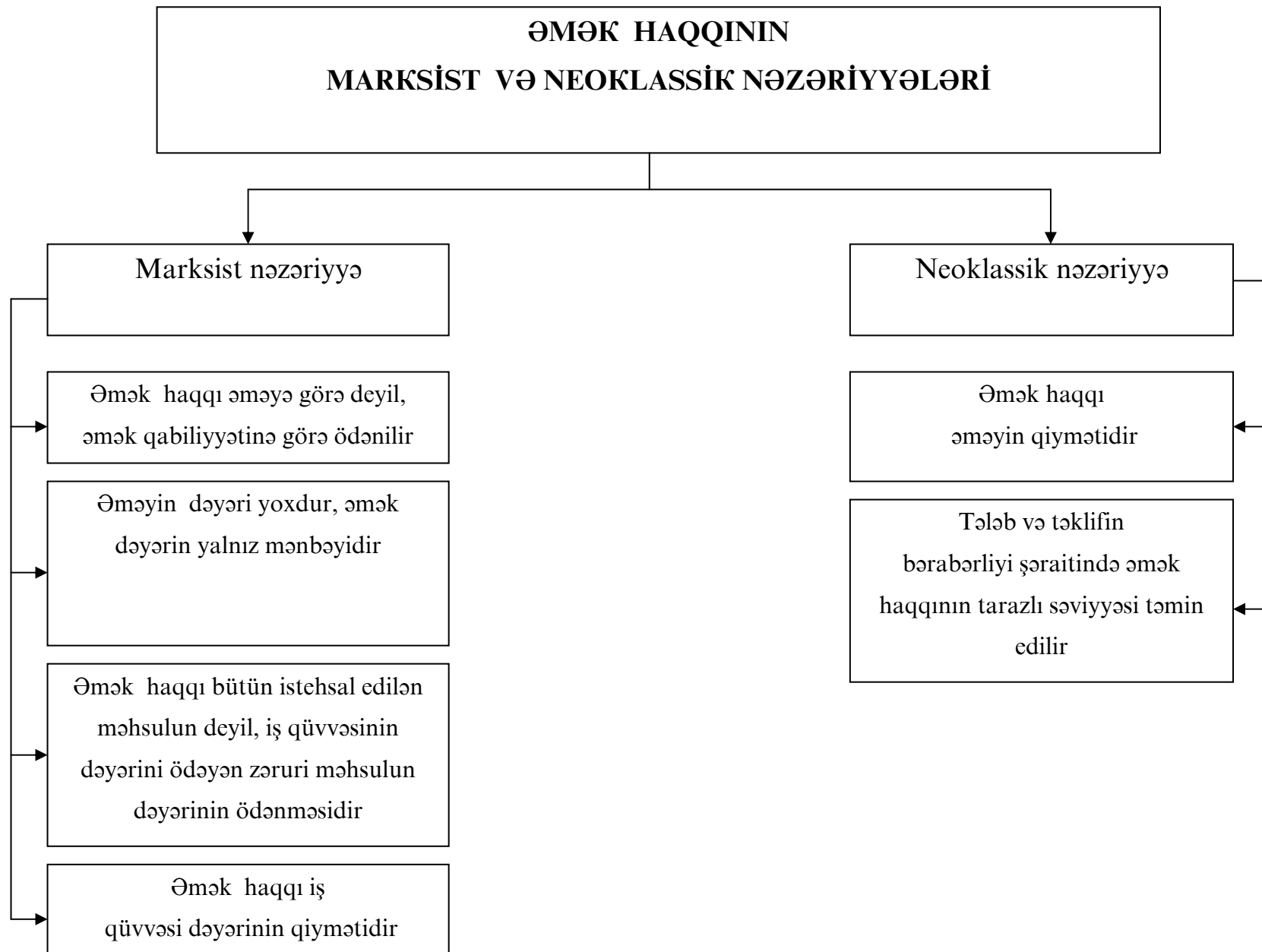
P- məhsulların qiyməti

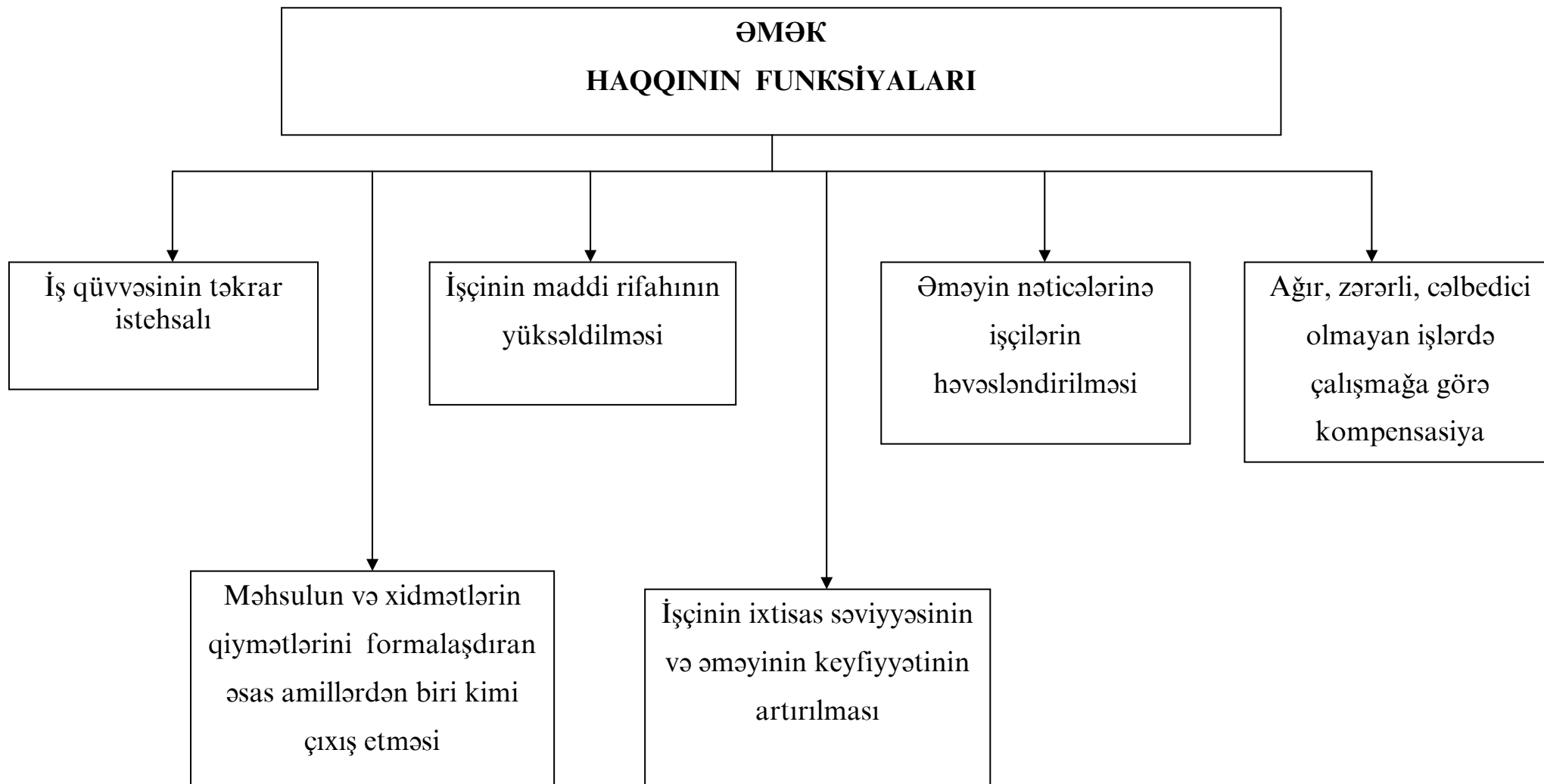

ƏMƏK BAZARININ DÖVLƏT TƏNZİMLƏNMƏSİNİN MƏQSƏDLƏRİ VƏ NƏTİCƏLƏRİ

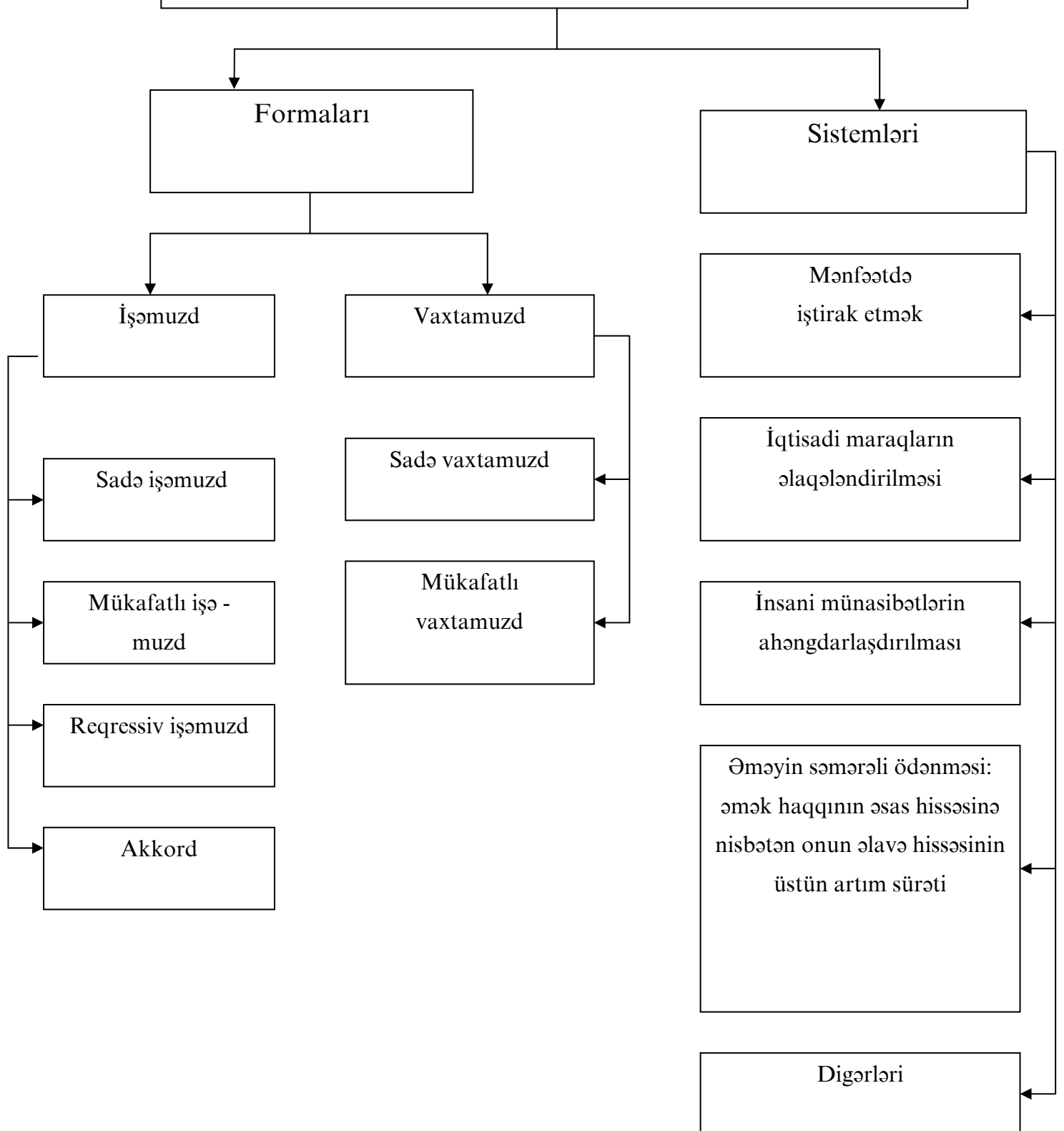

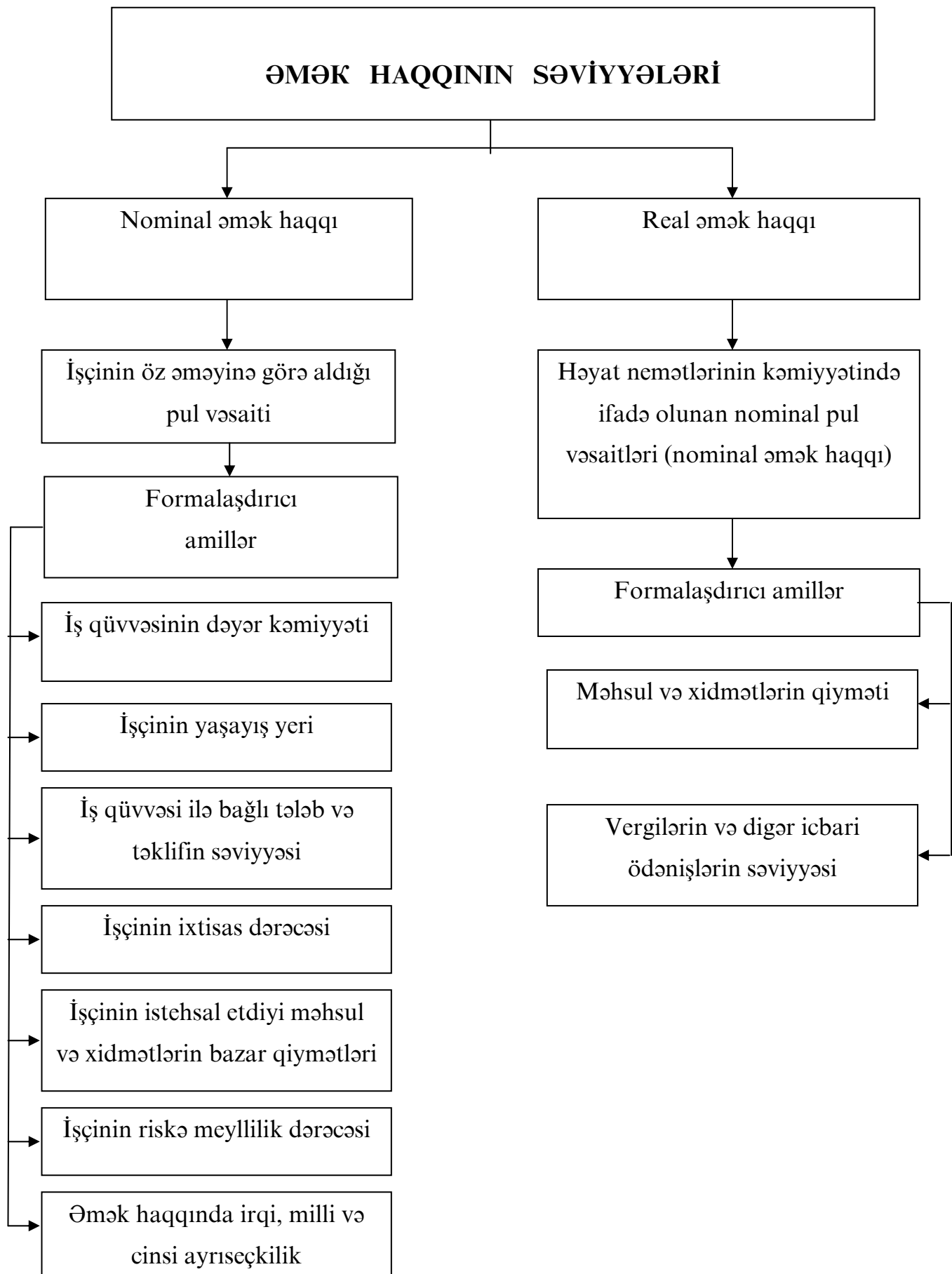

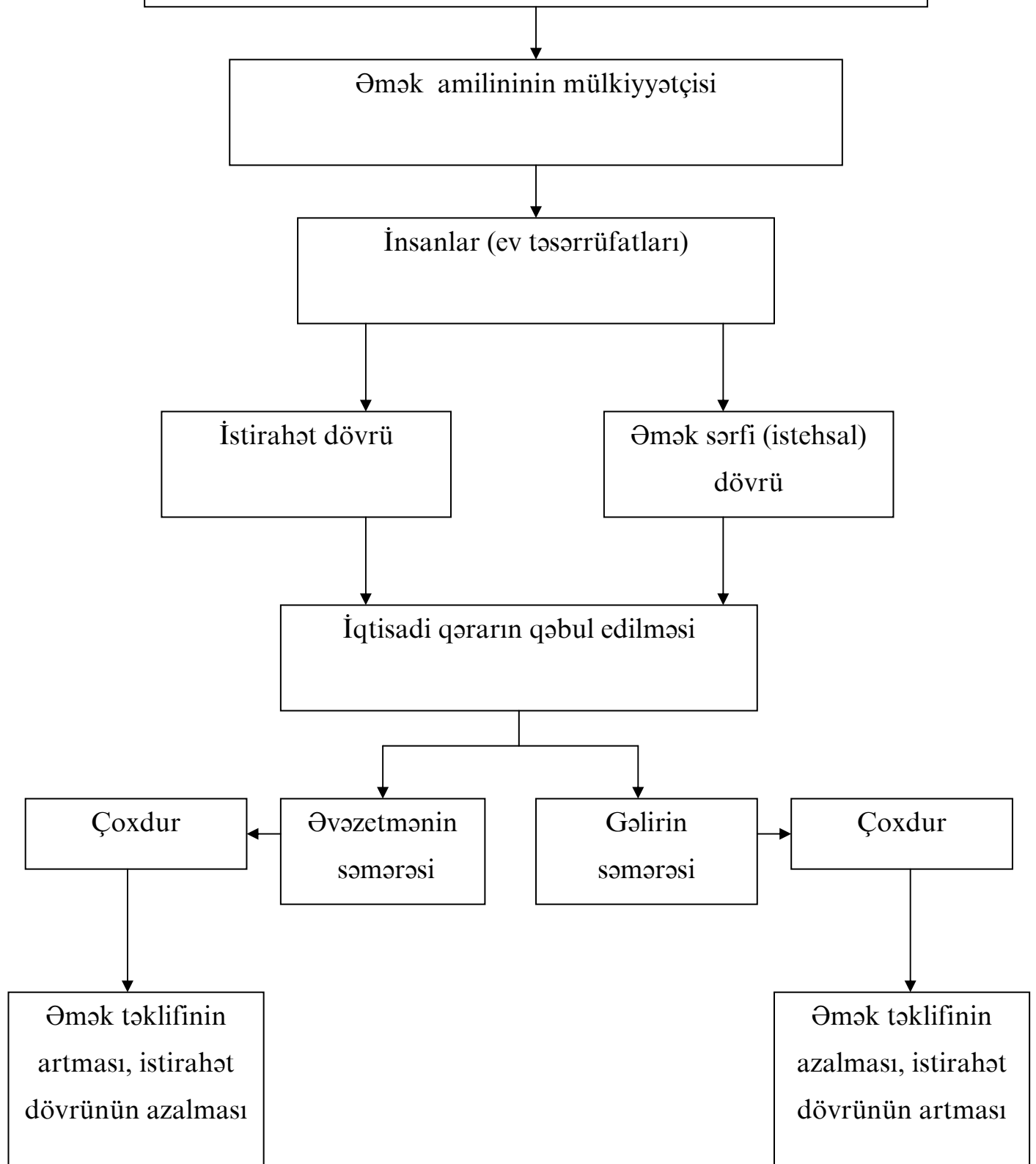

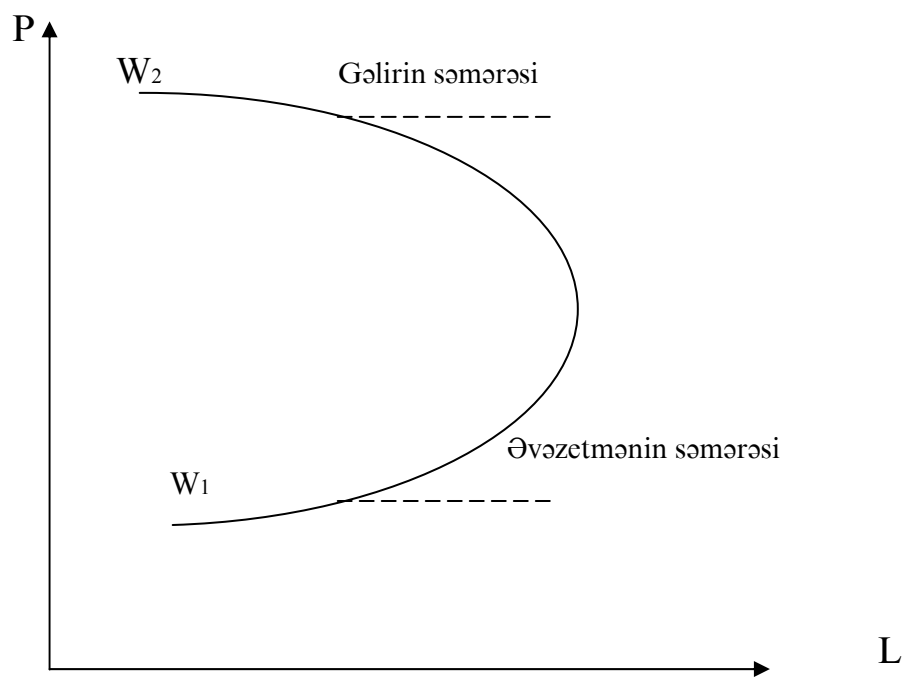
ƏMƏK HAQQININ FORMA VƏ SİSTEMLƏRİ

**ƏMƏK HAQQININ FORMALAŞMASINDA GƏLİRİN VƏ
ƏVƏZETMƏNİN SƏMƏRƏLİLİKLƏRİ (Şəkil.2).**

Şəkil 2.

Ayrıca götürülmüş insanın əmək təklifi

DÖVLƏT TƏRƏFİNDƏN ƏMƏK HAQQININ SƏVİYYƏSİNİN TƏNZİMLƏNMƏSİ ÜSULLARI

Əmək haqqının
yuxarı hədlərinin
müəyyənləşdirilməsi

MƏQSƏD

İstehsal xərclərinin aşağı
salınması

Milli məhsulun rəqabət
qabiliyyətliliyinin
yüksəldilməsi

İnflyasiyanın aşağı
salınması

İnvestisiyaların
stimullaşdırılması

Əmək haqqının
aşağı hədlərinin
müəyyənləşdirilməsi

MƏQSƏD

Həyat səviyyəsinin
yoxsulluq həddini
keçməsinə yol
verilməməsi

Əmək haqqının
təminatlı səviyyəsinə
nail olunması

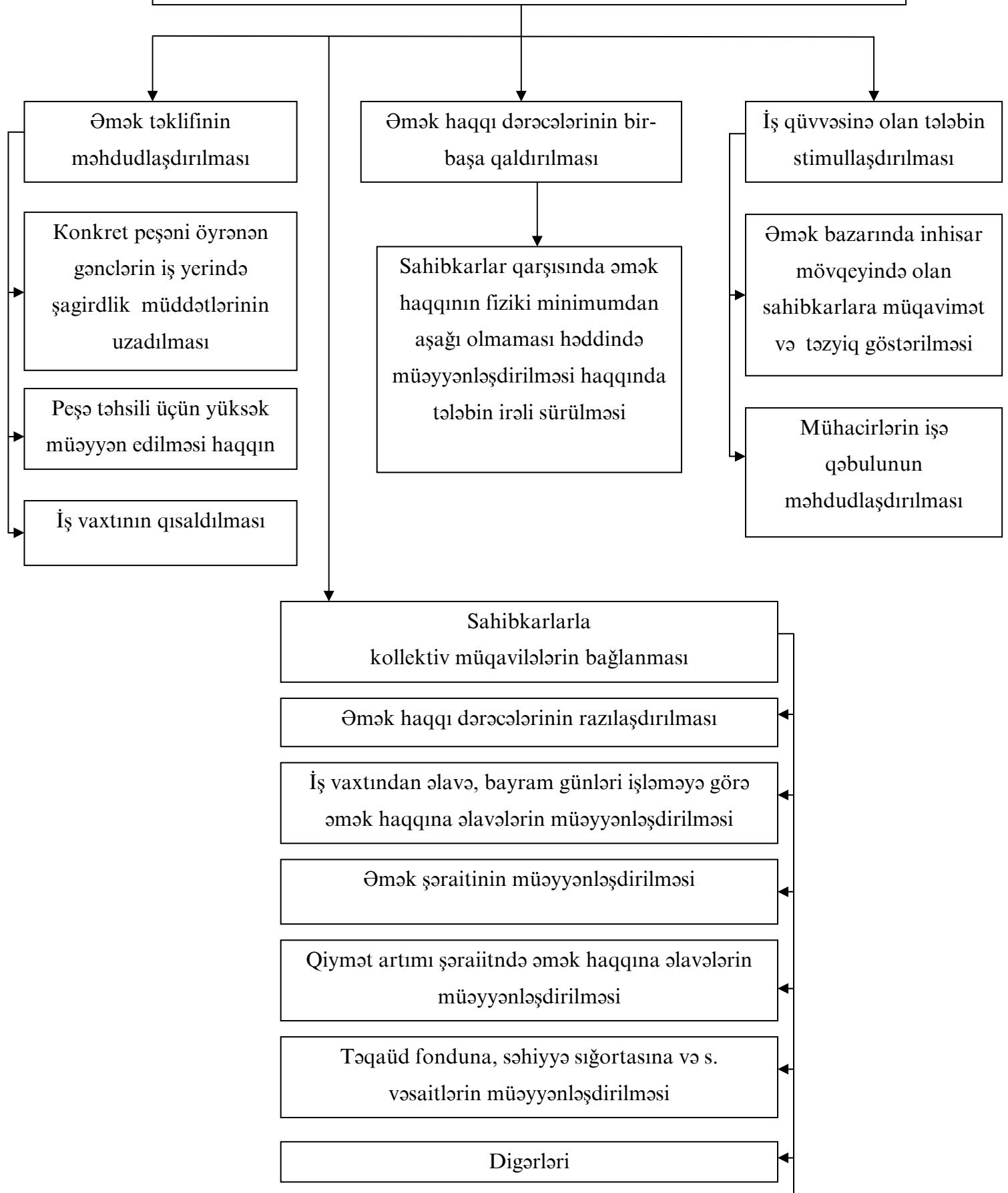
İnsanların fizioloji
istehlak
minimumunun təmin
edilməsi

Əmək haqqının
indeksləşdirilməsi

MƏQSƏD

Qiymətlərin artımı
şəraitində işçilərin
maddi rifahının aşağı
düşməsinin qarşısının
alınması

HƏMKARLAR İTTİFAQI TƏRƏFİNDƏN İŞÇİLƏRİN ƏMƏK HAQQININ SƏVİYYƏSİNİN TƏNZİMLƏNMƏSİ ÜSULLARI

16. KAPİTAL BAZARI. KAPİTAL NƏZƏRİYYƏSİ. FƏRDİ KAPİTALIN TƏKRAR İSTEHSALI

KAPİTAL ANLAYIŞI HAQQINDA BAXIŞLAR

Kapital – daha çox iqtisadi sərvətlər əldə etmək üçün yaradılan və istifadə edilən hər hansı bir resursdur

Kapital –öz mülkiyyətçisinə müəyyən formada gəlir gətirən hər hansı bir sərvətdir (qabiliyyətdir);

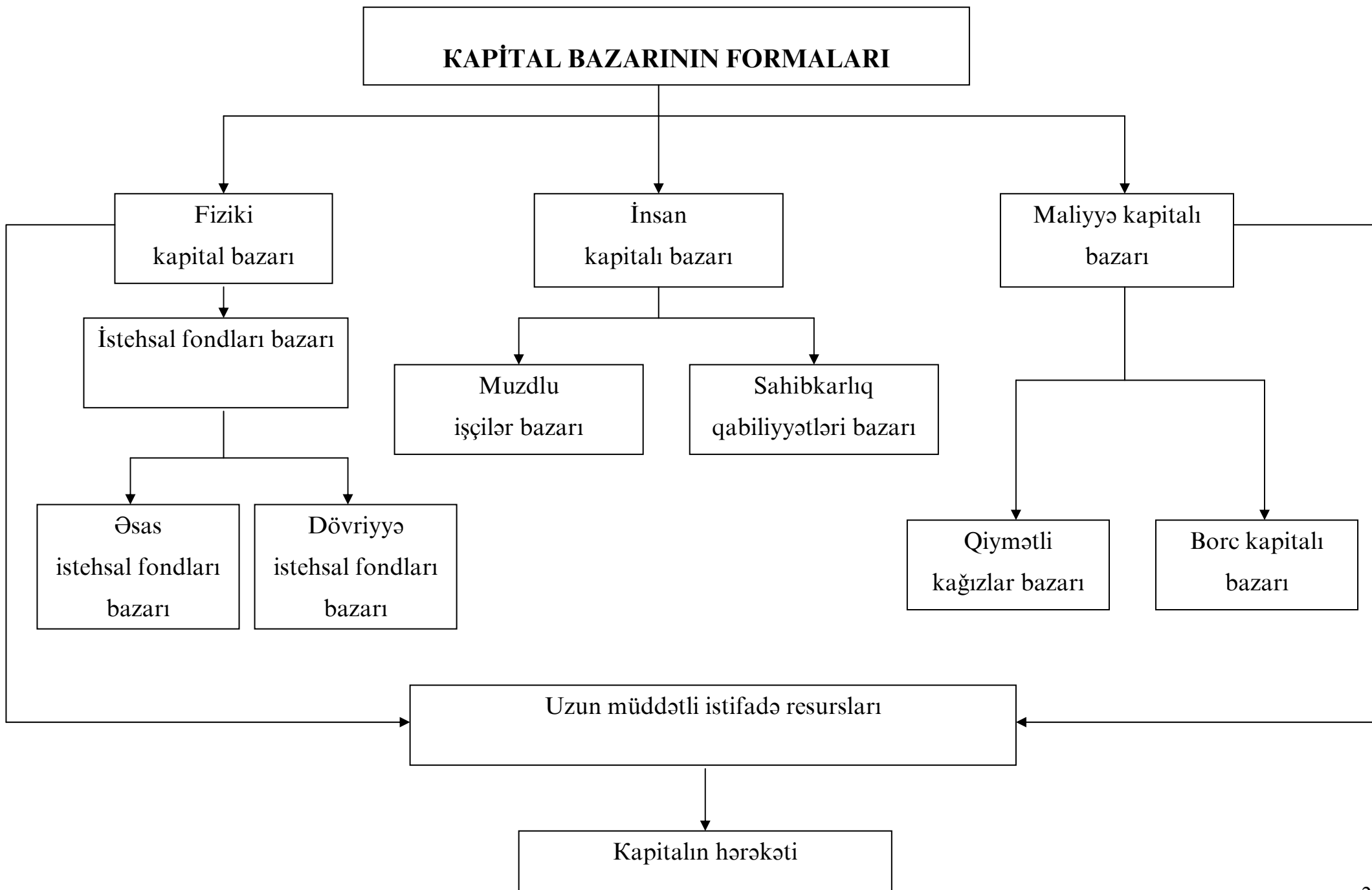
Kapital –özü –özünə artan dəyərdir;

Kapital –izafi dəyər gətirən dəyərdir;

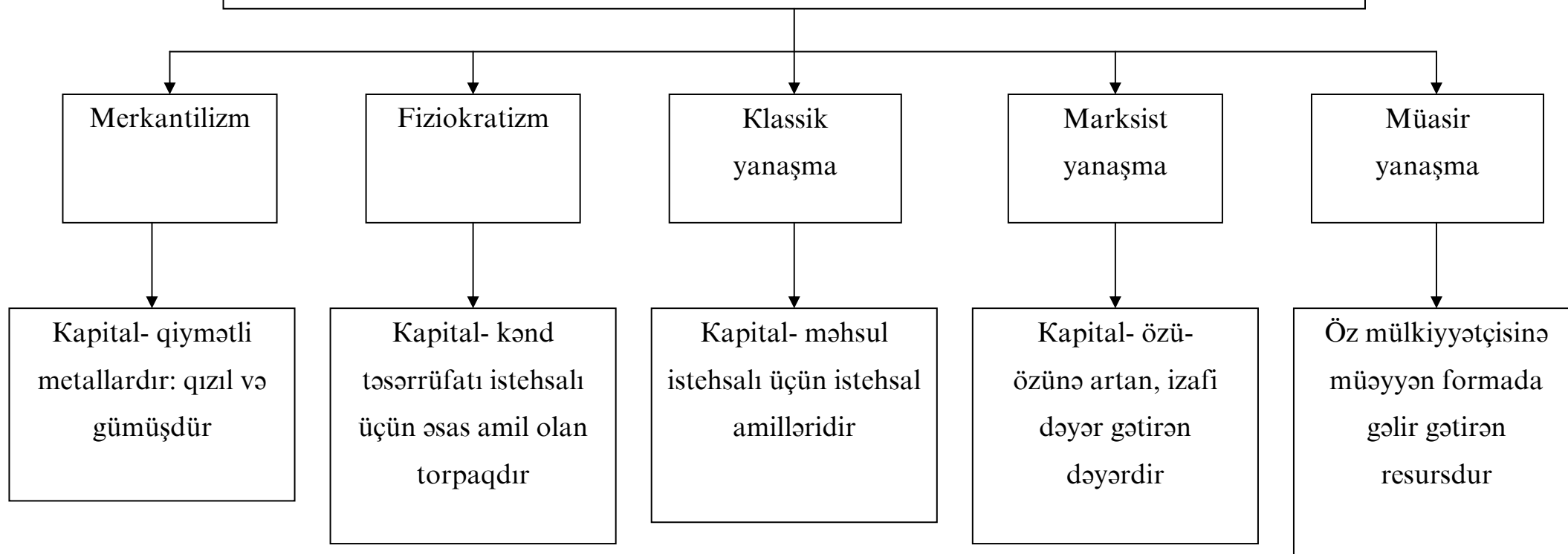
Kapital –müəyyən tarixi ictimai iqtisadi formasiyaya xas olan ictimai istehsal münasibətləridir;

Kapital –hərəkətdir, özünə müxtəlif mərhələləri daxil edən dövrandır, təkrar istehsal prosesidir;

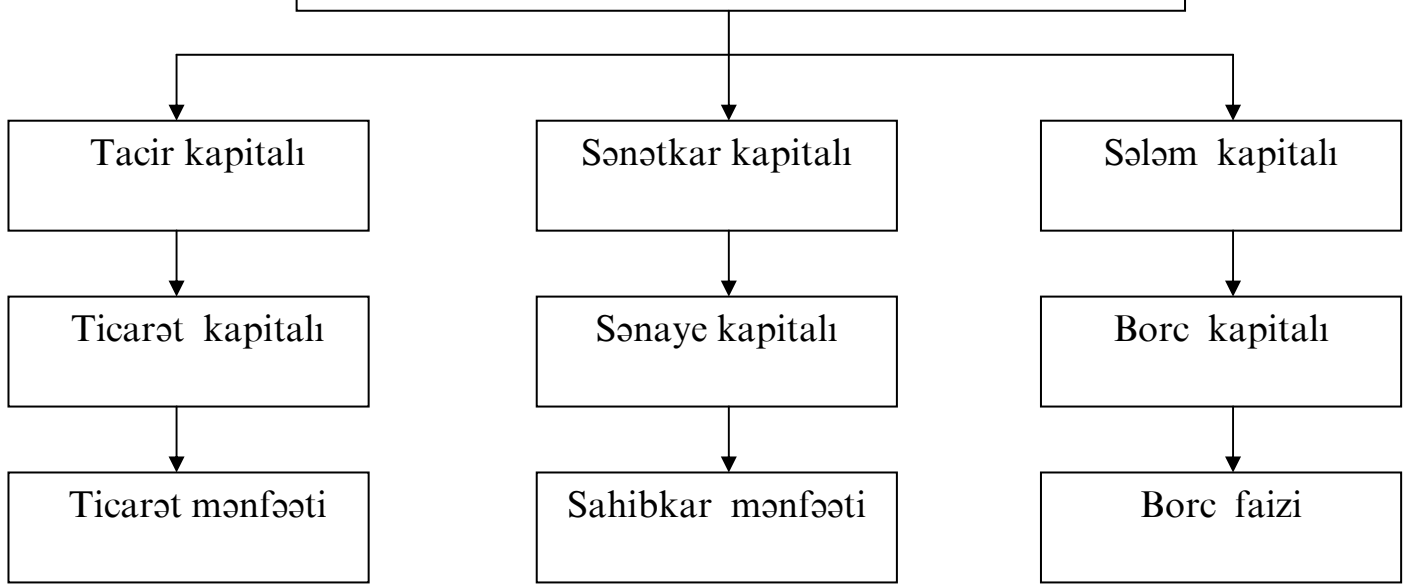
Kapital –uzun müddətli istifadə üçün nəzərdə tutulmuş resursdur;

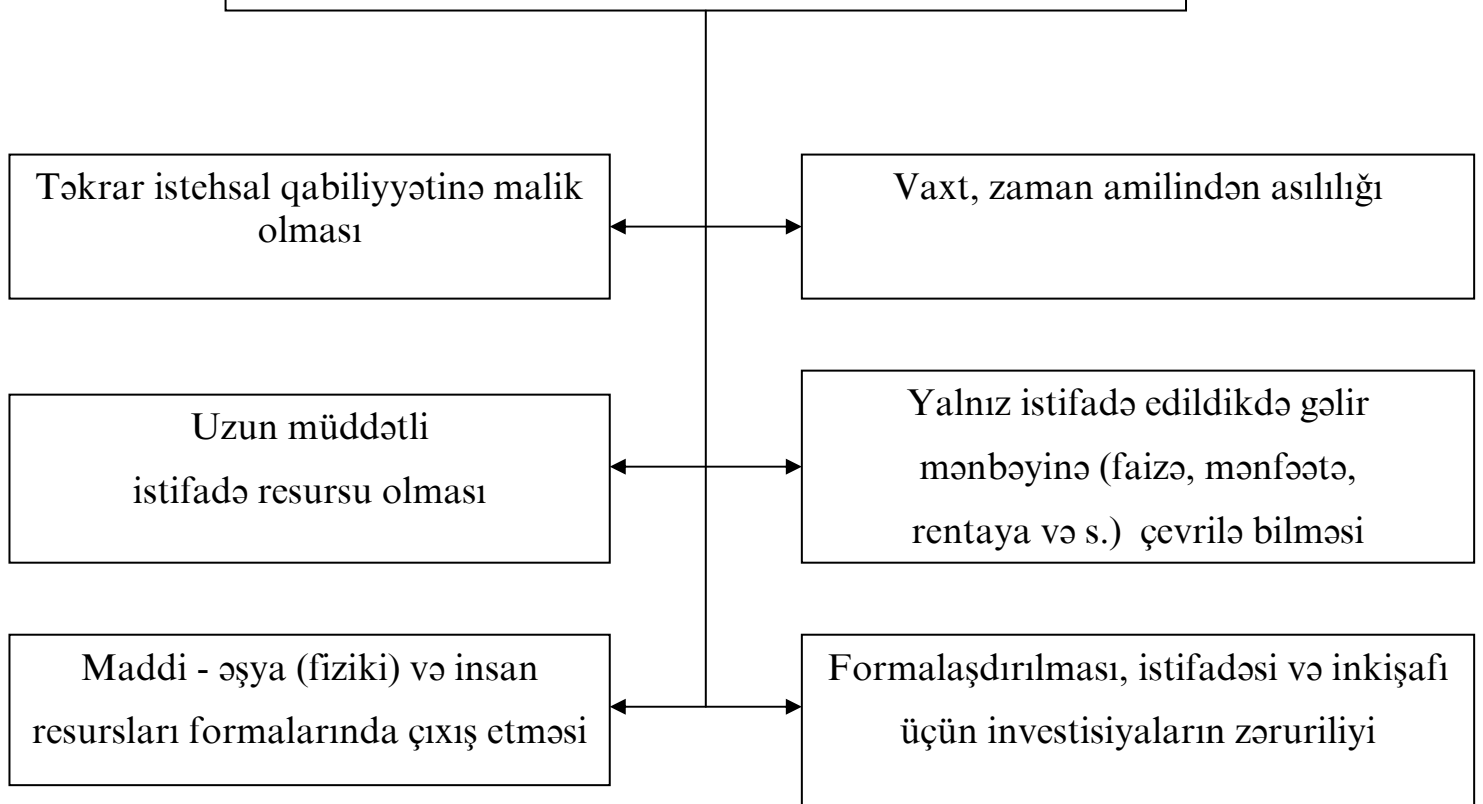
KAPİTALIN MƏZMUNU HAQQINDA MÜXTƏLİF NƏZƏRİ YANAŞMALAR

KAPİTALIN TARİXİ İLKİN FORMALARI VƏ ONLARIN TƏKAMÜLÜ

KAPİTALIN XÜSUSİYYƏTLƏRİ

KAPİTAL HAQQINDA MARKSİST NƏZƏRİYYƏNİN MƏZMUNU

KAPİTAL – muzzdlu fəhlələrin istismarı yolu ilə izafə dəyər gətirən
dəyərdir

Sabit kapital: istehsal
vasitələrinin alınmasına avans
edilən, istehsal prosesində öz
dəyər kəmiyyətini sabit
saxlayan kapital

Dəyişən kapital: iş qüvvəsinin
alınmasına avans edilən,
istehsal prosesində öz
dəyərindən artıq dəyər
yaradan kapital

Kapitala görə gəlir (kapitalın qiyməti)

Mənfəət norması

$$M^1 = \frac{M}{K}; \times 100\%$$

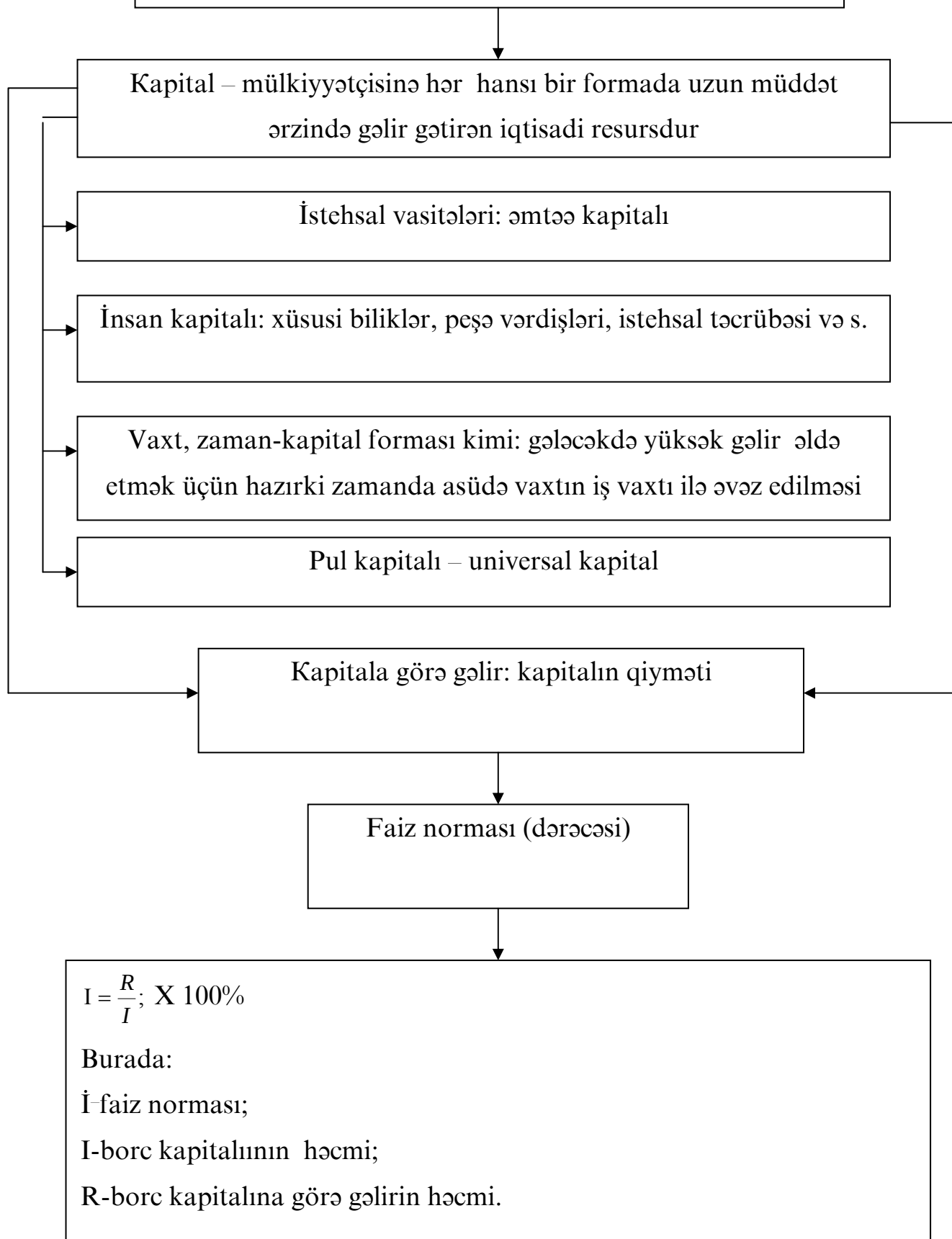
Burada:

M^1 – mənfəət norması;

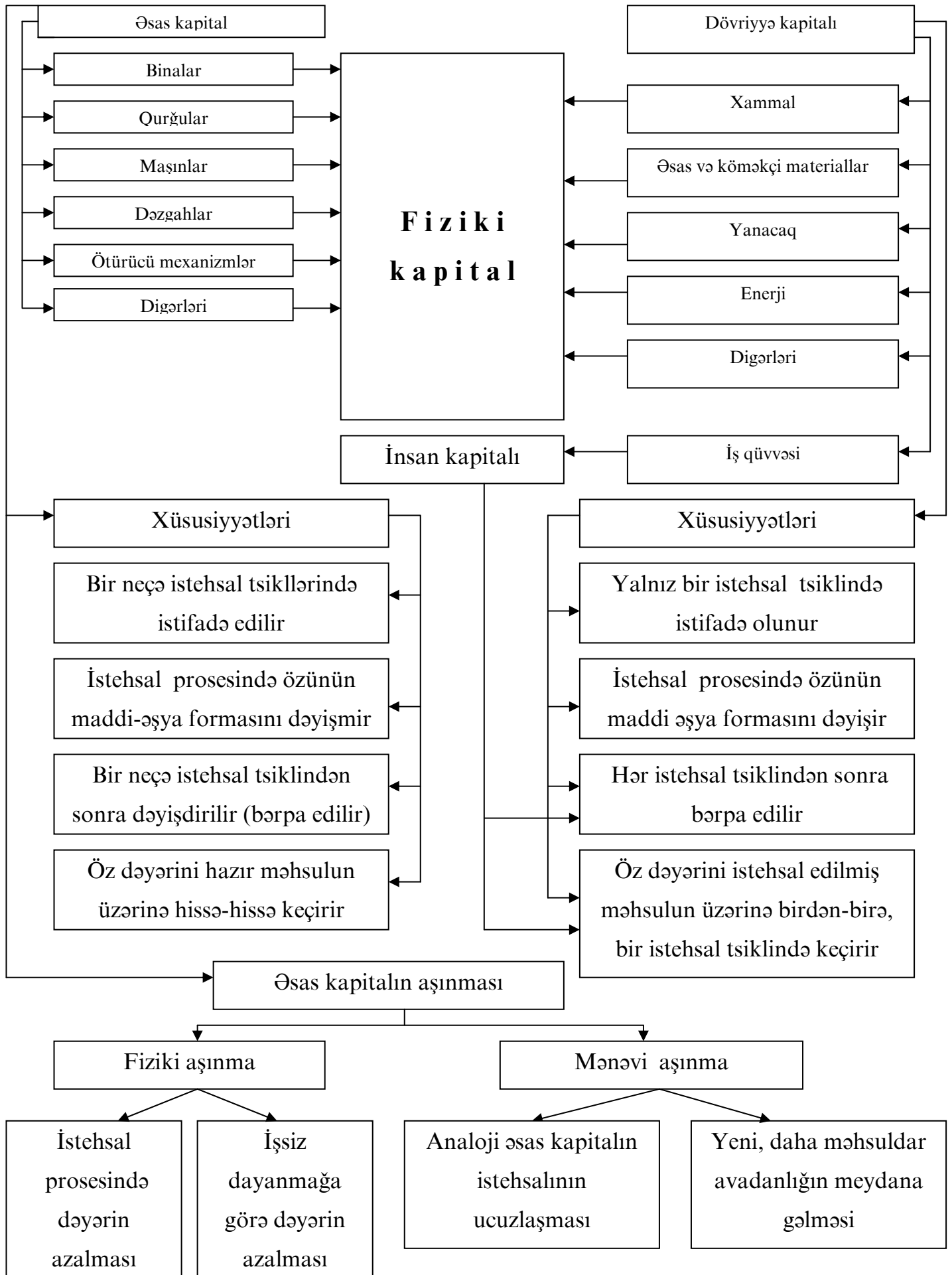
M – mənfəətin həcmi;

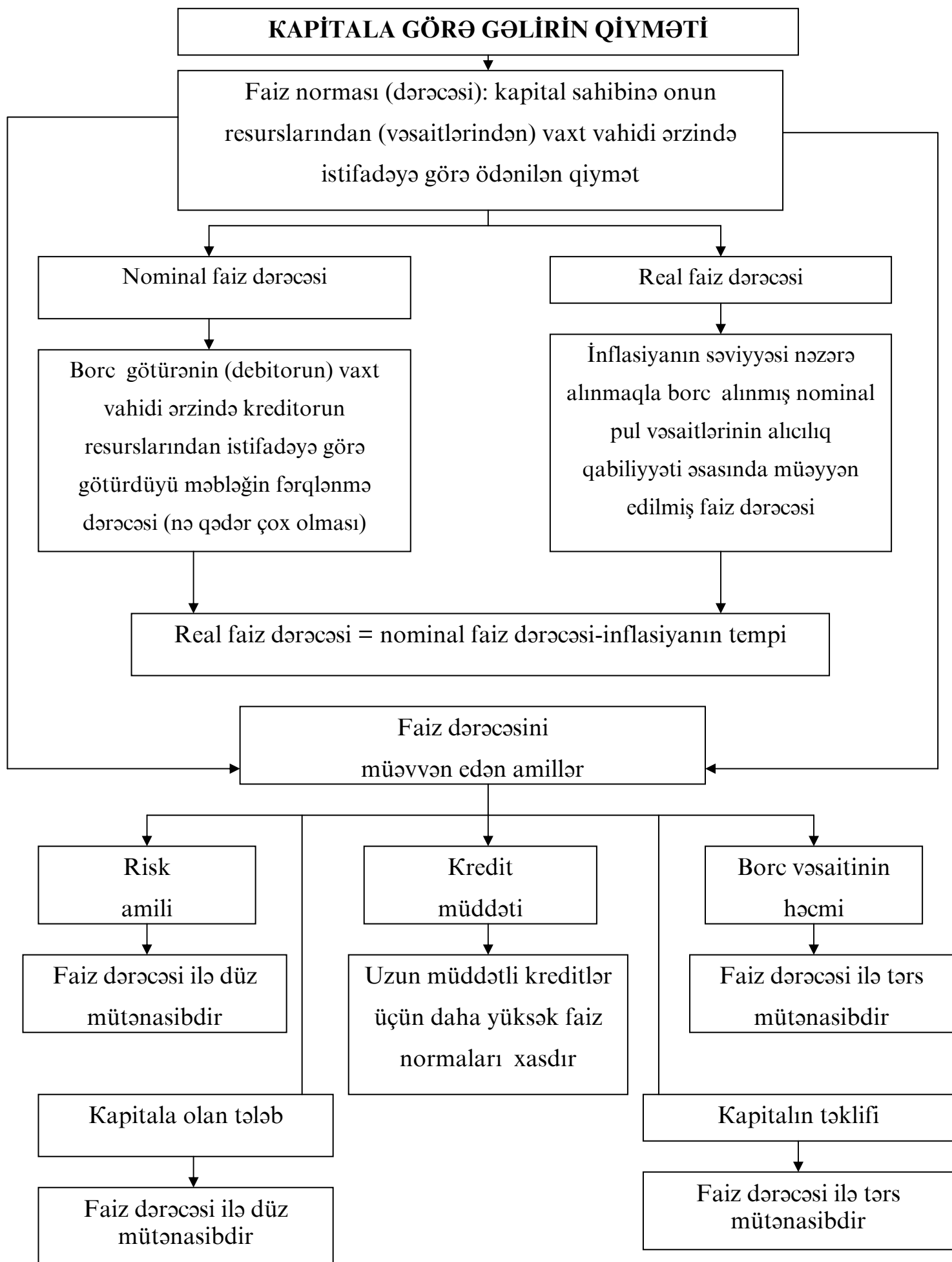
K – avans edilən sabit və dəyişən kapitalların dəyərlərinin cəmi.

KAPİTAL HAQQINDA MÜASİR NƏZƏRİYYƏNİN MƏZMUNU

**DÖVRIYYƏNİN XARAKTERİNƏ GÖRƏ KAPİTALIN
FORMALARI**

KAPİTALIN DÖVRANI VƏ ONUN ÜÇ MƏRHƏLƏSİ

$$P-\Theta \begin{cases} \nearrow \dot{I}_v \\ \searrow \dot{I}_q \end{cases} \dots \dot{I} \dots \Theta^1 - P^1;$$
 Kapitalın dövranı;

1. Kapitalın dövrünün I mərhələsi:

$$P-\Theta \begin{cases} \nearrow \dot{I}_v \\ \searrow \dot{I}_q \end{cases}$$
 Pul kapitalının məhsuldar kapitala çevrilməsi

2. Kapitalın dövrünün II mərhələsi:

$$\Theta \begin{cases} \nearrow \dot{I}_v \\ \searrow \dot{I}_q \end{cases} \dots \dot{I} \dots \Theta^1;$$

Məhsuldar kapitalın əmtəə kapitalına çevrilməsi

3. Kapitalın dövrünün III mərhələsi:

$T^1 - P^1$

Əmtəə kapitalının pul kapitalına çevrilməsi

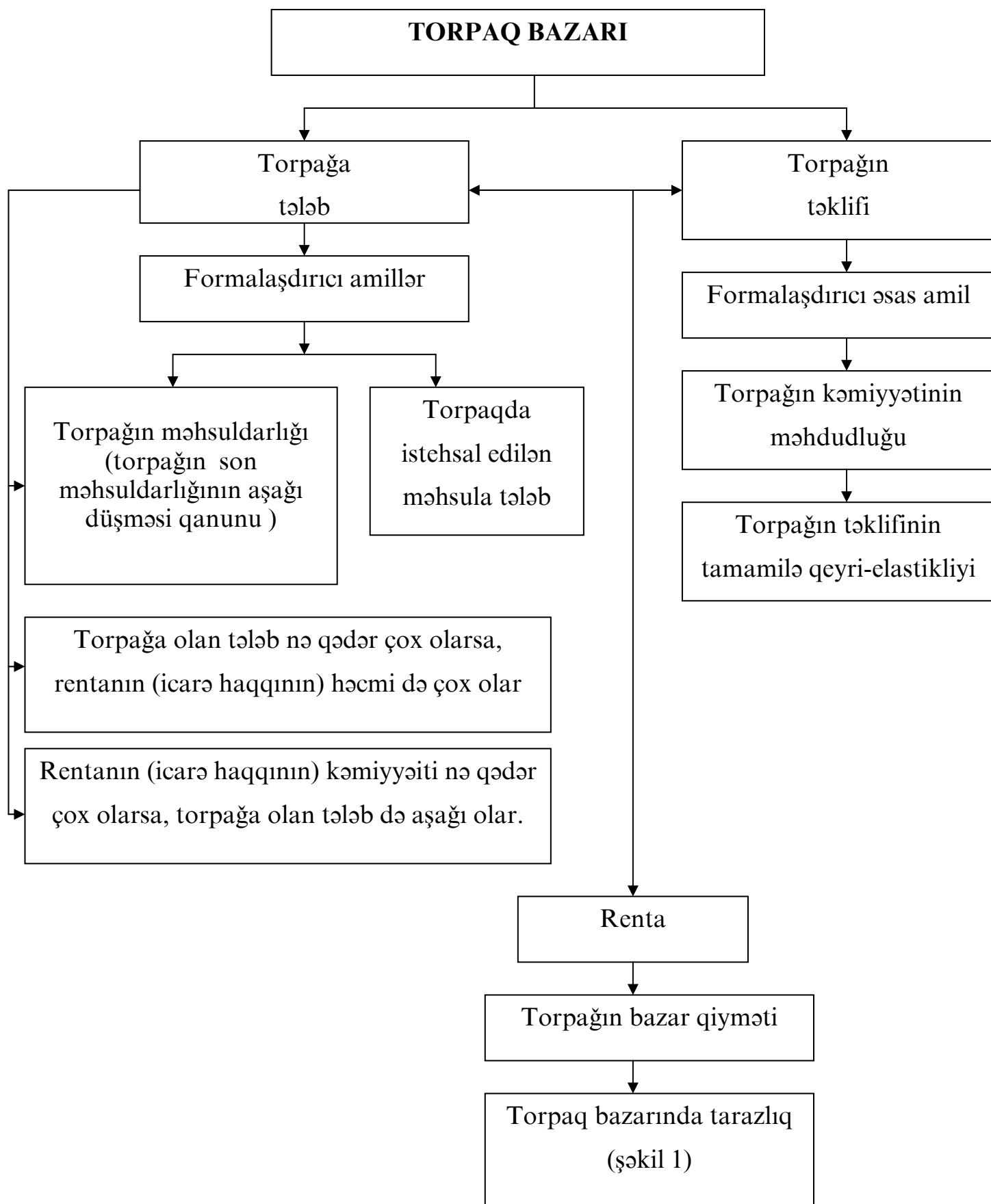
Burada:

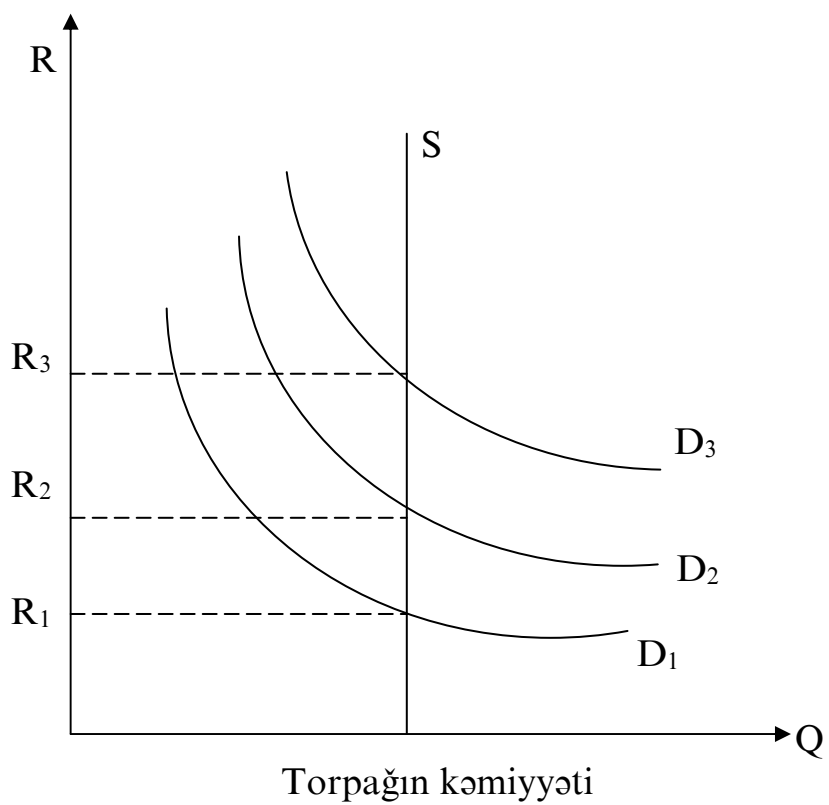
P - pul; $\dot{I}_v$ - istehsal vasitələri;
 Θ - əmtəə; $\dot{I}_q$ - iş qüvvəsi
 $\Theta^1 = \Theta + \Delta \Theta$; $P^1 = P + \Delta P$

Kapitalın dövranı-kapitalın ardıcıl olaraq üç mərhələdən keçərək ilkin formasına qayıtması.

Kapitalın dövriyyəsi-kapitalın dövrənlərinin daimi təkrarlanması.

17. TORPAQ BAZARI. TORPAQ RENTASI NƏZƏRİYYƏSİ.

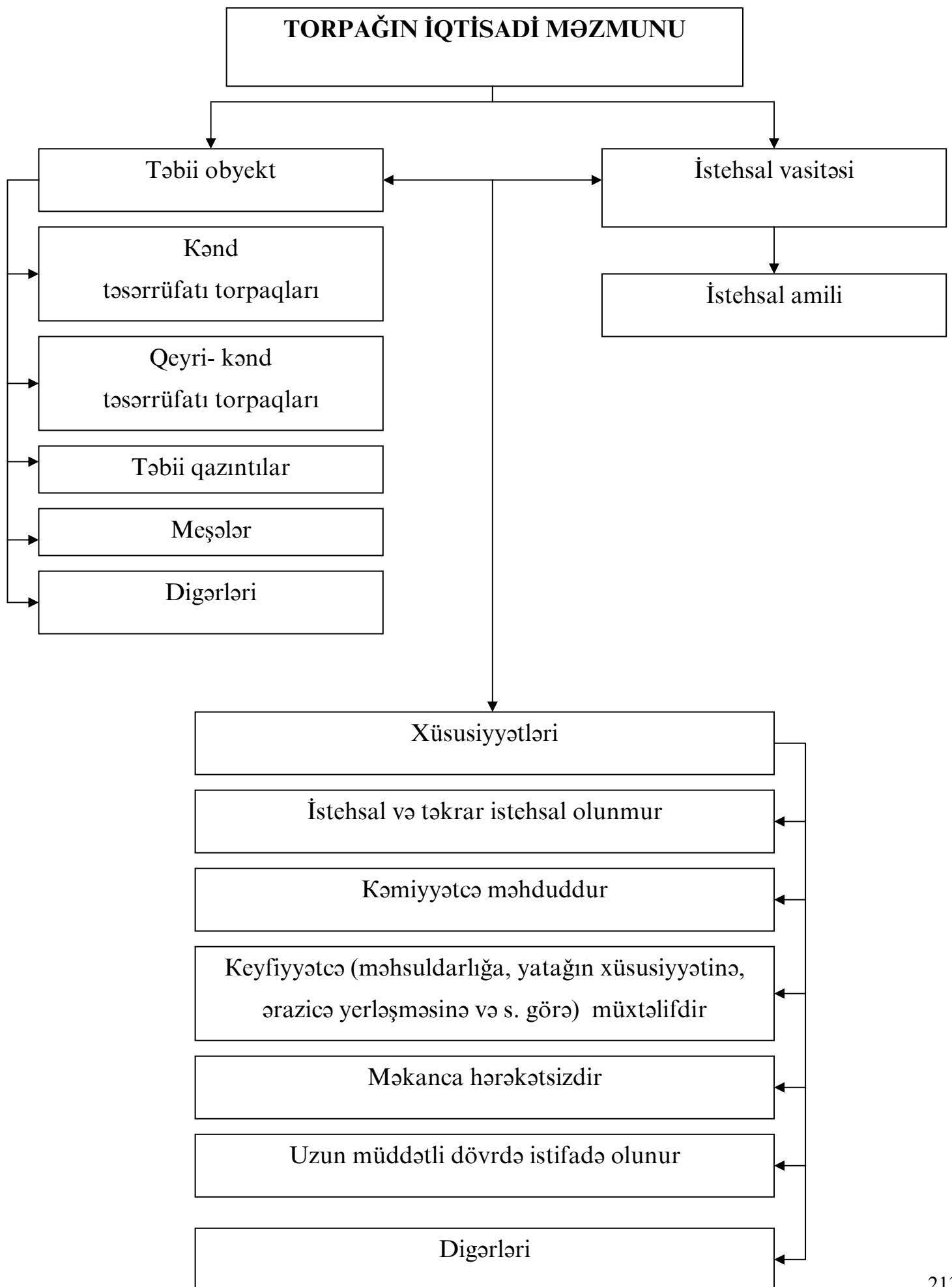
Şəkil 1. Torpaq bazarında tarazlıq

S -torpağın təklifi (qeyri-elastik təklif)

D_1, D_2, D_3 - torpağa olan tələb

R_1, R_2, R_3 - torpaq bazarında müxtəlif tarazlıq vəziyyətləri

R - torpaq rentası

**AQRAR MÜNASİBƏTLƏR: TORPAQLA BAĞLI YARANAN
BÜTÜN MÜNASİBƏTLƏR**

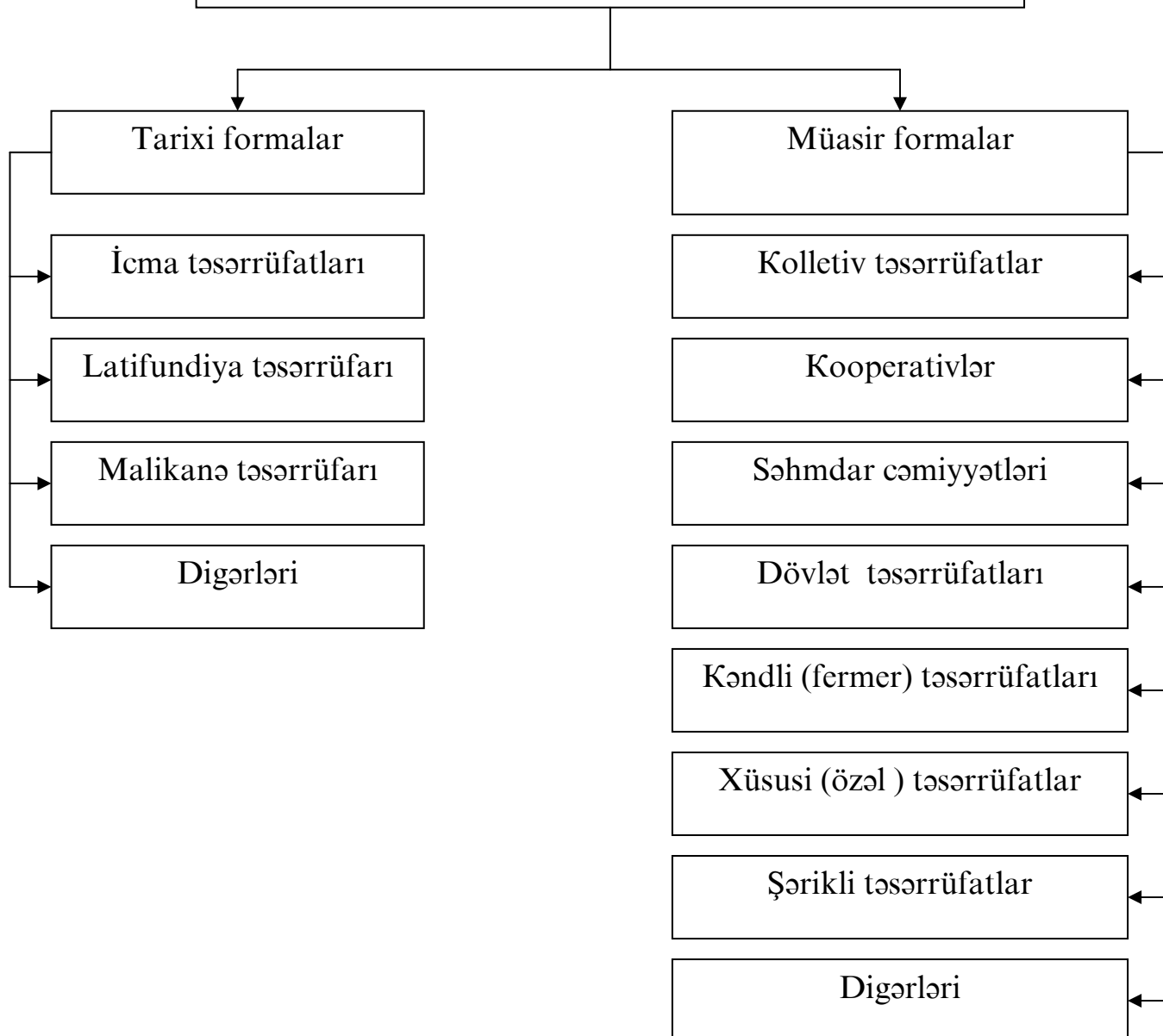
Ümumi cəhətlər

Torpaq üzərində mülkiyyətin bu və
ya digər formasına əsaslanması

Torpaq mülkiyyətinin iqtisadi
cəhətdən reallaşmasına
yönəldilməsi və xidmət etməsi

Texniki, iqtisadi, ekoloji, təbii, bioloji
və iqtisadi amillərlə bilavasitə
əlaqəliyi

AQRAR SAHƏDƏ TƏSƏRRÜFATÇILIĞIN TARIXI VƏ MÜASİR FORMALARI

KƏND TƏSƏRRÜFATINDA TƏKRAR İSTEHSALIN (İQTİSADI QANUNLARIN VƏ TƏBİİ-BİOLOJİ SİSTEMLƏRİN QARŞILIQLI FƏALİYYƏTİ PROSESİ) XÜSUSİYYƏTLƏRİ

İstehsal prosesi bioloji proseslərlə və tsikllərlə sıx əlaqəlidir

Elmi texniki tədqiqatların spesifikliyi və onların tətbiqinin konkret hədləri

İşçi qüvvəsinin ilin ancaq müəyyən günlərinin (xüsusən bitkililikdə) fəal kənd təsərrüfatı əməyi ilə məşğul olması

İstehsalın mövsümi xarakteri

Əməyin sərfi dövrü ilə nəticələrin əldə edilməsi dövrünün üst-üstə düşməməsi

Əmək ödənməsi prosesində spesifikliyin mövcudluğu

Məhsula qiymətin əmələ gəlməsinin spesifikliyi

İstehsal fondlarının maddi hissəsinin (toxum, yem, mal-qara və s.) əsasən öz istehsalı hesabına formalaşdırılması

Təkrar istehsalın fasiləsizliyini təmin etmək üçün ehtiyat fondlarının yaradılmasının zəruriliyi

İstehsalı fondlarının strukturunun, onlardan istifadənin, dövran və dövriyyəsinin, fiziki və mənəvi bərpasının spesifikliyi

TORPAQ RENTASININ MƏZMUNU HAQQINDA BAXIŞLAR

Torpaq rentası- qeyri-elastik tələblə səciyyələnən torpaqdan və digər təbii resurslardan istifadəyə görə ödənilən haqdır

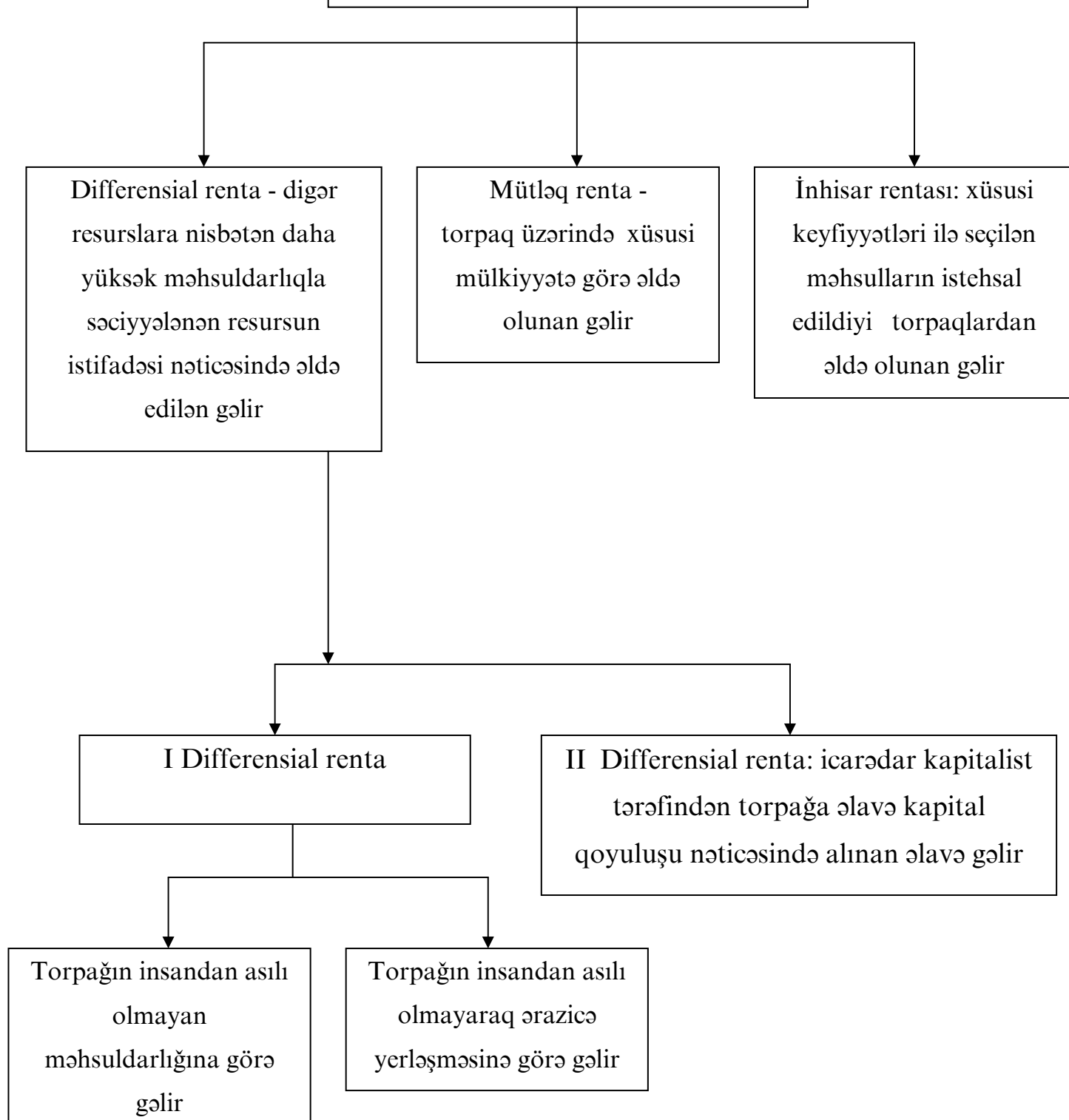
Torpaq rentası- torpaq mülkiyyətçisinin müəyyən vaxt ərzində əldə etdiyi cari, sabit gəlirdir

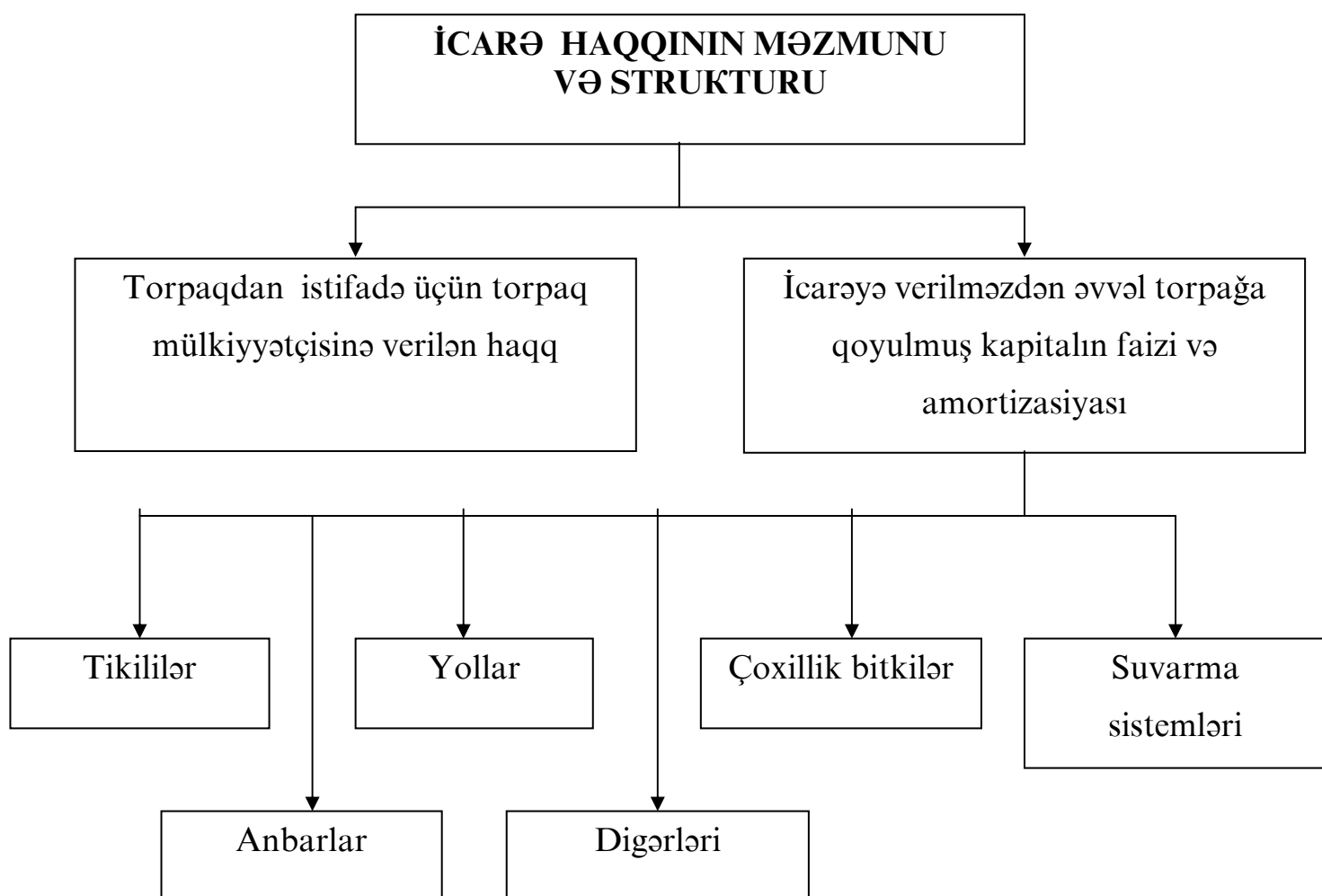
Torpaq rentası- izafi dəyərin orta mənfəətdən artıq qalan, icarədar kapitalistlər tərəfindən torpaq mülkiyyətçisinə ödənilən haqdır

Torpaq rentası - torpaq mülkiyyətinin iqtisadi cəhətdən reallaşdırılması formasıdır

Torpaq rentası- mizdlu kənd təsərrüfatı fəhlələrinin və icarədar sahibkarların əməyi ilə yaradılan və torpaq mülkiyyətçisi tərəfindən mənimsənilən haqdır

**TORPAQ
RENTASININ FORMALARI**

TORPAĞIN QİYMƏTİ: KAPİTALAŞMIŞ, YƏNİ KAPİTALA (EHTİYATA) ÇEVRİLMİŞ RENTA

$$Z = \frac{R}{i} \times 100$$

TORPAĞIN QİYMƏTİ-elə bir pul məbləğidir ki, onu depozit şəklində banka qoyarkən faizin mövcud səviyyəsində il ərzində torpaq rentasına bərabər həcmdə illik gəlir gətirəcəkdir.

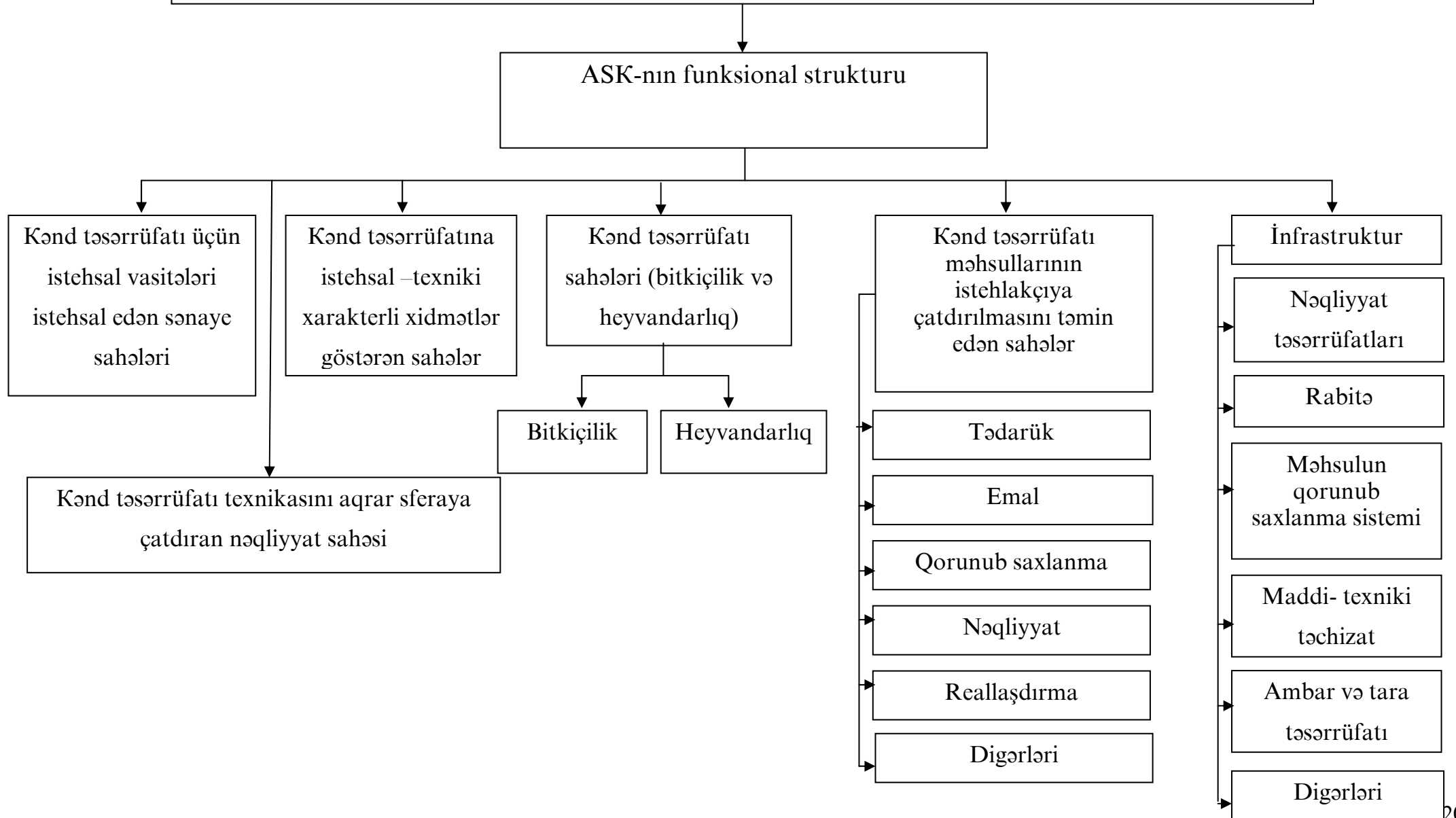
Burada

Z – torpağın qiyməti;

R – torpaq rentası;

i – bank faizinin səviyyəsi.

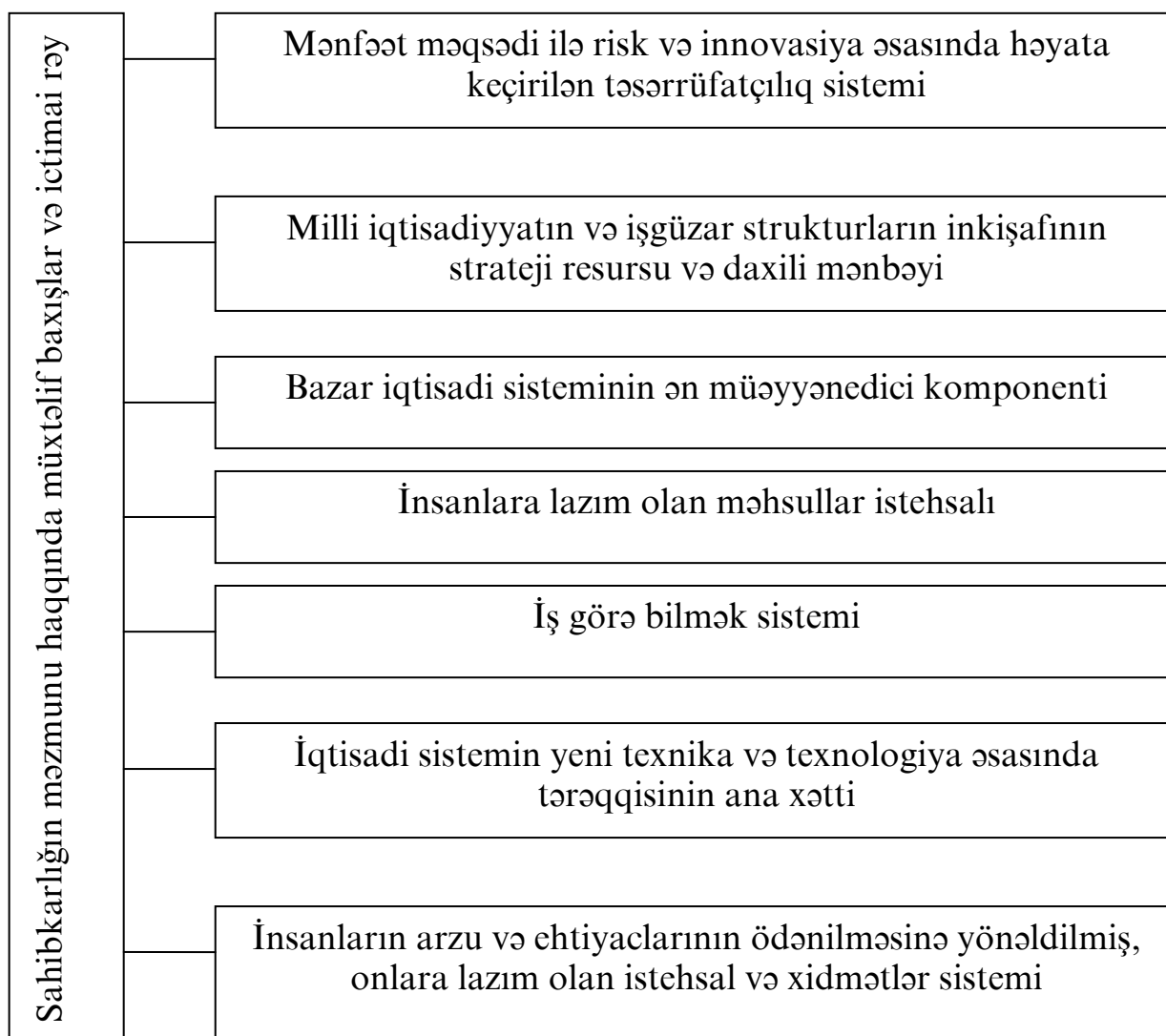
**AQRAR SƏNAYE KOMPLEKSİ (ASK): KƏND TƏSƏRRÜFATI MƏHSULLARININ
İSTEHSALI, QORUNUB SAXLANMASI, EMALI VƏ İSTEHLAKÇIYA ÇATDIRILMASI İLƏ
MƏŞĞUL OLAN İQTİSADİYYAT SAHƏLƏRİNİN MƏCMUSU**

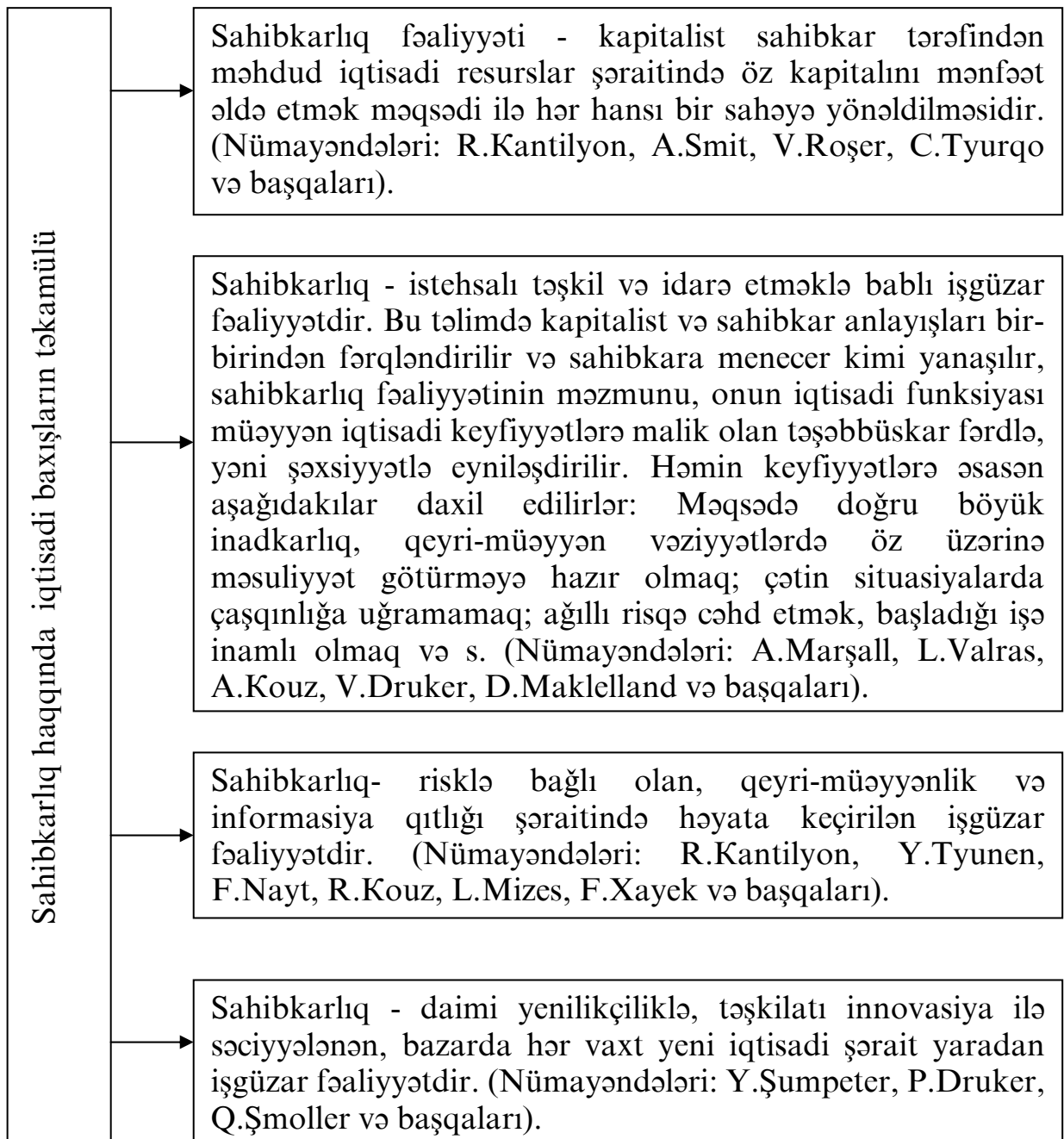

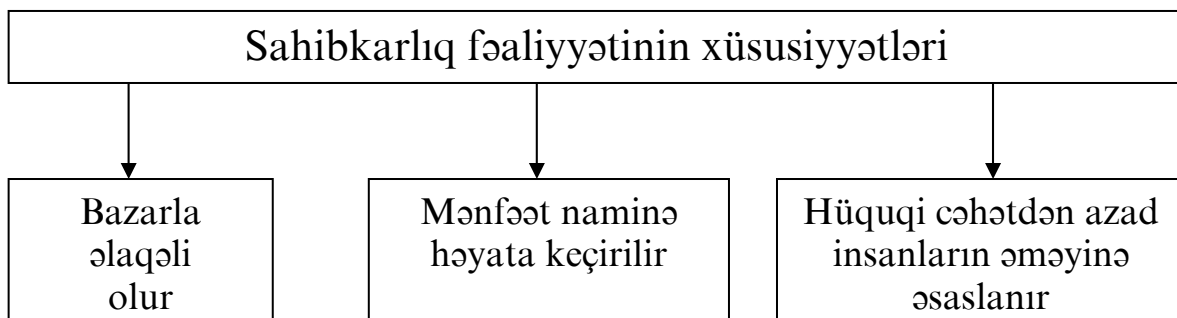
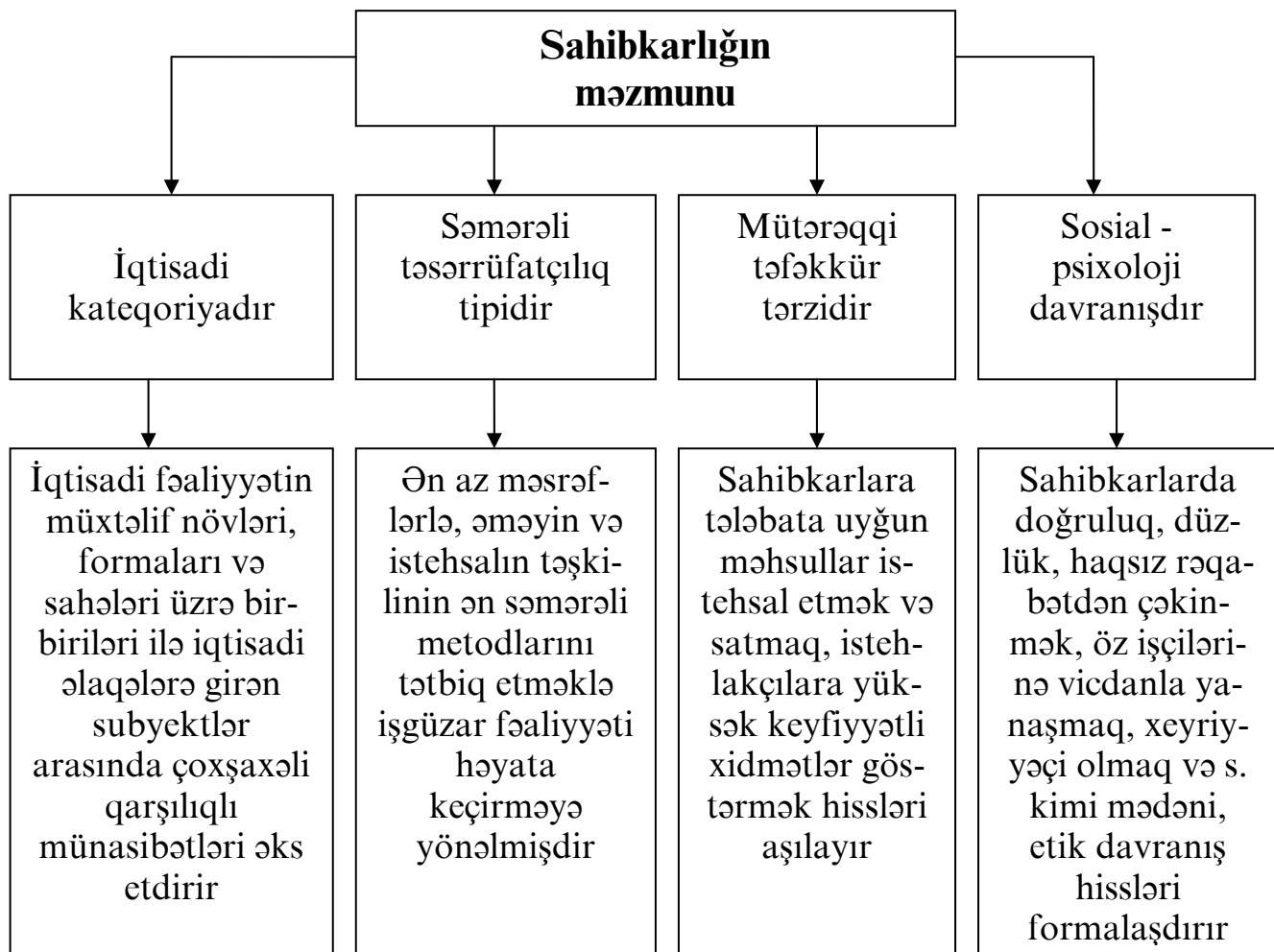
18. SAHİBKARLIQ FƏALİYYƏTİ: MAHİYYƏTİ VƏ FORMALARI.

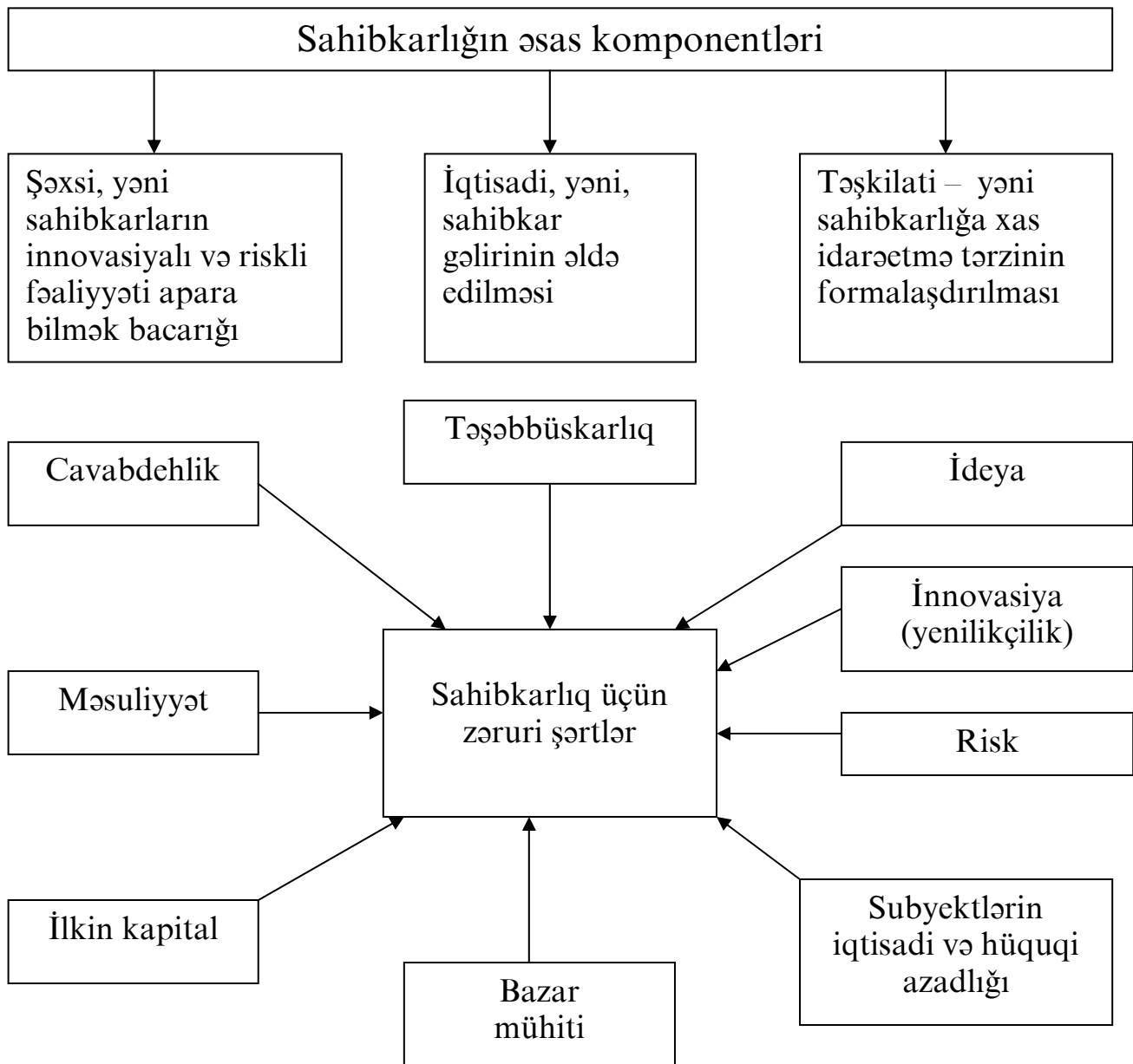
«Sahibkarlıq fəaliyyəti haqqında» Azərbaycan Respublikasının qanunu. Bakı 15 dekabr 1992-ci il.

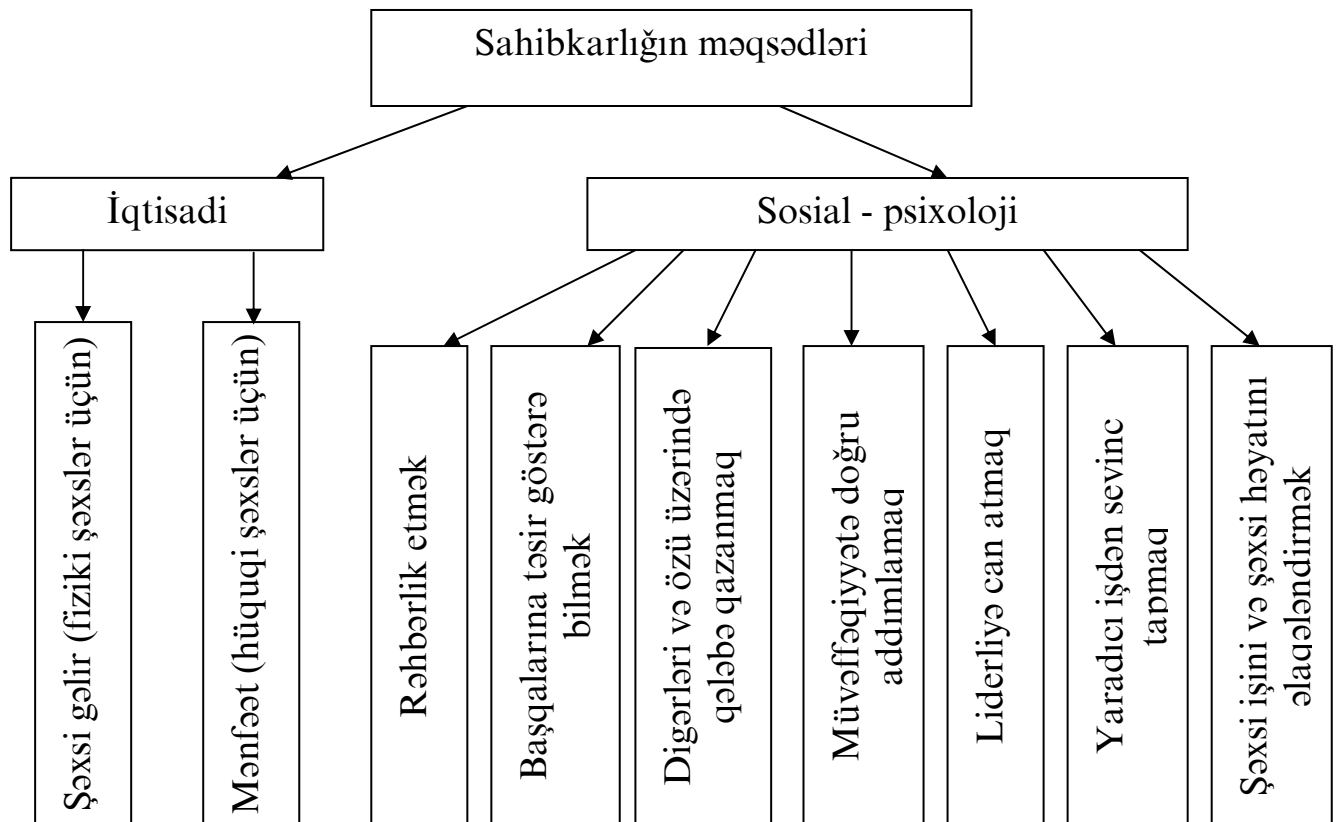
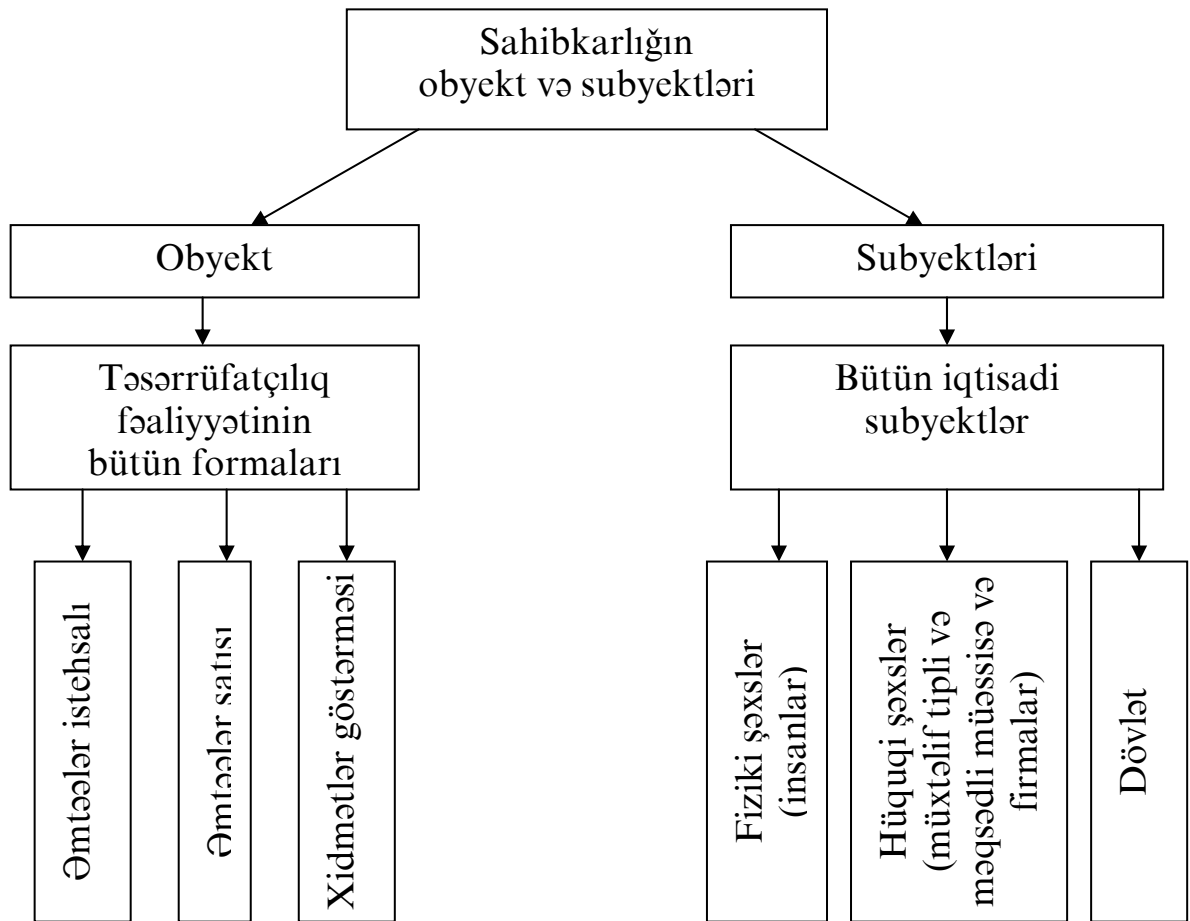
Sahibkarlıq fəaliyyəti (sahibkarlıq) fiziki şəxslərin, onların birliklərinin, habelə hüquqi şəxslərin mənfəət və ya şəxsi gəlir əldə edilməsi məqsədilə özlərinin cavabdehliyi və əmək məsuliyyəti ilə, yaxud digər hüquqi və fiziki şəxslərin adından qanunvericiliklə qadağan edilməyən təsərrüfat fəaliyyətinin bütün növləri, o cümlədən məhsul istehsalı, satışı və xidmətlər göstərilməsi formasında həyata keçirdikləri müstəqil təşəbbüskarlıq fəaliyyətidir.

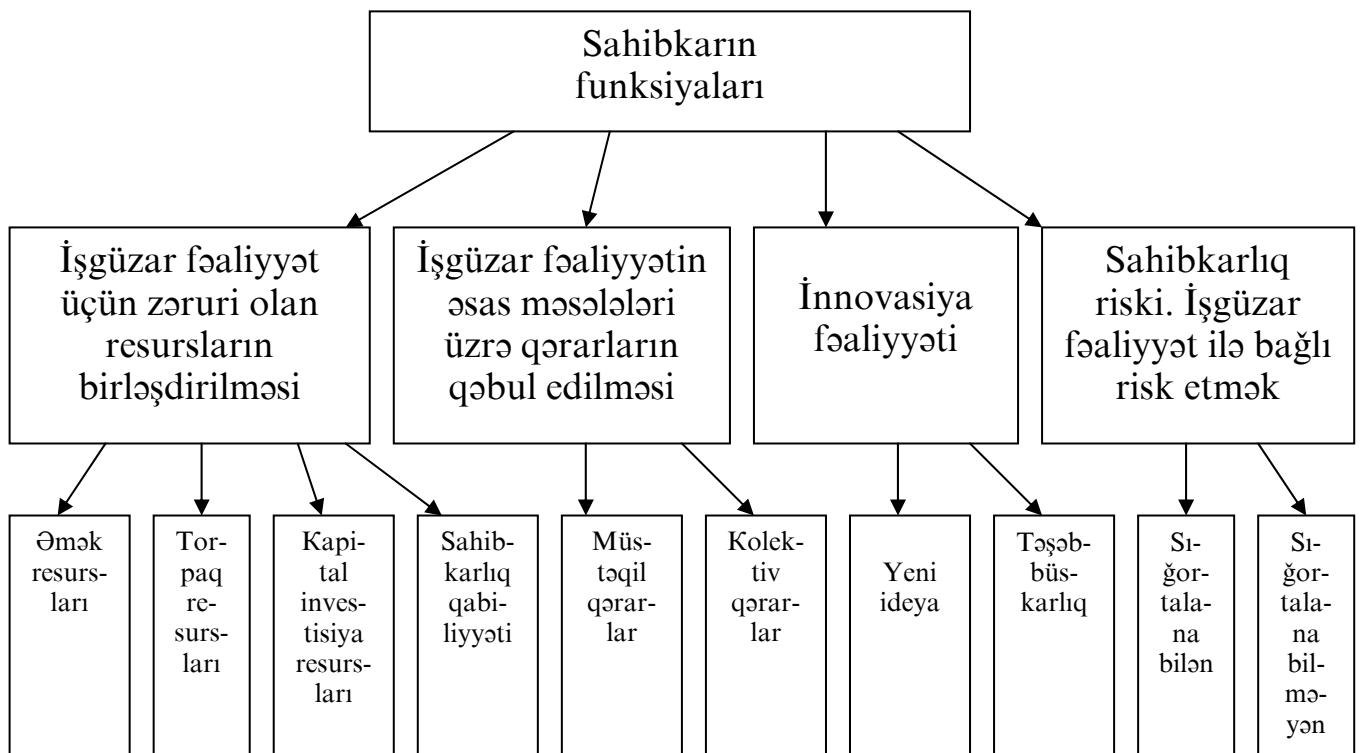

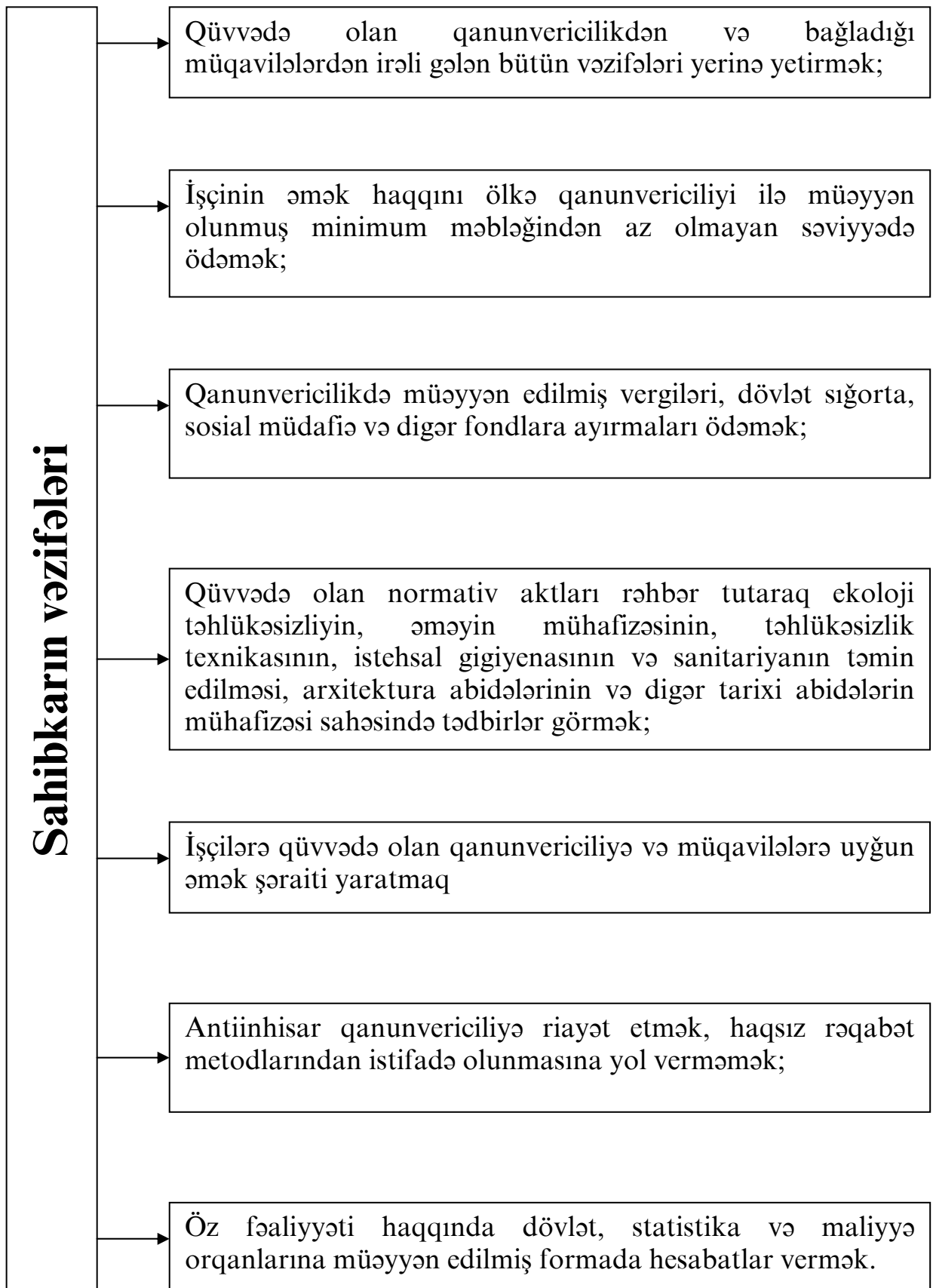

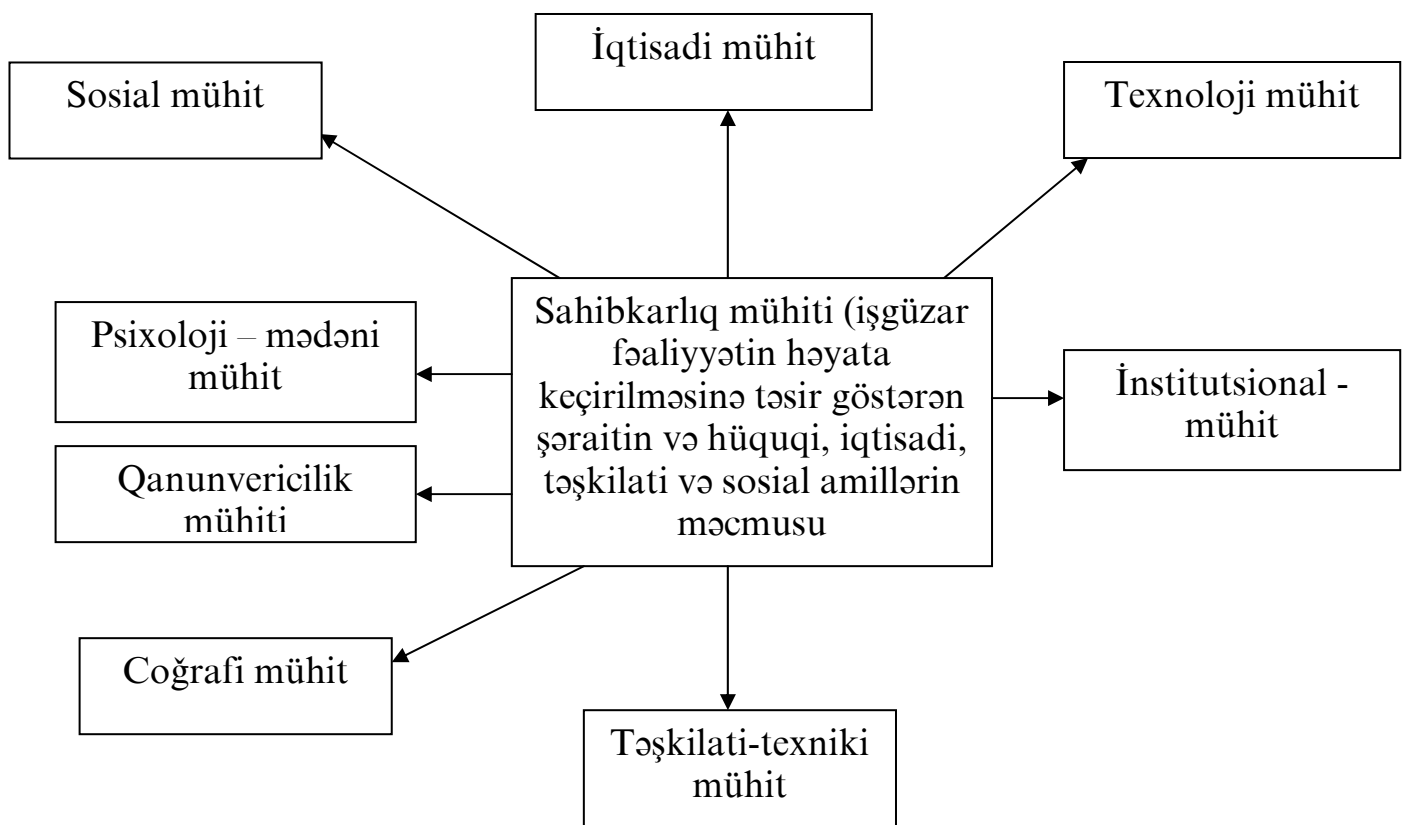
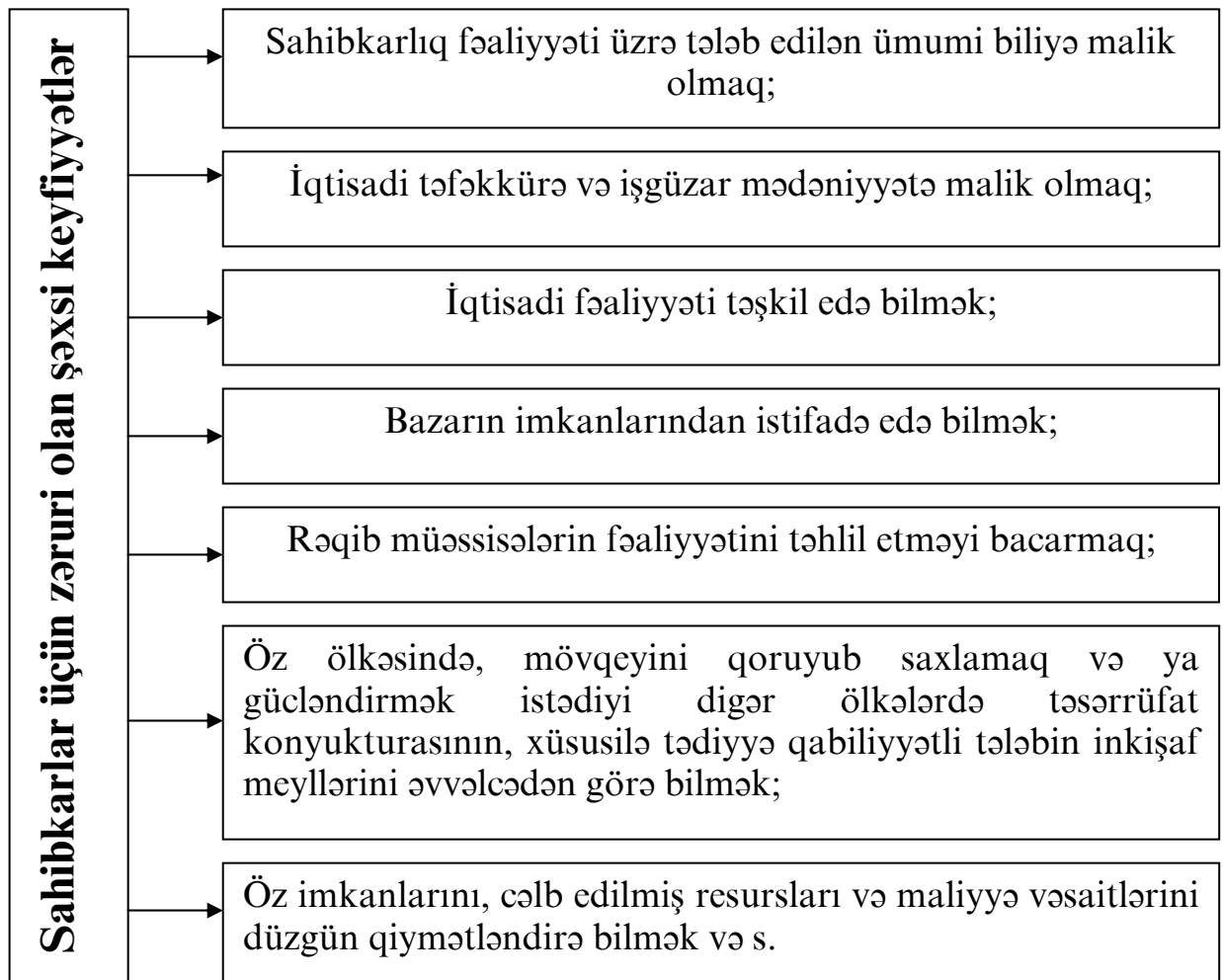

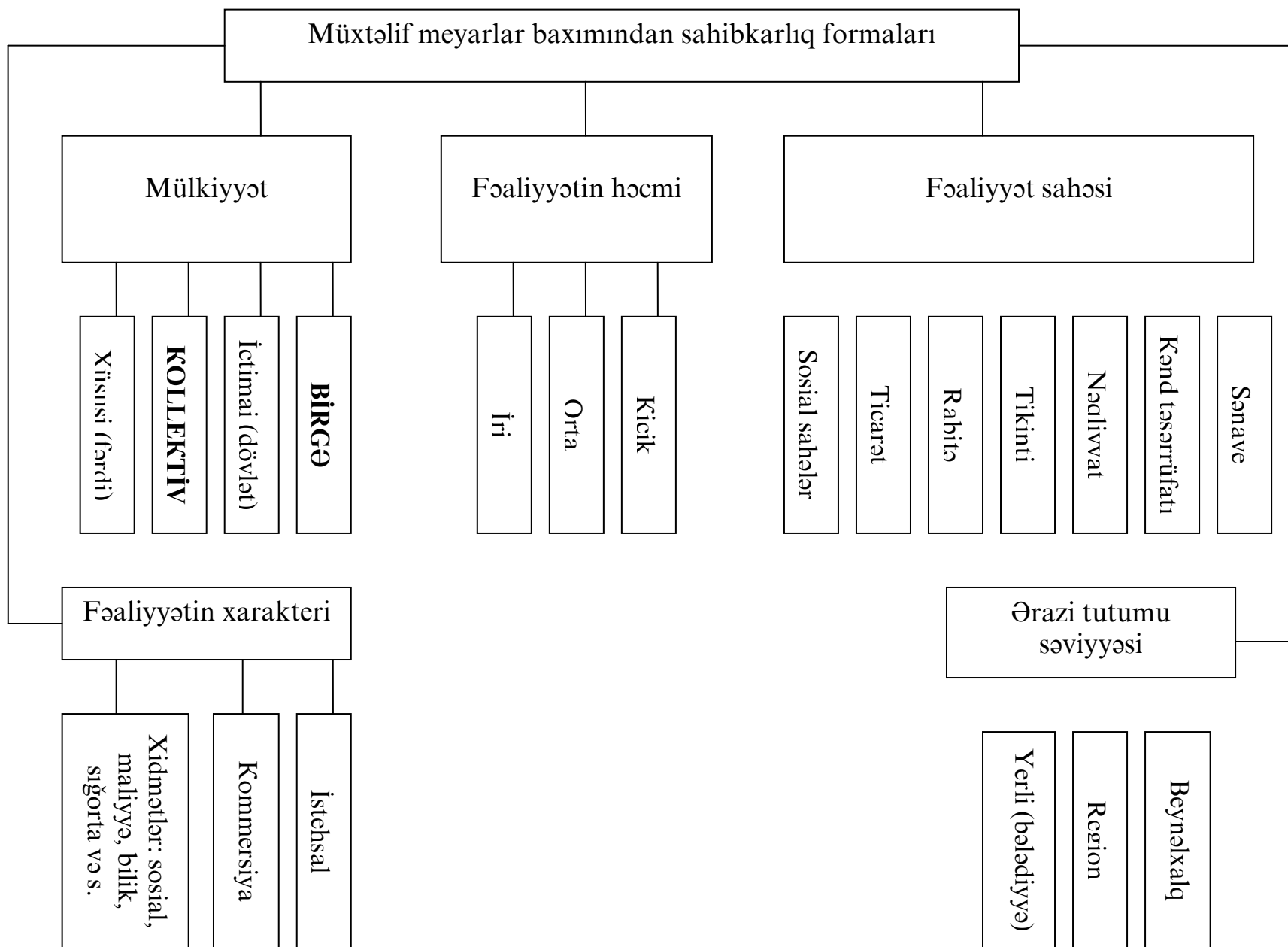
Sahibkar tərəfindən biznes fəaliyyəti ilə bağlı müstəqil qəbul edilən qərarlar	→	sahibkarlıq fəaliyyətinin növünü, sahəsini, istiqamətini, həyata keçirilməsi metodlarını və vasitələrini müəyyən etmək;
	→	məhsullar istehsalı və ya xidmətlər göstərilməsi üzrə iqtisadi fəaliyyəti həyata keçirmək;
	→	iqtisadi (işgüzar) fəaliyyətin maliyyələşdirilməsi subyektlərini və mənbələrini müəyyən etmək;
	→	məhsul göndərənləri axtarıb tapmaq və onlarla işgüzar əlaqələr yaratmaq;
	→	öz məhsulları üçün qiymətləri, göstərdiyi xidmətlər üçün işə tarifləri müəyyənləşdirmək;
	→	məhsulların və xidmətlərin istehlakçılarını, reallaşdırılması kanallarını, metodlarını və bazarlarını (yerini) müəyyən etmək;
	→	sahibkarlıq fəaliyyətindən əldə edilən mənfəətdən vergilər və digər məcburi ödənişlərdən sonra qalan hissəsi üzərində sərəncam vermək;
	→	malik olduğu əmlakdan öz işgüzar fəaliyyətində istifadə etmək, yaxud onu icarəyə vermək haqqında müstəqil qərar çıxarmaq və s.
	→	sahibkarlıq fəaliyyəti zamanı muzzdlu işçilərin əməyindən istifadə edildiyi halda, sahibkar tərəfindən hər biri üzrə müstəqil qərar qəbul etməyi tələb edən bu vəzifələrin dairəsi daha da genişlənərək özünə aşağıdakıları daxil edir: - müəssisəni işçi qüvvəsi ilə təmin edə biləcək mənbələri axtarıb tapmaq; - müqavilə, saziş və digər şərtlər əsasında müəssisəyə işçilər cəlb etmək və yaxud onları mövcud qanunvericiliyə uyğun olaraq işdən azad etmək; - işçilərin təhsili, ixtisası, bacarığı, qabiliyyəti, təşəbbüskarlığı və digər keyfiyyətləri əsasında onlar üçün əməyin ödənilməsinin forma və sistemlərini, səviyyəsini (ölkə üzrə müəyyən edilmiş minimum məbləğdən az olmayaraq) müəyyən etmək və s.

Mənbə: «Sahibkarlıq fəaliyyəti haqqında» Azərbaycan Respublikasının qanunu

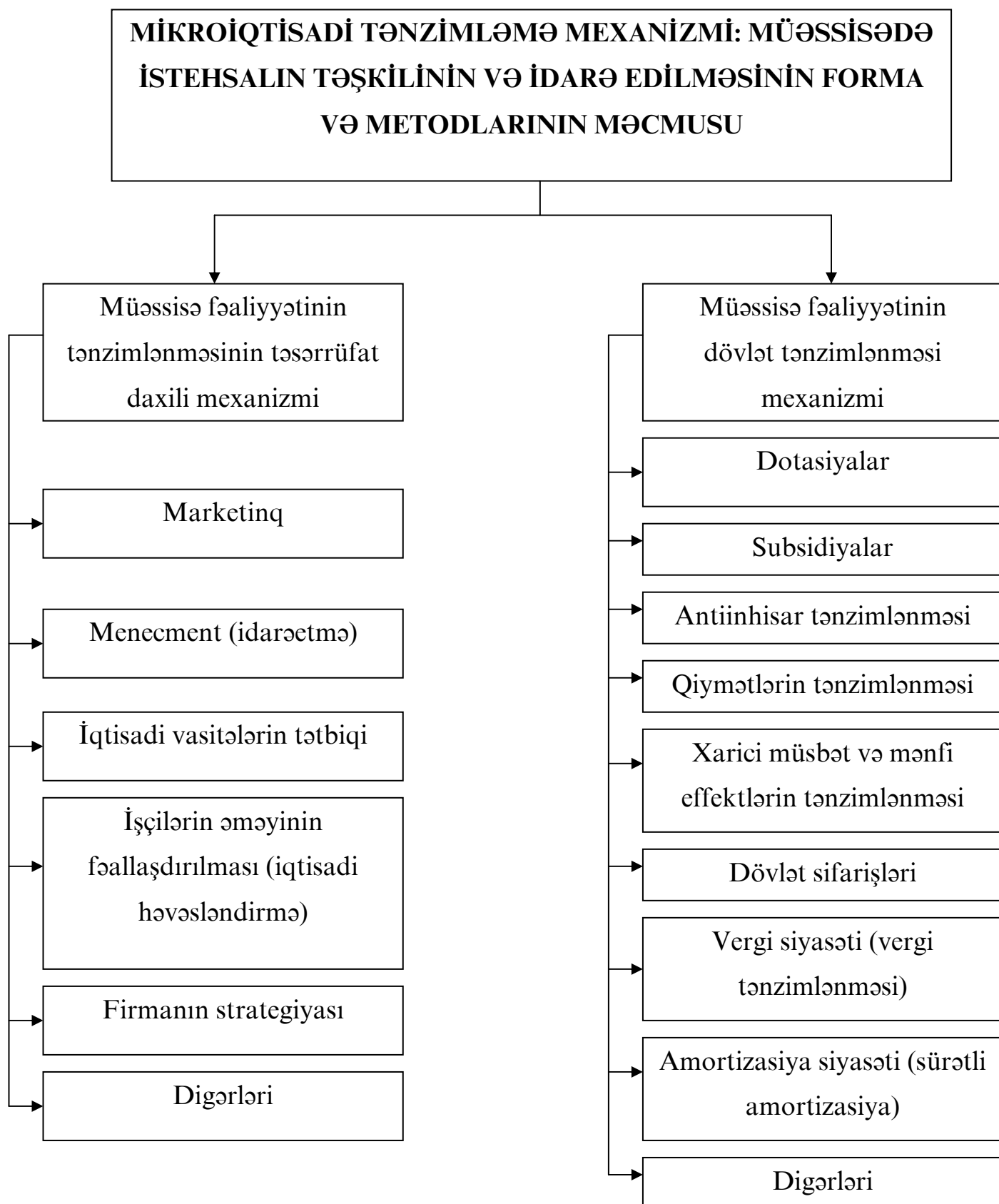

Mənbə: «Sahibkarlıq fəaliyyəti haqqında» Azərbaycan Respublikasının qanunu

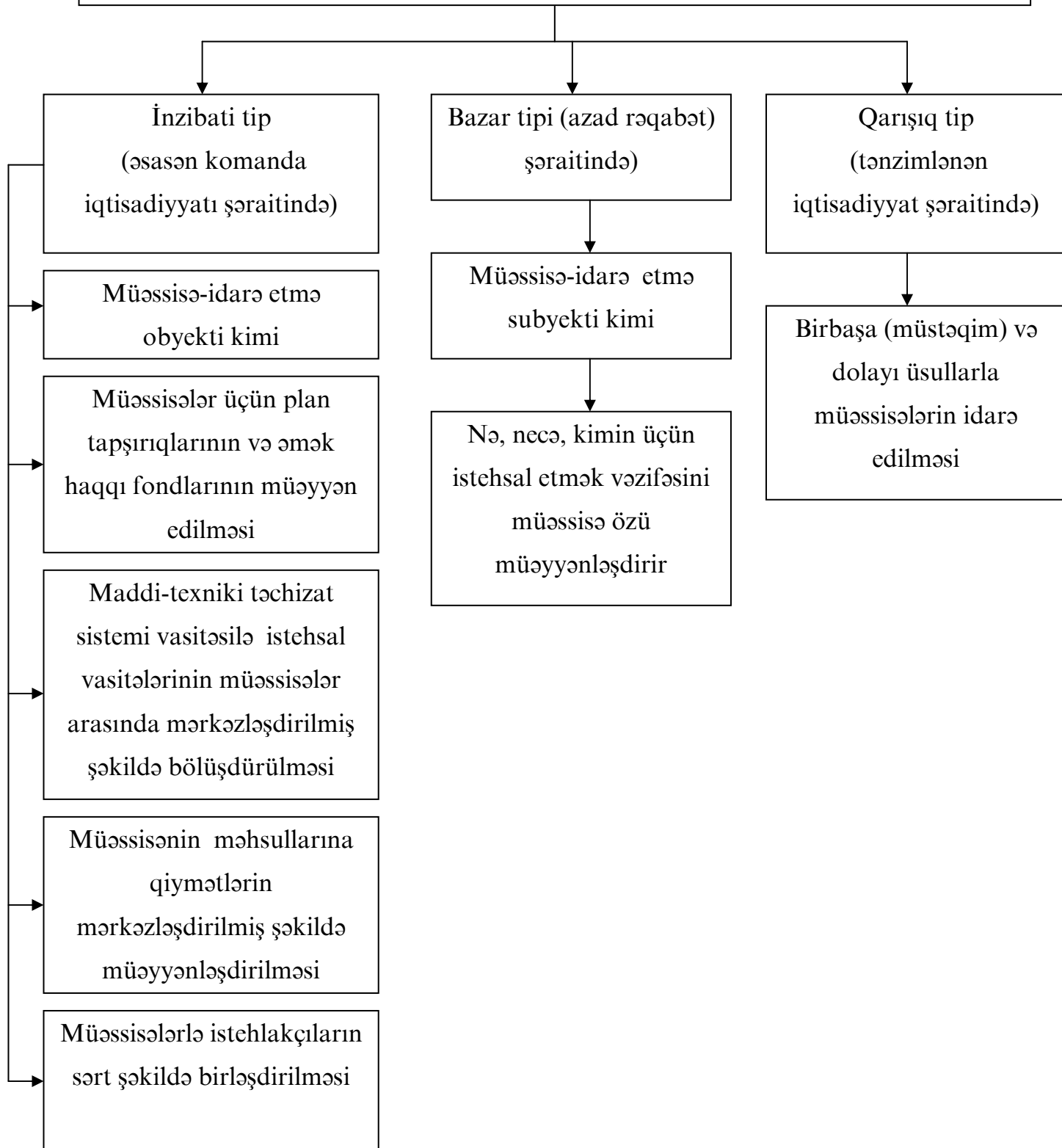

19. MİKROİQTİSADİ TƏNZİMLƏMƏ MEXANİZMİ

MÜƏSSİSƏ FƏALİYYƏTİNİN TƏNZİMLƏNMƏSİNİN TIPLƏRİ

**MENECMENT-FİRMANIN İDARƏ EDİLMƏSİNİN PRİNSİP,
FORMA VƏ METODLARI SİSTEMİ**

YARANMA ZƏRURƏTİ

Səhmdar

cəmiyyətlərin yaranması

İstehsalın

texnologiyasının
mürəkkəbləşməsi və
əmlakın dəyərinin artması

Rəqabət mübarizəsinin

kəskinləşməsi

Səhmdar cəmiyyətin

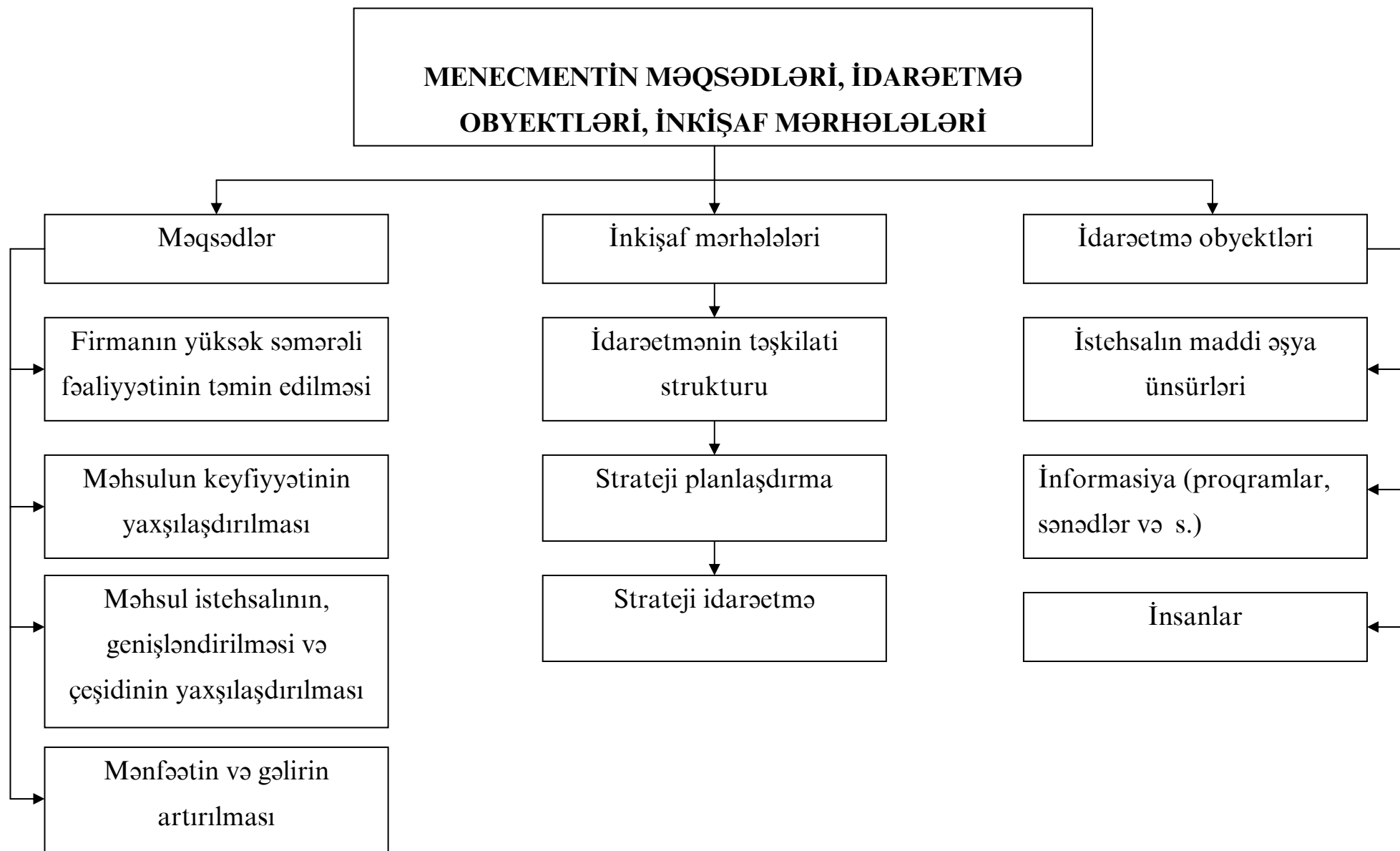
əmlakının idarə olunması
vəzifəsinin həmin
əmlakının mülkiyyətçisi
olmayan, lakin ondan
səmərəli istifadəni təmin
edən xüsusi qrup
insanlara-menecerlərə
həvalə edilməsi

Müəssisənin hər bir

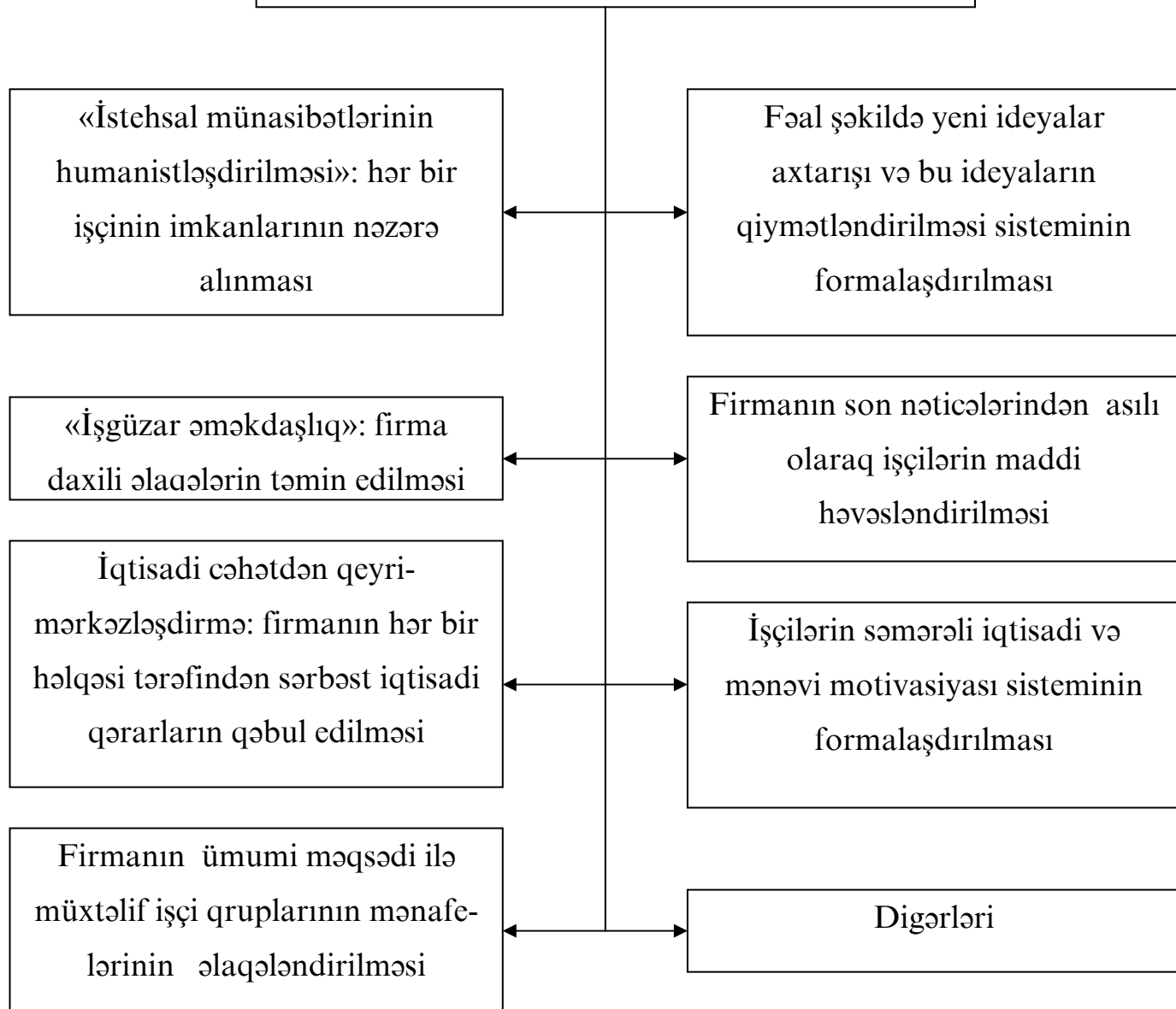
işçisinin məsuliyyətinin
artırılmasına zərurətin
yaranması

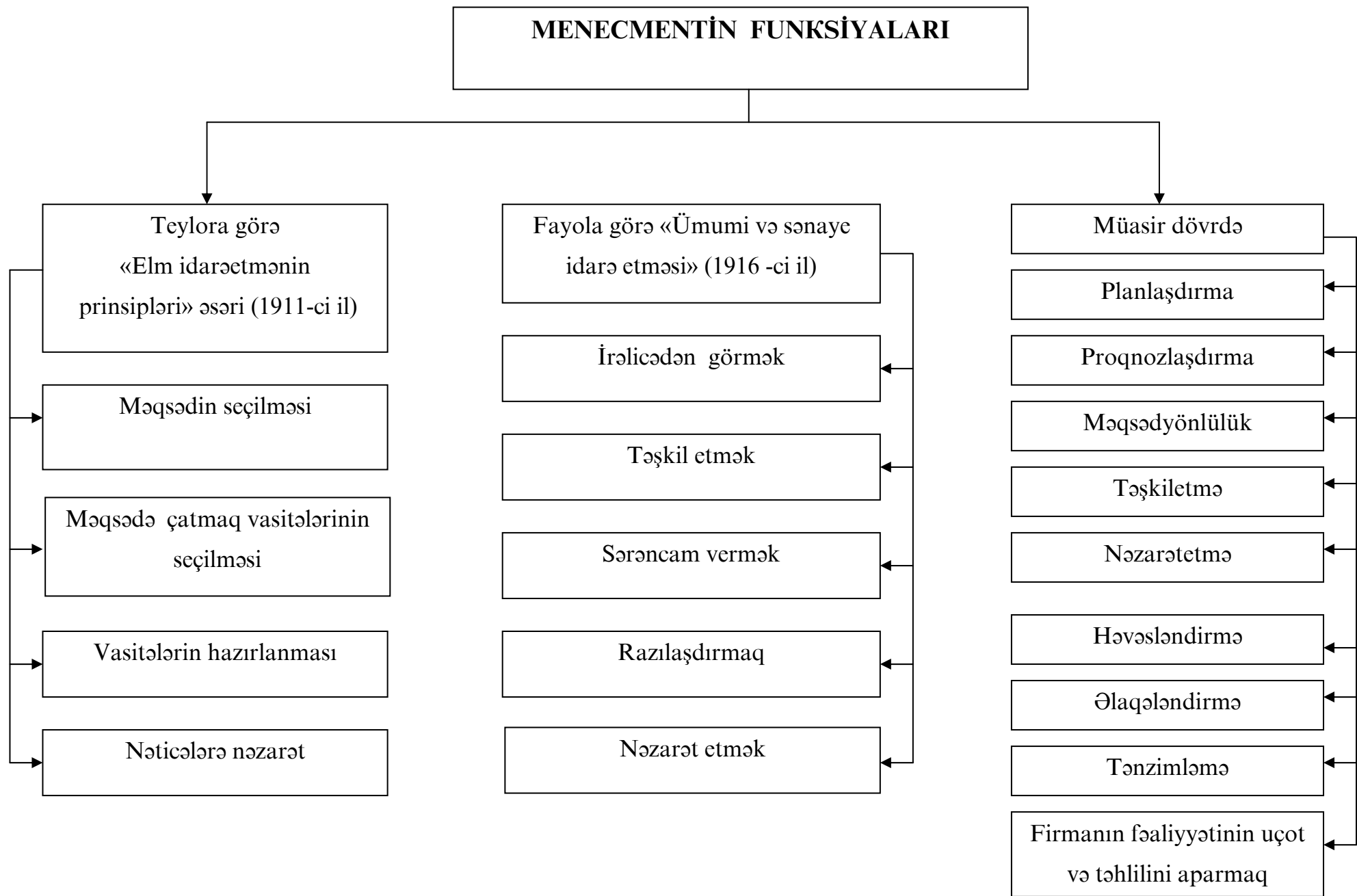
Firmanın səmərəli

fəaliyyətində onun
bütün iştirakçılarının
həvəsləndirilməsi

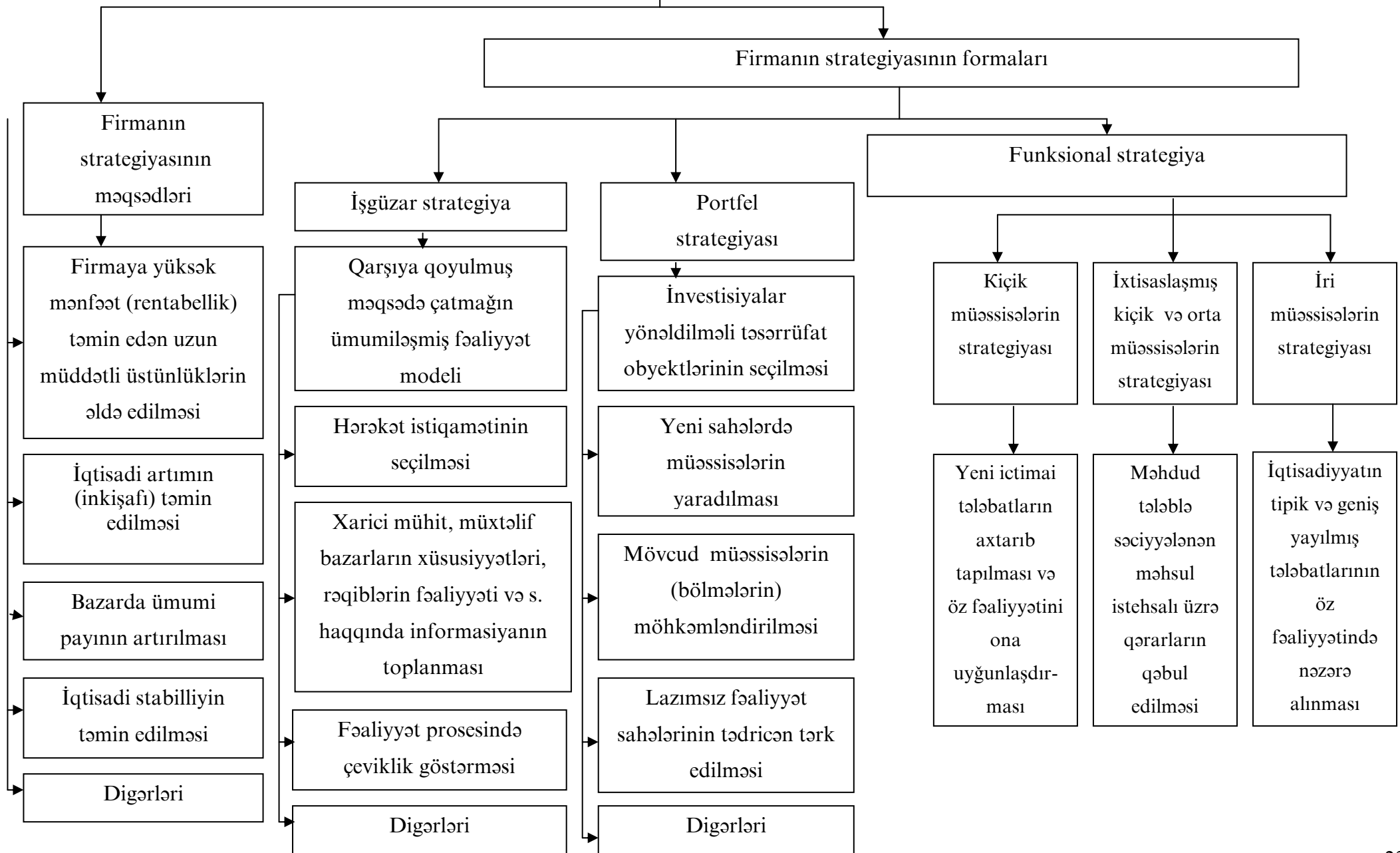

MENECEMENTİN İQTİSADI VƏ SOSIAL PRİNSİPLƏRİ

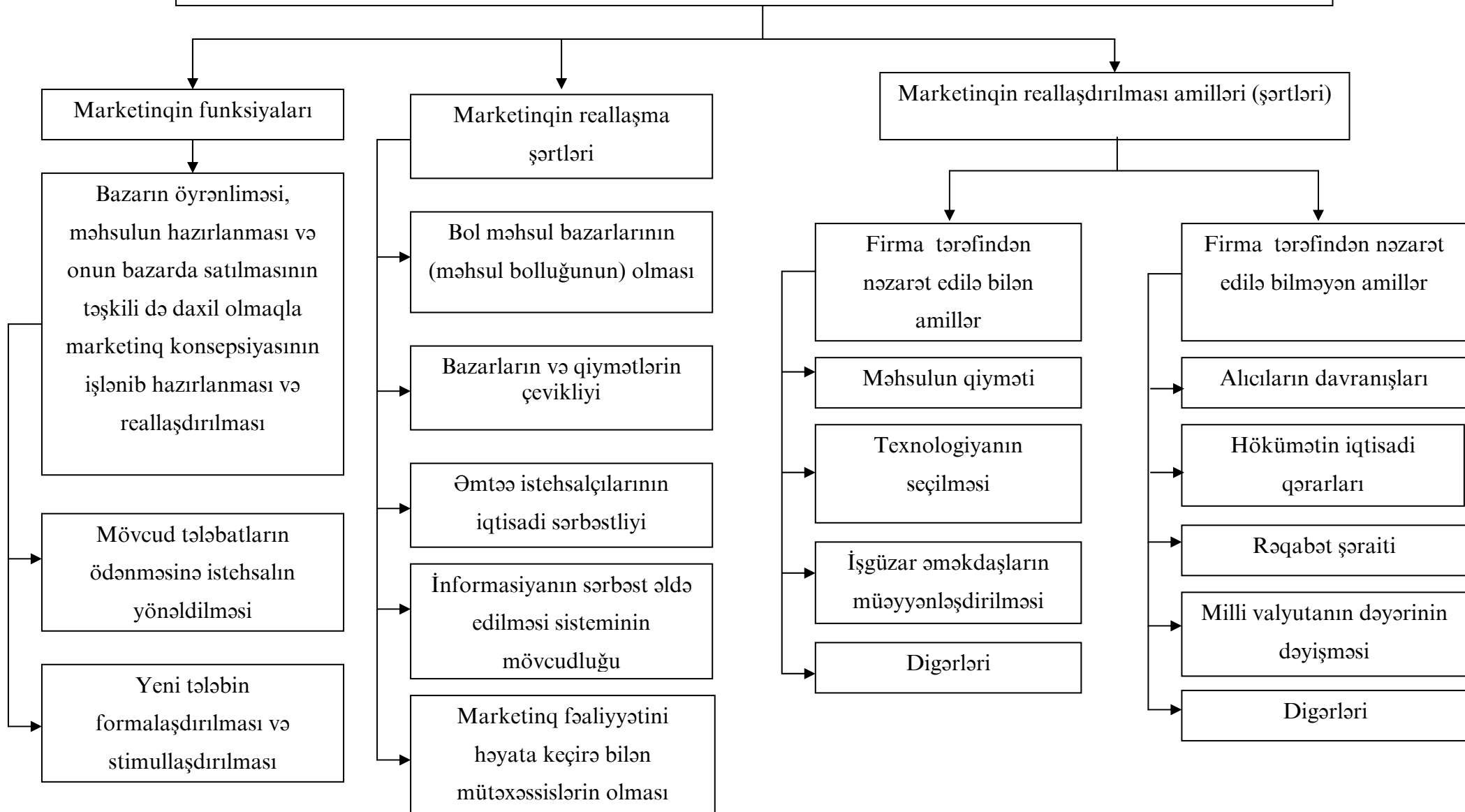

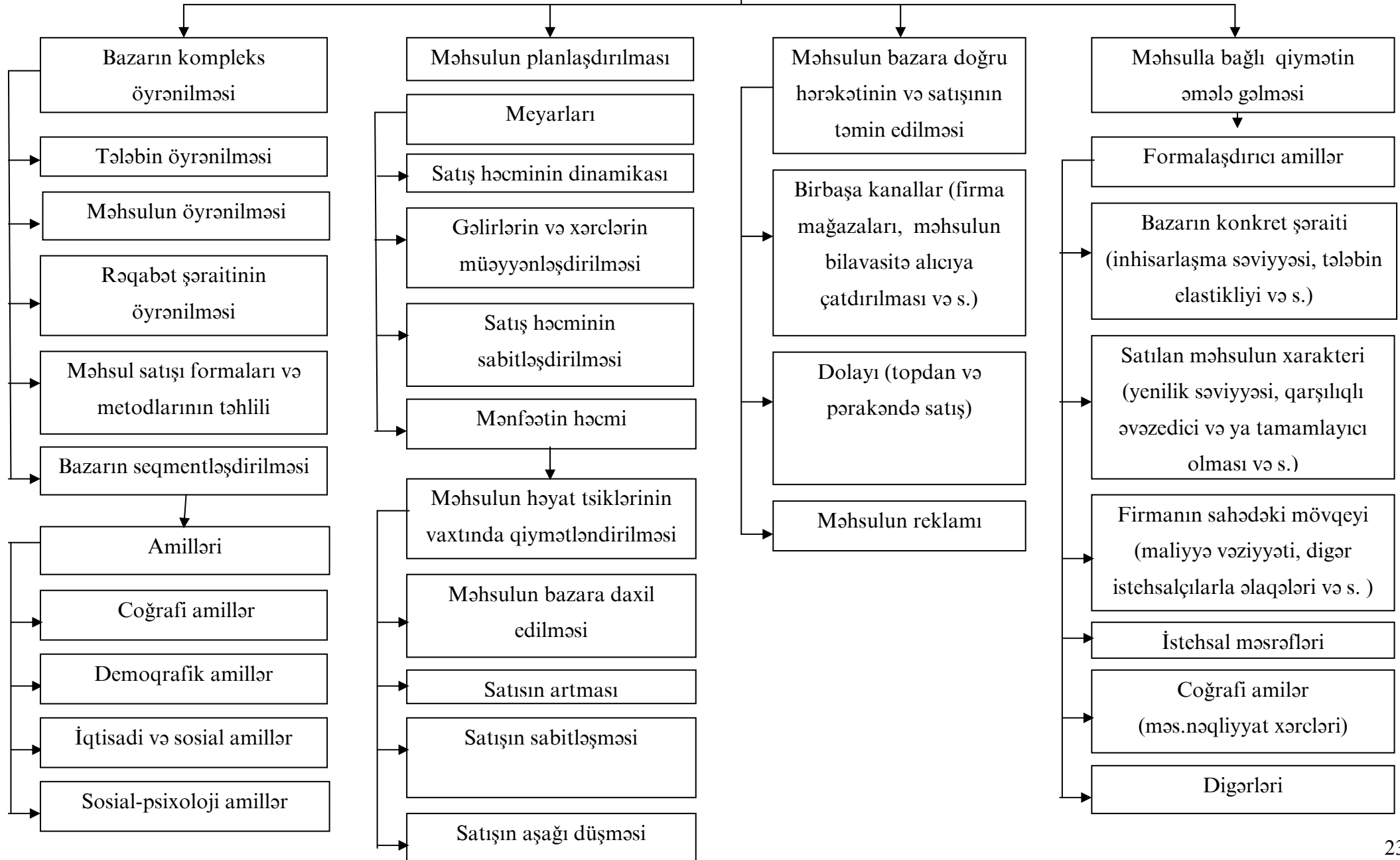
FİRMANIN STRATEGİYASI: FİRMA QARŞISINDA UZUNMÜDDƏTLİ DÖVRDƏ
DAYANAN MƏQSƏDLƏRƏ ÇATMAQ ÜÇÜN İSTİFADƏ EDİLƏN SİYASƏT

MARKETİNQ – KONKRET BAZARIN TƏDQİQİNƏ VƏ PROQNOZLAŞDIRILMASINA YÖNƏLMİŞ MƏHSUL İSTEHSALI VƏ SATIŞININI KOMPLEKS SİSTEMİ

MARKETİNG FƏALİYYƏTİNİN ƏSAS İSTİQAMƏTLƏRİ

ƏDƏBİYYAT

1. Ə.M.Abbasov; M.M.Bağirov; D.A.Bağirov; S.H.Punhani. İzahlı iqtisadi terminlər lüğəti. I və II cildlər. Bakı.2005.
2. Ə.İ. Bayramov. İnharizm. Bakı.2002.
3. Biznesin əsasları. Dərslik A.B.Abbasovun redaktəsi ilə. Bakı.2005.
4. T.Ə.Hüseynov. Müəssisənin iqtisadiyyatı. Dərslik. Bakı.2005.
5. İqtisadi nəzəriyyə. Dərslik. T. S. Vəliyevin, Ə. P. Babayevin və M. X. Meybullayevin redaktəsi ilə. Bakı.1999.
6. İqtisadi nəzəriyyə. Dərslik T.S.Vəliyevin və Ş.S.Qafarovun redaktəsi ilə. Bakı.2004.
7. **Q.N.Manafov. Sahibkarlığın nəzəri və praktiki məsələləri. B.1997.**
8. Ş.S. Qafarov. Müasir iqtisadi sistem və qloballaşma. Bakı.2005.
9. Ə.C. Qasimov.Aqrar-sənaye müəssisələrinin iqtisadiyyatı və idarə edilməsi Bakı.2005.
10. M.Rəhimov. Azərbaycan Respublikasının iqtisadi inkişafını tənzimləyən qanunlar. Bakı. 1996.
11. **T.S.Vəliyev. İnfrastruktur: mahiyyəti, təsnifatı və əhəmiyyəti. B.2000.**
11. Е.Ф.Борисов. Экономическая теория. Вопросы-ответы. Ключевые понятия. Логика курса. М.2001.
12. Л.Ф.Киндрук. И.А.Кузнецова. И.М. Зборина. Экономическая теория. Основы микроэкономики. Учебно-методический комплекс (схемы, задания, тесты) Минск.2006.
13. Г.Я. Кожекин. С.Г.Мисербиева Маркетинг предприятия. Учебное пособие. Минск 2004.
14. Т.А.Кулиев. Регулируемая рыночная экономика. Баку.1999.
15. Л.Б. Лемешевская. Экономическая теория. Тесты, ситуации, задачи. Учебное пособие. Минск.2005.
16. Р.М. Нуреев. Курс микроэкономики. Учебник. М.2006.
17. Р.Пиндайк; Д. Рубинфельд. Микроэкономика. М.2001.
18. Практикум по основам экономической теории. Учебное пособие. Под.ред.С.И.Иванова. М.1999.

19. А.Г.Самедов. Управление рынком. Теория и практика. Москва-Баку.2005.
20. А. Д. Смирнов, Б.Ф.Максимова и.др. Рыночная экономика. Учебник в 3 т. т 2. ч 2. Основы бизнеса. М.1992.
- 21.Ю.Б.Тарануха. Микроэкономика (в структурно-логических схемах) М.2002.
22. Ю.Б. Тарануха. Д.Н.Земляков. Микроэкономика. М.2001.
23. Р.Франк. Микроэкономика и поведение. М.2000.
24. К.А.Шахбазов. Менеджмент. Баку.2006.
- 25.Экономика в вопросах и ответах. Учебное пособие. Под. ред. И.П.Николаевой. М.2004.
26. Г.Я. Кожекин. С.Г.Мисербиева Маркетинг предприятия. Учебное пособие. Минск 2004.

M Ü N D Ə R İ C A T

Müqəddimə	3
1. İqtisadi nəzəriyyənin predmeti və metodu.	5
2. İstehsal nəzəriyyəsi. İctimai istehsal-cəmiyyətin inkişafının əsasıdır.	17
3. Mülkiyyət münasibətləri.	29
4. İqtisadi sistemlər.	38
5. Mübadilə nəzəriyyəsi	48
6. Bazar və bazar iqtisadiyyatı	56
7. Bazar iqtisadiyyatının modelləri.	65
8. Bazar infrastruktur: mahiyyəti və funksiyaları.	78
9. Tələb və təklif nəzəriyyəsi. Bazar tarazlığı.	88
10. Qiymət və onun əmələgəlmə mexanizmi.	111
11. Rəqabət və inhisar nəzəriyyəsi.	118
12. İstehlakçı davranışı nəzəriyyəsi.	137
13. İstehsal xərcləri və mənfəət nəzəriyyəsi.	150
14. Firma nəzəriyyəsi. Firma və onun fəaliyyət mexanizmi.	165
15. İstehsal amilləri bazarı: Əmək bazarı. Əmək haqqı nəzəriyyəsi.	178
16. Kapital bazarı. Kapital nəzəriyyəsi. Fərdi kapitalın təkrar istehsalı	202
17. Torpaq bazarı. Torpaq rentası nəzəriyyəsi	211
18. Sahibkarlıq fəaliyyəti: mahiyyəti və formaları.	221
19. Mikroiqtisadi tənzimlənmə mexanizmi	232
20. Ədəbiyyat	240

